4

100 soruda / türkiye'de işçi hareketleri / kemal sülker

100 SORUDA

TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETLERİ

KEMAL SÜLKER

GENİŞLETİLMİŞ

2.BASKI

GERÇEK YAYINEVİ

100 SORUDA TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETLERİ

Kemal Sülker

100 SORUDA DİZİSİ : 4

Birinci Baskı:
Aralık 1968

Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş
İkinci Baskı:
Ağustos 1973

KEMAL SÜLKER

100 SORUDA
TÜRKİYE'DE İŞÇİ HAREKETLERİ

GERÇEK YAYINEVİ
Cağaloğlu Yoğudu, Saadet İş Hanı, Kat 4
İstanbul

I. BÖLÜM

TEŞKİLÂTLANMA HAREKETLERİ

Soru 1 «İşçi hareketleri» ne demektir?

İşçiler, sosyal bir sınıftır; çıkarları, işçi sınıfından olmayanlarla genellikle üretim araçlarına sahip olanlar ve işbirlikçi bürokratlarla çelişir, çatışır. İşçiler, her memlekette bütün değerlerin yaratıcıları oldukları halde, çok uzun süre köle, esir, üvey evlât muamelesi görmüşlerdir. İşte, işçiler bu durumdan kurtulmak, kendi vatanlarında bir numaralı yurttaş olmak, yâni insanca yaşamak için birçok mücadeleler yapmışlardır. Özellikle işçilere özgü meslek ve politika örgütleri kurmak, oy hakkına(seçmek, seçilmek) kavuşmak, grev yapmak, çalışma süresini azaltıp ücreti yükseltmek, kendileriyle ve giderek memleketin öz çıkarlarıyla ilgili konularda söz ve karar sahibi olmak yolunda bütün araçlara başvurmuşlardır. İşte, işçi hareketleri, işçi sınıfının genel çıkarlarını ve işçilerin ekonomik ve politik sömürüden kurtulma mücadelelerini tümüyle kapsar.

Biz bu kitapta yalnız Türkiye'deki İşçi hareketlerini ana hatları ve tarihî akışı içinde anlatmak istiyoruz.

Soru 2 İşçiler ne zamandan beri teşkilâtlanmaya başlamışlardır?

İşçiler, memleketimizde hem meslekî, hem de politik teşkilâtlanmaya çok eskiden beri başlamılşardır. Önce meslek çıkarları açısından örgütlenmeye gidilmiştir. Bunu

anlayabilmek için kısaca bu teşkilâtlanma hareketini tarihî şartlar içinde görelim:

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğu gerek tarım, gerek endüstri bakımından kendine yetecek durumda idi. Sanayiimiz de ihtiyacı karşılıyordu. Fakat Padişah ve idareci sınıf sanayi inkılâbına yeteri kadar önem vermemişti. Avrupa'daki gelişmeleri izlemiyor ve makine medeniyetini dinî inançlar yüzünden «günah» sayıyorlardı. 18. yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı İmparatorluğunun gerilemesi başladı.

Yavaş yavaş İmparatorluğun ekonomi ve endüstriyel kaynakları yabancıların nüfuzu altına girdi. Kapitülasyonlar kondu. Birkaç defa ıslâhat teşebbüslerine geçildi. Bunların hiç biri köklü reformlar değildi. Bu yüzden gelişmeye yol açmadı.

Yabancı şirketlerin malî, hukukî ve endüstriyel imtiyazları, bunları izleyen yeni yeni savaşlar İmparatorluğu yavaş yavaş, fakat önüne geçilmez bir şekilde çökertiyordu.

İşçiler bakımından durum çok feci idi.

Osmanlı İmparatorluğunda tarım işçiliği, endüstri işçiliğinden önce başlamıştı. Çukurova'da pamuk ziraatı, komşu illerden bu şehre bol miktarda işçi akınına sebep oluyordu. 1820 sonlarında Çukurova'da pamuk ekiciliği bir hayli gelişmiş, buraya akın eden işçiler yüzünden tarımda çalışanların kazancı azalmıştı. Bu arada işçiler çeşitli yollarla alabildiğine sömürülüyordu. İşçilerin çalışma süresi, gün doğmadan başlar, gün battıktan sonra devam edebilirdi. İşçiler ücretlerini almak için şehre inerdi. Bunu bilenler yol keser, işçileri soyardı. Tarımda çalışma, sefalete önceden razı olma anlamına gelirdi. İşçiler mezarlıklarda dinlenirlerdi.

Fransız, İngiliz, Alman emperyalizmi Osmanlı İmparatorluğunda saltanatını devam ettirdikçe işçilerin kendileri-

ni koruma hareketleri başladı. O devrin işçi hareketleri hakkında geniş, belgelere dayanan bilgiler henüz ortaya çıkmış değildir. Ancak 1845 tarihinde mevcut olan Polis Nizamnamesindeki bazı maddeler, işçilerin o tarihlerde bazı cemiyetler kurduklarını, bazı grev hareketlerine baş vurduklarını, hiç değilse küçük ölçüde de olsa sosyal kavgalara ve direnmelere yol açan girişimlerde bulunduklarını gösterir. Polis Nizamnamesine göre:

«Amele ve işçi makulelerinin cemiyetlerinin def' ve izalesi ile ihtilâl vukuunun önü kestirilmelidir.»

Aynı nizamnamede bir başka hüküm:

«İşini gücünü terk ile mücerret tatil-i mesalih-i ibad garezinde olan amele ve işçiler...»

Bu da gösteriyor ki o tarihlerde işçiler kendilerini bir varlık olarak hissettiriyor ve menfaatlarını koruyucu çabalardan geri kalmıyorlardı. Fakat gerçek anlamı ile işçilerin örgütlenmesi 1872'de kendini gösterir. Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu koşullar, reform istekleri, memleket yönetiminde değişiklik yaptırma mücadeleleri gelişirken işçilerin can ve sağlık güvenliğini hiçe sayan çalışma düzenine boyun eğmedikleri bir gerçektir. 1889 ve bunu izleyen yıllarda parti bolluğu emekçiler arasında çeşitli tereddütlere yol açmışsa da işçilerin katıldığı, ya da kurduğu birçok cemiyetler olmuştur. Polis izlemesine, tevkiflere, mahkûm etmelere, sürgüne göndermelere rağmen işçiler kendi haklarını almak ve savunmak için eli kolu bağlı durmamışlardır. O kadar ki 1908 yılının Temmuzunda Abdülhamit, Anayasaya dayanarak Meclisi toplantıya davet ettikten sonra özgürlük, eşitlik, adalet diye bağıran halkın içinde işçiler de belirli bir yer almış ve varlıklarını duyurmuşlardır.

İkinci Meşrutiyet ve onu izleyen yıllar artık işçilerin meslekî teşkilâtlanmada, politik örgütlerde yer almada daha yoğun bir çalışma içinde oldukları dönemlerdir.

Soru 3 : İşçilerin sendika kurma tarihi eski midir?

Evet, işçilerin sendika kelimesini de kullanarak meslekî teşkilât kurması 1906'lara kadar uzanır. Sendika kelimesi Fransız kültürüyle birlikte Türkiye'ye (Osmanlı İmparatorluğuna) girmiştir. Yabancı şirketlerin artması, sosyalist akımın belirli şekilde kendini göstermesi ile sendikalar da sosyal mücadelede yerlerini almışlardır. Sendikalar, sömürü düzenine karşı bir tepki ve kapitalizmin zorunlu bir ürünü olarak doğdukları için bizde de işçilerin sayıca artması, boyuna sömürülmesi sendika kurulmasına yol açmıştır.

Zaten işçilerin hem örgütlenme ve hem sosyal mücadelelerini 6 dönem içinde ele almak ve bu dönemleri kendi koşulları içinde değerlendirmek gerekir. O zaman sendika kelimesini kullanmadan önceki durumla, bu kelimeyi kullanarak yaptıkları çalışmaların aynı doğrultudaki bir sürecin dilimleri olduğu daha iyi anlaşılır.

Türkiye'deki işçi hareketlerini dönem dönem şöyle sıralayabiliriz :

1. İlk sanayileşme çabalarından İkinci Meşrutiyet'e kadarki hazırlık dönemi;
2. 1908'den Cumhuriyete kadarki sert mücadele dönemi;
3. Atatürk'ün yönettiği Cumhuriyet yıllarını kapsayan durgun dönem;
4. 1938 - 1950 arasındaki baskılı ve güdümlü dönem;
5. 1950 - 1960 arasındaki kökleşme ve uyanma dönemi;
6. 27 Mayıs Anayasasının getirdiği özgürlük dönemi.

1. Dönem'de Avrupa'daki sanayi devriminin etkisiyle Osmanlı İmparatorluğunda önemli ve sonucu gelmeyen sanayileşme çabalarına rastlarız. Bu arada Fransız ve İngiliz sermayecilerinin banka kurma ve imparatorluğu sömürme-

ye başlama uygulamaları görülür. Öte yandan askerî ihtiyaçlar da gözetilerek fabrika kurma zorunluğu (Feshane fabrikası, 1835) duyulur. Koca imparatorluğun Bulgaristan bölümünde bazı mensucat fabrikalarına yeni makinelerin getirilişi (1838) ve bir işçi topluluğunun yer yer görülmeye başlaması, Bursa'da 4500 kadar işçinin çalışacağı buharlı mancınıklı işyerlerinin 50'ye yükselmesi (1838), gerek Asya Türkiye'sinde gerekse rum elinde halı fabrikalarının kurulması ve işçi kesafetinin yoğunlaşması (1838), bazı basma fabrikalarının kurulması, ister istemez işçi sınıfının doğuşunu ve işçi eylemlerini beraberinde getirmiştir. Hele maden endüstrisinin çok sayıda insanı çalıştırması, tersanelerin gelişmesi, Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte yeni bir düzen başlaması, yabancılara etkilerini rahatlıkla sürdürecek ortam içinde Belgrad anlaşması (1739) Osmanlı içdüzenini yabancıların egemenliğine bırakma sonuçlarını doğurmuştur.

Balya madenlerinin işlenmeye açılması (1840), bir yandan işçilerin hak arama mücadelesinin, bir yandan da Batıdaki çok önemli işçi isteklerinin ve hareketlerinin İmparatorlukta yaygınlaşmasını önlemek için yönetici tabakada Polis Nizamı'nın yayınlanması zorunluğunu duyurmuştur (1845). Yabancı firmaların Bursa'da ipek ipliği fabrikaları kurması izni almaları (1845), 11 ramazan 1261 tarihli (1845) Polis Nizamı'nın bir bakıma yabancı sermayenin gelişini kolaylaştırma niyetinin varlığını da akla getirmektedir. Zaten yabancı sermaye ile birlikte bazı işkollarında Türk işçilerinin yetiştirilmesi için yabancı işçi ve uzman isteme gereği de duyulmuş, Prusya elçiliği aracılığıyla Berlin'deki bir porselen fabrikasından işçi ve usta başı ithal edilmiştir (1848). Hatta, imparatorluğun sanayileşmesini planlamak için bir yabancı uzmana yetki tanındığı, onun Avrupa'daki incelemelerden sonra beraberinde Alman ve daha başka milletlerden uzmanları da getirdiği görülmüştür

(1848). Ne var ki yabancı uzmanların sanayileşmeye yön vermesini bekleme iyi niyeti hiç bir zaman ürününü vermemiş, hatta imparatorluk sanayii çöküş dönemine girmiştir (1850). Sultanahmet'te bir binada yerli malların ve ithal edilen makinelerin sergilenmesine, ilk yerli Şirket'in kurulmasına rağmen (1850), çocuk ve kadın işçilerin çalışma hayatına girmek zorunluğunu duyacak kadar fakirlik ve yoksulluğun işçiler için dayanılmaz bir hayat getirdiği yıllarda, yeni ve mekanik tezgâhlara karşı direnmelerin kendini göstermesi (1851) işsizliğin büyük bir tehlike teşkil ettiğini belirtmiştir.

Güney bölgesindeki geniş tarım işçiliğinin önemli bir sorunlar zincirini ortaya çıkarması, Kavalalı İbrahim Paşa'nın tarım işçilerini koruyucu tedbirler alması (1854), tarım alanındaki işçileşme hareketinin gittikçe yoğunlaştığı gerçeğini de anlatmaktadır.

Zaten Kırım Savaşı'ndan sonra sayıları 600.000'e yaklaşan göçmenlerin Anadolu'ya akın etmesi, tarım işçilerinin beslenme gücünden yoksun şeylerle karınlarını doyurma ve mezarlıklarda dinlenme şeklindeki yaşamlarını daha da berbatlaştırmıştır.

Ereğli kömür havzasının işletilmeye geçilmesi (1855), Anadolu'da İngiliz sermayecilerinin ilk demiryollarını yapmaya yönelmesi (1856), işçi sınıfının gittikçe kalabalıklaşmasını sağlamış, yeteri kadar iş bulamayanlar ise mevsimlik işler için geçici göçlere başvurmuş, hatta bir kısım işçiler Amerika'ya göç zorunda kalmışlardır (1860).

Ereğli Havzasındaki dayanılmaz iş şartlarını düzeltmek için Maden-i Hümayun Nâzırı Dilâver Paşa'nın işçilerle ilgili olarak hazırladığı Nizamname'nin onanmaması (1865), Padişahın işçilerin yaşantısına ilgisiz kalması gibi bir anlayışın belgesini verirken, aralarında müslüman olmayanların da bulunduğu bazı aydınların işçileri korumak için dernekler kurma ihtiyacını duydukları da bir gerçek-

tir (1866). Zira gittikçe yabancı şirketlere geçen imalât ve sanayi tesislerini yönetenlerin aşırı sömürü eğilimleri karşısında bazı Türk aydınları ve bürokratları «ıslahı sanayi» için didinmişler, raporlar hazırlamışlar (1866) ise de sanayiin gerilemesinin önüne geçememişlerdir. Ve gittikçe yoksullaşan, ihtiyaç içinde kıvranan işçilere yardım ve onları korumak için yürekleri yufka bazı yerli ve yabancı kişilerin göstermelik de olsa, asıl sorunu çözümleyemediği bilinse de, bazı sosyal yardımlara yönelmeleri sebepsiz değildir. Bu, direnmeleri, çeşitli işçi eylemlerini önlemek isteğini de kapsayan girişimlere rağmen, alacaklarını elde edemeyen kadın işçilerin bir devlet dairesinde de olsa bağırıp çağırmaları ve gürültü çıkarmaları (1867 Ocak) işçilerdeki mücadele gücünü göstermiştir.

Sanayide yerleşen yabancı sermaye, daha sonra, Arazi Kanunnamesi'ne eklenen bir madde yoluyla mülk ve toprak edinmeyi de elde etmiştir (1869). Bütün bunlar işçilerin örgütlenmesi gereğini ortaya çıkarmış ve işçilere sosyal yardım istekleriyle yönelmiş Ameleperver Cemiyeti'nden sonra (1872) işçiler zaman zaman eyleme geçme zorunluğu ile karşılaşmışlardır. Nitekim Beykoz kundura dikimhanesi işçilerinin ücretlerini alamama nedeniyle giriştikleri protesto hareketi (1872 Temmuz), o yıl beş ayrı eyleme, giderek tersane işçilerinin grev yapmalarına yol açmış (1873), sonraları Avrupa'daki fikir akımları Osmanlı toplumunda yankı bulmuştur. Galatasaray Lisesi açılması ve Fransız kültürü bu pencereden rahatça girmiştir. Hatta ünlü Gotha Programı «şeriat-ı ahmediyyeye tamamiyle muvafık» bulunmuş, sosyalizm de «medeniyeti hazıranın Avrupa'yı ve belki bir gün olur bütün kürre-i arzı sarsacak ve cemiyet-i beşeriyyenin heyet ve suretini değiştirecek bir büyük hareket-i maneviye» olarak nitelendirilmiştir (1878, Haziran).

Nihayet sendika sözü üzerinde durulmuş, meslek sen-

dikalarının emekli sandıkları, yardımlaşma kurumları, eğitim büroları gibi organlar kurarak işçilere yardımcı oldukları bilgi şeklinde Osmanlı okurlarına duyurulmuştur (1874, Eylûl).

Gelişen yabancı etkisi ve sanayileşmeye yönelme, askerî ihtiyaçların karşılanması işlerinde çalışma gerekleri sonucu olarak 1900 sonlarında, imparatorlukta bir milyona yakın insan «işçi» olarak çalışmakta idi. Ve Tophane'deki işçiler, haklarını korumak için, gizli de olsa Amele-i Osmanî Cemiyeti'ni kurmuş (1895) bulunuyordu. Türkiye'deki işçi hareketleri, hazırlık dönemi dediğimiz 1. dönemde grevler bakımından ilginç tecrübeler edinmişti. Örneğin:

1. Beyoğlu telgraf işçileri (17 Şubat 1872),
2. Ömerli Yarımburgaz demiryolları yapım işçileri,
3. İzmir Demiryolu işçileri,
4. Beykoz deri ve kundura fabrikası işçileri

grev ve eylemleri, işçi sınıfının ilk sosyal mücadeleleri olarak bilinen örnekler olmuştur.

Ancak Kasımpaşa tersanesi grevi (1873, 23 Ocağında) bazı bilim adamlarına göre (Prof. Reşat Kaynar) grev sayılmayacak nitelikte bir şikâyet ve arzıhal etmek şeklinde değerlendirilmekte ise de iki ayrı gazetede yer alan haberler, Kasımpaşa tersanesi işçilerinin çok etkin bir grevi yürüttüklerini ortaya koymaktadır. Böylece ilk önce Lütfü Erişçi'nin kamuya açıkladığı bu grev hareketi, tarihimizin en önde gelen ilk grevi şeklinde nitelendirilmiştir.

Yabancı uzmanlara ve onların işçilerimizi hakir görmelerine karşı yapılan direnişlerden ilkinin Taksim'deki bir inşaatta çalışan işçilerin 3 kadastro mühendisini hırpalamaları olduğu anlaşılmıştır (1875). Bu arada greve alışan Tersane işçilerinin yine aynı yolu denedikleri (1875), Sirkeci iskele yükçülerinin (hamallarının) işe boykotları da aynı yılın eylemleri arasında yer alır.

1876'da ise:

1. Hasköy tersanesindeki İngiliz işçilerinin işi bırakması (16 Şubat),

2. Haydarpaşa Demiryolu işçilerinin grevi (2 Mart),

3. Tersane işçilerinin yeni direnişi (23 Mayıs),

4. Fişekhane işçilerinin işlerini bırakarak ücretlerinin verilmesi için Bâbıâli'ye doğru yürüyüşü (19 Nisan),

o yılın dikkate değer, tespit edilmiş eylemleridir.

1878'de İstanbul terzilerinin (16 Ekim), duvarcıların, ayakkabıcıların grevleri, hemen her yıl işçi hareketlerinin görüldüğünü, dayanılmaz iş koşulları ve işverenlerin ücret ödemedeki gevşekliklerine karşı işçilerin hareketsiz kalmadığını anlatır.

1879'da ise:

1. 500 yapı işçisinin grevi (11 Mart),

2. Şirketi Hayriye (vapur nakliyatı) işçilerinin şantiye ve dökümhanelerde greve gitmesi (25 Mart),

3. Selânik Muhasebe Bürosu'nda çalışanların işi bırakması (10 Temmuz),

4. Tersane işçilerinin yeniden greve gitmesi (18 Temmuz),

artan sosyal mücadele nedenlerinin varlığını ortaya koymaktadır.

1880'de ise:

1. 4 Şubat'ta gemilerde çalışan işçilerin,

2. 28 Şubatta Haydarpaşa demiryolunda çalışan işçilerin,

3. 25 Kasımda Haliç vapur personelinin

greve gitme tehdidi yeni haklar elde edilmesine yaramıştır.

1882'de Tatavla kunduracılarının grevi, 1885'te ise odun depoları işçilerinin grevi üzerine işçi birliği başkanının tutuklanması, 1886'da Beyoğlu mağazaları personelinin işi bırakması (Şubat) eyleminden sonra 20 yıllık bir duraklamaya rastlıyoruz. İşçiler aldıkları düşük ücretlerin

önemli bir bölümünü şehir dışındaki gecekondu tipi kulübelere kira olarak ödüyor, özellikle gelişen demiryollarında çalışan işçilerin Alman emperyalizminin yüksek ücretli memurlarına karşı duydukları nefret, ekonomik sıkıntılarıyla birleşince İkinci Meşrutiyet öncesi ve sonrası işçi hareketlerinin kaynağı oluyordu.

Bursa ve çevresindeki sanayi kuruluşlarında çalışan işçiler, Selânik'teki aba işçiliğiyle geçinenler, Uşak, Gördes, İsparta, Tokat, İzmir halı ve kilim işçiliği yapanlarla birlikte geniş bir toplam teşkil ediyor ve bu işçilerin yaşantısı (1890) bazı aydın çevrelerinde işçileri örgütlendirme hevesleri uyandırıyordu. Hatta yurt dışındaki hürriyetçi aydınlarla ilişki kuran Amele-i Osmanî Cemiyeti, 1900'lerde Osman Abdullah ve Etem Nejat gibi aydınların İstanbul'a gizlice gelmeleri sonucunu doğurmuş, ama İstanbul'da fazla kalamadan kaçmak zorunda bırakılmışlardı (1901 - 1902). Zaten Amele-i Osmanî gizli örgütünü kuranlar, işçi örgütlenmesini yaygınlaştırmaya vakit bulamadan, bir yıl sonra tutuklanmış, sürgüne gönderilmişlerdi (1896). İşçilerin örgütlenememesi, koalisyon yasakları, istibdad ve yabancı sermaye baskısı, işsizleşen yüz binlerce insanı tedirgin etmişti. O kadar ki 20. yüzyıl başında 100.000'i aşkın işçinin Amerika'ya, Kanada'ya göç ettiği ileri sürülüyordu.

Yabancı sermayesiyle kurulan ve çalışan işyerleri geniş bir işçi kitlesini toplamıştı.

Maden kömürü ocakları, havagazı işletmesi, buz, bira fabrikası, un fabrikaları, hattâ kiremit fabrikası, iplik fabrikası açılmış, demiryolları yapımı geliştirilmişti. İstanbul'da tramvay şirketi kara taşımacılığı alanına el atmış, şimendifer onarım fabrikası, kalabalık bir uzman işçi grubunun biraraya gelmesine fırsat vermişti. 1908'de İkinci Meşrutiyet ilân edildiğinde endüstri merkezleri olan şehirlerde (İstanbul, Selânik, İzmir) 100.000'i aşkın sanayi

işçisi bulunuyordu. Zaten Osmanlı toplumu, mutlakiyet yönetiminden bıkmış, yeniden Anayasanın yürürlüğe konmasını, parlamentonun açılmasını ve politik örgütlenmenin geliştirilmesini istemekteydi. Bu nedenle yapılan çabalardan sonra Sultan Abdülhamid kitlelerin etkisini göz önünde tutarak 23 Temmuz 1908'de II. Meşrutiyeti ilân ederken, işçilerin 1906'da başlayan yeni eylemlerini de hesaba katmıştı..

17.12.1908'de Meclis-i Mebusan'ın açılması, iki dereceli seçimin yapılması sonucunda 266 mebustan (milletvekilinden) büyük çoğunluğunu İttihat ve Terakki Fırkası'nın kazanması, bu partinin memleketi idareye başlaması anlamına geliyordu. Zira bu fırkanın muhalefeti karşısında Sait Paşa istifa etmiş, Kıbrıslı Kâmil Paşa'nın Sadarete getirilmesi de tatmin edici olmamış, sonunda bu fırkanın tam güvenini sağlayan Hüseyin Hilmi Paşa Başbakanlığa (sadarete, Sadrı â'zamlığa) getirilmiştir (14.11.1909). İşte 23 Temmuz 1908'den 31 Mart 1325'e kadarki (13 Nisan 1909'a kadarki) 8 ay 21 günlük dönemde hürriyet alabildiğine kullanılmıştı. Doğrusu, işçiler de bu özgürlük ortamından yararlanmayı bilmişlerdi.

Meşrutiyet'in getirdiği geçici özgürlük döneminde birçok işkollarında (şimendifercilik, mürettiplik, berberlik, garsonluk, gümrük işçiliği) çalışan işçilerin uyanık öncüleri cemiyetler kurmuşlardı. Hattâ bu örgütlere sendika adını da vermişlerdi. Sendikalar, siyasî partilerin etkisi dışında kendi ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını karşılamayı amaç bilen çalışmalar yapıyorlardı.

Soru 4: İkinci Meşrutiyet döneminde teşkilâtlanma nasıl gelişti?

İkinci Meşrutiyet'ten sonra kurulan birçok işçi örgütlerinin başına bazı maceracı kimseler geçmişti. Bu neden-

le de işçiler, kendi örgütlerinden memnun olmuyor, ekonomik ihtiyaçlarının karşılanamaması işçileri sık sık greve itiyordu. İşçi örgütlerinin başına geçmeyi başaran birçok kişi, işçiden kestikleri aidat dışında başka yollardan kazançlar sağlamaya çalışıyordu. Üstelik çeşitli siyasî örgütlerin de rahatlıkla kurulması, bir kısım iyi niyetli olmayan kişilerin işçiyi politik örgütten soğutmayı amaç edindiklerini bütün açıklığı ile gözler önüne seriyordu.

Hele 1922'lerde çeşitli partiler ve meslek örgütlerinin cemiyet - sendika - dernek biçimindeki dağılışı, işçi hareketini parçalıyor, başarı şansını azaltıyordu. Bu arada devlet fabrikalarının toplandığı **Türkiye İşçi Derneği** yanında **Beynelmilel İşçiler İttihadı** adındaki örgüt deniz, inşaat, marangozluk işkollarındaki işçileri teşkilâtlandırmayı başarmıştı.

1906 yılında İstanbul mürettiplerinin (ağustos) ve İstanbul reji tütün işçilerinin grevi, hatta Osmanlı Terakki-i Sanayi Cemiyeti'nin kurulması (1908), daha önce de sendikalar teşkili, özgürlüğe geçişi hızlandırmıştır, denebilir.

Zaten Anayasanın yeniden ilânı, işçilere dernek kurma hakkını getirmiş, İttihat ve Terakki iktidarı da ele aldığı ilk işler arasına toplanma ve derne kurma hakkını tanıyacak olan Cemiyetler Kanunu'nu koymuştu. Nitekim grev ve dernek kurma hakkını kısıtlayan hükümler üzerinde ciddî çalışmaları sürdüren İttihat ve Terakki, toplumun büyük bir ihtiyacı olan Cemiyetler Kánununu Meclise vermiş, Meclis de bu yasayı onaylamıştı (16 Ağustos 1909).

İttihat ve Terakki'nin başlattığı ve etkinlikle yürüttüğü muhalefet sırasında işçilerin bu ortamdan geniş ölçüde yararlandığını söylemek mümkündür. Ancak yine söylemek gerekir ki, işçilerin grev eylemiyle yürüttükleri tepki ortamı, bir süre sonra bu fırkanın işçilere karşıt kesin bir tavır almasına yol açmıştır. Grevler İttihat ve Terakki erkânınca en kaba şekliyle önlenmek istenmiş ve grevler-

de kan dökülmesine yol açan aşırı sert bir tutum, 1908 ve 1909 yıllarını işçi sınıfına kan kusarak geçirtmiştir.

1908 yılında 27 grev olmuştur. Bunların dökümü şöyledir:

1. Selânik tütün işçileri grevi (Ağustos),
2. Aydın demiryolu işçileri grevi (18 Ağustos),
3. İstanbul tramvay işçileri grevi (10 Eylül),
4. Anadolu demiryolları işçi ve müstahdemleri grevi (Ağustos Eylül),
5. Rumeli şimendifer işçileri grevi (18 Eylül),
6. İzmir tramvay işçileri grevi,
7. İstanbul sigara kâğıdı işçileri grevi,
8. İstanbul havagazı işçileri grevi,
9. İstanbul reji tütün işçileri grevi,
10. Fırın işçileri grevi,
11. Beyoğlu Oroz di bak büyük mağazası işçileri grevi,
12. Tuğla harmanları işçileri grevi,
13. Beyoğlu gazete mürettipleri grevi,
14. Balya Kara Aydın şimendifer işçileri grevi,
15. Adana'daki iki pamuk fabrikası işçilerinin grevi,
16. Selânik demiryolu işçileri grevi,
17. Selânik Deri mağazaları işçileri grevi,
18. Selânik Şekerciler grevi,
19. Selânik tramvay işçileri grevi,
20. Selânik lokanta ve gazinolar işçileri grevi,
21. İstanbul Feshane ve Hereke dokuma işçileri grevleri,
22. Şirket-i Hayriye işçileri grevi,
23. Alatini tuğla fabrikası işçileri grevi,
24. Varna ticaret işletmeleri personeli grevi,
25. Bağdat Demiryolu işçileri grevi (Haydarpaşa - Eskişehir hattı, Ankara - Konya hattı, Bulgurlu - Bağdat hattı) (14 Eylül),

26. Şark Demiryolları grevi (5 Eylül),

27. Ereğli Kömür Havzası işçileri grevi (14 Eylül).

İttihat ve Terakki Fırkası, grevleri önleyecek, sendika kurulmasını sınırlayacak bir geçici kanunu süratle hazırlamış ve böylece grevi yasaklama ilk kez Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkati (1908) ile olmuş, sonra bu geçici grev yasağı kanunu, Meclis-i Mebusan'a (Millet Meclisi'ne) sunulmuş ve sosyalist mebusların itirazına rağmen büyük çoğunlukla onaylanmıştır (1909). Buna rağmen 1909'da bir özel tütün deposunda çalışan işçiler ile İzmir'deki ticarethaneler personeli grev yapmıştır. Hatta 1910'da önemli 7 grev, 1911'de ise ciddî 9 grev işçi hareketleri tarihine armağan edilmiştir.

Bunları da şöyle sıralayabiliriz:

1910 yılı grevleri:

1. İstanbul tramvay işçileri grevi,
2. Tramvay Şirketi personel ve işçileri grevi,
3. Kazlıçeşme deri ve debağ işçileri grevi,
4. Recep Aslan ayakkabı atelyesi işçileri grevi,
5. Manastır dokuma işçileri grevi,
6. Bursa ipek işçileri grevi,
7. Kömür yükleme işçileri grevi.

1911 yılındaki grevler :

1. Selânik matbaaları işçileri grevi (Ocak),
2. Cibali tütün işçileri grevi (2 Nisan),
3. Selânik tütün işçileri grevi,
4. İskeçe tütün işçileri grevi (1 Mayıs),
5. Bulgaristan hattı şimendifer işçileri grevi (18 Haziran),
6. İzmir Karahisar demiryolu işçileri grevi,
7. İstanbul un fabrikası işçileri grevi (3 Eylül),
8. Selânik matbaa işçileri grevi (3 Kasım),

9. Zonguldak maden işçileri grevi (15 Kasım).

1812 yılında Drama tütün işçileriyle İznik yol işçileri, 1913'te İzmir liman işçileri, 1914'te Ereğli kömür işçileri de grev yapmışlardır.

Şunu hemen belirtmek gerekir ki, grevler bazen ücret, bazen sosyal haklar, bazen yemekler, bazen kötü muamele ve bazen de yabancı genel müdürlerin değiştirilmesi için yapılmış, kimi başarıya ulaşmış, kimi grev yöneticilerinin ikiye ayrılması nedeniyle etkisiz kalmış, kimisi de ağır muameleler nedeniyle amacına yarı yarıya ulaşarak sonuçlanmıştır. Pek çok kişi işsiz kalmış, pek çok yönetici, işçilerden yana olma sınavı vermiştir. Bu arada işverene kolayca satılıverme örneklerine de hiç rastlanmamış değildir.

1923'e kadar geçen süre içindeki işçi ve işçilerle ilgili eylemleri daha iyi değerlendirebilmek için sırasıyla bu olaylara ve gelişmelere bir göz atalım:

İstanbul Makinistler Cemiyeti (1911) bilinçli işçilerin öncülüğü ile kurulmuş, işçi dayanışmasına önem veren liderlerin elinde bir süre önemli hizmetler yapabilmişti. Hatta tüzüğünde o zamana kadar başka bir Cemiyet'in tüzüğünde göremediğimiz bir yardım'a yer verilmişti. Buna göre başka işçi dernekleri grev yaptıkları takdirde onlara yardım edecekler, grevin başarıya ulaşabilmesi için onlara el uzatacaklar, grev yapan işçilere Cemiyet kasasından para yardımında bulunacaklardı. Fakat egemen çevreler bu ilerici örgütün yöneticileri arasında ikilik, üçlük çıkarmayı başarınca Makinistler Cemiyeti kısa bir hayattan sonra dağılmıştı.

Grev yapmada 3000 kadar tütün işçileri kadınlı erkekli, memurlu, ustabaşılı olmak üzere büyük bir dayanışmayı sağlamıştı (1912). İzmir tütün fabrikası işçileri, ücret ve sosyal yardım nedeniyle greve gidince (1915) İstanbul tütün işçilerinde de bir hareket görülmüş, İzmir grevcile-

ri tatmin edilince İstanbul'dakiler greve gitmemişlerdi. İzmir ve İstanbul'daki 16 ustabaşı, 109 memur, 1086 kadın ve 1026 erkek, toplam olarak 2237 insanın işçi hakları konusundaki birliği de uzun sürmedi.

1912'den 1923'e kadarki işçi hareketlerine topluca göz atarsak şunları sıralayabiliriz:

1912 işçi hareketleri :

1. İşçiler sendikalaşmaya önem vererek İşçi Kulübünü kurdu.

2. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın Paris Şubesi, bir Islahat programı yayınlayarak görüşlerini yansıttı. Altıncı Bölümde işçilerle ilgili isteklere yer verildi. Bunlar arasında sekiz saatlik iş günü, hafta tatili hakkı, çocuk ve kadın işçilerin çalışma koşullarına önem verilmesi gereği, asgarî ücretlerin tespiti, iş mahkemeleri kurulması, mahkûmların para ile çalışmasının sağlanması gibi istekler yer alıyordu.

3. İşçi Kulübü'nü kuranlar [a) Dersaadet tetebbüat-ı İçtimaiyye Cemiyeti, b) Zenne ceket işçileri, c) Şişli işçileri, d) Döşeme işçileri, e) Mücellitler, f) Erkek terzileri, g) Değirmenciler, h) Berberler, ı) Ticaret ve Sanayi işçileri, i) Bira fabrikası işçileri, j) Eczane işçileri, k) Sigara fabrikası işçileri, l) Cibali reji işçileri) 1912'de 1 Mayıs gününü işçi bayramı günü olarak Pangaltı'daki Belvü Bahçesinde kutladılar.

4. Millî Meşrutiyet Fırkası'nın yayınlanan programında [25 Ağustos 1328 - (1912)] köy ziraat sendikaları kurulmasına da çalışılacağı vadedildi. Programa göre, bu sendikalar köylüye ilkel maddeleri verecek, tohum, gübre, ziraat âletleri gibi ihtiyaçları karşılayacak, ya da bunların karşılanması için düşük faizle borç verecekti. Bu parti işçiler arasında hiç ilgi uyandırmadı.

5. Sa'y-i amel dergisi çıkarıldı.

6. Osmanlı Sosyalist Fırkası yeniden faaliyete geçmek istedi, bazı temaslar yaptı ve işçilerin önde gelenleriyle sürdürülen görüşmeler olumlu sonuçlara ulaşamadı. İşçilerin politik bir örgütte toplanmaları fikri yeniden güç kazanmakla kaldı.

1913 işçi hareketleri :

1. İşçi ücretlerinin düşüklüğü, erkek işçilerin çeşitli şikâyetlerine yol açtı. Gün geçmiyordu ki işçiler, ücret zammı için işyeri yetkililerine baş vurmasın. En düşük ücreti mensucat işçileri alıyordu: 6 kuruş 1 para. Bunu kâğıt karton sanayiinde çalışanların ücreti izliyordu: 11.7 kuruş. Gıda sanayiinde çalışanlar, kâğıt karton sanayiinde çalışanlardan 1,2 para fazla alıyordu. En yüksek ücret marangozlarındı: 16,9 kuruş. Yabancı şirketlerde çalışanlar kadın ve çocuktu. Bunlar daha düşük ücret alıyorlardı. Örneğin The Oriental Carpet Manifacture Ltd.'de halı dokuyan kızlara günde 1,6 kuruş ödeniyordu. Onun için erkek işçilerin zam istekleri yeni işçi çıkarmalara yol açtı.

2. Çıkarılan ve de askere giden erkek işçilerin tezgâhlarında çalıştırılmak üzere kadınları iş hayatına daha bol ve daha süratle aktarmak için bir dernek kuruldu: Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi. Bu Cemiyeti din adamları destekliyor, yetim ve dulların iş hayatına girmesi için çaba harcıyor, bu gayretlerinin mükâfatlarını da sanayicilerden bol bol görüyorlardı.

3. Sanayi Mekteplerinin düzenlenerek kalifiye işçiler yetiştirilmesi için bir Alman uzman görevlendirildi. Bu uzmanın da telkini ile binlerce Türk işçisi sanat öğrenmek ve savaşa sürülen Alman işçilerinin yerine çalışmak üzere Almanya'ya gönderildi.

4. Sanayii Teşvik Kanunu çıkarıldı. Daha doğrusu Pa-

dişahın iradesiyle yürürlüğe konulan bu geçici yasa, kapalı bulunan parlamentoya açıldığı zaman sunulmak üzere Said Halim Paşa kabinesi tarafından hazırlanmış (1 Aralık 1329 - 1913) ve Padişah tarafından çıkarılan bir irade ile yürürlüğe girmişti. 25 maddelikti. Fabrikalarda çalıştırılacak işçilerin mutlaka Osmanlı tebası olması öneriliyor, ihtisas gerektiren ve bulunmayan uzmanların yabancı olmasına izin verileceği bildiriliyordu. Devlete ait arazilerin beş dönümü sanayicilere parasız verilecekti.

5. 31 Mart ayaklanması üzerine ilân edilen sıkıyönetim döneminde tutuklamalar, sürgünler oldu ve sendikalaşma hareketi durduğu gibi, sosyalist akım da ağır bir yenilgiye uğratıldı.

6. «Sosyalist Hilmi» diye anılan ve İngilizlerce desteklenen Osmanlı Sosyalist Fırkası lideri Hüseyin Hilmi tutuklanmış, Sinop'a, oradan Çorum'a, sonra Bâlâ'ya gönderilmiş ve sonra da İstanbul'a döndüğünde esrarlı bir şekilde öldürülmüştü.

7. Bahricedit vapuru ile bütün muhalifler (sosyalistler —hakikisi ve sahtesi dahil—) 200'ü aşkın bir kafile halinde Sinop'a sürüldükten sonra tâ Mondros Mütarekesine kadar (30 Ekim 1918) geçen süre içinde işçi sınıfı hiç bir işçi eylemi, sendikal çalışma, sosyalist girişim görülmeyecek şekilde bir içine kapanış dönemine girdi. Yalnız bazı mutemet kişiler sosyalizan kimseler görünümünde 1917 Mayıs ve Haziran aylarında Stokholm'da toplanan uluslararası sosyalistler toplantısına katıldılar. Bunlar Nesim Masliyah (Musevi), Dr. Âkil Muhtar, Ali Hüseyinzade, Salah Cimcoz.. idiler. Toplantıya ilk kez giden Türkler, sosyalist sayılmadıkları için müzakere salonuna alınmamışlardı. Böylece İttihat ve Terakki Fırkası'nın «faydalı gördüğü» seyahat, ürününü vermemişti.

1918 yılı işçi hareketleri:

1. Mondros Mütarekesi'nin haksız ve antlaşma hükümlerine aykırı olarak uygulanması (İzmir'in ve İstanbul'un işgali gibi..) ulusal heyecanın kükremesine yol açtı. Bir tarafta İngiliz ve Amerikan mandasını isteyenler örgütlenirken, işçiler de derlenip toparlanmak gereğini duydular. Mebusan Meclisinin feshi de bu yıl gerçekleşti (4 Kasım 1918).

2. Partiler arasında ulusal sorunlarda birlik ve beraberlik sağlamak amacıyla ve Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti'nce kurulan Millî Kongre (11 Aralık 1918)'nin kurucuları arasında Sanatkârân Cemiyeti de yer almayı gerekli gördü. Ayrıca Kadınları Çalıştırma Cemiyet-i İslâmiyesi, İspat-ı Sanayi-i Nefise Cemiyeti, genellikle bütün gayrı siyasî örgütler ile Teceddüd Fırkası, Hürriyetperveran Avam (Halk) Fırkası, Radikal Avam Fırkası, Ahali İktisat Fırkası gibi işçilerden az çok ilgi gören örgütler de millî birlik ve beraberlik amacı güden bu kongre'ye ikişer delege göndermeye karar verdi.

3. Sosyal Demokrat Fırkası kuruldu (6 Ocak 1918). Fırka, işçilerin, çiftçilerin işlerini düzenlemek, sınaî, iktisadî sendikalar kurulmasını, sendikaların birleştirilmesini, sermayecilere karşı bütün işçi haklarını korumayı ve seçimlerin tek dereceli olmasını amaçlıyordu. Bu arada Brüksel'deki sosyalist akımları izliyor ve örgütlerle haberleşmede yarar görüyordu.

1919 yılı işçi hareketleri:

1. İzmir'in işgalini protesto için Sultanahmet'te yapılan mitinge (30 Mayıs) pek cok işçi ve esnaf da katıldı.

2. Osmanlı Sosyalist Fırkası lideri Hüseyin Hilmi sürgünden İstanbul'a döndüğü için partisini yeniden canlandırdı (20 Şubat). Birtakım işçiler, genellikle tramvaycılar

Hilmi etrafında kümelendiler ve grevlere gitmek için ısrarlı bir itici eğitim (tahrik) gördüler.

3. Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası kurulmuş, Kurtuluş adında bilimsel bir dergiyi Berlin'de çıkarmaya başlamıştı. 1 Mayıs 1919 tarihli sayısında «Bütün memleketlerin proletaryasına» başlığı altında savaşların kötülüklerini dile getiriyor ve şöyle diyordu:

«Bütün memleketlerin proletaryası! Senelerdir ardı arası kesilmeyen savaşlarla ve savaşların birlikte getirdikleri salgın hastalıklar, sefaletler ve mahrumiyetlerle kardeşlerinin milyonlarcasını kaybeden Türkiye proletaryası da artık zincirlerini paramparça etmeğe ve kurtulmaya and içti.

«Her yerde olduğu gibi Türkiye'de de hâkim sınıf, burjuvazi, emeğini, işini kemirdiği çalışan halkın bir örgüt altında birleşmesine engel olmuştur. Teşkilâtlanması dar ve zayıf olduğu için daha çok kahır gören, daha çok ezilen ve daha çok soyulan Türkiye işçi ve çiftçileri bugün birçok milletlerin insanlık ve hak adına ayaklandıkları bir zamanda yalnız haklarının kuvvetine güvenerek güçlüklerin ve tehlikelerin içine atılıyor. Önümüze dikilecek bütün kara kuvvetlerin, bütün hasis çıkarların, bütün özel menfaatlerin karşısında biz, Türkiye proletaryası, o büyük kurtuluş gününün yüreklerimizde tutuşturduğu ideal aleviyle çıkacağız.»

Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası, İstanbul Vilâyeti ve Belediyesi için yapılacak seçim nedeniyle hazırlanmakta olan seçim tasarısında serveti olmayanlara seçim hakkı tanımayan hükümlere çatıyor, «fakir olmak vatanî bir kusur değildir» diyordu. Bekârlara da seçim hakkı tanımak istemeyen zihniyete karşı çıkan Parti evlenme yaşına geldikleri halde bekâr kalışın nedenini «fakirlik ve zaruret» olarak belirtiyor, «proletaryanın öğrenim görme-

mesi ve evlenememesi bir kusur ise bu kusur doğrudan doğruya topluma aittir» diyordu.

Politika alanında bu parti, Damat Ferit kabinesine karşı sert muhalefet yapmış ve Anadolu'daki kurtuluş hareketini desteklemişti. İşçilerden destek gören parti, seçimlerden önce Şehzadebaşı'ndaki Ferah Tiyatrosu salonunda önemli bir toplantı yapmış (23 Ekim), seçime katılma kararı almış, Ethem Nejat (sosyalist aydın), Mehmet Vehbi (Sarıdal) ve Süleyman Usta'yı (Tophane fabrikasından) aday tespit etmiştir.

4. Mensucat ustabaşılarından Vahidettin, Bahriye yeni tamirat fabrikası ustabaşılarından Seyyit, bazı memurlarla beraber Osmanlı Mesai Fırkasını kurdular (29 Ocak 1335 - 1919). Fakat bu parti işçi çevrelerinde hemen hiç bir ilgi görmedi.

5. Reji işçileri greve başladı.

6. Hisar iskele işçileri greve gitti (13 Temmuz).

7. Kasımpaşa tersane işçileri grev yaptı (Ekim).

8. İstanbul hamalları işi boykot etti (30 Ekim).

9. Anadolu'da gelişen ulusal kurtuluş eylemini desteklemeyi de amaçlayan cemiyetlerin kurulması işçiler arasında geniş bir özlemle gerçekleştirildi:

a) Kasımpaşa Seyr-i Sefain Amelesi Cemiyeti,

b) Tramvay Şirketi Amele Cemiyeti,

c) Beynelmilel deniz işçileri ittihadı,

d) Beynelmilel marangoz işçileri ittihadı,

e) Beynelmilel bina işçileri ittihadı.

Bunlar gizli çalışmalara geçtiler ve açık faaliyetleriyle de gizli çabalarını örtmeyi başardılar.

10. İstanbul milletvekili seçimlerine Millî Ahrar ve Ahali İktisat fırkaları ortak adayla girdiler. Adayları şunlardı: Kemal Mithat, Asaf Muammer, Câmi (Baykurt), Reşat Hikmet, Faik Nüzhet, Refik Nevzat, Prens Sabahattin, Lütfü Fikri, Celâlettin Arif, Rauf Ahmet, Ahmet Salahattin,

Sosyalistler Birliği de yalnız İstanbul'dan aday gösterme kararı aldı. Türkiye Sosyalist Fırkası ise Dr. Refik Nevzat ile Sadri Celâl Bey'i (Antel) aday göstermişti. Buna karşılık eski ittihatçılardan bazı memur ve işçilerin etkisi ile kurulduğu, hatta sosyalist harekete karşı yeni bir denge amacı güttüğü ileri sürülen Osmanlı Mesai Fırkası da Zeytinburnu Fabrikasından Numan Usta'yı aday gösterdi. Böylece bu yıl sonuna doğru yapılan İstanbul Mebus seçiminde Numan Usta, ikinci seçmenlerden 135'inin oyunu alarak İstanbul Mebusu seçildi. Numan Usta, Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasından sonra, Malta'ya sürüldü, döndükten sonra Ankara'da kurulan Birinci Büyük Millet Meclisi'ne de katıldı. 1885 doğumlu ve dedesi Kırımlı olan Numan Usta esmer, orta boylu, samimî, nazik, zayıfça bir işçi idi. 1934'te vefat etti.

1920 yılı işçi hareketleri :

1. Rum ve Fransız gazeteleri mürettipleri grevi başladı (17 Nisan).

2. Tünel işçileri greve gitti (23 Nisan).

3. İstanbul tramvay işçileri grev yaptı (10 Mayıs). 6 Hazirana kadar süren grev başarı ile sonuçlandı. Ancak tramvay işçilerinin grevi nedeniyle, grevi yöneten Sosyalist Hilmi denilen kişi ciddî bir iddiaya göre, İngiliz ve Fransız işgal kuvvetleri komutanlarıyla yaptığı pazarlıkta kendisine bir hayli maddî yardım sağladı. Aldığı paralarla armalı bir otomobil edindi, partisine bir bina sağladı.

4. Kazlıçeşme'deki deri - debağ işçilerinden 90'ı grev yaptı ve Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan yardım istedi.

5. Tersane işçileri greve gitti. Sosyalist Hilmi, Yardımlaşma Derneğinin bütün paralarını bu grevi başarıya götürmek için kullandı ve grev başarıya ulaştı.

6. Osmanlı Sosyalist Fırkası liderinin şüpheli yaşan-

tısına rağmen Şirket-i Hayriyye, Tramvay Kumpanyası, Haliç İdaresi ve kalabalık işçi çalıştıran benzeri kurumlar, kendilerinin güvendikleri yüksek memur ve mühendisleri Osmanlı Sosyalist Fırkasına bağış yapmakla görevlendirdiler ve bağışların toplamını bu kurumlar, yüksek mevkideki memurlarına verdiler. Bağış yapanlar Partiye üye alındılar ve giderek, Partinin tamamen yozlaşmasını sağladılar.

7. Deniz maden kömürü cemiyetine mensup işçiler grev yaptılar (24 Temmuz). Şirket-i Hayriyye ateşçilerinin bu grevini de Hüseyin Hilmi desteklemişti.

8. Şark Demiryolları İşçileri grev yaptı (13 Ekim).

1921 yılı işçi hareketleri:

1. Mayısın 1. günü İstanbul'da İşçi Bayramı olarak kutlandı. Şirket-i Hayriyye, Seyr-ü Sefain, Haliç İdaresi üçlüsünde çalışan gemiciler ve deniz yolları işçileri, Tramvay Kumpanyası (Şirketi) işçileri o gün tatil yapmış ve İşçi Bayramı'm kutlamışlardır. Kutlamaya Elektrik İdaresinde çalışan işçiler de katılmış, 1911 yılından beri kutlanan İşçi Bayramı, bu yıl işgal ordularına karşı bir gösteri niteliğinde de değerlendirilmiş ve eğlencelerle kutlanmıştır.

2. Divanyolu'nda Partisine bir de konak alan Hüseyin Hilmi 1 Mayıs nedeniyle Türkiye Sosyalist Fırkası'nın genel merkezini bayraklarla donatmış, Parti merkezinde İşçi Bayramı nedeniyle bir kabul töreni düzenlemiş, kutlama törenine katılan bütün işçiler mavi gömlek ve kırmızı kravat takmışlar, aralarından seçtikleri üç delege lider Hilmi ile birlikte Bab-ı Âli'ye giderek Sadrı-âzam paşayı (Başbakanı) ziyaret etmişlerdir.

3. Türkiye Sosyalist Fırkası, yılın ikinci yarısında etkilediği işçileri greve itmiş, ancak bu grevler başarılı olmamıştır. Bunları eleştiren aydınlar Partiden ayrılmak zo-

runda kalmışlar, buna karşılık Hamallar Kâhyası Salih Reis, Aksaray Tramvay Deposu Müdürü Rasim Şâkir gibi işçilerin pek sevmediği kişiler, tramvaycılardan Çopur Rıza Partide etkin olmaya başlamışlardır.

4. Fransız sermayesiyle kurulan Tramvay Şirketi'ne karşı girişilen grev başarısız olmuş, isteklerden hiç birinin elde edilmemesi, Tramvay işçilerinin Sosyalist Hilmi'den kopmalarına yol açmıştır.

5. Grev nedeniyle işçilerden 60'dan fazlası işten çıkarılmış, haklarını istemede ön safta gelen işçiler perişan olmuşlardır (Nisan sonları).

6. Grevin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine bu kez sosyalist olmayanlarca Amele Siyanet Cemiyeti (İşçileri koruma derneği) kurulmuş ve bu sahte «işçi koruyucuları», adları sosyalist'e çıkan işçilere bir hayli hakarette bulunmuştur. İşçiler, uğradıkları sürekli hakaretlerden dolayı bu örgütten ayrılarak yenilerini kurmaya yönelmişlerdir (Haziran sonları).

7. Ari Oruç ve arkadaşlarının çok yanlış tutumları ve işçileri Eskişehir'de vakitsiz greve götürmek istemeleri gibi çok hatalı girişimleri ve bazı politik entrikalar nedeniyle, işçileri greve davet eden Yeni Dünya gazetesi idarehanesi basılmış, tahrip edilmiştir. Arif Oruç ve arkadaşları tutuklanmış, Eskişehir Demiryolu işçilerini, asker sevkini engellemek için greve davet edenler ile greve gitmeleri istenen işçiler arasında ciddî hiç bir ilintinin bulunmadığı anlaşılmıştır. Zaten greve gidilmemesi de bunu göstermiştir. Bu tutuklamalardan sonra sol akım büyük bir tasfiyeye uğramıştır.

1922 işçi hareketleri:

1. Sosyalist Hilmi'nin provokasyonlarına karşı bu kez Müstakil Sosyalist Fırkası kuruldu (12 Haziran 1338 - 1922).

Daha çok Türkiye Sosyalist Fırkası'ndan ayrılan tramvay işçilerinin kurduğu bu parti programında nisbî temsil ile milletvekili seçimi isteniyor, çalışma süresinin günde sekiz saat olması, dinlenme süresinin de haftada 23 saat olarak saptanması öneriliyordu.

2. İstanbul Amele Birliği kuruldu ve Ankara'da teşekkül eden millî hükümetten çok şeyler beklediğini bildirdi.

3. Çeşitli işçi örgütleri, aralarındaki dağınıklığı gidermek için İstanbul'da «işçi teşkilâtları tevhid konferansı» düzenlediler (21 Temmuz).

Konferansa:

a) Osmanlı mürettipleri cemiyeti,

b) Beynelmilel bina amelesi cemiyeti,

c) Beynelmilel deniz işçileri cemiyeti,

d) Beynelmilel marangoz işçileri cemiyeti,

e) Müstakil Sosyalist Fırkası

olmak üzere beş örgütün delegeleri katıldı. Üç kez yapılan toplantı sonunda bir sonuca varılamadı. Osmanlı Mürettipleri ile Müstakil Sosyalist Fırkası delegeleri son toplantılra katılmayı gereksiz buldular.

4. İstanbul tramvay işçileri iki kez grev yaptılar; bunlardan birisi 26 Ocakta, öteki de 8 Şubatta oldu.

5. İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti kuruldu. Bu yardımlaşma derneği türünde başka adlarla başka dernekler de görüldü.

6. Ankara'da işçiler 1 Mayıs İşçi Bayramı'nı çok canlı şekilde kutladılar. 1 Mayısa rastlayan Pazartesi günü Ankara'da İstasyon yakınlarında İmalât-ı Harbiye, Şömendöfer işçileri, Dekovil işçileri, mürettipler (basın teknisyenleri), çocukları ve eşleri ile birlikte sabahleyin toplantı düzenlediler. Toplantıya bazı milletvekilleri de katıldı. Örneğin : Yunus Nadi (İzmir mebusu), Tevfik Rüştü (Menteşe mebusu), Numan Usta (İstanbul). Bu arada Ticaret Genel Müdürü Vehbi (Sarıdal) de törene katıldı. İşçiler, İstanbul'-

daki işçi örgütlerine tebrik telgrafları çektiler, gece de Millet Bahçesi'nde toplanarak müsamere verdiler. Gelirini hasta işçilere yardım için ayırdılar.

7. Çeşitli işçi örgütlerini daha çok işçi yararına çalışmaya yöneltmek amacıyla, aydınların da desteği sağlanarak, Türkiye İşçi Derneği kuruldu (Haziran). Bu dernek Anadolu'da gelişen Mustafa Kemal liderliğindeki Ulusal Kurtuluş Savaşını ve yeni bir devlet kurma çalışmalarını izliyor, takdir ediyor, destekliyordu. Ulusal Kurtuluş Savaşının zafere ulaşması ve Hilâfetin kaldırılması arasındaki süre içinde (Eylûl - Ekim 1922) İstanbul'daki Dernek çevresi emperyalizme, kapitalizme ve hilâfete karşı işçiler arasında geniş bir uyandırma çalışmasına girmişti.

8. Türkiye İşçi Derneği, Ankara'ya gönderdiği Beyannamede, (Eylûl 1338 - 1922) «Anadolu'nun kahraman işçi ve köylüleri»nin «Mustafa Kemal Paşa'nın zekâveti ve akıllılığı sayesinde» yaptığı anlaşmaları övüyor ve böylece emperyalizmin soygun planlarının gerçekleştirilmediğini belirtiyordu.

9. Türkiye İşçi Derneği'nin İstanbul işçilerini birleştirme çabalarının ilki (Temmuz) beklenen sonucu vermediği için İstanbul'un yönetimi Ankara Hükümetine geçtikten sonra birleştirme çalışmalarını bu kez Numan Usta üstüne aldı. Bunu sağlamak için «Birlik Meclisi» kuruldu. Amaç; dernek, cemiyet ve benzeri adlardaki örgütleri çağdaş örgütlenme çekirdeği olan Sendika'lara dönüştürmekti.

10. Paris Kommünü'nün 1871'de yenilgiyle sonuçlanması üzerine o eylemi hatırlamak için düzenlenen bir anma gecesine Numan Usta, milletvekillerinden Menteşe mebusu Tevfik Rüştü (Aras), Mehmet Şükrü (Afyonkarahisar), Hulûsi (Afyonkarahisar) ile Vehbi (Sarıdal), Dr. Nizamettin Ali (Sav) v.s. katıldı.

11. İstanbul Umum Amele Birliği adı altında kurulan yeni bir örgüt, işçileri yeni sendikalar içinde örgütleme giri-

şimlerini önleyici ve işçileri şaşırtıcı nitelikte çalışmalara girişti.

12. Daha önce kurulan Birlik Meclisi adı ile bu yeni örgüt arasındaki ad benzerliğini önlemek amacıyla bu kez Birlik Meclisi, adını «İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyet-i Müttehidesi» olarak değiştirdi.

13. İşçi örgütleri birer bahane ile kapatılmaya başlandı ve bunu işçi ve aydınların bazılarının tutuklanmaları izledi.

Soru 5 İşçi örgütleri hep işçiden yana mı olmuştur? Yoksa «işçi» görünen hainler de var mıdır?

1922'lerde basının bir kısmı (Bu arada **Bugün** gazetesi) işçi hareketlerinde zararlı etkileri bilinen kişilerin resimlerini basarak onlara yeniden itibar kazandırmaya çalışıyor, fakat işçilerin çok haklı olarak yaptıkları ekonomik mücadelesine hiç önem vermeden işçi örgütlerinin başlarına işveren adamı «işçi»lerin seçilmelerine çalışıyordu. Oysa işçiler o günlerde son derece düşük hayat şartları içinde yaşıyordu. Ücretler 50 kuruştan başlıyor, 100 kuruşa kadar yükseliyor, sayıları az olan usta bazı tramvay işçileri 120 kuruş, ustabaşılar ise 200 kuruş gündelik alıyordu. Ortalama ücretler 75 kuruşu buluyordu. İşsizlik, **Mütareke** ile kendini göstermiş ve işçileri ağır sosyal facialara sürüklemişti.

İşçi örgütleri bu ekonomik ıstırabı dindirici bir çalışma yapacakken birbirlerine düşürülmüş, tecrübesiz fakat inançlı gerçek işçi önderlerine karşı, işverenlerin aldattığı, kiraladığı işbilir, açıkgöz birtakım çıkarcıların işçi örgütlerine musallat olması, ekonomik mücadeleyi yenilgiye götürmüştü. Zaten, polis, İstanbul'da işçilerin ekonomik ve politik mücadeleyi amaç bilen — hiç olmazsa görünüşte

öyle olan — sendika, cemiyet ve derneklerle siyasî partilere girmiş olmalarını yadırgıyor ve bunlara karşı bir mücadele açmayı tasarlıyordu. Nihayet, Eylûl 1922'de birer bahane ile işçi örgütleri kapatılmaya başlandı ve işçiler koğuşturmaya uğradı.

Bu sonuca bazı ileri atılımların köksüzlüğü de yol açmıştı. 1910'da sosyalist kulüpleri açılmış, işçilere dönük Medeniyet gazetesi sosyalist yayınlar yapmış, işçi sınıfında bir bilinç birikimini sağlamıştı. Fakat Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi (27 Nisan 1909), bunu izleyen şaşkınlıkla geçen günler, Birinci Dünya Savaşı yenilgisi, yabancı işgal kuvvetlerinin İstanbul'a girmesi ve Meclis-i Mebusan'ı kapamaları (21 Aralık 1918) gününe kadar geçen 9 yıl, 7 ay ve 24 günlük zaman parçası sıkıyönetimli meşrutiyet dönemi idi. Bu sıkıntılı günlerin rahat ve durgun bir devreye dönüştürülmesi için ekonomik sarsıntı geçiren emekçilerin tepkilerini önceden kestirerek bunların dışa vurmasını önleyici tedbirler alınması beklenebilirdi. Çünkü yönetilen sosyal sınıf ve tabakaların dayanılmaz ekonomik bunalımlarının etkisiyle yapacakları eylemler, kitle hareketleri, iktidarın planladığı varlıklı sınıfları güçlendirme çalışmasını engelleyebilirdi. Bu nedenle yapılan koğuşturmalar, üzerinde fazla durulmadan, cezalandırmalarla sonuçlandırıldı.

Soru 6 Bu ortamda işçiler aynı amaca doğru birlik olabiliyorlar ve güçlükleri yenebiliyorlar mıydı?

İşçiler arasındaki kardeşlik yerine, onları birbirine kırdırmayı amaç bilen çalışmalar o kadar etkindi ki, işçiler aynı amaca doğru birlikte hareket edemiyorlardı. Zaten işçilerin kolay kolay birbirlerine düşürülmesi egemen sınıfların

çok itibar ettikleri bir yöntemdi. Örneğin tramvay işçileri beş parçaya bölünmüştü :

1 — Bir kısım işçiler, Umum İşçiler Birliğinde toplanmıştı. Bu Birlik, Müstakil Sosyalist Partisinden bozma bir örgüttü.

Müstakil Sosyalist Fırkasına yeni bir yaşama gücü kazandırmaya çalışan Şâkir Efendi ve etrafındaki sicili bozuk kişilerin aldatmasına kanan grup, İştirakçi Hilmi Efendinin, İşgal Ordusu Subaylarıyla ilişkilerini bilmedikleri için, yeni bir çabaya ve örgütlenmeye önemle sarılıyorlardı.

2 — Nuri Efendi adında bir başkası da, kendine özgü bir hava çalarak işçileri disiplinli bir örgütte toplamayı denemeye kalkışmıştı.

3 — Ameleyi Siyanet Cemiyeti adında işçileri korumayı amaç edindiğini ileri süren örgüt ise, Tramvay idaresinin üst basamaktaki yöneticilerinin etkisi altındaydı. Avni Bey, yönetimi elinde bulunduruyordu; işçilere itaat, işverene şükran duyguları aşılıyordu.

4 — Mebus Numan Usta'nın kurmaya çalıştığı sendikalar birliğine katılmaya çalışan bir azınlık da Numan Usta'nın iyi niyetli, gerçek işçi çıkarlarını savunmayı amaç bilen çabalarını destekliyorlardı.

5 — Daha önceki 4 akımın hiç birinde yer almayı doğru bulmayan kalabalık bir grup da beşinci akımı, «bekleyenler grubunu» temsil ediyordu.

Türkiye İşçi Derneği, hükümet tarafından daha önce kapatılmış olduğu için, Numan Usta'nın bu derneğin kapatılması nedenlerini aramaması, açılmasına çalışmaması, bu arada yeni örgütlerle vakit geçirmesi 5. gruptakilerin tenkidleri arasındaydı.

Soru 7 Bu dönemde de işçilere ihanet eden kişiler, yöneticiler var mıydı?

Görüldüğü gibi, işçiler, aynı amaçta birleşmek durumundayken daha 1922'de dağınıklığın ve parçalanmanın olumsuz geleneğini yerleştiriyorlardı.

Oysa, Mütareke yıllarında Almanya'da öğrenimlerini bitirerek Türkiye'ye dönen imalâtı harbiye işçilerinin kurduğu Türkiye İşçi Derneği ile, muhtelif uluslara mensup bina, deniz işçileriyle marangozların bir araya gelerek kurdukları Beynelmilel İşçi İttihadı'na bağlı örgütler yeteri kadar kendilerini tanıtmadıkları için yaygın bir örgütlenmeyi başaramamışlardı. Bu olumsuz durum, maceracı kişilerin işçileri kendi peşlerinde sürüklemelerini kolaylaştırmış; hiyaneti, bilgisizliği, beceriksizliği bilinen kadrolar, işçileri yeniden avuçlarının içine almayı sağlamışlardı. İştirakçi Hilmi (Sosyalist Hilmi), Nuri, Avni ve Şâkir Efendiler bunlar arasındaydı. Hilmi kime dayanıyordu?

Sosyalist Hilmi, Hürriyet ve İtilâf Fırkasına, İngiliz Dostları Cemiyetine yaslanıyordu. İşgal Kuvvetleri Subaylarından Kapiten Bennet'in etkisi altındaydı. Gerici ve tutucu partilere ve İngiliz işgal kuvvetlerine dayanarak çalışan İştirakçi Hilmi, o zamana kadar görülmemiş azametli bir işçi partisi kurmuştu. Bu partiyi yabancılara dayanarak iki yıl ayakta tutabildi. Temeli zora, şiddete, hileye, aldatmaya dayanan bu yapmacık örgüt, tramvay işçilerini greve sürükledi ve grevi fiyasko ile sonuçlandırdı. İşçiler de o zaman, bu partinin içyüzünü kısmen öğrenebildi. Hilmi, hem sosyalist partiyi dejenere etmek, hem işçi hareketlerini bölmeye çalışarak işçi kardeşliğini kökünden yıkmak için çalışıyor, başka görünüş altında bu gizli amacı gerçekleştirerek sosyalist harekete kuşku tohumlarını ekmeyi başarıyordu. İşçiler anladılar ki, yabancılara dayanılarak örgüt kurmak ve yaşatmak bir gün sonu gelecek bir çaba-

dır ve ne kadar azametli görünürse görünsün yıkılışı, iskambil kâğıdından şatolar gibi çok çabuk ve kolay olur.

Soru 8 İşçilere olumlu yol gösteren örgüt hangisiydi?

Türkiye İşçi Derneği, 1335 (1919) Ekiminden başlayara tam üç yıl boyunca işçilere çok yararlı olmaya çalışmıştı. Bir yandan işçilerin bilincini pekiştiriyor, bilgisini artırıyor, öte yandan ekonomik ve sosyal haklarını savunuyordu. Fakat polisin bu çalışmalara göz koyması, bu örgütün ömrünü 3. yıl sonunda bitiriverdi. Buna karşı üstü kapalı şekilde işçilerin haklarını çiğnemeyi amaç bilen sözde işçi örgütlerinin çalışmasına müsaade edildi. Bu arada İstanbul Umun Amele Birliği; kapitalistlerin örgütü olan Ticaret ve Sanayi Birlikleri örgütleriyle aynı bina içinde çalıştı.

İstanbul Umum Amele Birliği'nin açtığı çığırı 1968 Türyesinde de sürdüren sendikaların varlığı, bu kötü geleneğin hâlâ yaşamakta olduğunu gösteriyor. İşveren sendikalarının binası içinde çalışan sözde işçi sendikalarının görülebilmesi bugünün dünyasında sendikacılığın yüz karasıdır.

İstanbul'daki örgütler 1923'te ad değiştirmeye de önem verdiler. Örneğin, İşçi Sosyalist Fırkası, 13 Ekim 1337 (1921)'de kurulmuştu. 1923'te 3. Kongresini yaptı ve adını Türkiye İşçi Fırkası olarak değiştirdi. Tahmil Tahliye Teavün Cemiyeti, 2 Şubat 1923'te kongresini Amerikan Tiyatrosunda yaptı, adını İstanbul Umum Deniz ve Maden Kömürü Tahmil ve Tahliye Amele Cemiyeti olarak değiştirdı. Bu arada Reji tütün işçileri sendikasının yöneticileri, işveren direktörlerle sıkı ilişkiler kurunca, işçiler bu sendikadan ayrılarak bu örgütü bir tabela sendikası derekesine düşürdü. Bugün de tabela sendikalarının varlığı, işverenlerin sıkı ilişkiler kurdukları ve kendi çıkarlarına hiz-

met ettirdikleri kişilerin bulunması, 1923'lerden bu yana işçi satıcılığının önüne geçilmediğini gösterir.

Bilindiği gibi sendikalar ekonomik mücadeleye ağırlık veren işçi örgütleridir. Bazı bilginlerin dedikleri gibi sendika, bir doktrinin ürünü değil, fiilî olarak bir zorunluğun gereğidir. Sendika, sermaye karşısında insan emeğini değerlendirmek, işçiye insan gibi yaşama koşullarını sağlamada yararlı olmak amacı güder. 1914'ten sonra Fransa'da, özellikle Genel İş Konfederasyonu (C.G.T.) tarafından temsil edilen görüşe göre sendikacılık işçilerin yalnız maddî yaşantılarıyla değil, aynı zamanda manevî varlıklarıyla da ilgilenir. İlk yapılacak iş, aynı işkolundaki bütün işçileri bir sendika içinde birleştirmek, onların ekonomik hayattaki yaratıcı ve üretici varlık ve önemlerini işverenlere kabul ettirerek, işçilerin millî gelirden yeteri kadar pay almalarını sağlamak yolunda mücadele vermektir. İşverenlerin (sermayedarların) iyi yaşama hakları ne kadar varsa, işçilerin de en az onlar kadar iyi bir yaşam sürmelerine yol açacak bir düzenin kurulmasında sendikalar kendilerini görevli bilmelidirler. Bu nedenle de her ekonomik ve sosyal sorunun çözümü politik olduğundan, işçilerin de öteki sınıf ve tabakalar gibi politik örgütler kurmalarına sendikalar ortam hazırlamalıdır. Böylece yasaların yapımında sendikacıların işçilere yararlı ve millî gelir dağılımını gittikçe daha âdilleşen ölçülere ulaştırmada önemli katkıları olacaktır. Bunu amaçlamayan sendikalar ise işverenlerin sadakasıyla geçinmeyi kabul eden göstermelik kuruluşlar sayılır, fakat sermaye çevreleri bu örgütleri elüstünde tutar.

İşte genel olarak sendikacılığı işveren sadakası ile geçinme, fakat görünüşte işverenlere göstermelik olarak kafa tutma ve işçileri bu görünüşle oyalama politikasını reddeden gerçek sendikacılık anlayışını temsil edenler, işveren çevrelerince — kendi çıkarlarını kısmen olsun kısıtladığı için — beğenilmez ve bunun önüne geçilmesine ça-

lışılır. Bunu da yapmak için kendilerine hizmet edecek, görünüşleri işçi olan, aslında işçi haklarını savunur görünüp, işçilerin politik bilinç ve güç kazanmalarını engelleyen, işverenlerin vermeyi kendiliklerinden kabul ettikleri ölçüler içinde toplu sözleşme zamlarını kabul etmekle yetinen sendikacılar isterler. Bu gibi sendikacılar, kendilerini zengin etmenin yollarını bulur, işçinin yaşantısıyla bağdaşmıyan bir lüks ve israf içinde yöntemlerini sürdürmeye bakarlar. Sarı sendikacılık böylece tabanın söz ve karar sahibi olmasını reddeder ve partilerüstü politikayı savunur. Bunlar dün olduğu gibi, bugün de hâlâ var olma şansını muhafaza etmektedir. Çünkü işçiler henüz yeteri kadar bu işlerin içyüzüne inebilmiş değillerdir.

Soru 9 İşçiler, örgütlenmenin verdiği etkiyle hükümetçe ne zaman bir varlık olarak kabul edildiler ve fikirleri alınmak gereği duyuldu?

Cumhuriyet tarihinde işçiler, ilk defa Atatürk'ün öncülüğüyle toplanan İktisat Kongresinde, «işçi grubu» olarak yer almaya davet edildiler.

Atatürk, ekonomik alanda atacağı adımı tespit edebilmek için 4 Mart 1923 tarihinde İzmir'de ilk İktisat Kongresini topladı ve açılış konuşmasını yaptı. Bu kongreye 1135 delege katılmıştı. Bunlar arasında işçileri temsil eden bir grup de yer aldı. Çiftçiler de sosyal bir grup olarak kongrede bulunuyordu. İşçiler ve çiftçiler ortak çalışmalar yaptılar. 16 gün süren geceli gündüzlü toplantılar sonunda işçilerin istekleri bir tutanak halinde tespit edildi ve Meclis Bankanlığına, Başbakanlığa verildi. O tarihte Atatürk halk devleti kurmak istiyordu. Nitekim Kongreyi açış nutkunda şöyle dedi :

«Dahil olduğumuz halk devrinin, millî devrin, millî tarihini de yazabilmek için kalemler, sapanlar olacaktır. Ön-

ce halk devri, iktisat devri mefhumu ile ifade olunur. Öyle bir iktisat devri ki, memleketimiz mamur, milletimiz refaha girsin, zengin olsun.»

Kongrede Çiftçi Grubu'nun, Tüccar Grubu'nun, İşçi Grubu'nun hazırladığı esaslar açıklanmış ve ilgililerin üzerinde çalışması kararlaştırılmıştır. İşçi Grubunun 30 maddelik listesinde yer alan isteklerin bazılarını sıralayalım :

— «Amele» adıyla anılan kadın erkek çalışanlarına bundan böyle «işçi» denecektir.
— 1 Mayıs günü, yasa ile işçi bayramı olarak kutlanacaktır.
— İşçilere dernek kurma hakkı tanınacaktır.
— İşçiler günde sekiz saat çalıştırılacaktır.
— Milletvekili ve Belediye seçimlerinde meslekî temsil usulü uygulanacaktır.
— 12 yaşını bitirmeyen çocuklar iş hayatında çalıştırılmayacaklardır.
— Bir işçi üç ay çalışınca muvakkat işçi olmaktan çıkarılacaktır.
— Tatil günlerinde işçilere ücret ödenmelidir.
— Hastalanan işçilere, üç ay ücret ödenmelidir.
— İşçiler yılda bir ay izin haklarını kullanmalıdır.
— İşçilere hayat sigortası (sosyal sigortalar) uygulanmalıdır.
— Sakat işçilerin yaşamaları güven altına alınmalıdır.
— İşçiler için hastahane yapılmalıdır.
— İşçiler için sağlık kurallarına uygun evler yapılmalıdır.
— Vergi gelire göre ödenmelidir.

İzmir İktisat Kongresine katılan işçi delegeler, bu tanışmanın ve toplanmanın verdiği olanaklarla işçi örgütlerini dağınıklıktan kurtarmaya karar vermiş, İstanbul delegeleri kongre dönüşü, bu birliği sağlamaya koyulmuştur. Böylece Cumhuriyet tarihinde ilk kez İktisat Kongresinde

işçilere temsil hakkı tanınmış, onların fikirlerine başvurma yolu açılmıştır. Ancak işçilerle hükümet adamlarının işçi konularını birlikte ele almaları için daha uzun yıllar beklemek gerekmiştir. 1947'den sonra bu yola başvurulmuş, bu kez de iktidardan yana olan işçi örgütleri temsilcileriyle toplantı yapmak yolu izlenmiştir.

Soru 10 İzmir İktisat Kongresinin, teşkilâtlanma açısından önemi var mıdır?

İzmir İktisat Kongresi, işçi hareketleri tarihinde önem taşır. Çünkü ilk defa Türkiye'nin her köşesinden giden işçi temsilcileri İzmir'de buluşmuş, tanışmış ve kendilerini ilgilendiren konularda anlaşmaya varmışlardı. Yalnız bu olay bile işçi hareketleri tarihinde İktisat Kongresine yer verilmesine yeter.

Nitekim Aydınlık Dergisi de (Nisan 1923, s. 14) bu toplantının önemini işçiler açısından en iyi şekilde değerlendirmişti. Dr. Şefik Hüsnü, makalesinde (sayfa 354 ve 355) şöyle diyordu :

«Memleketimizin her tarafından gelen işçi sınıfı mümessilleri, İzmir'de buluşup görüştüler. Bu, Türkiye'nin işçilik tarihinde ilk kez görülen bir olgudur. Yalnız bu olasılığı hazırlamış olmasından dolayı İktisat Kongresi'nin kıymeti işçi gözünde pek büyüktür. Son zamanlara kadar işçi örgütlerinin çalışmaları hep yerel kalmış, türlü merkezlerde bulunan işçiler arasında ilişkiler kurulamamıştı. İzmir'de yurdumuzun dört köşesinden gelen delegelerin görüş alış verişi yapması ile şimdiye kadar uzaktan uzağa, az çok görüntüde yapılmasına çalışılan genel birliğin temelleri uygulanır biçimde hazırlanmış oldu. Üzülerek söyleyelim, bu uğraşılar sırasında iş bozanlar çıktı, suçlamalar, karalamalar ortaya atıldı. Fakat duygularına hâkim olan İşçi Grubu ağırbaşlılığına leke sürmedi. İşçilik inkılâpçı

ruhundan gelen bir hamle ile görüşlerini belirtmelerine engel olanları, olumlu bir iş ortaya çıkarmaktan çekinenleri kendi hallerine bırakarak, elbirliği ile işçilerimizin asgarî isteklerini herkesin anlayabileceği basit maddeler şekline soktu ve Kongre Genel Kuruluna sundu. Zaten İstanbul İşçi Örgütleri Birlik Komisyonunun özellikle düzenlediği ve bastırdığı ayrıntılı tasarı'da işçinin memleket ekonomisine nasıl bir akım verilmesini ve bu ekonominin ne gibi ilkelere dayanmasını istediği açıklanmış ve anlatılmıştı.»

İşçi hareketleri o tarihlere kadar yersel bir nitelik gösteriyordu. İşçiler arasında Türkiye ölçüsünde bir örgüt kurulmamış, istekler, üst planda ele alınmamış, işçi birliği ve beraberliği sağlanamamıştı. İktisat Kongresi, işte bu dağınıklığı ortadan kaldırmış ve işçilerin belli isteklerde birleşmesi büyük bir hareket olmuştu. Nitekim, bu görüşlerin etkisiyle İnşaat Amelesi Beynelmilel İttihadı 4 Mart 1923'te Beyoğlu Şubesinin salonunda kongresini yaptı ve Beyoğlu, Beşiktaş, Ortaköy, Balat, Unkapanı Kadıköy şubelerinin katılmasıyla yapılan kongrede Türkiye Umun Amele Teşkilâtları Birliği'ni kurmak için konuşmalar oldu. İşçiler, bölünmeden bıktıklarını, birleşmek gerektiğini açık seçik dile getirdiler.

Özellikle «İnşaat Amelesi Beynelmilel Sanayi İttihadı» adıyla kurulan örgüt (1338'de yayınlanan tüzüklerinde kapaktadı adı Bina İşçilerinin Beynelmilel Sanayi Cemiyeti olarak yazılmıştır) birleşmeyi ısrarla savunuyor ve temsilcileri, «bunu müdafaa etmek bizim esas prensiplerimiz» diyorlardı. Gerçekten de bu örgütün Esasî Prensipler başlığı altındaki ilkelerinin bir yerinde şunu belirtiyorlardı :

«Muhtekir sermayedarana karşı mevzuubahis amelenin hukuk ve menafii müşterekelerinin müdafaası; bilâ tefriki cins, lisan, akide ve içtihad bütün amelenin ittihat ve uhuvveti ancak bu teşkilâtla mümkündür.»

Soru 11 : İşçilerin birleşme çabaları daha önce görülmüş müydü?

Her ne kadar daha önce de birlik meydana getirilmesi için çalışmalar yapılmışsa da, çabalar olumlu sonuçlar vermemişti. Nitekim 338 (1921) Temmuzunda birbirlerinden habersiz birçok örgütün bir Birlik kurması için Türkiye İşçi Derneği yöneticileri bir konferans toplanmasını istemişlerdi. Hattâ bu konferansa katılmalarını muhtelif örgütlere işçilerin kendileri baskı yaparak sağlamıştı. Ne var ki yapılan üç toplantı da beklenen sonucu vermemiş, birleşme konusunda anlaşmaya varılmış, fakat nasıl birleşileceğinde karar verilmeyerek, konu bir «komisyona» havale edilmişti. Komisyon, işin içinden çıkamamıştı.

Mebus Numan Usta'nın çabasıyla 16 işçi örgütü yine birleşmek için toplantılar yapmıştı. Hattâ bir tüzük hazırlanmış, incelemeye başlanmıştı. Ancak İzmir iktisat Kongresine gidilmesi bu çabaları da sonuçlandıramamıştı. Fakat İzmir İktisat Kongresinde işçi grubu olarak bir metin üzerinde anlaşma, işçilerin Türkiye ölçüsünde birleşme gereğini kesinlikle işçi temsilcilerine kabul ettirmişti.

İzmir'de varılan birleşme kararı İstanbul Amele Birliği'nin adını değiştirmesi şeklinde olmuştu. Bu örgüt «İstanbul Umum İşçi Dernekleri Birliği» adını kullanacak, öteki örgütler yeni bir tüzükle bu Birliğin içinde yer alacaklardı. Ancak, İstanbul Amele Birliği temsilcileri, henüz bu bilince varmamış, üstelik fikir yerine bilek gücüne dayanmışlardı. Üstelik bu temsilciler, işçilerin tüm güvenlerini kazanamadıkları için 150 kadar üyeyi oyalamakla vakit geçiriyorlardı. Ama Türk Mürettibin Cemiyeti (Bugünkü İstanbul Merkezli Basın-İş Sendikası) yöneticileri, bilinçli ve birlikten yana idiler. Öteki örgütler de aynı dayanışmayı göstermekteydiler. Ne var ki, adlarına güvenerek fazla hak peşinde koşan İstanbul Amele Birliği yöneticileri, işçiler

arasındaki birliği sağlayan toplantıya katılma yerine, toplantı salonunu basmayı tercih ettiler (Nisan 1923). 30-40 kişilik bir zorba grubu, bir saat kadar toplantı odasını işgal etti ve toplantıyı yaptırmamaya çalıştı.

Soru 12 Bu toplantı odasını işgal, nasıl bir sonuç verdi?

İşçi sınıfının gerçek temsilcileri, olayı soğukkanlılıkla karşıladı, kışkırtmalara aldırmadı. Böylece işgalciler, bir süre sonra, toplantı salonunu terk etmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine yeni birliğin adı şöyle tasarlandı:

«İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyeti Müttahidesi».

Bu örgütün etrafında ilk anda 15.000 işçinin birleşeceği umuluyordu. Bir iki yıl içinde ise üye sayısını 40.000'e çıkaracağı sanılıyordu. Hele İzmir'deki şömendöfer, tramvay, dokuma, üzüm, incir, palamut, meyan kökü, liman işçilerinin 40.000 kişilik bir grup halinde bu Heyeti Müttahide içinde yer alacağı bildiriliyordu. Çünkü, İktisat Kongresine kadar örgütsüz bulunan şömendöferciler İzmir Kasaba Şömendöfer Derneği'ni kurmuş, Tramvay işçileri de dernek kurmaya koyulmuşlardı.

Adapazarı'na nakledilen Ankara İmalâtı Harbiye işçileri'nin de bu ittihad içinde yer alacağı muhakkak gibiydi. Çünkü İşçi ve Çiftçi Sosyalist Partisi, bu örgütlenmeden yanaydı ve üyelerinden Osman Alp ve İsmail Hilmi adlı işçiler Adapazarı İmalâtı Harbiye işçilerini örgütlemede ön safta çalışıyordu.

Zonguldak'ta da Ereğli Kömür Havzası işçilerinin örgütlenmesi kampanyası açılmıştı. Mersin'deki Doğru Öz gazetesi sahibi Ata Çelebi, o bölgedeki işçileri örgütlendirmek için büyük çabalar harcıyordu.

Bu bakımlardan «İstanbul İşçi Teşkilâtları Heyeti Müttehidesi» kurulduktan sonra benzer örgütler her bölgede

kurulacak ve sonra örgütlerarası bir üst kuruluşa geçilecekti.

Soru 13 : İşçilerin teşkilâtlanması aynı akışla devam edebildi mi?

Örgütlenme çalışmaları ve hele 1923 Mayısının Birinci günü İstanbul reji tütün işçilerinin grev yapmaya karar vermesi, Adapazarı'ndaki imalâtı harbiye işçilerinin 1 Mayıs İşçi Bayramı için bir gösteri düzenlediklerini açıklaması, gece verecekleri bir müsamerenin gelirlerini hasta işçilere sosyal yardımla bulunan Hasta Sandığı'na bağışlama kararları, polis çevrelerinde büyük kuşku uyandırdı.

Nihayet, Nisan 1923 ortalarına doğru, Vakit gazetesi, ramazan nedeniyle gece yayımladığı bir sayısında şu haberi yaydı

«Memlekette ihtilâl çıkarmak isteyen bazı komünistler tevkif edildi.»

Bunu izleyen günlerde polisin kışkırtmasıyla da birtakım gençler 1 Mayıs nedeniyle bildiriler dağıtırken yakalandılar. Bildiriler, işçiler arası dayanışmayı öngörüyordu.Bunun üzerine yeni tevkifler yapıldı ve kalabalık bir işçi ve aydın kafilesi «hükümeti devirmek için teşebbüse geçtikleri» sözde iddiası ve vatan hiyaneti suçu ile Adliyeye verildiler. 24 Mayıs 1339 (1923) Perşembe günü akşamı 2. Ceza Mahkemesince tevkif edildiler. 15 sanık, 15 gün zindanda eziyet ve ıstırap çekerek en ağır suçlarla itham edildikten sonra duruşmaya çıkarıldıkları ilk gün serbest bırakıldılar. Mahkemeyi dolduran dinleyiciler «Yaşasın!» diye kararı alkışladılar.

Bundan sonra gerçek işçi haklarını savunan derneklerin kurulması büyük cesaret işi oldu. Ancak işçilerin örgütsüz kalmasının çeşitli sakıncalarını görenler, sırf gösteriş için dernekler kurmaya önem verdiler. Elektrik, Tü-

nel, Tramvay Cemiyeti'nde kondoktörler kümelendiler. Silâhdarağa elektrik fabrikası işçileri bağımsız bir cemiyet kurmayı kararlaştırırken 1500 kadar tramvay işçisi o dönemde yeni bir örgüt kurmada yarar görmiyerek Cemiyetlerde toplanma akımına katılmadı.

Soru 14 Her sömürü ve her baskı hareketi direnmeye mi yol açtı?

Deniz Tahmil Tahliye Cemiyeti'nin başına entrikacı bir adamın (Emin Efendi) geçmesi, yalnız kendi cemiyetine üye olanların çalışma karnesi alabilmesine önem vermesi, büyük çekişmelere yol açıyordu. İnşaatı Bahriye Cemiyeti ise hareketsiz bir durumda varlığını sürdürüyordu. Emekçiler Cemiyeti, işçilerin sömürüsü karşısında pek sessiz ve uyuşuk kalıyordu. Tersanede ve Armstrong Vikers Fabrikalarında çalışanların yeni bir cemiyet kurmaya karar verdikleri anlaşılıyordu. Çünkü Amele Birliği'nin yönetimindeki görev alanlara karşı büyük bir güvensizlik vardı. Bu Birliğin sekreterinin daha önce Tramvay işçilerinin, sonra da Temmuz 1923 sonlarında Bomonti Bira Fabrikası işçilerinin iki gün süren grevini yönetirken işçilerden habersiz ve kendi çıkarına işverenle anlaşması, hiç bir olumlu sonuç almadan grevi sona erdirmesi, bu güvensizliği daha da artırıyordu.

Fakat işçilerin büyük ekonomik ve sosyal bunalım içinde bulunması, 1923 yılının yaz aylarında her türlü çabaya rağmen kendini açığa vurmuş ve yer yer grevler yapılmıştı. Karadeniz, İstanbul, İzmir merkezleri çevresinde bir çok grevler olmuş, Zonguldak maden işçileri daha çok sağlık koşullarının düzeltilmesi ve kaza tazminatlarının artırılması gibi konularda isteklerini kabul ettirmek için işi bırakmıştı. Maden sahipleri grevcilerin isteklerini kabul etmek zorunda kalmışlardı.

İzmir'de incir devşirilmesinde çalışan işçiler, özellikle kadın ve erkek işçiler, bir arada ve tam bir dayanışma içinde greve gitmiş, erkeklere oranla kadınlara üçte bir, en çok da yarım ücret ödendiği için yapılan grevde günlük çalışma süresinin azaltılması da amaçlanmıştı.

Aydın'da bir İngiliz şirketinin şimendifer işletmesinde çalışan işçilerin yaptığı grev de çok önemliydi. Grev nedeniyle bir süreden beri hiç bir eylemde bulunmayan Amele ve Müstahdemin Cemiyeti yeniden canlanmış, binden çok işçiyi yeniden üye yapmıştı. Aydın şimendifer işçilerinin grevine İzmir Kasaba Şimendifer Amelesi Cemiyeti para yardımında bulunmuş, gerekirse sempati grevi yapacaklarını da bildirmişlerdi. Bunun öğrenilmesi üzerine hükümet, Tatili Eşgal Kanununu uygulamaya karar vermiş, grevi önlemiş, Aydın grevini de yasaklamıştı. Hükümete göre, şimendifer işçilerinin grevi yüzünden Aydın tüccarlarının satın aldıkları meyvaların taşıtılması sağlanamazsa tüccarlar büyük zararlar görecekti; bu nedenle İngiliz şirketinin mevcut sosyal ve ekonomik statüsünü koruması gerekiyordu.

İttihat ve Terakki erkânının her şeye rağmen Cemiyetler Kanunu ile getirdiği dernek kurma özgürlüğü, Anayasada yer alan işçi hakları, yeni hükümetin fazla önem verdiği konular değildi. Yeni bir devlet kurulmuş, yeni bir düzen getirilmişti. Bunun sonucu olarak Amele Birliği'nin varlığını hükümet tanımamış, bunu bir bildiri ile açıklamış ve gereğinin yapılması için polise emir vermişti (20 Aralık 1339 - 1923). Amele Birliği'nin kapatılması üzerine yeni kurulan Amele Cemiyeti'nin tüzüğü Polis Müdürlüğünce incelenmeye başlanmış, ancak hükümetin sendika niteliğinde birlik şeklinde sayılacak örgütlere müsaade etmesine mevcut yasaların ve tüzüklerin elverişli olmadığı görüşü de yayılmıştı (28 Aralık 1339 - 1923).

Zaten hayatı bazı şüpheler ve lekelerle dolu olduğu

anlaşılan Hüseyin Hilmi'nin tutuklanması (1338 Şubat - 1922) Türkiye Sosyalist Fırkasının 13 şubesinden işçilerin kümelendiği Şirket-i Hayriye ve Seyr-i Sefain şubeleri ile Kadıköy, Kocamustafa Paşa şubelerinin kapatılması işçilerin kabuklarına çekilmesi sonucunu da vermişti. Hilminin tahliyesinden sonra ise, partinin gelişmesine müsaade edildiği kanısının uyandığı bir sırada Türkiye Sosyalist Fırkası'nın Beşiktaş, Aksaray, Şişli ve Tünel şubelerinin kapatılarak bütün evrakın ve eşyanın Genel Merkeze verilmesi, sadece Haliç, Defterdar ve Silâhdar şubelerinin kılına bile dokunulmaması bir hayli ilginç karşılanmış ve herkeste «hikmet-i hükümetten sual olunmaz» görüşü yerleşmeye başlamıştı (4 Eylül 1339 - 1923).

Bunlara rağmen, 1923 yılı grevleri karşısında hükümet yeni bazı girişimlere yöneldi.

Soru 15 Grevler karşısında hükümetin tutumu ne oldu?

Geçen grev dalgasının sonucu, hükümetin tutumu o zaman şöyle değerlendirildi

1. Hükümet, Aydın şimendiferciler grevinde, İngiliz kapitalistlerinin işine uygun hareket etmiştir. Grev yasaklanmış ve işçiler hak elde edemedn çalışmaya mecbur kalmışlardır.

2. Rumeli şimendiferciler grevinde hükümet yine yabancı şirket tarafından girişilen entrikaları hoşgörü ile karşılayarak verilen uzak vaadlere işçilerin inanmasını sağlamış, grevi durdurmuştur.

3. Zonguldak grevinde, işçilere destek olan Sanayi Genel Müdürü azledilmiştir.

4. Anadolu şimendiferleri müdürlüğü, işçilerine karşı sert davranmış, işçi örgütlerine baskı yapmış, korkutmaya çalışmış, böylece bir hükümet kurumu gibi çalışan

Müdürlük, dolayısıyla hükümetin işçilere karşı olan politikasını temsil etmiştir.

5. Özgür sendikalardan yana hareket eden ve işçileri koruyacak bir «mesai kanunu» hazırlayan İktisat Vekili (Ekonomi Bakanı) Mahmut Esat (Bozkurt) istifa zorunda bırakılmıştır.

6. Hükümet, kendi adamlarının yönetiminde Amele Birliğini kurdurmuş, ancak bir süre sonra bu örgütün gerçek işçi liderlerinin eline geçmesinden korkarak Cemiyetler Kanununu çok dar anlamda yorumlayarak, birliği kapatma tehdidi altında, herhangi bir iş yapamaz durumuna düşürmüştür (20 Aralık 1339 - 1923).

7. Hükümet, belli başlı işçi önderlerini ve işçi sınıfını amaç bilen bazı partilerin yöneticilerini çeşitli nedenlerle tevkif ettirmiş, hiç bir mahkûmiyet kararı olmadan uzun süre cezaevlerinde inlemelerine yol açmıştır.

8. Hükümetin etkisi dışında kalan bütün işçi cemiyetleri, kanunlara aykırı olarak kapatılmıştır.

9. En yetkili mevkilerde oturan kişilerin birçok vaadlerine rağmen bir yıl geçtiği halde İş ve Sendika Kanunları hazırlanarak Meclise gönderilmemiştir.

Soru 16 İktidarın işçilere karşı olan tutumu hep olumsuz mu gelişti?

1 Mayıs 1923'te işçilere hitaben dağıtılan bir bildiri üzerine bu hareket «Türkiye Büyük Millet Meclisini iskat ve meşruiyetine isyanı tazammun eder» nitelikte görüldüğü için, yapılan tutuklamalar İstanbul işçi çevrelerindeki dağınıklığın ortadan kaldırılması çabalarını önemli ölçüde aksattı. Zaten hükümete yöneltilen eleştiriler de o ortamın ana hatlarını çiziyordu. Soru 15'teki açıklamalar sırasında 9 noktada toplanan eleştirilerde gerçek payı çoktu. Hükü-

met, 1924 Anayasasına rağmen dernek kurulmasından, hele işçilerin derlenip toparlanmasından yana görünmüyordu. İstanbul Amele Birliği karşısında kurulan İşçi Tesanüt ve Teavün Cemiyeti ortaya bir ikilik çıkarmış, fakat birleşme teşebbüslerini de olumlu biçimde sonuçlandırmamıştı. Zaten Türkiye ölçüsünde örgütlenmeye önem veren Türkiye İşçi Dernekleri Birlikleri İttihadı, her ilde bir Birlik kurmak istiyor, ancak İstanbul'daki çeşitli partilere kayan işçilerin iç çekişmeleri bu yoldaki kuruluşların gerçekleşmesini önlüyordu. İstanbul Amele Birliği, Dernek'in karşısındaydı; kendisini de Türkiye ölçüsünde söz sahibi yapacak bir çabadaydı. Balya Karaaydın Amele Birliklerinin katılmasıyla İstanbul Amele Birliği, Türkiye Amele Birliği haline dönüşmüştü. Ancak işçilerin, işçiden yana ilkelere bağlı olan Amele Teali Cemiyeti'nde büyük bir güç haline gelmeleri de mümkün olamıyordu. 1924 Eylülünde kurulan Amele Teali Cemiyeti, işçileri derleyip toparlayıcı çalışmalar yaptıysa da çeşitli teavün (yardımlaşma) ve tesanüt (dayanışma) örgütlerinin kurulması, beri yandan «Erbabı mesai beyninde Müdafaai Hukuk Cemiyeti umdelerine istinaden tesisi muhadenet» amacı güden işçi cemiyetleri, dağınıklığa tuz biber ekiyordu.

Hükümetin tutumu, gittikçe daha sertleşti ve 1924'te bu kez, İstanbul'da grev yapan işçilere (Temmuz 1924) karşı silâhlı kuvvetler çıkardı ve 1 Mayısı kutlamak isteyenlere tazyik yaptırdı. Bu arada işçileri oyalamak için bir «Mesai Kanunu» hazırladığını bildirdi, fakat bu kanun tasarısının işçilere hiç bir yarar getirmeyeceği görüldü (Şubat 1925).

Zaten denebilir ki 1925 yılında iktidar, kesin olarak işçi sınıfına karşı olan tavrını pekiştirmişti. İşçilerin bilinçlenmesini ve sosyalist görüşlerini yaymayı amaçlayan dergileri kapatmış, geniş tutuklamalar yapmış, sanıklar İstiklâl Mahkemesine verilerek ağır cezalara çarpılmıştı. Bura-

da dikkati çeken nokta, Cumhuriyet Türkiye'sinde sosyalistleri ağır hapis cezalarına çarptırmak için uygulanan yasa maddesiydi: Uygulanan madde, Padişaha karşı, yani «Zatı şâhâneye suikast» yapmaktı.

Zaten tasarı 1936'ya kadar, hep tasarı olarak kaldı.

İşçilerin haklarını koruyacak, yaşamlarını düzeltecek, ihtiyaçlarına cevap verecek ve sermayeci sınıfların aşırı sömürüsünü azaltacak nitelikte yasalar, tüzükler, yönetmelikler çıkarılması alışkanlığı Osmanlı İmparatorluğu döneminde de pek yoktu. Bilindiği gibi Avrupa memleketlerinde işçileri koruyucu yasalar ilk önce tekstil işkolundakiler için çıkarıldığı halde bizde daha önce yoğun şekilde bulunan işçi grubu madenlerde görüldüğünden ilk sosyal tedbirler maden işçileri için düşünülmüştür. 1848'de Zonguldak ve Ereğli kömür madenlerinde çalışan işçilerin yaşamasını düzenlemek için hazırlanan yönetmelik 1865'e kadar uygulanmamış, 1869'da, daha sonra 1887'de ve 1906 da çıkarılan tüzükler işçiler yararına bazı tedbirleri öngördüğü halde bunların gerçekleştirilmesi pek mümkün olmamıştır. Ancak 1921'de (10 Eylül) «Ereğli Havza-i Fahmiyesi maden amelesinin hukukuna müteallik» yasa, bu yasaya göre kurulması gereken sosyal yardımla ilgili sandık hakkında da 1929'da (22 Temmuz) tüzük çıkarılmıştır. Yine aynı işçi grubu için, sağlıklarıyla ilgili olarak, başka bir tüzük ancak 1935'te yürürlüğe girmiştir.

Büyük şehirlerde çalışan endüstri ve ticaret alanındaki işçilerin haftada bir gün dinlenmesi zorunluğu ancak 1925'te (2 Ocak) kanunlaşmış, bunu on yılı aşkın bir süre sonra (20 Mayıs 1935) genişletme gereği duyulmuştur.

İş güvenliği, işçi sağlığı, kadın ve çocuk işçilerin korunması ile ilgili yasal düzenleme Umumî Hıfzıssıhha Kanunu'nun çıkarılması ile hüküm altına alınmıştır (24 Nisan 1930). Çalışma hayatının temel yasası olan İş Kanunu ise 1936'da çıkarılmıştır (8 Haziran 1936). İş Kanunu'nun ya-

yım tarihinden bir yıl sonra, 63. ve 64. maddelerin hükümlerinin ise üç yıl sonra yürürlüğe gireceği bildiriliyordu (Md. 146). İş Kanunu ile 1325 yılında (1909) çıkarılan Tatil-i Eşgal Kanunu ve 1337 tarihli (1921) Ereğli havza-i fahmiyyesi amelesi hakkındaki kanunun, İş Kanunu'na aykırı olan hükümleri kaldırılıyordu.

Soru 17 İşçilerin teşkilâtlanması durdu mu?

İşçilerin teşkilâtlanması, 1925'te, hele 87 sayılı Resmî Gazetede yayınlanarak 4 Mart 1341 (1925)'te yürürlüğe giren Takriri Sükûn Kanunu ile kesin olarak durakladı. Çünkü bu kanun, gericiliğe, isyana yönelen, memleketin kurulu sosyal düzenini, huzurunu, sükûnunu, emniyet ve asayişini bozmaya yol açan bütün teşkilâtları, kışkırtmaları, öne sürmeleri, girişimleri ve yayınları hükümetin kendi başına ve idarî yolla, Cumhurbaşkanının onayı ile yasaklama yetkisini tanıyordu. Sanıklar İstiklâl Mahkemelerine verilecekti.

Bu nedenle kimsenin yeni bir örgüt kurması mümkün olmadı. Hattâ daha önce kurulmuş olan Amele Teali Cemiyeti de 1928'de kapatıldı. 10 yıl sonra da (1938)'de sınıf esasına dayanan dernek kurma tamamen yasaklandı.

Zaten 3008 sayılı İş Kanunu çıkarılırken işçilerin, ya da işverenlerin meslek örgütleri kurabilmeleri hiç düşünülmemişti. Buna karşılık işçilerin meslekî sorunlarıyla uğraşacak işyeri işçi mümessilliği müessesesi getirilmişti. İşçi mümessilleri, bir sendikanın, ya da sendika yöneticilerinin yapabileceği işlerin hiç birinin üstesinden gelecek yetkiyle donatılmamıştı. Zaten işyerinde çalışan ve işten çıkarılması, başka bir fabrikaya, hattâ başka bir şehire (aynı işverene ait olmak üzere) gönderilmesi tehdidi altında bırakılan bu mümessillerden fazla bir şey beklenemezdi.

1938'de ise (Temmuz) Cemiyetler Kanunu sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağını getiriyor (Md. 9/H), bir cemiyetin kurulabilmesi için hükümetin müsaadesini şart koşuyor, bir cemiyetin hükümetçe kapatılması da mümkün oluyordu. Yani sınıf esasına dayanmıyan herhangi bir yardımlaşma cemiyeti bile doğumundan kapatılmasına kadar hükümetin denetiminde tutuluyordu. Bu nedenle ne sendika kurmak mümkündü, ne de sınıf gerçeğine değinmek veya o yolda telkinde bulunmak olanağı vardı. Zira Türk Ceza Kanunu da ağırlaştırılmış ve ilgili maddeler daha yuvarlak deyimlerle kolayca suçlama yapılmasına elverir duruma getirilmişti.

Hükümet, esnafa dernek kurma izni veriyor, fakat sınıf ilkesine dayanan dernek (sendika) kurulmasına, yani işçilerin kendi ekonomik ve sosyal çıkarlarını elde etmek için sosyal mücadele yapmalarına müsaade etmiyordu. Sermayeciler, diledikleri gibi örgütleniyor, işçilerin çalışma sürelerini ayarlıyor, ücretlerini kendi bildikleri gibi ödüyor ve takdir ediyorlardı. Gün geçtikçe işçilerin yer altı mücadelelere kaydığı duyuluyor, hele 1 Mayıs önceleri adları işçi haklarını korumadan yana çıkanların sorgusuz sualsiz polisçe nezaret altına alınmaları, bir süre sonra bırakılmaları, ya da şurada burada işçi istekleriyle ilgili bildirilerin duvarlara asıldığının kulaktan kulağa fısıldanması işçi sınıfı içindeki direnci belirtiyordu. Bu ortamda hükümet işçilere dernek kurma müsaade verilmesine doğru adım atmak zorunda kalıyordu; çünkü bunu önleyici denemeler başarı sağlamamıştı. Örneğin İzmir'de işçilerin örgütlenmesi yolunda 1934 yılında bir deneme yapıldı. İzmir Valisi General Kâzım Dirik, CHP iktidarının işçi ve esnaf görüşünü, daha doğrusu örgütlenme anlayışını dile getirdi. Bu teşebüs, işçilerin örgüt kurma yolunda açık-gizli mücadelelerinin iktidarca denetim altına alınmasını öngörüyor ve sendikal bilinci törpülemeye yöneliyordu. Otoriter bir ka-

rakter taşıyan bu örgütlenme anlayışı işçileri tatmin etmedi. İşçiler eski işlerinde çalışabilmek veya yeni bir işe girebilmek için 1 Mart 1935 gününe kadar işkollarındaki işçi - esnaf derneğinden yeni kimlik cüzdanı almaya mecbur ediliyorlardı. İşçi ve esnafın zorla girdikleri örgüte ücretlerine göre vermeyi kabul edecekleri aidatı, işveren ücretleri ödeme sırasında işçiden kesecek ve derneğe gönderecekti.

İzmir Valisi General Kâzım Dirik'in bu konudaki Beyannamesinde şöyle deniliyordu :

«Ticaret ve Sanayi Odaları Kanununun 135, 136 ncı maddeleri ile 21.9.1341 (1924) günlü Heyeti Vekile Kararnamesi üzerine teşekkül eden Esnaf ve İşçi Cemiyeti'nin şekil ve idarelerinde bazı aksaklıklar görülmüştür. Sıhhî, içtimaî ve iktisadî gayeler üzerine teşekkül etmiş olan bu cemiyetleri daha canlı ve memlekete daha faydalı bir vaziyete sokabilmek için her sınıf müessesede bütün esnaf ve işçiler aşağıda gösterilen kanunî ahkâma tamamen riayet etmelerini, aksi takdirde haklarında Ceza Kanununun 326. maddesine göre kanunî takibat yapılacağını ehemmiyetle bildiririm Mektupçuluk kalemi, Umumî 59394, Hususî 760 Sayılıdır».

Riaye edilecek hususlar 66 maddede sıralanmıştı. Bunlara uygun harekete geçme 1 Ocak 1935'te başlıyordu. Bu geçiş süresi, yukarıda da belirttiğimiz gibi, 1 Martta sona eriyordu.

Ne var ki İzmir'deki bu deneme ne umulan sonucu verdi, ne de işçilerin ekonomik mücadelelerine yardım eden bir nitelik kazandı. Aksine, CHP iktidarına karşı olan direnmeleri hızlandırdı. Fakat düşünce özgürlüğünün de bulunmadığı dönemlerde işçi sınıfının politik bir bilince kavuşturulmasının geciktirilmesi için Faşist İtalya'dan alınan ve Türk Ceza Kanununun 141 ve 142. maddeleri içinde ifade edilen zihniyet daha da ağırlaştırıldı. Bu maddelerde güdülen amaç görünürde şuydu :

Bir sosyal sınıfın, diğer bir sosyal sınıf üzerine egemenliğini kurmak veya bir sosyal sınıfı ortadan kaldırmak veya toplumun politik ve hukukî herhangi bir düzenini bozmak veya millî hissi sarsmak gibi maksatlarla yapılan muzur propagandalara engel olmak. Zaten maddelerden birinin gerekçesinde: «Bu maddeler - deniyordu memleket ve rejimin kuvvetli müeyyidelerinden birini teşkil etmektedir.»

Bu maddelerle güdülen üstü kapalı amaç ise, emekçi sınıfın seçimle de olsa iktidara gelme yolundaki girişimleri önlemek ve burjuva egemenliğini engellemelere uğramadan sürdürmekti.

Soru 18 Sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağı ne zamana kadar sürdü?

İkinci Cihan Harbi başladığı vakit (1939) partisinden ve sendikalarından yoksun bulunan işçiler savaş şartlarının en ağır yükünü omuzlarında taşıdılar. Fazla mesai düzeni işçilerin bellerini büken daha ağır bir mecburiyet oldu. Demokrasi ilkelerine bağlı memleketlerle ittifak yaparak savaşa girmeden İkinci Dünya Savaşının ekonomik ve sosyal tahriplerine sahne olan Türkiye'de işçiler için en ufak bir örgütlenme, demokratik baskı vasıtalarına başvurma hakkı yoktu. Fakat savaş içindeki Türkiye'nin müttefiklerinde işçiler grev yapıyor, sendikalarını geliştirebiliyorlardı.

Ne vakit ki savaş yılları içinde beliren yeni fikir akımları ve sosyal reform anlayışı Türkiye'de de etkisini gösterdi, o zaman hükümet çalışanların sorunları ile uğraşacak bir bakanlık kurma zorunluğunu duydu. Çalışma Bakanlığı böylece meydana geldi. Dünyanın gidişini daima çok uzaktan izlemeye alışkın olan hükümet, başka uluslar işçileri-

nin çok eskiden elde ettikleri ve kullandıkları sendika kurma hakkını nihayet 1946'da Türk işçilerine yeniden tanıma mecburiyeti ile karşılaştı ve Cemiyetler Kanununun meşhur 9. maddesini kaldıran bir kanunu kabul etti (10.6.1946).

Çünkü İkinci Dünya Savaşı yıllarında işçi sınıfı çok ıstırap çekmişti. 1925'ten 1945'e kadar geçen 20 yıl içinde hem çok partili döneme son verilmiş, hem işçi örgülenmesi imkânsızlaşmış ve çeşitli gazete ve dergiler kapatılmıştı. Buna karşılık Teşviki Sanayi Kanunu ile (28 Mayıs 1927) bir ulusal burjuvazi yaratmaya yönelmiş tedbirler öngörülmüş, bu sınıfa bazı imtiyazlar ve muafiyetler tanınmıştı. 1927'de yapılan sayımda 147.712 işçinin sınaî müesseselerde çalışmakta olduğu görülmüş, ancak işçi ücretlerinin düşüklüğü, çalışma koşullarının bozukluğu da daha iyi belirmeye başlamıştı. 1927'de günde 130 kuruş alan inşaat işçileri, dokumacılara göre daha iyi durumda idi. Zira dokumacılar günde 93 kuruş alabiliyordu. Hele Amele Teali Cemiyeti'nin de kapatılması (1928) Lâik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası ile Sosyal Demokrat Fırkasının kuruluşu için istenen müsaadenin verilmemesi (1930) fikir akımları sınırlamasının dozunu gösteriyor. Buhran Vergisi (1931) konulması, onu Muvazene Vergisinin izlemesi (1932), devletçilik denemesine ağırlık verilmesi, bir devlet kapitalizmine yöneltme şeklinde de değerlendiriliyordu. Ancak Birleşmiş Milletler Çalışma Teşkilâtına girilmesi (1932) işçilere ve sosyal düşünceden yana olanlara bazı umutlar vermişse de grev yasağının yeniden teyidi ve cezasının ağırlaştırılması (1933) hiç kuşkusuz Şark Şimendiferleri İşçilerinin ve Tramvay biletçi ve vatmanlarının grevinden sonra (1928) yeşeren umutların boşuna beslendiğini anlatıyordu.

Nitekim daha önce de belirttiğimiz gibi İzmir'de işçileri tek merkeze bağlama deneyi [Örneğin İzmir Deniz Amelesi Cemiyeti'ne 1) Say-i Sükûn, 2) Müstakil liman vapur amelesi, 3) Mavuna amelesi, 4) Maden kömürü tahmil

ve tahliye amelesi, 5) Kereste tahmil ve tahliye amelesi, 6) Liman rıhtım ithalât ve ihracat amelesi cemiyetlerinin bağlanması ve bu cemiyetlerin ortadan kaldırılması ameliyesi] olumsuz sonuçlandığı için İktidar Partisi olan CHP, «işçi ve esnafı rejime her vecihle bağlı ve faydalı kılmak vazifesi» ile yükümlü olarak İzmir İşçi ve Esnaf Birliğini faaliyete geçirdi. Çünkü işçiler rejime değil, uygulamaya karşıydı, günde 17 saat çalışmaya zorlanma, 38 işkolunda çalışan 165.000 işçinin ortalama ücretinin 67.1 kuruş olması hiç de halinden memnun bir işçi sınıfını meydana getirememişti. Ama işçiler cumhuriyetçi idi, geriye dönüşü asla özlemiyor ve rejimin gelişmesini istiyordu.

İş Kanunu hakkında işçilerin görüşlerini yansıtmaları imkânı olmamış, buna karşılık İş Kanunu tasarısındaki hükümler sanayicilerce «pek muvafık, gayet isabetli» sayılmıştı. İş Kanunundan önce hazırlanan Mesai Kanunu Lâyihası için toplanan İstanbul işçileri (20 Şubat) 25 işyerindeki 30.000 kadar işçinin delegeleri olarak bazı kararlar almış iseler de, o günlerin üstünde pek çok güneş doğmuş, batmıştı. Kaldı ki yeni İş Kanunu o Mesai Kanunundan ayrı hükümlere de yer vermişti.

İktisat Vekâletine bağlı İş Bürosu «İş Dairesi»ne dönüştürülmüş, 14 bölgede 126 memur, İş Kanununa bağlı 265.000 işçi sorunlarının çözümüyle görevlendirilmişti. Ne var ki işçilerin meslekî ihtiyaçları ve sınıfsal sorunları için mutlaka sendika gerekliydi. İkinci Dünya Savaşında günde 3 saat fazla mesai zorunluğu ve öteki ağır koşullar altında bunalan işçilere nefes alacak bir örgüt penceresi gerekti. İşte Cemiyetler Kanununda yapılması kararlaştırılan değişiklik bu geçen yılların su yüzüne çıkan, yalnız polis arşivlerine geçen sayısız eleştirilerin ve eylem benzerlerinin yarattığı birikimin sonucu oluyordu.

Böylece hem işçilerin sınıf esasına dayanan meslek örgütleri kurmaları mümkün olacak, hem de dileyenler sı-

nıf esasına göre siyasî parti kurabileceklerdi. Sınıf ilkesine göre örgütlenme özgürlüğü yasa açısından tanındıktan sonra çeşitli görüşler ortaya atıldı. Çeşitli kişiler dernek, sendika, cemiyet, parti türünde örgütlenmeye geçtiler.

Soru 19 Sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağı kaldırıldıktan sonra devletçe ne gibi çalışmalara girişildi?

İkinci Dünya Savaşı başladıktan sonra işçi sınıfının ekonomik ve sosyal durumu son derece bozulmuş ve genel bir tedirginlik elle tutulacak kadar artmıştı. İşçiler arasında örgütsüz de olsa görülen ve önlenmeyen eleştiriler ve hatta gizli örgüt kurma eğilimleri, devlet katınca öğreniliyor ve işçileri disiplin içinde tutmak ve örgütlü olarak göz önünde bulundurmak Cumhurbaşkanına yapılan telkinler arasında yer alıyordu.

Gerçekten de 1938 yılı geçinme endeksi 100 kabul edilince 1943'te İşçi Ücretleri Endeksinde Türkiye ortalaması 141, gıda harcamaları endeksi 406, gerçek ücret endeksi de 34.7'yi bulmuştur.

Çalışma Bakanlığı kurulduktan sonra yapılan araştırmalarda 1943'te İstanbul'daki işçilerin ücretleri 148 kuruş olarak gösterildi. Bu durumu inceleyen bir yazıda şöyle deniyordu

«Konjonktür servisi 1938 yılında İstanbul'da yaptırdığı ankete dayanarak bir «İstanbul Geçinme Endeksi» yürütmektedir. Bu endeks, 1938'de ayda ortalama 47 lira kazanan beş nüfuslu bir işçi ailesinin bütçesine göre tertiplenmiştir. Gıda, mesken, yakacak ve ısınacak, giyim ve diğer masraflardaki artışları gösteren bu endeks 1938 : 100 itibariyle 1943'te (Gıda: 459, Mesken: 100, Yakacak: 213, Giyim: 373, Diğer: 251 olmak üzere) 347'ye yükselmiştir. Hayat pa-

halılaştıkça bütçedeki gıda harcamaları oranının da artması doğal olduğu ve 1943'teki fiyat artışları en çok gıda masraflarında kaydedildiği halde Millî Korunma Kanununu gözönünde tutup mesken kiralarının artmadığını da farzederek bu endeksi doğru diye kabul edelim. Bu takdirde bile İstanbul'daki ücretlerin yüzde 114 artmasına karşılık, geçinme harcamaları yüzde 247 yükselmiş olur. Yani 1938'de ayda 47 lira, günde 157 kuruş kazanan işçi ailesi, 1943'te günde 335 kuruş kazanmış, buna karşılık gıda, mesken, yakacak, ısınacak, giyim ve öteki harcamalar için 1938'de günde 157 kuruş harcamışken, 1943'te aynı ihtiyaçları karşılamak için günde 544 kuruş harcaması zorunlu olmuştur.» (Tan, 6 Ekim 1945)

İşte bu ekonomik ve toplumsal nedenlerle sınıf esasına dayanan dernek kurma hakkının yeniden tanınması zorunluğu duyulduktan sonra çağdaş batılı ülkelerde çoktan kurulmuş bulunan bir Çalışma Bakanlığı ihdası zorunlu olmuştu. Bu nedenle alelacele hazırlanan tasarı kabul edilerek Çalışma Bakanlığı kuruldu (27.6.1945). 4763 sayılı bu yasa, 30.1.1946 gün ve 4841 sayılı yasa ile kaldırıldı. Bakanlığa yeni bir yön verildi. Çalışma Bakanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki bu kanunu İş Kazaları İle Meslek Hastalıkları ve Analık Sigortası Kanunu'nun yayımı izledi (7 Temmuz 1945). Çalışma Bakanlığına bağlı olarak da önce İşçi Sigortaları Kurulu Kanunu (16 Temmuz 1945), sonra da İş ve İşçi Bulma Kurumu Kanunu (25 Ocak 1946) yayınlandı. Bu yeni kurumlarla birlikte «Çalışma Bakanlığı, çalışma hayatının düzenlenmesi, çalışanların yaşama seviyesinin yükseltilmesi, çalışanlar ile çalıştıranlar arasındaki münasebetlerin memleket yararına ahenkleştirilmesi, memleketteki çalışma gücünün genel refahı arttıracak surette verimli kılınması, tam çalıştırma ve sosyal güvenin sağlanması ile» görevlendirilmişti.

Milletlerarası Çalışma Teşkilâtına üye olmanın ilk ge-

reği olarak da 24 Numaralı sözleşmenin onanması yolu seçildi. Bu sözleşme meslek hastalıklarına uğrayanlar ile bunların hak sahibi vârislerine, iş kazalarının tazmini hakkındaki özel mevzuatındaki genel esaslar dairesinde ödenek verilmesini amaçlıyordu. Bunu 14 numaralı sözleşmenin onanması izledi. Bu da sınaî müesseselerde hafta tatili yapılması hakkında idi (16.2.1945). Sonra da iş bulma bürolarının ücret alanlarının kapatılması ile ilgili 34 sayılı sözleşmenin kabulü hakkındaki kanun çıktı (16.2.1946).

1946'da Çalışma Bakanlığının görüşü, resmî beyanına göre şöyle belirtilebilir :

İşçi, işveren ve devlet arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi büyük bir mesele teşkil etmektedir. Türkiye'yi hürriyet rejimi ve barışık bir sosyal düzen içinde tutmak hususunda devletin düzenleyici bir rol oynaması temel ilkedir. Değişmeyecek hareket noktası şudur :

Bir yandan çıkan ve çıkacak yasaları gereği gibi uygulamak, işçi - işveren - devlet ilişkilerini en iyi şekilde düzenlemek, öte yandan çalışanların sayısını ve çalışma verimini arttırmak. Bunun için de Çalışma Bakanlığının yapıcı ve yaratıcı olması zorunludur.

1935 nüfus sayımına göre, Çalışma Bakanlığının uğraşması gereken insanlar meslek gruplarına göre şu rakamlarda ifadesini bulmuştu. Kaldı ki 1940 sayımı, 5 yıl öncesinden yüzde 10.29 luk bir artış olduğunu göstermişti. Bununla beraber nüfusun meslekler açısından dağılımı şöyle idi :

Meslek nevi	Kadın	Erkek
1. Toprak mahsulleri işleriyle uğraşan	3.096.799	3.383.269
2. Sanayi ve küçük sanatlarda çalışan	129.076	527.345
3. Ticaretle uğraşanlar	11.602	206.706
4. Ulaştırmada çalışanlar	2.858	118.556

5. Umumî idare, hizmet ve serbest mesleklerde çalışanlar	17.854	380.484
6. Ev ekonomisinde ve şahsî hizmetlerde uğraşanlar	27.488	18.968
7. Mesleksizler	4.935.261	3.300.984

1. ve 7. grup çıkarıldıktan sonra çalışanların nüfusa oranı yüzde 8.9 gibi düşük bir rakama inmekte ise de memleket nüfusunun yüzde 55.1'inin çalışma hayatına atılmış veya atılması mümkün olanlarının sayısının 8 milyon 902 bin 755'i bulduğu görülür.

Kadı ki 1943 yılında bir işçinin yıllık ücret geliri 502 liradan ibarettir. Sonra zarurî ihtiyaç maddeleri yüzde 400'e varan bir artış gösterdiği halde işçi ücretlerindeki artış 1938'e oranla ortalama yüzde 57 olmuştu. Üstelik erkek işçilere göre daha az ücretle çalıştırılan kadın işçi sayısı artmış, böylece kadın, tarım alanında çalışma hayatına girmek zorunda kalırken, erkek bu alanda çalışmada azalma göstermiştir. Şöyle ki: 1927 yılında tarım alanında çalışan kadın sayısı 1.689.324 iken, bu rakam 1935 yılında 3.090.799 olmuştu. Endüstri alanında çalışan kadın ise 129.076'ya çıkmıştır.

Bütün bu sorunları Çalışma Bakanlığının ilk heyecanlı yılları içinde de ele alıp sonuca bağlamak mümkün olmadığı gibi bugün de henüz sosyal güvenlik, sosyal sigorta alanlarında, tarım alanında çalışanların ne erkekleri, ne kadınları korunmuştur.

İşte böyle bir ortamda 14 Mayıs 1946'da Türkiye Sosyalist Partisinin kurulması, işçi hareketlerinin ve bu akıma karşı koymaların hızla gelişmesine yol açtı. 5 hafta kadar sonra bir başka grup Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi'ni kurdu. İşçiler bir yandan bu iki sosyalist parti etrafında kümelenirken işçilerin meslek örgütleri olarak nasıl bir yol izleyecekleri de tartışılmaya başlandı. Bu ara-

da başka bir partide görevli yönetici bir işçinin 9 Temmuz 1946'da Türkiye İşçiler Derneğini kurması, hem siyasî partiler açısından, hem de çeşitli partilerden yana olan sendikalar ve sendikalar birliklerinin yöneticileri bakımından o günkü durumu yeniden gözden geçirmeleri sonucunu doğurdu. Zira Türkiye İşçiler Derneğini kuran Salâhattin Yorulmaz (o zaman Yorulmazoğlu soyadını taşıyordu) hem Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi'nin aksi düşüncede olmasına rağmen Dernek kurmuştu; hem de dernekle güttüğü amaç, insancıl bulunmakla beraber, sosyalist akıma bağlı bulunmamakta, üstelik CHP kanadına yatkın görülmekteydi. Her ne kadar Türkiye İşçiler Derneği, siyasî partiler karşısında tarafsızlığını koruyacağını bildirmekte idi ise de politikacılara karşı kırgınlıkları anlaşılıyor, ancak bu kırgınlığın, işçilerin sosyalist partilere akışını önleyici bir amaç güdüp gütmediği kestirilemiyordu. Bu nedenle o günlerde işçi hareketinin birliği açısından sosyalist partiler ve yeni akım lideri arasında bir yakınlaşma eğilimi görüldüyse de bu çaba, birliği sağlayamadı.

Hele o günlerde milletvekili olmak isteyen Haydar Berkman'ın, işçilerin oylarını kapmak için Türkiye İşçiler Derneğine yanaşması, bu örgüte paraca yardımda bulunması, Berkman'ın CHP'ye yakınlığı, şüphelerin artmasına yol açtı. İçlerinde arka planda çevrilen dolaplardan habersiz samimi işçi önderlerinin bulunmasına rağmen 1946 ortamında bu dernekleşme hareketi, hele bazı sicili bozuk kişilerin Haydar Berkman tarafından derneğe sokulması ile başarısızlığa angaje duruma geldi ve Dernekler iç çekişmelerle kendi eliyle kendi hayatını sona erdirdi.

Türkiye Sosyalist Partisi açısından Dernek «tepeden inme, despot bir zihniyet taşımakta ve bu suretle de demokrasi prensiplerine aykırı bir yol tutmaktadır. Nasıl ki sineklerin haberi olmadan örümceğin ağı onları tuzağa düşürdüğü gibi, bu teşekkülleri de tepeden inme kurup

örümcek gibi içine sinerek sinek avlar gibi sendika avlama» peşindeydi. Ama, iki ayrı sosyalist parti de sendika hareketini tek başlarına temsil edemiyor, kuram ve eylem açısından birbirine karşıt görüşleri savunarak hiç de gerekli olmayan bir ayrılığı sürdürüyorlardı. Zaten bazı sendikacılara göre o günkü «aydınlarımız tereddüt ve vesvese içindeydiler. İçlerinde kuram ve eylem ustaları yetişmediğinden bir çoğunun yaptığı iş fısıltı kahramanlığıdır. Bir çoğu ise rahatından ve yerinden bir parçacık olsun fedakârlık yapmağa razı değildir. Eylem adamlarını çekiştirmektedirler.»

1946'daki bu durum ciddî eleştirilerin konusu oluyordu. Bir kısım işçilerin iyi niyetli ve cesur çalışmaları yanında «gerçek şartları ve imkânları hiçe sayarak, daha ilk adımda, kendileri ile temas bile edilmemiş muazzam kitleleri içine alacak ve onlar adına söz söylemek cür'etinde bulunacak, memleket ölçüsünde merkezî teşkilâtlar kurmak hevesi de» görülmüyor değildi.

İstanbul'daki sendikalara yenileri eklenirken, kayıkçılar, mavnacılar, motorcular, dokumacılar, camcılar, matbaacılar, arabacılar, şekerciler de sendikalar kurmaya çalıştılar. Sendika ve Sendikalar Birlikleri kurma, heyecanlı bir yarış halini almıştı. İstanbul İşçi Sendikaları Birliğini, Kocaeli İşçi Sendikaları Birliği, İzmir İşçi Sendikaları Birliğinin kuruluşu izliyordu.

Sendikalar ve Birlikler iki ayrı örgüt biçiminde gelişmeler gösterirken Türkiye İşçiler Derneği de kendi anlayışı içinde dernekleştirme çalışmalarını yürüttü. Hatta bu çalışmaları Ankara ve Zonguldak'a da sıçrattılar. İşçilerin kurmaya hazırlandıkları bazı sendikaları Dernek şekline dönüştürdüler. Derneklerle sendikaların hem çalışma şekli, hem de amaçları ve sınıfsal yapıları arasında önemli ayrılıklar vardı. Şüphesiz sendika'ya oranla dernek, bu dernek işçiler derneği de olsa, geri bir örgüt, yasal yön-

den de yetersiz ve sendikanın yerini asla tutmayacak bir yapıdaydı.

Soru 20 1946'da sendikalaşma hareketi içinde örgütlenme açısından hangi görüşler savunuluyordu?

Sendika hareketlerinin örgüt cephesi ile uğraşanlar iki ayrı akımı savunuyordu :

A:

1. Sendikalar Türkiye ölçüsünde kurulmalı ve aynı üretim ve işletme şubesine bağlı olanlar bu sendika etrafında toplanmalıdır.
2. Her üretim ve işletme şubesinin merkez teşkilâtı kurulduktan sonra iller ve ilçelerde, işçiler şube teşkilâtına bağlanmalıdır.
3. Sonradan ayrı üretim ve işletme merkezi sendikaları kendi aralarında bir Türkiye Sendikalar Federasyonu meydana getirmelidir.

B:

1. Her ilde aynı üretim ve işletme şubesinde bulunan işçiler kendi il sendikalarını kurmalıdır.
2. İl sendikaları, sonradan kendi aralarında federasyon kurarak birleşmelidir.
3. Daha sonra konfederasyon meydana getirilmelidir.

Sendikaları illere göre ayıran görüşle işçileri bir tek sendika etrafında toplayan görüş mücadele halindeydi. Ancak iki ayrı görüşü savunan sendika taraftarları, Türkiye ölçüsündeki sendikalaşmayı belli bir parti doğrultusunda gerçekleştirmek için ciddî bir mücadeleye girişmişlerdi. O kadar ki 200-300 kişilik bir üretim biriminde ayrı bir sen-

dika kurulması tezi bile savunuluyordu. Aynı işkolundaki işçileri bir tek sendikada toplama çabalarına karşı küçük sendikayı savunanlar işçileri tedirgin ediyordu.

Soru 21 Sosyalist partiler ve sendikalar karşısında iktidarın tutumu ne oldu?

İktidar da, bu sendika örneği tartışmaları karşısında kendisine uygun örgütlenmeye geçebilmek ve mevcutları tasfiye edebilmek için iki yol seçti :

1. İstanbul'da uygulanmakta olan Sıkı Yönetimden yararlanarak mevcut sendikaları ve sosyalist partileri kapatmak;

2. Bir sendikalar kanunu çıkararak, yeni kurulacak sendikaları denetim altında bulundurmak.

Nitekim 1946'da kurulan sendikalar, birlik ve partiler Aralık 1946'da İstanbul Sıkı Yönetim Komutanlığınca kapatılınca, iktidarla ilişki kuran çevreler ve işçiler CHP'nin etkisiyle bu kapatmayı adeta sevinçle karşılamışlardı. Zira Sıkı Yönetim Komutanlığının 16 Aralık 1946 günlü tebliği sendikaları sonradan ispat edilemeyen suçlamalarla doluydu.

Tebliğ şöyle başlıyordu :

«Sıkı Yönetim bölgesi içinde genel güveni sağlamak görev ve sorumluluğu altında bulunan komutanlık, hududu içindeki illerde aşağıdaki tedbirlerin alınmasına lüzum görmüştür :

1. Mahkûm komünistler veya müfrit komünist mefkûreli kimseler tarafından örtülü bir şekil altında kurularak memleket içinde içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerindeki tahakkümünü tesise ve mevcut iktisadî ve içtimaî nizamları bozmaya çalıştıkları anlaşılan Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi ile Türkiye Sosyalist Partisi mer-

kez ve şubeleri ve mevcut sendikalardan bu partiler veya onlardan aldıkları direktifle hareket eden kimseler tarafından kurularak ve kendi maksatlarına göre sevk ve idare edilenleri ve İstanbul İşçi Sendikaları Birliği ve İstanbul İşçi Kulübü kapatılarak faaliyetlerine son verilmiştir.»

2. Bu partilerin fikirlerini yayan **Sendika, Ses, Noror, Gün, Yığın** ve **Dost** gazete ve dergileri ve bunların matbaaları kapatılmıştır.

3.—

4.—

5.— ...»

Korgeneral Asım Tınaztepe'nin bu 5 maddelik tebliği, 1946'nın özgür ortamında kurulan bütün işçi sendikalarının kapatıldığını bildiriyor, CHP de bu tebliğe hâkim fikirleri yayıyor, grevi suç saymakta devam ediyordu.

Iktidar, daha önce kararlaştırdığı ikinci yolu da izleme gereği duydu ve bir Sendikalar Kanunu tasarısı hazırladı. Başbakan Recep Peker'e göre; «millî telâkkilere aykırı zihniyetlerin tesiri altında tutulmak istenen işçi meslek teşekküllerini, işçilerimizin yurtsever sağduyularına ve millî ruha uygun esaslar üzerinde kurmağı temin için bir millî sendikalar kanunu tasarısı» hazırlandı, Meclise verildi.

Tasarının amacı sosyalist çevrelerce şöyle belirtiliyordu :

«Türk işçisi tarafından tertemiz niyetlerle kısa zamanda geliştirilen sendika hareketini türlü engellerle frenlemek; bağımsız Türk sendikalarının apaçık, dümdüz yoluna gizli mayinler yerleştirmek.»

Bu çevrelerin sözcülerine göre «tasarı sahiplerinin bu maksat uğrunda büyük gayretler sarfettikleri görülüyor. Bazı maddeler kasden vuzuhsuz (açıklıktan yoksun), lâstikli yazılmış, «siyaset» gibi sınırları belirsiz, kaypak kelimeler kullanılmış, «genel sözleşmeler akdetmek» gibi de-

yişlerle, «toplu sözleşmeler» in kabul edildiği hissi uyandırılmaya çalışılmış, İş ve Cemiyetler Kanunlarının insan hak ve özgürlüklerine en aykırı hükümleri bir katı şiddetlendirilerek, ama sadece madde numaraları halinde, bu tasarıya aktarılmıştır. Öyle anlaşılıyor ki, tasarı sahipleri, bu kanunun başka dillere çevrilebileceğini düşünmüşler, demokrasiye aykırı hükümlerini yabancılardan gizlemek için bir hayli ter dökmüşlerdir.»

Tasarının 4. maddesine dikkati çeken sosyalist organlar bunu ciddî şekilde antidemokratik buluyorlardı. Gerçekten de tasarıdaki madde şöyleydi

«İşçi ve işveren dernekleri siyasetle ve siyasî propaganda ve yayın faaliyetleriyle iştigal edemezler (uğraşamazlar) ve herhangi bir siyasî teşekkülün faaliyetlerine vasıta olamazlar.»

«Sendika» gazetesi soruyordu:

«Siyaset nedir? Daha dün, Çalışma Bakanlığınca çıkarılan Çalışma Dergisi'nin son sayısında (Sayı, 12) millî gelirin türlü sınıflar arasında bölünme oranlarının 'sosyal sınıfların içtimaî ve siyasî iktidar şartlarına tâbi olarak taayyün ettiği' belirtiliyor, ücret konusunun 'sosyal politika ile ekonomi politikasının birleştiği bir sahada' bulunduğuna işaret ediliyordu. O halde, bir sendikanın başlıca konularından biri olan ücret meselesini kurcalaması 'siyasetle meşgul olmak', örneğin ücretlerin arttırılması yolunda yayınlar yapması da (ki bu, bugünkü hükümler yüzünden ancak devlete karşı yapılabilecektir) siyasî propaganda ve yayın faaliyetleriyle iştigal etmek sayılacak. Fertlerinin yüzde doksan dokuzunu yarı aç yarı tok yaşatan bir toplumda, tombul yanaklı oğlan resmi yapmanın bile siyasî bir amacı, bir anlamı vardır. Sonra, hem bir siyasî partiye mensup bulunmak, hem de bir sendikanın yönetim kurulu üyesi olmak gibi, son tasarıda çok şükür inkârından vaz geçildiğini gördüğümüz, Anayasa ile teyid edilmiş iki ana

hakkı aynı zamanda kullanmanın sonucu, CHP'nin adamı söz konusu değilse, olacak şey kendisiyle birlikte sendikanın da yıkılmasıdır.

«Bu maddenin müeyyideleri altıncı maddede yazılı. Bizce bu iki madde birleştirilip 'Hükümet dilediği derneği faaliyetten menedebilir, bu derneğin hükümetçe sonradan yasak sayılacak kararlarına katılmış olan üyeleri bir yıl müddetle başka bir meslek derneğine üye olamazlar' denilseydi, daha açık konuşulmuş ve Türk hâkimlerinin boş yere vicdan azabına sokulması önlenmiş olurdu.» (Sendika, 7 Aralık 1946, Sayı: 15)

Böylece CHP tasarısının altında yatan niyet açıklanmış ve bu tasarıya karşı çıkılmıştı.

Tasarı ne grev hakkını getiriyor, ne toplu sözleşme düzenini kuruyor, ne de işçi sendikalarının memleket sorunları üzerinde söz söyleme yetkilerini tanıyordu. 20 Şubat 1947'de yürürlüğe giren kanunun geçici maddesine göre mevcut sendikalar ve öteki işçi örgütleri 3 ay içinde tüzüklerini yeni yasaya göre değiştireceklerdi. Ne var ki, Sendikalar Kanunu (No. 5018) yürürlüğe girdiği halde işçiler sendika kurmaya hiç heveslenmediler. İşçiler arasında ürkeklik, çekingenlik ve korku vardı. Bu havayı ortadan kaldırmak ve süratle sendikalar kurdurmak için CHP İstanbul İl Merkezinde bir sendika bürosu kurdu ve işçileri yeni sendikalar etrafında toplamağa çalıştı. Hattâ işçilere, sendikaların kuruluş masrafı CHP tarafından verildi. Bu arada CHP ile hiç ilgisi olmayan sendikalar da meydana geldi. Nihayet işçi sendikalarını bir Birlik etrafında toplama gayreti başladı. Toplantılar yapıldı. İşçi Sendikaları Birliği kuruldu.

Birlik, uzun süre yalnız İstanbul'un değil, Türkiye'deki öteki işçi kuruluşlarının da öncüsü durumundaydı. Çeşitli işçi sorunlarını öne atıyor, çözüm istiyordu. Fakat Birlik ilk yıllarda tam anlamı ile iktidardan yana idi ve Çalışma

Bakanlığından bir defasında 1.000 lira (12.7.1947'de), bir defasında da 2.000 lira (17.1.1948'de) almıştı. Zaten Çalışma Bakanlığı Mart 1947'den Kasım 1949'a kadar kendisinden yana olan sendikalara, işçi spor kulüplerine 19.600 lira bağışta bulunmuştu. Bu, sendikaların amacını sınırlandırmaya yönelmiş etkilerin yer yapabilmesine de yarıyordu.

Bütün bu resmî yardım ve Partice desteklenmelere rağmen işçiler sendikalara girmiyor, girenler de aidat vermeye yanaşmıyordu. İşçinin kazancının düşüklüğü, sendikaya ayda 50 kuruş ayırmasını önlüyordu. Bununla birlikte Sendikaların ve Sendikalar Birliğinin CHP'nin açık etkisi altında oluşu, bazen şiddetli, açık, bazen gizli, hakaretâmiz tepkilere olanak sağlıyordu. Hatta Sendikalar Birliği'nin kongresine (5 Aralık 1948) sendikaları ve Birliği kuran CHP görevlisi uzmanın Kongre Başkan adayı olarak sunulması «Sendikaların ve Sendikalar Birliğinin CHP'ye âlet edilmesini istemiyoruz» şeklinde açık ve sert eleştiriye yol açtı.

Zaten CHP'nin işçi örgütlerini denetimi altında tutması, sendikaların politikayla uğraşması sorununu da ortaya çıkarmıştı. Basında yer alan eleştiriler ve haberler (9 Ağustos 1948, Cumhuriyet) üzerine Birlik bir açıklama yapmak gereği duymuş ve şöyle demişti:

«Sendika hükmî bir şahsiyet olduğu için siyasete karışması, hakikî şahısların siyaset yapmasından çok daha güç ve bambaşkadır. Çünkü bir hükmî şahıs (sendika) bir çok hakikî şahısların topluluğudur. Burada muhtelif siyasî içtihatlar mevcuttur. Siyasî partilerde olduğu gibi ona siyasî bir istikamet ve veçhe vermek hem pek güçtür, hem de verilse bile muvakkattir. Sendika yönetim kurulu tesadüfen aynı parti mensuplarından olabilir veya partinin gayreti ile bu vaziyet temin edilebilir. Bu yönetim kurulu ne kadar isterse istesın partisinin sendikadan beklediğini yüzde yüz temin edemez. Propaganda yaparsa diğer partilere mensup üyelerin mukavemetiyle karşılaşır.»

Bu mektup da Birliğin CHP etkisi altında oluşunun bir izahını yapmaktan öteye gitmiyordu.

Soru 22 : Bu örgütler hep CHP etkisinde mi kaldı?

Uzun süre yeni sendikaların büyük çoğunluğu CHP etkisi altında kaldı. Sendika yöneticilerinin de etkisiyle çoğu işçiler kendi haklarını, hep CHP iktidarının anlayışına göre değerlendiriyorlardı. Fakat DP, iktidarın karşısına güçlü bir muhalefetle çıkınca ve sendika haklarını, işçi çıkarlarını savunur görünmeye başlayınca işçilerin bir kısmı kolayca DP saflarına geçti ve sendikalarda fikir ayrılıkları hemen her konuda kendini göstermeye başladı. Bu arada ne DP'yi, ne de CHP'yi tutan sendikalar da görüldü. Ancak bu sendikaların yöneticilerinin adı «komünist»e çıkarıldığı için bu bağımsız sendikacılar yeni sendikalaşma akımı içinde güçlü bir yer tutamadılar.

Fikir ayrılıkları, parti ayrılıkları ve kişisel ayrılıklar da birbirine eklenince o dönemdeki görünüş şöyle oldu :

Bir tarafta üretim ilkesine göre CHP tarafından sendikalar kuruluyor, bu sendikalardan bir kısmı İstanbul İşçi Sendikaları Birliği içinde toplanıyordu. Birlik dışında kalan sendikalar ya DP'yi tutuyor, ya da bağımsız kalmak istiyordu. Bir süre sonra DP'yi tutanlar, Hür İşçi Sendikaları Birliği adında yeni bir birlik kurma gereğini duydular. Hür Birlik hücumda, İstanbul Birlik savunmada idi. Fakat iktidar DP'ye geçince iki birlik de birleşmeyi zorunlu gördü, yönetimde değişiklik yapıldı. Daha sonra da teşkilâtlanma açısından federasyon denilecek olan işkolu sendikalarının üst organı meydana getiriliyordu (6 Mart 1951). İlk federasyonu Türkiye'deki Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçi Sendikaları kuruyordu.

Soru 23 İlk Sendikalar Kanunu işçilere ne gibi haklar tanıdı, ne gibi hakları vermedi?

20 Şubat 1947'de kabul edilen işçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri hakkında kanun, şu ilkeyi şart koşuyordu :

Sendikalar millî teşekküllerdir. Milliyetçiliğe ve millî menfaatlere aykırı hareket edemezler.

Bu, daha önce kurulan sendikaların sosyalist eğilimlerine karşı, önleyici bir tedbir niteliğindeydi. Bu yuvarlak sözleri iktidardaki sosyal sınıf veya tabakalar kendi çıkarlarına göre yorumlayacak ve sendikaların, emekçilerin çıkarına savundukları görüş ve istekleri «millî menfaatlere aykırı» diye suçlayabileceklerdi. Grev hakkından yoksun sendikalar, sendika olarak siyasetle, siyasî propaganda ve siyasî yayın faaliyetleriyle uğraşamayacaklar, buna karşılık idarî makamlar, sendikaları teftiş edecek, denetleyecekti. Ayrıca sendikalar, uluslararası bir işçi örgütüne katılamayacak, Bakanlar Kurulu izin verirse merkezi yurt dışında bulunan bir örgüte girebilmek mümkün olacaktı.

Nitekim, 31 Temuz 1952'de kurulan ilk işçi konfederasyonu'nun (Türk-İş'in) hemen her kongresinde Uluslararası İşçi Sendikaları Konfederasyonuna (İCFTU'ya) katılma kararı almasına rağmen Bakanlar Kurulu bu kararlara uygun olarak bu örgütün yurt dışına açılmasına ve uluslararası sendikacılık hareketlerine katılmasına izin vermemişti. Zaten üyelerinden yılda en çok 120 lira alabilmesi hükme bağlanan sendikaların malî olanakları böyle bir çalışmaya elverişli de değildi. Her yönden kıskıvrak bağlanan sendikalar, birçok sendikacıların da kabul ettiği gibi, bir istek müessesesinden öteye gidememişti. Uğraştıkları konular basit, çok basit, çok ilkel işçi ihtiyaçlarından öteye geçmiyordu.

Soru 24 Güdümlü sendikacılık nasıl sona erdirildi ve ilk sendikalar nerelerde kuruldu?

İşverenler bu kadar cılız sendikaların varlığına bile tahammül edemiyor, sendika kuranları bir yolunu bulup işten atıyordu. Çünkü işverenler, mevcut yasalarda uymaları gereken iş güvenliği, can güvenliği tedbirlerine, meslek hastalıklarına karşı korunmaya, işten çıkarmada uyulacak koşullara hiç aldırış etmiyorlardı. Gittikçe işçileşen insanların artması, tarımdan sanayi dallarına akının hızlanması, kadın ve çocukların çalışma hayatına atılmada istekli duruma getirilmesi, işverenlerin kendi işyerlerinde diledikleri gibi hareket etmeleri sonucunu doğuruyordu. Bu bakımdan sendikacıların bunları önleyici ve kanunları hâkim kılıcı çabalarının artacağı kuşkusu ile inançlı sendikacıların temizlenmesi, birçok işverenlerin başlıca uğraşısıydı.

Gerçekten de sendikalar güdümlü olarak kurulmuş olsalar bile sendika organlarında görev alanlar işçileri sendikaya bağlıyabilmek ve üye sayısını arttırabilmek için somut konularla uğraşıyorlardı. Örneğin yemeklerin yenecek bir duruma getirilmesi, kalitesinin olduğu kadar miktarının da artırılması istekleri duyulmaya başladı. Hatta, İş Kanununun getirdiği işyeri işçi mümessilliği yolu ile ücretlerin artırılması yönünde de sendikaların gösterdikleri çabalar, İl Hakem Kurulu kararı ile ücret artırma müessesesini işler hale getirdi.

Bu ve benzeri etkenlerin işçiler üzerinde sendikalaşma açısından rakamlarla ifadesi şöyledir:

20 Subat 1947'den 1948 sonuna kadar Türkiye'de 73 işçi sendikası kuruldu, buna karşılık yalnız 4 işveren sendikası faaliyete geçti. Sendikaların Birlik kurması bu süre içinde yalnız İstanbul'a özgü bir gelişme oldu.

Örgütlenme açısından 1948'de sendikalaşmış işçi sayısı 52 bindi. Bu rakam, genel işçi sayısına göre yüzde

8'di. Fakat İş Kanunu kapsamındaki işçilere göre bu oran yüzde 22'yi buluyordu.

1954'teki durum şu oldu :

Ankara bölgesi (Ankara ve Çankırı) 23 sendika, 7 sendika şubesi. Bu bölgedeki işçi sayısı 38.544, sendikalı işçi sayısı 12.903.

Antalya Bölgesi (Antalya, Burdur, İsparta) : 4 sendika, 1 sendika şubesi. 1 İşveren sendikası (17 işveren üye olmuştur). İşçi sayısı 10.869, sendikalı işçi sayısı 1.063.

Aydın Bölgesi (Aydın, Denizli, Muğla) : 6 sendika, 1 şube. İşçi sayısı 23.966, sendikalı işçi sayısı 2.256.

Balıkesir Bölgesi (Balıkesir, Çanakkale) : 10 sendika, 2 sendika şubesi, 1 işveren sendikası (12 işveren üye). İşçi sayısı 10.349, sendikalı işçi sayısı 2.901.

Bursa Bölgesi (Bursa, Bilecik) Sendika sayısı 12, şube sayısı 6, işveren sendikası 3 (199 işveren üye). Genel işçi sayısı 10.353, sendikalı işçi sayısı: 8.370.

Diyarbakır Bölgesi (Diyarbakır, Mardin, Muş, Siirt, Bitlis, Hakkâri, Van) : Sendika sayısı 10, işçi toplamı 20.781, sendikalı işçi sayısı 930.

Edirne Bölgesi (Edirne, Kırklareli) : Sendika sayısı 3. Genel işçi sayısı 6.481, sendikalı işçi 523.

Elazığ Bölgesi (Elazığ, Malatya, Tunceli, Bingöl, Adıyaman) : Sendika sayısı 13, şube sayısı 1, işveren sendikası 1, genel işçi sayısı (kesin bilinmiyor), sendikalı sayısı 4.354.

Erzurum Bölgesi (Erzurum, Erzincan, Kars, Ağrı) Sendika sayısı 3, şube 2, işçi sayısı 16.263, sendikalı işçi sayısı 289.

Eskişehir Bölgesi (Eskişehir, Kütahya, Uşak) : Sendika sayısı 15, şube 2, işçi sayısı 28.501, sendikalı işçi 8.326.

Gaziantep Bölgesi (Gaziantep, Maraş, Urfa) : Sendika

sayısı 13, şube sayısı 4. İşveren sendikası 1. Genel işçi sayısı 14.638, sendikalı işçi 1.458.

İstanbul Bölgesi (İstanbul, Tekirdağ) : Sendika sayısı, 78, şube sayısı 50. İşveren sendikası 10 (589 işveren üye). İşçi sayısı 111.197, sendikalı işçi sayısı 54.499.

İzmir Bölgesi (İzmir, Manisa) Sendika sayısı 49, şubesi 13. İşveren sendikası 1, üyesi 48. İşçi sayısı 77.816, sendikalı işçi sayısı 30.888.

Kayseri Bölgesi (Kayseri, Yozgat, Nevşehir) Sendika sayısı 5, şube sayısı 3, işçi sayısı 17.161, sendikalı işçi 4.471.

Kocaeli Bölgesi (Kocaeli, Bolu) Sendika sayısı 15, şube 2, işçi sayısı 14.340, sendikalı işçi 4.661.

Konya Bölgesi (Konya, Afyon, Niğde) Sendika sayısı 5, şube 2, işçi sayısı 15.158, sendikalı işçi 2.134.

Samsun Bölgesi (Samsun, Sinop, Amasya, Ordu, Çorum) Sendika sayısı 17, şube sayısı 3, işçi sayısı 23.731, sendikalı işçi 5.748.

Seyhan Bölgesi (Seyhan, İçel, Hatay) : Sendika sayısı 48, şube sayısı 3. İşveren sendikası 4 (31 işveren üye). Genel işçi sayısı 37.456, sendikalı işçi 15.562.

Sivas Bölgesi (Sivas, Tokat) : Sendika sayısı 6, şube 2, işçi sayısı 17.892, sendikalı işçi sayısı 2.099.

Trabzon Bölgesi (Trabzon, Gümüşhane, Rize, Çoruh, Giresun) Sendika sayısı 5, şube sayısı 1, genel işçi sayısı 15.405, sendikalı işçi sayısı 1.321.

Zonguldak Bölgesi (Zonguldak, Kastamonu) Sendika sayısı 8, şube 2, işçi sayısı 49.817, sendikalı işçi sayısı 14.745.

Bazı sendikaların çeşitli nedenlerle üye saklaması nedeni ile mevcut sendikacıların anlayışlarını gözeterek sendikalı işçi sayısını 26.900 daha arttırmamız mümkündür. Böylece İş Kanununa bağlı işyerlerinde çalışan 584.292 işçinin (463.867 erkek, 70.425 kadın ve 28.028 çocuk) sen-

dikalı olanı 206 bini aşmaktadır. Çocuk olmaları bakımından sendikaya giremeyenler de hesaplandığı takdirde hiç bir önemli görevleri ve yetkileri olmayan işçi sendikalarına bu kadar işçinin 7 yılda girmesi başarı sayılmak gerekir.

Soru 25 DP döneminde sendikacılık anlayışı nasıldı?

Demokrat Parti iktidarının sendikacılık politikası, işçileri kendi saflarına çekmek için bazı tedbirler almak, ya da sigorta ile ilgili çalışmalarda ufak tefek haklar sağlayarak göstermelik sendikacılığı kendi açılarından değerlendirmek ve işçileri oyalamaktı. DP döneminde eski iktidarın tutumu yeriliyor ve kendi iktidarlarının başarı saydıkları işler öğülüyordu. Örneğin, Çalışma Bakanı, Türk - İş Konfederasyonunun ilk kongresinde (6 Eylül 1952) yaptığı konuşmada bu tutumun örneğini veriyordu. DP Bakanına göre; yakın geçmişe bakılınca sendika kuruluşlarının yasaklandığı dönemler görülecektir. Ama Demokrat Parti iktidarı devrinde sendika özgürlüğü içinde Konfederasyonun kuruluşunun ifade ettiği zirveye kadar ulaşan çetin ve dik yokuşun aşıldığı anlaşılacaktır.

Çünkü DP iktidarı döneminde işçilere vaat edilmiş pek çok hak yerine getirilmemiştir. Üstelik CHP döneminde kurulan ve yasal olduğuna kuşku bulunmayan İşçi Sendikaları Birliği, aradan bunca yıl geçtikten sonra yasa dışı ilân edilmiş ve Birlikler, yöneticileri D.P. politikasına karşıt oldukları için, sırf bu nedenle, Mahkeme kararı ile kapatılmıştı. Sosyalistlerin, daha tasarı halindeyken üzerinde durdukları ve karşı çıktıkları «siyaset yapma» yasağının DP döneminde muhalif işçi örgütleri için işletilmesi, sosyalistlerin uzağı görürlüğünü de kanıtlamıştı. Gerçekten de DP iktidarı, siyaset yapma yasağını kullanarak işçi sen-

dikalarının yaptıkları çeşitli eylem ve açıkladıkları çeşitli görüşleri — kendi felsefesine aykırı gördüğü için — suçlamış ve girişimleri önlemiştir. Bu arada Karabük'te bir örgüt süresiz, İzmir ve İstanbul'da iki sendika da süreli olarak kapatılmış, bu arada sendikacılar komünistlikle suçlanmış, böylece sendikacılar «komünizmi tel'in mitingleri»ne yöneltilmişti.

Ama, henüz 1952'lerde D.P., kendisini iflâsa sürükleyen şiddet, antidemokratik tutum ve partizan yönetime tümüyle başlamadığı için Çalışma Bakanı, Türk - İş'in İzmir Kongresinde rahatça konuşuyordu.

Bakana göre Sendikalar üzerinde hükûmetin denetimi her türlü baskıdan uzak, asgarî ve zarurî bir hadde indirilmişti. Her hangi bir sendikanın idarî bir emirle kapatılması gibi kanunsuz durumlar tamamiyle tarihe karışmış, sendika hakiarı kanunî icaplara uygun olarak adlî teminat altında bulundurulmuştu. Hükûmet, Milletlerarası Çalışma Teşkilâtının kabul ettiği sendika hürriyeti ile ilgili 98 sayılı sözleşmeyi de kabul etmişti.

Oysa, gerçek böyle değildi. Hükûmetlerin sendikalar üzerindeki ağırlığı elle tutulacak kadardı. Örneğin, sendikaların çıkarma yetkisi olan Toplulukla İş Uyuşmazlığı'nda istenen ücret zamları, dönüp dolaşıp, iktidarın daima çoğunluğu sağladığı İl ve Yüksek Hakem Kurullarında çözüme bağlanıyor, hem de hükümet, kendisine yakın bildiği sendikacıların zam isteklerini bir ölçüde tatmin edici şekilde karara bağlatıyor, fakat karşıt sendikacıların zam istekleri ne kadar haklı gerçeklere dayanırsa dayansın, tatmin edici bir sonuca vardırılmıyordu.

Bu arada sendikaların üyelerinden alacağı ödentinin yılda 120 TL.yi aşamayacağı hükmü karşısında güç malî koşullar altında bulunan sendikalara iktidar «Gece» ler düzenleterek pahalı biletleri kendine bağlı Kurumlara aldırtıyor, bankalara sattırıyordu. Bu gelirlerle öteki sendi-

kalara üstün duruma gelen örgütler yöneticileri ön plâna çıkıp üst kuruluşların yönetimine seçilebiliyordu. Bunlar iktidarın işçileri bağımlı yapmak için başvurduğu yollardan ve olanaklardan birkaçıydı sadece. Bu arada iktidara yakın ve ondan mevki ve itibar bekleyen bazı sendikacılar, muhalif partililerin etkisindeki üst örgütlere ödenti vermeyerek örgütü işlemez hale düşürüyor ve parasal sorunları çözemeyen muhalif sendikacıların yönetimindeki üst örgütler (Örneğin 1952 - 1953 arasında) ister istemez iş yapamıyor ve yeni bir olağanüstü kongre ile karşı karşıya bırakılıyordu. Olağanüstü kongrede iktidar yanlıları yönetime getiriliyor (Türk - İş'in İstanbul Kongresi, 1953) ve sorun «istenen biçimde» çözümlenmiş (!) oluyordu.

Bu gerçekler bir bir ortaya çıkacakken Bakan, hiç de uygulanmayan hükümleri bir propaganda aracı olarak kullanmak durumunda kalıyordu.

Bakanın belirttiği sözleşme, memleketimiz sendikacılık hareketleri bakımından, teşkilâtlanma hürriyeti kadar önemli idi. 5834 numaralı kanunla kabul edilen «teşkilâtlanma ve kollektif müzakere hakkı prensiplerinin uygulanmasına müteallik 98 numaralı milletlerarası çalışma sözleşmesi» işçilerin sendikalı olmaları yüzünden işverenler tarafından ayrı bir muameleye tâbi tutulmalarına veya işten çıkarılmalarına karşı devletçe korunacağını bildiriyordu.

Oysa ne CHP, ne DP döneminde, hatta grev hakkının tanınmasından ve toplu sözleşme düzenine geçilmesinden sonra da (1963 Temmuzundan bu yana) işyerlerindeki işçi temsilcilerinin iş güvencesi tam olarak sağlanamamıştır. Sendika başkanlarından tutunuz, işyeri temsilciliğini hakkıyle yapan, fakat sendika organlarında görev almamış bulunan işçiler bile kolayca işten çıkarılmaktadır. Bu bakımdan ne 98 sayılı sözleşme, ne de 87 sayılı sendika öz-

gürlüğüne değinen sözleşme tam olarak uygulanma olanağı bulabilmiştir.

Soru 26 Çalışma Bakanının 1952'de dile getirdiği özgürlük gerçekten DP döneminde var mıydı ve öyle mi gelişti?

Çalışma Bakanının sözleri hep kâğıt üstünde kalmağa mahkûm övünmeler idi. Özgürlüğü, kendi iktidarlarını rahatsız etmeme ölçüsünde tanıyorlardı. Kaldı ki 10 yıllık iktidarları döneminde hem sendika özgürlüğü unutuldu, hem de vadedilen çeşitli haklar ve hürriyetler...

Ne o gün, ne de o günden sonra bugünlere kadar sendikalı işçilerin, sendika temsilcilerinin işyerlerinde korunması bir türlü mümkün olmadı.

Hatta DP iktidarı, bir süre sonra, 1947'de yayımlanan Sendikalar Kanununa göre kurulan mahallî işçi birliklerini ve mahallî federasyonları sudan bir gerekçe ile Mahkeme kanalıyle kapatma yolunu bile seçti. Böylece, vadettiği grev hakkını, özgür sendikacılığı getirmeyen DP iktidarı, sonunda 27 Mayıs Hareketiyle tasfiye edildi.

DP döneminde de işçilere grev hakkının tanınmaması, çeşitli memleket sorunları hakkında eyleme geçmenin «suç» sayılması, sendikaların sosyal siyasetle bile olsun uğraşmalarının yasaklanması, sendikacılığın gelişmesine yardım edecek ortamı ağırlaştırmıştı. Bunun sonucu olarak da sendikalar istek kurumu niteliğinden bir adım öteye geçememişti.

Hele işçiler miting yapma gibi eylemlere geçmek isteyince en ağır şekilde suçlanıyor, sendikacılar kamuoyunda ağır ithamlara maruz bırakılıyorlardı.

DP İktidarının Maliye Bakanı 1959 yılı devlet bütçesini

Meclise sunarken iktidarlarının görüşünü sosyal açıdan şöyle tanıtıyordu :

«Refah ve saadet ihtiyaçlarını bütün iktisadî ve sosyal sahalarda bir kül halinde kavrayan büyük emekler, alın teri, sabır ve mücadele ile varılabilecek pahalı birer hedeftir. Bu hedeflere doğru mesafe katedebilmek güç hem de pek güçtür. Fakat bu gayeye doğru ilerlemeyen hiç bir gidişin de bir millet hayatında devamlı ve ciddî bir değeri olamaz. Demokrat Parti iktidarı bu zihniyetle işe başlamış, bu zihniyetle çalışmıştır.»

Ancak bu pahalı hedefe varamayan DP iktidarı, emekçilerin haklarını vermeye de yanaşmamıştı. İşçi ücretlerinde enflasyoncu ekonomi politikası sonucunda bir artış olmasına karşın fiyatlar 1948'in Ocak ayına göre 1958 Aralık'ında yüzde 37,8 artış göstermiş, geçinme indeksindeki artış oranı 1958'de, 1948 - 1953 arasındaki beş yıllık artışın 3 katından fazla olmuştu. 1953'ten 1957 yılına kadar Millî gelirde görülen yıllık ortalama artış sadece yüzde 2,3'ten ibaretti. Nüfusumuz yılda yüzde 3 oranında arttığına göre millî gelirdeki gelişme nüfus artışını bile karşılamamıştı. Ancak işçiler DP'ye rağmen mücadele ruhu kazanmış ve aktif sendikacılığın çeşitli örneklerini de verebilmişlerdir.

Soru 27 Türk-İş Konfederasyonu nasıl ve niçin kuruldu?

Türkiye'de ilk işçi konfederasyonu, kısaltılmış adı Türk-İş olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'dur. Türk-İş, bölgesinde mahallî birlik, kendi işkolunda federasyon bulunmayan sendikalar ile birlik ve federasyonların birleşmesi ile kuruldu. Sendikacılar arası uzun görüşme-

ler ve tartışmalardan sonra konfederasyonun kuruluşunun hükümete bildirilmesi gerçekleşti: 31.7.1952.

Amerika'nın Marshall Plânı Türkiye'ye de cazip gelmiş ve İnönü yönetimindeki CHP iktidarı bunun gereklerini yerine getirmeye çalışmıştı. Bu plân çerçevesi içinde Amerika, Türkiye'de etkin olmaya bakıyor, işçi sınıfını da bir üst örgüt aracılığıyla denetim altına almaya önem veriyordu. Bunu, Amerika'nın bazı sendikaları ve üst kuruluşları aracılığıyla ve de yönetiminde söz sahibi olduğu Uluslararası Hür-İşçi Sendikaları Konfederasyonu eliyle yapmayı planlamış bulunuyordu. Türkiye'de beliren bir üst örgüt kurma isteklerinden geniş ölçüde yararlanmaya bakan Amerikan üst işçi örgütü AFL-CIO; ünlü ve kişiliği bilinen yöneticilerdinden İrwing Brown'u Türkiye sendikacılığını istenen yöne çekmekle görevlendirmişti. Brown Türkiye'ye gelmiş, İstanbul İşçi Sendikaları Birliğiyle temas kurmuş ve Temmuz 1951'de Milano'da toplanacak olan Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna bir Türk işçi heyetinin konuk olarak çağrılmasını sağlamıştı. Brown, İsmail Aras ve Mehmet Güler'den oluşan heyeti Milano'da karşılamış, kendilerine Koreli ve Hindistanlı sendikacılarla birlikte şölen vermiş, Türk sendikacılarıyla birlikte tercüman olarak giden Ali Rauf Akan'ın deyimiyle «Kongrede püfür püfür hürriyet ve demokrasi havası esmekte ve komünizme karşı birleşmiş olan 52 devlet işçilerinin azim ve kararı hâkim olmakta» idi (Gece Postası, 10.7.1951). Bu kongreden sonra İsmail Aras, beklenen sempatiyi uyandırdığı için bu kez Mehmet İnhanlı ile birlikte Amerika'ya davet edilen sendikacılar seçimini kazanmış ve iki aylık bir «İnceleme İçin» yine tercüman Ali Rauf Akan'la birlikte Amerika'ya gitmişler (Eylül 1951) ve AFL - CIO'nun kongresine katılmışlardı. İsmail Aras, Kongrede yaptığı konuşmada, «menfur komünizme karşı mücadelede Hür Türk ve Hür Amerikan işçileri aynı safta yer almış olup Birleş-

miş Milletler ülküsünün, barış ve insanlık idealinin tahakkuku için Kore'de omuz omuza dövüşmektedirler» demişti (Gece Postası, 19.9.1951) Mehmet İnhanlı da yaptığı basın toplantısında «Türk işçisinin hiç bir zaman komünistlerin âleti olmayacağını bilhassa belirtmişti.» Aras ve İnhanlı, Amerika dönüşü Brüksel'e de uğramışlar ve Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu ile temasa geçmişlerdi (25.10.1951). Aras, Türkiye'de sendikacılık hareketinin Türkiye'nin Atlantik Paktına girişini tamamiyle desteklediğini söylemişti. Bunun üzerinedir ki gerekli ortam hazırlandığı için Hür Dünya İşçi Sendikaları Konfederasyonundan bir heyetin Kasım 1951'de Türkiye'ye geleceği haberleri basında yer almış, heyet mensuplarının memleketimizdeki sendikaları tetkik edecekleri, işçi temsilcileriyle görüşecekleri ve heyetin asıl amacının bir Yakın Doğu İşçi Federasyonu kurmak için gerekli hazırlıkları yapmak olduğu açıklanmıştı.

Bu arada geri kalmış memleketlerde sendika faaliyetinin geliştirilmesi için Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu yeni bir fon kurmuş ve İngiltere'den 250.000 Sterlin istediği halde İngiltere Sendikalar Birliği ancak 100.000 Sterlin verebilmişti. Bu fonla Asya, Afrika ve Ortadoğu memleketlerinde girişilmiş bulunan antikomünist kampanya geliştirilecekti.

İşte bu hava içinde, kurulması özlenen Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun kuruluş çalışmaları yapılırken Mr. Brown İstanbul'da, Ankara'da çalışmalar yapıyor ve kuruluş çalışmaları için yardığ ettiği sendikacılar da oluyordu. Böylece gerçek bir ihtiyaç olan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, doğuşu sırasında kendi dışındaplanlanan bir program içine alınmak isteniyordu. Bu girişimler, Demirsoy - Tunç ekibinin Türk-İş'te etkin olduğu 1960 sonrası dönemde en verimli çağını yaşamış ve Ame-

rikan modeli sendikacılık, başarı gösterdiği bir sırada, bilinçli bir DİSK muhalefetiyle karşılaşmıştır.

Ancak, 1962'deki bir durumu da açıklamak yerinde olur. Amerikan İktisadî Yardım Teşkilâtı (A.İ.D) nın, Çalışma Bakanlığı aracılığıyla yapageldiği «Eğitim yardımı» çalışmaları, düzenlenen seminerlerin sendikacılarca eleştirilmesinden sonra, Türk-İş'in girişimiyle düzen değiştirmiştir. AİD'nın ayırdığı milyonlar Çalışma Bakanlığı emrine değil, Türk-İş'e yönelmiştir. Bunu Çalışma Bakanı Bülent Ecevit şöyle açıklamıştır:

«Bilindiği gibi, birkaç hafta önce aldığımız bir kararla, bugüne kadar Çalışma Bakanlığı ile AİD tarafından yürütülen «İşçi eğitim projesi» İşçi Sendikaları Konfederasyonuna tam yetki ile devredilmiştir. Eğitim bakımından yurt dışındaki dost müesseselerle bile ilişkiyi Türk-İş düzenleyecektir. Bu, karma hükümetin (Yani Mecliste temsil edilen üç siyasî partinin ve bağımsızların oluşturduğu 27.6. 1962 hükümeti) Türk sendikacılarına güveninin bir belirtisidir.» (22 Ocak 1962, III. Çalışma Meclisi'ni açış konuşması).

Türk-İş, böylece 1960-1970 döneminde AİD'den 13 buçuk milyona yakın yardım sağlamıştır. Bu yardımın karşılığı olarak Türk-İş partilerüstü bir politikanın yürütücüsü ve Amerikan modeli sendikacılığın temsilcisi olmuştur. (Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Sendikacılık ve Siyaset, Alpaslan Işıklı; Sendikacılar ve Politika, Kemal Sülker).

Bu gelişme ve etkilenme dönemine girmeden önce Türk-İş, Geçici İcra Kurulunca kurulduktan sonra bu aşamaya varılmış olması üzerine bir bildiri yayınladı. Buna göre bu üst kuruluşun kurucuları 10 Birlik ve federasyondu. Örgüt, işçilerin her türlü demokratik haklarını savunacak, yeni haklar ve çıkarlar sağlayacak, geçim indekslerine uygun değişen bir ücret düzeninin uygulanmasına

çalışacak, işsizlik sigortasının kurulması için savaşacak, işçiler arasında yaş ve cinsiyet ayırımı gözetmeden aynı ücretin verilmesini öngörecekti.

Bu arada siyasî partilerle hükümetler karşısında istiklâlini koruyacaktı.

Türk-İş, kuruluşundan kısa bir süre sonra İzmir'de ilk kongresini yaptı (6 Eylül 1952).

Bu kongreye sunulan Kemal Sülker ve Şaban Yıldız tarafından hazırlanan Çalışma Raporunda, uzun yıllardan sonra ilk kez «işçi sınıfı» deyimi kullanılıyor ve Türkiye'deki işçi hareketlerinin geniş bir özeti yapılarak 1952'ye varışın kaynağı açıklanıyordu.

İzmir'deki ilk kongrede üç kişilik yürütme kuruluna seçilenler (İsmail İnan, İsmail Aras, Muammer Özkan) aralarında bir çalışma uyumu kuramadıkları için kısa sürede birbirleriyle çatışmaya girdiler, özellikle Demokrat Partili sendikacıların egemen oldukları örgütlerin Türk-İş aidatını vermede çok nazlı ve çok cimri davranmaları, Türk-İş'i bir malî bunalıma itti. Üstelik İsmail İnan'ın CHP'li oluşu Demokrat Parti Çalışma Bakanlarının ve Çalışma Genel Müdürlerinin (özellikle Turhan Çakus'un) pek çok güçlükleriyle karşılaştı. Partizanlık nedeniyle Türk-İş Konfederasyonu, içine düştüğü bunalımdan kurtulmayı bir DP'li sendikacıyı Başkan seçmede buldu. Böylece Naci Kurt (Müskirat-Tütün Federasyonu Başkanı) Türk-İş'e başkan seçildikten sonra işler düzelecek sanıldığı bir sırada DP'den milletvekili seçilmesiyle Türk-İş yine bunalımdan kurtulamadı, sonunda DP'li Nuri Beşer işbaşına getirildi. Ömer Ergün ve M. Ali Sarı üçlüsünün çalışmaları her ne kadar âhenkli olamadıysa da Nuri Beşer'in Başkanlık yetkisiyle yaptığı çalışmalar ve Ömer Ergün'ün, hiç bir parti kaygısına kapılmadan Türk-İş'in malî işlerini başarı ile yürütmesi ve inançlarının üstünlüğü Türk-İş'i önemli töhmetlerden kurtardı.

27 Mayıs hareketinden sonra Başkanlıktan düşürülen Beşer, kişisel yetenekleri nedeniyle yine bir süre işçiler arasında içtenlikle anılan ve sevilen bir işçi lideri kalabildi.

27 Mayıstan sonra yapılan ilk Ankara Kongresinde Türk-İş Başkanlığına Seyfi Demirsoy, Genel Sekreterliğe Halil Tunç, Malî Sekreterliğe Ömer Ergün seçildi. Aralarında Prof. Dr. Cahit Talas'ın bulunduğu Devrim kabinesi, Türk-İş'in uzun yıllardan beri katılmayı istediği Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonuna üye olmasına izin verdi. Türk-İş'in dünya sendikacılığı içinde iki önemli konfederasyondan birinde yer alması bazı yeni gelişmeleri davet etti. Türk-İş, eğitim yardımı adı altında çeşitli örgütlerden aldığı paralardan başka bu kez AİD diye anılan Amerikan İktisadî Yardım Teşkilâtı'ndan geniş ölçüde malî yardım sağlamaya başladı. Bu yardımları Türk-İş'e bağlı sendikacıların Amerika'ya davet edilerek üç aylık gezilerle görgülerini artırma, bilgilerine yeni bilgiler ve görüşler katma şeklinde nitelendirilen, fakat «beyin yıkama» diye de yerilen dönem izledi. Pek çok tenkide uğrayan Amerikan yardımlarını sonraları Türk-İş de raporlarında üstü kapalı geçiştirme gereğini duydu.

Zaten 1963'lerden bu yana «işçi sınıfı»ndan söz etmeyen Türk-İş, «Türk işçi hareketi» deyimini kullanmaya başlamış, işçilerde sınıf bilinci yerine millî bilinç'e öncelik vermişti. Bu önemli değişiklikler Türk-İş'in pek çok bilim adamı, yazar ve sendikacı tarafından tenkid edilmesine yol açtı. Bu durum, Türk-İş içinde yeni akımların doğmasını da gerektirdi.

Soru 28 Türk-İş, amaç olarak tüzüğünde nelere yer vermiştir?

Türk-İş'in eylemi ile ilkeleri arasındaki çelişkileri görebilmek için gerçekten de Türk-İş'in yazılı amaçlarını bil-

mek gerekir. Bunları şöyle sıralamaktadır Türk-İş:

«— Çalışmayı toplumun en üstün değerlerinden biri haline getirmek; hayatlarını emekleriyle kazanan işçilerimize insan haysiyetine uygun bir yaşayış sağlamak; demokrasi ve sosyal adalet içinde hızla teşkilâtlanmalarını gerçekleştirmek:

— Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun iktisadî, sosyal ve kültürel alanlardaki temel tutumu, Milletinin oylarıyla kabul edilen Anayasa'dan ve özellikle bu Anayasa'daki «Sosyal ve İktisadî Haklar»dan kuvvet alır;

— Toplum hayatının adaiet, tam çalışma ve herkes için insanlık haysiyetine yaraşır bir hayat seviyesi sağlama amacıyla düzenlenmesi fikrini savunur; bu düzenlemenin Anayasa ile teminat altına alınan insan hak ve hürriyetleri çerçevesinde başarılması gayesini güder;

— Toplum hayatının sosyal adalet ilkelerine göre düzenlenmesinde çalışmanın temel ölçü olarak ele alınması ve işçilerin toplum içinde lâyık oldukları refah seviyesine eriştirilmesi Türk-İş'in politikasında takip edilecek ana hedeftir;

— Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu çalışmalarında, milliyetçi bir teşekkül olmak vasfını aslâ kaybetmeksizin, siyasî partilerle, hükûmet karşısında mutlak istiklâlini muhafaza eder;

— Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu, Demokrasi prensiplerini hararetle destekleyen bir teşekkül olarak, beşerî hürriyet dâvasını gerçekleştirmek üzere taraf çıkacak, bütün insanlar için imkân eşitliğini temin edecek, Türkiye'de ve dünyanın neresinde olursa olsun ırk, renk, dil, din ve cinsiyete dayanan tefriklerin kaldırılması için çalışacak, emperyalist emellere, tecavüz ve totaliterliğe karşı koyacak ve onunla savaşacak bütün teşekküllere bağlı olduğunu te'yid eder.»

Soru 29 : Konfederasyon kurulduktan sonra örgütlenme yolunda hangi görüşlerle hareket edildi?

Örgütlenme yolunda hâlâ kesin bir model seçilmiş değildir. Hele, Türk-İş, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu adı altındaki Amerikan sendikacılarının etkisindeki örgüte girdikten sonra yeni eğilimler de belirdi. Bu konuyu aydınlığa çıkarabilmek için biraz gerilere gitmek gerekir.

Teşkilâtlanma konusunda Türk-İş'in ilk görüşü şu olmuştur:

«Bugün Türkiye'de İş Kanununa tâbi olan ve olmayan iki milyonun üstünde emeğinden başka hiç bir sermayesi bulunmayan sendikasız işçi mevcuttur. Bu işçiler 1946'dan beri faaliyet gösteren sendikalar etrafında toplanmak imkânından mahrum bulunmaktadır. Teşkilâtlanmaktan mahrum bulunan bu işçileri teşkilâtlandırmak ve Türk-İş bünyesine almak için bir Teşkilât Bürosu'nun kurulmasına ihtiyaç vardır.» (16/5/1961 Başkan vekili Hasan Özgüneş'in genelgesi'nden)

Fakat teşkilâtsız işçilerin bu kadar fazla olmasına rağmen, Konfederasyon ne Teşkilât Bürosunu kurdu, ne de aynı genelgedeki diğer 6 büroyu faaliyete geçirdi. Teşkilâtlanmayı kendi haline bıraktı ve Türk-İş, hâdiselere hâkim olacağına, hâdiselerin peşinden sürüklendi. Bir taraftan Maden-İş ve Petrol-İş sendikaları gibi çalışmaları Türkiye ölçüsünde teşkilât kurarak bir merkezden yönetmeye dayanan çalışmalar ve gelişmeler olurken bir taraftan da yeni yeni küçük sendikalar kuruluyor, bu da dikkati üzerine çekiyordu. Bunu Türk-İş Başkanı 15/1/1962'de toplanan Türk İş Temsilciler Meclisi'ne şöyle bildiriyordu:

«İCFTU (Hür Konfederasyon) selâhiyetlileri, temsilcileri, Milletlerarası Kongre, Konferans ve Seminerlerde

görüşme fırsatı bulduğumuz yabancı dost sendika idarecileri, memleketimizdeki sendika adedini çok fazla bulmaktadırlar. İdarecilerimizi, bekleyen ağır vazifelerin gerektiği şekilde görülebilmesi, ancak dağınıklıktan kurtulmakla mümkün olacağı hususunda tam bir ittifak olmuştur. Acı, fakat gerçek olan bu dağınıklıktan bir an evvel kurtulmamız lâzım geldiğini işaret etmek mecburiyetindeyim. Hakikatler ve zaruretler üzerinde, siz kıymetli idarecilerin his ve her türlü kapristen uzak şekilde ittifak edeceğine inanıyorum. Bu mevzuda müzaheretlnizi ayrıca isterim.»

Soru 30 : İcra Heyeti örgütlenme için ne düşünüyordu?

Aynı toplantıda Temsilciler Meclisine sunulan Konfederasyon İcra Heyeti raporunda teşkilâtlanma konusu şöyle ele alınıyordu:

«Konfederasyonumuzun şu son bir yıl içinde üzerinde önemle durduğu en hayatî konu şüphesiz ki teşkilâtlanma ve teşkilâtla münasebetler konusudur. Bir taraftan şu anda yurdumuzda mevcut sendikalar, bilhassa Konfederasyona bağlı sendikaların talep ve şikâyetleri üzerinde önemle durulup, bütün meseleler imkân nisbetinde titizlikle ele alınırken, bir taraftan da Batı anlamında bir teşkilâtlanmaya doğru gidilmesi grev ve toplu sözleşme haklarının en iyi şekilde kullanılmasını temin bakımından olduğu kadar, sendikalar ve idareciler arasındakl çelişmeyi sona erdirmesi bakımından da şayanı tavsiye görülmüştür.

«Her ne kadar Konfederasyonumuz aynı işkollarındaki sendikaları birleştirme yolunda gayretler göstermiş ve bunda kısmen başarı sağlamışsa da önemli olan husus büyük ve temsil kabiliyeti üstün sendikalar meydana ge-

tirmek ve bu sendikaların etrafında birleşebilme keyfiyetidir.

«Konfederasyon İcra ve İdare Heyetleriniz, temsil etmekte olduğumuz kitlelerin gerçek menfaatleri bakımından bu konu üzerinde hassasiyetle durmuş ve arasından seçtiği bir teşkilâtlanma komisyonu marifetiyle durumu inceleyerek bir rapor hazırlamıştır.»

Böylece Türk-İş'in ilk görüşü ortaya çıkmıştı. Bu görüşe hâkim olan hareket tarzı ve fikir gelişmesi kendi deyimlerine göre şöyle özetlenebilir:

1 — Türkiye'deki sendikacılık hareketleri kademeli bir çalışma ile Konfederasyon etrafında merkeziyet sistemi esasına dayanmalı ve Millî Sendika halinde teşekkül ettirilmelidir.

2 — Mahallî birlikler lağvedilmeli ve organizasyonda Konfederasyon Bölge temsilcilerinin vazife almaları sağlanmalıdır.

3 — Mevcut federasyonlar kendilerini merkeziyet sistemi esasına dayanan Millî Sendikacılığa intibak ettirmelidir.

4 — Kendi işkolunda Birlik ve federasyon bulunmayan sendikalar müstakil sendika olarak Konfederasyona alınmayacak, onlar da Millî Sendika içinde yerlerini bulmuş olacaklardır.

5 — Sendikaları halihazır durumlarından Millî Sendika haline geçirebilmek güç olacaktır. Bunun için kademeli bir plan uygulanmalıdır.

6 — Konfederasyonun yeni bünyesi de gerçekten ihtiyaca cevap verecek ve sendikacılığı özentiden kurtaracak bir duruma getirilmelidir.

7 — Konfederasyon sendika parçalanmalarına mutlaka mani olmalıdır. Yapacağı ciddî müdahalelerle ve efkârı umumiye muvacehesinde yapacağı kesin açıklama-

larla işçi hak ve menfaatları ile taban tabana zıt olan yeni kuruluşlara engel olmalıdır.

8 — Yeni kuruluşların önlenmesi ve sendikaların parçalanmasının önlenmesine geçilmesi sendikaların bahsedilen millî sendikalar haline getirilebilmeleri için Konfederasyon icra heyetinden vazifelendirilmiş heyetler yurdun muhtelif köşelerine gönderilmeli, bu heyetlerin vazifelerini ciddiyetle yapmaları hususu bir plana bağlanmalıdır.

9 — Sendikaların birleştirilmeleri ve kuvvetli teşkilâtlar haline getirilmeleri için Konfederasyonun, iş kolundaki çoğunluğu temsil eden ve gerçek sendikacılık prensiplerine uygun hareketi Konfederasyonca tespit edilen sendikaya sahip çıkması ve diğer teşekkülleri o teşekküllerle birleşmeye icbar etmesi ve bu icbar yollarına ait metotları tespitle tatbik etmesi şarttır.

Teşkilât Komisyonu raporuna hâkim olan görüşler bunlar olmuştur.

Soru 31 : Az sayıda güçlü sendika kurulması için neler yapıldı?

Türk-İş Temsilciler Meclisine sunulan Komisyon Raporu (Komisyonda İsmail Topkar, Kaya Özdemiroğlu, Ahmet Çehreli bulunmuştu) incelemeler sonunda Türkiye'deki sendikaları 16 işkolunda mütâlâa ettiğini bildirmiştir. Bu sonuca varırken yararlandığı «esaslar»ı da şöyle belirtmiştir:

1. DGB Teşkilât Şeması (Federal Almanya'daki İşçi Sendikaları Birliğinin bugünkü kuruluşu);
2. Ö.G.B. Teşkilât şeması;
3. Hollanda Sendikaları Yapılışları;

4. Alman ve Avusturya Sendikacılığı üzerinde incelemeler;
5. İsveç Sendikacılığı hakkındaki bilgiler;
6. 14/4/1958 tarihli ilk mümessiller heyeti zabıt ve raporları.

Bu altı kaynaktan edinilen fikirlere rağmen ne yazık ki Teşkilât Komisyonunun gerçekleri görerek Türk sendikacılık bünyesine uygun bir birleşme şeması ve teşkilât tipi getirmeyişi, 1961 Temsilciler Meclisinin boş yere vakit harcamasına ve sonuç da alınmadan dağılmaya kadar varan bir kararsızlığa yol açmıştı.

Komisyon, Türkiye Tipi denilen, gerçekte benzerleri medenî uluslarda bulunan merkeziyetçi sendikacılığı Türkiye'ye uygun bulmuştu. Oysa Federasyon şeklinde çalışan sendikacılar, kendi işkolları açısından Türkiye Tipi Sendikacılığı uygun bulmamaktaydılar. Bu bakımdan teşkilâtlanmada bu şekli tercih edenlerden kuvvetli bir muhalefet gelecekti.

Komisyon, Sendikalar Birliklerinin kaldırılmasını isterken en az muhalefetle karşılaşacaktı. Zira, uzun süren çalışma devresinde Birliklerdeki sendikacılar kendi otoritelerini çevreye pek geçirememiş, geçirebilenler de henüz Birlik-Sendika ilişkisini ve birbirlerinin yetkilerini tesbit ve tayin eden içyönetmeliği uygulayamamıştı. Bu sebeplerle Mahallî Birliklerin lağvı fikri kolayca tutmuş ve sonuçlanmıştı.

Soru 32 : Sendikacılar 16 işkolu sendikasında toplanmayı kabul etmiş ve o yolda başarılı bir iş yapmışlar mıdır?

En çok itirazı çeken, mutlaka bütün sendikaları 16 sendika kalıbına sokma isteği oldu. Bugün de, yarın da

üzerinde durulacak teşkilâtla ilgili konu sendika sayılarını indirmede izlenecek yol ve genel olarak federasyonlardan feragat edip etmeme şeklidir. Biz şimdi 16 sendika tavsiyesini ele alalım.

Teşkilât Komisyonunun bütün işçi sendikalarını içinde topladığı 16 sendikanın adları şunlardır:

1. Türkiye Tekstil, Örme ve Giyim İşçileri Sendikası;
2. Türkiye Otel Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası;
3. Türkiye Tütün, Müskirat, Gıda ve Yardımcı İşçiler Sendikası;
4. Türkiye Maden İşçileri Sendikası;
5. Türkiye Metal, Makine ve Metalden mamûl Eşya Sanayii İşçileri Sendikası;
6. Türkiye Deri, Debağ, Saraciye ve Ayakkabı İşçileri Sendikası;
7. Türkiye Ulaştırma İşçileri Sendikası;
8. Türkiye İnşaat İşçileri Sendikası;
9. Türkiye Petrol, Atom, Kimya ve Yakıt İşçileri Sendikası;
10. Türkiye Tarım İşçileri Sendikası;
11. Türkiye Tezgâhtarlar Sendikası;
12. Türkiye Genel Hizmetler Sendikası;
13. Türkiye Basın, Basım ve Sellüloz Sanayii İşçileri Sendikası;
14. Türkiye Askerî İşlerde Çalışan İşçiler Sendikası;
15. Türkiye Baraj, Enerji ve Sulama İşçileri Sendikası;
16. Türkiye Cam ve Seramik İşçileri Sendikası.

Türk-İş'e bağlı sendikaları ve kurulmamış sendikaları da amaç bilerek hazırlanan rapor (Türkiye Tezgâhtarlar Sendikası mevcut değildi) her şeyden önce statükocu olmuştu. Mevcut sendikalaşma, federasyon kurma şekilleri üzerinde durmamış, sadece sendika sayısını azaltmak için Federal Almanya'daki 16 sayısını «en azdır» diye uygun

görmüş, Federal Almanya'daki dağılışı dahi incelemeye lüzum görmemişti.

Bu plana göre mevcut sendikalardan kaçı bir tek sendikada toplanacaktı, buna bakalım:

Eğer bütün sendikalar 16 merkez sendikaya bağlanacak olsaydı:

1. Tekstil Sendikasında 34 sendika;
2. Otel, Lokantada 26 sendika;
3. Tütün, Gıdada 85 sendika;
4. Madende 15 sendika;
5. Metal ve Makinede 21 sendika;
6. Deri Debağda 6 sendika;
7. Ulaştırmada 55 sendika;
8. İnşaatta 48 sendika;
9. Petrol, Kimyada 9 sendika;
10. Tarımda 8 sendika;
11. Tezgâhtarlar Sendikası 1 sendika;
12. Genel hizmetlerde 19 sendika;
13. Basın, Sellülozda 8 sendika;
14. Askerî İşlerde 19 sendika;
15. Baraj ve Enerjide 19 sendika;
16. Cam ve Seramikte 3 sendika;

ve böylece 371 sendika 16 sendikaya bütün şubeleri, temsilcilikleri ile birlikte inmiş olacaktı. Ama, sendikalardaki unvanlarını bırakmak istemeyen ve bu unvanlarla burjuva partilerinde köşe kapmak isteyen pek çok sendikacı kendi bildiklerini okumada devam ettiler.

Soru 33 : Birleşmeye yanaşmayan örgütler federal, ya da millî sendika tipinde birleştiler mi?

Sendikacılar hâlâ federal, ya da millî sendika modelinde birleşmemişlerdir. Zaten bu görüşler ortaya atılınca

ciddî tartışmalar başladı. Millî Sendika tezi üzerindeki ilk tepki Gölcük Harp Sanayii İşçileri Sendikasından geliyordu.

Bu örgütün yöneticileri bu konudaki tezlerini 24 Nisan 1962'de yayınladıkları bir bültende bildiriyor ve şu görüşleri savunuyorlardı:

«Mevcut 400 sendikanın 16 sendika içinde toplanması, Birliklerin kapatılarak bunlar yerine 6 Bölgede ikişer kişilik temsilciliklerin ihdası gibi yukarıdan aşağıya, aşırı ve sarsıcı bir teşkilâtlandırma hareketine girişmezden evvel, bilimsel bir araştırma yapılması, bu konuda bilimsel bir tartışma açılması, anketlerin tanzimi ile alınacak sonuçların tekrar tartışmaya tâbi tutulması bir kelime ile demokratik ve bilimsel metodlara uymak suretiyle teşkilâta bilgi vermek ve onun görüşünü almak zorunluğu vardır sanırız.

«Oysa ki Türk - İş yöneticileri, yukarıda belirttiğimiz bu zorunluklardan hiç birine uymamışlar, bu konuda tartışma açmak, bir başka görüşü savunmak isteyenleri «sarı sendikacı», «bozguncu», «davaya ihanet edenler», «mühürlerini bırakmak istemeyenler» gibi sözlerle suçlayarak bilimsel tartışma kapılarını kapamışlar, manevî birlik cephesi kurmak gibi bazı hissî davranışlarla karşıt görüşte olanları baskı altında bulundurmak istemişlerdir.»

Soru 34 : Türk-İş'e ne gibi sorular yöneltildi?

Yurdumuzda sendikaları ve sendikacıları harekete getiren belirli bir fikir disiplininin bulunmadığına da işaret eden Gölcük sendikası, Türk-İş yöneticilerine şunları sormayı gerekli bulmuştu:

«1. Sendikalizm anlayışımız nedir?

2. Birlikler yerine ihdas ettiğiniz 6 Bölgedeki 12 Tem-

silciyi tüzüğün hangi maddesine göre İcra Heyeti marifeti ile tayin eaıyorsunuz?

3. Sizlerin görüşlerinize karşıt olanlar çoğunlukta iseler mevcut maddî imkânlarla onların görüşlerini bertaraf etmek demokratik esaslara aykırı değil midir?

4. Sendikalar arasında birlik meydana getirmek için sendikaların hükmî şahsiyetlerini yok etmek, onları şube haline getirmek şart mıdır?

5. Yukarıdan aşağıya tazyikle birleştirme çabanız Konfederasyonu parçalarsa bu sorumu kabul ediyor musunuz?

6. Bir işkolunda tek sendika sistemi mahzurlu değil midir? Bu tip sendikaların totaliter, özellikle demirperde gerisi ülkelerde yer aldığı unutuldu mu? Merkeziyet sistemi demokrasi esaslarına aykırı değil mi?

7. Sendika şubelerinden herhangi biri kapanırsa sonucu o şube ile birlikte sendikanın da kapatılmasına yol açmaz mı?

8. Şubelerin merkez karşısında hürriyet ve hareket serbestisi ne olacaktır? Şubeler üst kurulları nasıl denetleyecektir? (Teklif ettiğiniz sistemde teşkilâtlanmış bulunan bazı sendikalarda olduğu gibi merkezin, bilhassa başkan'ın direktifleri ile gelen 29 temsilci ile genel kongreler aktedip 4 yıl için ücretimizin en az on misli ücretle başkanlar mı seçeceğiz?)

9. Dolgun ücretler, harcırahlar, dış geziler ve bunların verdiği imkânlar lüks içinde yüzen sendika tipleri yaratmaz mı?

10. Merkeziyet sistemi mi, ademi merkeziyet sistemi mi yeni şartlara daha çabuk uymak imkânını verir?»

Bu ve buna benzer sorular, ileride, Türk-İş Konfederasyonunun parçalanmasına, sendikaların fikir ve prensipler etrafında derlenip toparlanmalarına yol açacak oluşumların ilk belirtileriydi.

Aslında, işçilerin yaptıkları işlerin, çalıştıkları işyerlerinin önce sınıflandırılması gerekliydi. Bundan sonra da, işçi sendikalarını, kolayca işveren çıkarına çalışan sendika haline döndürmeyecek bir bilinç gerekliydi. Yasaların da bu bilinci yerleştirecek özde olmasında büyük zorunluk vardı. Fakat, Çalışma Bakanlığı uluslararası kodlara aykırı bir işkolu sınıflandırması yapmış, üstelik, adı işçi olan birçok sendikanın işverenler doğrultusunda çalışan birer sarı sendika olmalarını kolaylaştıracak hükümler de getirmişti. Bunlar, 1967'de Türkiye'de işçilerin büyük uyanışını müjdeleyen çıkışlara temel oluyordu.

Soru 35 : Gerek teşkilâtlanma, gerekse fikir yapısı ve eylem açısından Türk-İş ihtiyaçları karşıladı mı?

Türk-İş'in tutumu, üye örgütleri de memnun etmemişti. Özellikle günü gün etme hevesi, ilkelere ve kararlara aldırış etmeyen tutumu tenkitlerin başında gelmekte idi. Örneğin Marmara Bölgesi Otel, Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası Kongre raporunda (XV. Dönem Kongresi, Şubat 1964) şöyle denilmekte idi:

«Türk-İş teşkilâtlandırmayı planlayıp çabuklaştırmak gibi son derece önemli ve hatta kutsal görevin bilincine varmamış gibidir. Bu durum onu, kuvvetli ve zengin birtakım sendikaların desteğinde yaşayan, bunu bilmenin ezikliğini her zaman duyan bir müessese hüviyetine sokmaktadır.»

Genel-İş Sendikasının 3. dönem raporunda (1967) da belirtildiği gibi «eyyamcı tutumun sonucu olarak, gerek işverenlerle sendikaların, gerekse sendikaların birbirleriyle olan ilişkilerinde veya çatışmalarında, Türk-İş etkisiz kalmıştır, kalmaktadır. Üzüntü ile ifade edelim ki, çoklukla

Anayasa dışı davranışların hâmisi kesilen Türk-İş, hükümetin tasarrufları karşısında kendisinden beklenen seviyede bir uyarma yapamamıştır.»

«Genel işçi sorunlarımız ve diğer yurt sorunları karşısındaki tutarsız politikasını da benimsemediğimiz üst kuruluşumuz, böylece tüzük ve ilkeleriyle birlikte, genel kurulunda alınan kararlara da sırt çevirmiştir. Konfederasyon, adeta üyesi bulunan kuruluşlara «mavi boncuk» dağıtan kuruluş haline gelmiş güçlük ve uyuşmazlıkları işçi hareketine güç verecek bir anlayışla çözmek yerine, her görüşe «evet» diyen, gücü ile orantılı olmayan bir davranışın uygulayıcısı olmuştur.»

Bu yoldaki tenkitleri, yâni Türk-İş içindeki örgütlerin resmî raporlarında yer alan tenkitleri, ya da kongrelerde ileri sürülen tenkit ve görüşleri genişletmek mümkündür. Ancak bu birkaç örnek ve izlenen Türk-İş politikasının işçi hareketine ve hattâ memleketin geleceğine zarar verici bulunmakta olması her geçen gün biraz daha iyice görülmektedir. Hatta o kadar ki, Türk-İş üyesi Genel-İş Sendikasının hukuk müşaviri **Engin Ünsal**'ın belirttiği gibi «Türk-İş yöneticilerinin, Genel Kurulun kendilerine yüklediği görevi yerine getirecek çalışmalara girmemiş olmaları sendikal çevrelerde bazı kuşkular uyandırmıştır.» **(Milliyet, 18 Ekim 1968).**

Şurası bir gerçektir ki, sendikacılık, artık sınıf bilincine ermişlerle, ermemişlerin karşı karşıya durum aldığı bir ciddî döneme girmiştir. Basit ücret zamlarıyla işçileri oyalamak ne sendikalar yöneticileri için mümkündür ne de işverenlere karşı iyi duygular beslemek için yeterlidir. İşçiler, sosyal bir sınıf olarak artık ezilmekten, horlanmaktan, kötüce yönetilmekten bıkıp usandıklarını her gün daha büyük bir güçle anlatmaktadırlar. İşçi sınıfı, demokratik yoldan bir numaralı vatandaş olma mücadelesi ver-

mektedir. Sözleşmeler yapmak, haklarını vermeyenlere karşı greve gitmek, bu temel isteğin küçücük belirtileridir.

Zaten gün geçtikçe sendikacılar, sosyal mücadeleyi sınıf gerçeği açısından almaya başladılar. Bu aşamaya geliş toplumda etkin bir güç olarak kendini duyuran gençlikle işçi örgütleri arasında, bir bakıma işçi-aydın ikiliğini kaldırmaya çok yarayan, bir yakınlaşmaya ulaştı. Türk sendikacılığı, doktrin yönünden rayına oturunca, şekil yönünde ağırlık bulan anlayışı da geride bıraktı.

Soru 36 : İşçi hareketinin rayına oturuşu, Türk-İş'in içinden kopmalarla mı sağlandı?

Son zamanlarda, özellikle Türk-İş Konfederasyonunun Bursa kongresinden sonra, işçi sendikacılığında bazı gelişmeler ve doktrine dayanan çekişmeler ortaya çıktı. Zaten böyle bir tepkiye güç kazandıran bazı hareketler hep Türk-İş yöneticiler grubundan ve onların hatalı tutumundan doğuyordu. Aslında bazı yöneticilerin hatalı davranışları işçilerin güçlü örgütlerde toplanarak işçilerin Türkiye'nin bu aşamasında yapması gereken eylemi önlüyordu.

Önce, işçilerin güçlü örgütler meydana getirmelerini önleyen ve Türk-İş içinde ve dışında oluşan hareketleri sıralayalım:

1. Türk-İş yapısı içindeki çatışmalar;
2. Türk-İş dışındaki sendika hareketleri;
3. Sendikalar ve partiler arası münasebetlerde eşitsizlik;
4. Türk-İş yöneticilerinin karar ve tutumları.

Bunları birer birer incelemek, (ana hatlarıyla tabiî) bize gelişmelerin nedenlerini daha iyi anlatacak, işçi hareketlerinin tabanda yatan sorunlarına doğru inebileceğiz.

Açık olarak görülmektedir ki, Türk-İş'in teşkilâtlanma

politikası çok uzun süreden beri rayına oturtulamamış ve aydınlığa çıkarılamamıştır. Bunun nedeni uygulama mekanizmasının yokluğu, ya da varsa bile güçsüzlüğü ve plansızlığıdır.

Türk-İş bünyesi içinde yer alan sendikalar ve federasyonlar arasında temeli sarsacak bir yöne doğru itilmekte olan bir çatışma vardır ve gelişme eğilimi göstermektedir.

Yalnız sendika-federasyon tipinin tercihinden gelen bir çatışmadan başka, hareketleri politik anlayışa dayayarak yapılagelen bir sataşma ve çamur atma hareketi de su yüzüne çıkmıştır.

Bunların yanında sendikalar arasında İŞKOLU YÖNETMELİĞİ hükümleri içinde de bir sürtüşme ve didişme yolu açılmıştır. Bu yolun genişletilmesi çalışmaları, tabanın SENDİKA MÜESSESESİ'nden soğumasına sebep olacak niteliktedir.

Bu konuda birkaç örnek verilebilir:

1. Teşkilâtlanma programı'nın Millî Sendikalar şeklinde tesbitine rağmen bu alanda Millî Sendika - Federasyon birleşmeleri sağlanamamıştır. Hatta Millî Sendika lehine olabilecek çalışmalar yapılmamış, müracaatlar müsbet karşılanmamış, buna karşılık Federasyon lehine gelişecek karar ve davranışlar görülegelmiştir.
2. Bir Federasyon yöneticisi, her vatandaşın dilediği siyasî partiye kanun çerçevesi içinde girme hakkına sahip olduğunu unutarak kendisine sevimli gelmeyen bir partiye giren sendikacıları, sendikacılık hareketi içinde bu yönden kötülemeğe aşırı derecede önem vermiştir. Sendikaların din, inanç, renk, felsefî kanaat farklarına göre hareket EDEMEYECEĞİ gerçeğine sırt çeviren bu gibi yö-

neticilerin sendikacılık hareketi için zararları hiçe sayılarak, Türk-İş'in aktif müdahalesini sağlayacak bir organ kurulamamıştır.

3. Aynı işkolunda Türk-İş yapısı içinde birden fazla sendikanın varlığına göz yumulmuş, böylece ilkelere göre değil, şahıslara göre ve hislere bağlı çalışma yapıldığı kanısının uyanmasına vesile veren bir dağınıklık ortaya çıkmıştır.

Türk-İş'in Tüzüğüne göre hareket eden İcra Heyeti, kendi yapısı içinde temsil edilen bir işkolunda kurulu başka sendika ve federasyonu çatısı altına almamaktadır. Ancak, müracaatçının Türk-İş yapısı içindeki örgütle birleşmesini engelleyen pürüzleri ortadan kaldırmak Türk-İş'in Teşkilâtlanma Dairesi'ne düşebilmelidir. Bunun yapılamamış, ya da eksik ve etkisiz yapılmış olması Türk-İş dışında bazı hareketlere ve nicelik bakımından dikkati çeken gelişmelere yol açmıştır. Yeni bir işçi konfederasyonunun (Hür-İş) kurulmuş olması, Dayanışma Konseyinin ortaya çıkması bunların en dikkate değerleridir.

Soru 37 : Türk-İş içinde doğan son muhalefet akımının doğuş ve gelişimi nasıl oldu?

Bir süre sonra Hür-İş Konfederasyonu yöneticileriyle Türk-İş kolayca anlaşıp bu yeni muhalefet cephesi sona erdikten ve Konsey türünde muhalefetler süreklilik kazanamadıktan sonra en önemli muhalefet Türkiye Maden-İş Sendikası ile Türkiye Lâstik-İş Sendikası'ndan geldi. Özellikle Lâstik-İş Genel Başkanı Rıza Kuas, Türk-İş Yönetim Kurulunda da üye olduğu için yöneticilerle fikir mücadelesini ilk önce veren kişi olmaktaydı. Rıza Kuas'ın 1965 seçimlerinde İstanbul'dan TİP Milletvekili olması, Ankara'da oturmaya başlaması, onun Türk-İş'le daha sıkı ilişki kur-

masına olanak sağladı. Bu yakın ilişki, pek çok şeyin iyi gitmediğinin görülmesine fırsat verdi. Kuas'ın Türk-İş'e muhalefetinin, dozunu da artırmaya neden oldu. Çünkü gorduklari ve öğrendikleri, Türk-İş'i daha ciddî ve sürekli eleştirilere uğratmayı gerektiriyordu.

İlerıki sayfalarda görüleceği gibi DİSK'in kurulmasından sonra Türk-İş içinde kalanlardan da önemli muhalefetler gelmeye başladı. Bu muhalefet Türk-İş Yönetim Kurulunda Genel Sekreter Tunç'a karşı muhtelif sendika liderlerince yürütüldükten ve Türk-İş Birinci Bölge Temsilcisi iken İsmail Topkar'ın (Petrol-İş Genel Başkanı oldu) yaptığı dosyalı muhalefet, Türk-İş yönetiminde bazı önemli ve ciddî bozuklukların olduğunu öğretiyor ve açıklanması ile bazı kişilerin çok müşkül durumda kalacağı izlenimi yaratılıyordu. Bunlar giderek 1971 yılı başında (14 Ocak) Türk-İş Yönetim Kuruluna sunulan bir raporla (Dörtler Raporu) kamuoyuna da yansıyordu.

Genel-İş Sendikası Genel Başkanı Abdullah Baştürk, Ulaş-İş Federasyonu Genel Başkanı ve eski Hür-İş Konfederasyonu Başkanı Feridun Şâkir Öğünç, Yol-İş Genel Başkanı Halit Mısırlıoğlu ve Petrol-İş Genel Başkanı İsmail Topkar tarafından sunulan raporda yer alan görüşler şöyle özetlenebilir:

Türk-İş'in 7. Genel Kurulunda kabul edilen 24 ilke rafa kaldırılmıştır. Bu ilkelerin gerçekleşmesi için hiç bir çalışma ve mücadele yapılmadığından 24 ilkeye, dolayısiyle Türk-İş kongre kararlarına düpedüz ihanet edilmiştir. Türk-İş'i, işçileri ve sendikacılığı, partizanlık kemirmektedir. Bu nedenle de Türk-İş'in genel kurullarında karara bağlanan Partiler üstü politika bir efsane olmuş, iflâs etmiştir. «Yıllardan beri Türk sendikacılığına ve Türk işçilerine sunulmak istenen bu güdük, bu tutucu politika Türk İşçi Hareketinin siyasal yönde uyanmasını, bilinçlenmesini, nihayet güçlenmesini önleyen bir politika olduğunu

(bugünkü Lider Kadrosu bir yana) işçiler dahi öğrenmişlerdir.» — İşçi sendikacılığına ters düşen bir suskunluk içinde bugün bir grubun, yarın bir başka politik grubun dümen suyuna girmek ve bazen de sermaye ile işbirliği ve benzer görüş içinde olduğu kanısı uyandıran beyanlarda bulunmak Türk-İş'i suçlu bir kuruluş haline düşürmüştür. Türk-İş, hem kendisine, hem de üyeleri ile Türk toplumuna hiç bir yarar ve çıkar sağlamayan bu davranıştan kurtulma zorundadır. Türk-İş, sendikacılığın güvenliği ve geleceği için gerçekçi ve tutarlı köklü tedbirler tayin ve tespit edememiştir. Türk-İş muhalif kuruluşlara, gruplara, aşırı akımlara karşı mücadelesinin bilimsel taktik ve stratejisini açıklamamıştır. Türk-İş, üyelerinin, lider ve yöneticilerinin uyanık, aktif, disiplinli bir şekilde çalışmasını programlaştırmamış, çizmemiş, sonuç olarak böyle bir uygulama yapılmamıştır. Türk-İş bağımsız kuruluşların Türk-İş'e kazanılması ve bazı kuruluşlar arasındaki anlaşmazlıkların çözümlenerek daha tutarlı bir ortam yaratılması için belirli bir plan ve program hazırlamamıştır.

Tek çıkar yol vardır. (Dörtlere göre:) «Türk-İş bünyesindeki işçi liderleri kötü gidişi görmek ve sosyal demokrat nitelikte politik işçi hareketini daha fazla gecikmeden başarmak zorundadır. Bu girişim, belki işçi kitlesine sızan bütün sarı akımları ilk anda silemeyecektir. Fakat hiç değilse daha fazla gelişmelerini önleyecek ve giderek zayıflatmayı başaracaktır.» «Tek çıkar yol temelini milliyetçi ve devrimci güçten alan sosyal demokrat nitelikte politik görüşleri saptamak, bu görüşlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak eyleme geçmektir.»

Bu görüşler, Türk-İş Yönetim Kurulunda kabul edilmemiş ve yine Partiler üstü politikada direnilmiştir. 1971 ortalarında (Temmuz) ise Dörtler On iki'lere dönüşmüştür. Bu kez daha önceki rapor doğrultusunda daha somut

eleştirilerle dolu olan bir başka raporu Yönetim Kuruluna sunan sendikacılar şunları belirtmişlerdir:

«Biz Türk-İş üyesi Genel-İş, Yol-İş, Türk Deniz Ulaş-İş, Petrol-İş DYF-İş (demiryolları federasyonu), Türk Harp-İş, Ges-İş, Oleyis (Otel lokanta ve eğlence yerleri işçileri sendikası), Besin-İş, Sağlık-İş, Tez Büro-İş ve Kristal-İş sendika ve federasyonları yöneticileri sosyal demokrat ideolojiyi, Türk işçi hareketi ve tüm ulusumuz için demokratik kalkınmanın tek geçerli yolu saymaktayız.

«Türk-İş'in, 14 Ocakta Kızılcahamamda yapılan yönetim kurulu toplantısına sunulan «4'ler raporu»nda da belirtildiği gibi, konfederasyonun uygulamakta olduğu partilerüstü politikanın, bir kesimin çabalarına rağmen, geçerli ve yararlı olmadığı inancındayız.. Zira ülkemizin ve sendikal hareketin bugün içinde bulunduğu koşullar, kimine göre tarafsızlık, kimine göre politikasızlık olarak nitelenen Türk-İş'in partilerüstü politikasını aşmış bulunmaktadır. Türkiye gibi geri bırakılmış bir ülkede, tarihî görevden ve sorumluluktan kaçmaktan öte anlam taşımayan bu tutumun esasen başka bir şekilde sonuçlanması da beklenemezdi.»

«Bu nedenledir ki, Türk-İş'in ekonomik, sosyal, siyasal yön ve yöntemlerinin Konfederasyonun bütünlüğü içinde en kısa zamanda saptanması zorunlu hale gelmiştir.»

Bu gelişme de Türk-İş'in birinci derecedeki yöneticilerince reddedilmiştir. Fakat gelişmeler, Türk-İş Genel Sekreterine 12'lerden Yol-İş'in Kongresinde söz vermemeye ve açıkça tenkid edilmeye kadar varmıştır.

Bu bakımlardan da incelendiğinde Türk-İş'in içindeki çatışmalar hatada ısrarla, gerçekleri görenler arasındaki politik anlayış farklarından ileri gelmektedir. Aynı örgüt içinde işçilerin sosyo-ekonomik durumu aynı gerçekçi gözle incelenip çözüme ulaştırılmadığı için bu dağınıklık ve bulanıklık Türk-İş içinde daha da derinden sürmekte-

dir. Nitekim Türk-İş'in 9. Genel Kurulu, bundan öncekilere oranla çok ilginç geçmiş ve eleştiriler daha büyük ağırlık kazanmıştır. Sosyal Demokrat Sendikacılar ayrı listelerle seçimlere girmiş, 70 dolaylarında oy almışlardır. Bu güç yüzünden yöneticiler bir hayli sıkıntılı anlar yaşamışlardır.

Sonunda Türk-İş'in Demirsoy-Tunç ekibi Haziran 1973 Kongresinde çok ağır eleştirilere uğrayacak duruma gelmişler ve yöneticileri destekleyici ciddî hiç bir konuşmacının söz almaması, bu politikanın iler tutar yanı kalmadığını anlatmıştır.

Ancak 1973'te görülen muhalefet, Türk-İş'in uyguladığı politikanın kitlelerce daha genişçe anlaşılıp yerildiğini, fakat yönetici ekibinin seçimi kazanma bakımından başarılı bir iç düzen kurduklarını göstermiştir. Sağcı partilerin desteklediği Partilerüstü politikaya karşı çıkanların çokluğu, gelecekte daha önemli oluşmaların habercisi nitelikte sayılmaktadır. Nitekim Türk-İş Genel Kurulunda (28 Mayıs 1973) konuşan Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Timisi'nin şu sözleri dikkatleri çekmiştir:

«Türk-İş'in Türk işçi sınıfını tekelci sanayi burjuvazisi karşısında pasifize ederek, onlara teslim eden partilerüstü politikanın terk edilmesi ve yerine kendi sınıf çıkarları doğrultusunda, sömürünün olmadığı, özgür, demokratik ve insancıl bir toplum amacına yönelik gerçekçi bir politikanın saptanması gereklidir.»

Timisi'ye göre sosyal demokrat bir politika izlemekle partilerüstü bir politika izlemek arasında temelde bir fark yoktur. Çünkü ikisi de işçi sınıfını burjuvaziye teslim anlamına gelir. Oysa Türkiye'nin ekonomik ve sosyal yapısı ve içinde bulunduğu durum, demokratik sol bir politikanın izlenmesini zorunlu kılar.

Bir başka görüşün açıklanmasına yol açan Türk-İş'in

içinde bulunduğu çıkmaz CHP Lideri Ecevit'in şu eleştirilerine de fırsat vermiştir:

«Bizzat bazı Türk-İş yöneticilerinin de şikâyet ettikleri gibi siyasette büyük sermaye çevrelerinin ağırlığı tek yanlı olarak ve hızla artmaktadır. Büyük sermayenin ağırlığı ile işçilerin ağırlığı arasında en azından bir denge kurulabilmesi gerekirdi. Oysa, tam tersine dengesizlik, işçiler aleyhine, büyük sermaye lehine, günden güne daha belirgin duruma gelmektedir. Son yıllarda büyük sermaye çevrelerinin özledikleri bütün Anayasa ve yasa değişiklikleri yapılmakta, bütün tedbirler alınmakta, hükümetler büyük sermayenin gönlünce kurulmaktadır. İşçi hareketi ise, istemediği hiç bir Anayasa ve yasa değişikliğini, istemediği hıç bir tedbiri önlemeyi başaramamaktadır.

«Anayasada demokrasiyi yozlaştıran ve demokratik işçi haklarının kullanılmasını zorlaştıran değişiklikler yapılmıştır. Dernekler Kanunu'nda Sıkıyönetim Kanunu'nda, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nda yapılmakta olan değişikliklerden bazıları da demokratik işçi haklarının kullanılmasını çok zorlaştırıcı niteliktedir. Yakında kurulacak Devlet Güvenlik Mahkemeleri'nin de özgür sendikacılığı ağır baskı altında tutmasından kaygı duyulabilir.»

Bütün bu olumsuz gelişmeler sırasında hem Türk-İş yöneticisi sıfatını taşıyanlar, hem de milletvekili olanlar Ankara'daydılar ve Parlamentodaki yerlerini almaktaydılar. Türk-İş İcra Heyeti, ya da Yönetim Kurulu bu ters gidiş karşısındaki politikasını sendikacı milletvekilleri aracılığıyla dile getirebilirdi. Fakat bu yola gidilmemiş ve Türk-İş, üyesi sendikaların sahte giriş fişleriyle toplu sözleşme yetkisi alma oyunlarını bile görmezlikten gelerek susmuştur. Bu durumu iyi gören CHP Genel Başkanı Ecevit, verdiği demeçte (29.5.1973) önce 1973 yılı başlarında

görülen politik, ekonomik, sosyal durumu şöyle özetlemiştir:

«Anayasa ve yasa değişiklikleri birbiri ardından çıkarıladursun, işçiler yararına olan bütün tasarılar uyutulmaktadır. Türk-İş'in 24 maddelik ilerici sosyal ve ekonomik programı yönünde yıllardır bir tek adım atılması sağlanamamıştır. Tersine, bu programda da zorunluğuna değinilen bazı reformlar parlamentoda yozlaştırılmakta, işe yaramaz duruma sokulmaktadır.

«Büyük sermayenin kârı ve kazancı büyük ölçüde artarken, ayrıca akıl almaz teşvik tedbirleriyle de desteklenme yoluna gidilirken, işçinin gerçek geliri düşmektedir. Grevler önlenirken lokavtlar dünyada görülmemiş ölçüde çoğalmaktadır.»

Bundan sonra da kendini en büyük işçi kuruluşu olarak gösteren Türk-İş'i eleştirmiş ve pek çok aydın ve işçinin görüşlerini yansıtmıştır:

«Türkiye'de ekonomik, sosyal ve siyasal dengenin böylesine işçiler aleyhine aksamasından şikâyete en az hakkı olanlar, Türk-İş'in yönetiminden ve tutumundan sorumlu bulunanlardır. Çünkü uygulamada Türk-İş'i siyasette tamamiyle etkisiz kılan partilerüstü politika bu olumsuz gelişmenin başlıca nedenidir. Türkiye'nin örgütlenmiş işçi hareketinde öylesine büyük bir güç kaynağı saklıdır ki, bu kaynak, demokrasi kuralları ve Anayasa sınırları içinde gereği gibi kullanılırsa, ülkemizde işçilerin önleyemeyecekleri veya sağlayamayacakları Anayasa ve yasa değişiklikleri kolay tasavvur edilemez. Türkiye'nin en büyük üst kuruluşu olan Türk-İş, siyasete ağırlığını koymaktan kaçındıkça, işçi haklarını engellemeye çalışanların ağırlığı haliyle artmış olmaktadır. Türk-İş, açıkça demokratik hak ve özgürlükleri ve işçi haklarını kısmağa çalışan ve sosyal adaleti reddeden partiler karşısında bile tarafsız olduğunu ve tarafsız kalacağını ilân ettikçe, o partiler,

kendi açılarından çok haklı olarak, işçiyi ezici bir tutum izlemekte herhangi bir sakınca görmez olurlar.

«Türk-İş'in partilerüstü politikasını çok beğenen ve destekleyen büyük sermaye ve işveren çevreleri maddî-manevî bütün güçleriyle ve ağırlıklarıyla bugün siyasetin tam içindedirler ve partiler arasında tercihlerini belli etmektedirler. Türk-İş'in partilerüstü politikası da, sonuç olarak siyasette, büyük sermaye ve iş çevrelerinin ağırlığını arttırmaya yaramaktadır.»

Bizim öteden beri yazdığımız ve söylediğimiz gibi, Türk-İş'in izlediği ve özellikle 1961'den sonra gittikçe artan ölçüde ortaya çıkan ve bilinçli kitlelerin eleştirisine uğrayan politikası'nın kimlere yaradığı Bülent Ecevit'in şu demeciyle de teyid edilmiş olmaktadır. Ecevit'in demeçinin bir bölümü de şöyledir:

«Türk-İş'in siyasal güçler karşısında tarafsızlık anlamına gelen partilerüstü politikasını beğenenlerin, övenlerin, destekleyenlerin büyük sermaye ve işveren çevreleriyle, onların yandaşı tutucu siyasal güçlerden ibaret bulunması bile, bu politikanın ne kadar işçiler aleyhine olduğunu bazı sendika yöneticilerine anlatmaya hâlâ yetmemiştir.»

Gerçekten de bilinçlenen işçiler, partilerüstü politikanın kimlere yaradığını görerek, «partilerüstü politika başımızı kuma gömmekten başka bir şey değildir» diyebilmektedirler. Hatta Türk-İş'in 9. Kongresinde «Yıllarca önce Çalışanlar Partisi'nin kurulması fikrini savunanlar, şimdi partilerüstü politikanın terkedilmesini isteyenleri jurnal etmektedirler. Partilerüstü politika bir gün başka, öteki gün başka konuşmak değildir.» şeklinde konuşmalar ağırlık kazanmıştır.

Bu eleştiriler, gerçekten de gidişin işçiler aleyhine geliştiği bir dönemde yapılmış ve işverenlerin işçi aleyhindeki girişimlerinin gözler önüne serilmesi yeni olumlu hare-

ketleri davet etmiştir. Bu hareketler, DİSK ilkelerinin doğrultusunda ayrı üniteler şeklinde de olsa işçilerin daha çok kendi haklarına sahip çıkmaya başlamaları sonucunu vermiştir. Örneğin lokavt'lar görülmemiş bir hızla artar ve uygulanırken işçiler bu ağır baskı karşısında haklı isteklerinde gerilememiş, ekonomik sıkıntı altında yaşadıkları halde özgür sendikalara akın etmeden yılmamış ve grevlerde tam bir dayanışma göstermişlerdir.

Soru 38 : Yeni muhalefetin dayanakları ve eleştirileri hangi noktalarda toplanıyor?

Bu yeni muhalefet, hiç bir kişisel çıkara veya kişisel nedene dayanmıyor, ilkelerden ve amaçlardan güç alan ve muhalefet cephesine geçenlerin Türk-İş hakkındaki ortak görüşü DİSK'in ortaya attığı görüş ve eleştirileri benimseyen, onları genişleten DİSK'in şu eleştirilerinden güç almıştır:

— Türk-İş işçi örgütü olmaktan çıkmıştır.

— İşçilerin kanunî haklarına karşı çıkanlar arasında Türk-İş de bulunmaktadır.

— İşçilerin aileleriyle birlikte açlığa mahkûm edilmelerini savunanların en önünde Türk-İş yöneticileri yer almıştır.

— İşçi menfaatleri için çırpınanlara karşı cephe kuranlar Türk-İş'i de yanlarına almışlardır.

— Türk-İş, AİD'den doğrudan doğruya yardım aldığı ve 65 personelinden 33'ünün ücretlerini Birleşik Amerika Hükümeti (yâni AİD) ödediği için, millî bir kuruluş niteliğini yitirmiştir.

— Türk-İş, sağcı bir anlayışla eğitim yaparak işverenlerin kapitalist düzenini savunmuştur.

— Türk-İş'in ekonomik ve sosyal politikası, geri bıra-

kılmış bir toplumun kalkınmasını sağlayacak bir doğrultuda aeğildir.

— Türk-İş, iktidara hangi hükümet gelirse gelsin, onlarla iyi geçinmek isteyen rahat bir sendikacılık içinde özel sektörcü iktidarların anlayışına göre çalışan iktidarın bir yan kuruluşu olmuştur.

— Türk-İş, üyelerinin tümünün fikirlerinin ve isteklerinin temsilcisi sıfatını yitirmiştir. Çünkü üyeleri arasında Türkiye'nin kapitalist olmayan bir yoldan kalkınmasını, Anayasanın tastamam, eksiksiz uygulanmasını isteyenler de vardır.

— Türk-İş, işçilere ayrı, işverenlere ayrı, iktidara ayrı yüzle görünmesini bilen aldatıcı bir işçi kuruluşu derekesine düşmüştür.

— Türk-İş, iktidarın yasaklamadığı grevleri, uydurma bir gerekçe ile ve de yetkisi bile yokken ertelediğini ilân ederek, işçileri paniğe kaptırmış ve grevlerin kırılmasını sağlayarak işçi haklarının kaybına yol açmıştır.

— Türk-İş, tüzüğündeki ilkelere de karşı çıkmış, kendi tüzüğünü çiğnemiştir. (Bk. Türk-İş çıkmazı - 1967)

— Nihayet, Türk-İş sağa kaymış, işçi sınıfının seçimle iktidara gelmesine karşı çıkmış, direnen işçileri suçlamaktan da geri kalmamıştır. O kadar ki Türk-İş, önemli olaylarda hür sendikacılığı değil, hükümeti desteklemiştir (5 Eylül 1962, Öncü gazetesi, Ankara).

Bu kez kendilerine Sosyal Demokratlar diyen yeni muhalefet, bu DİSK görüş ve tenkidlerinden yararlanarak, içinde bulundukları örgütün yönetici kliğinin tutumlarını daha yakından bildikleri için, önemli tenkid oklarını hedefe saplamaya başlamışlardır. İlk önce Dörtler olarak ortaya çıkan yeni sosyal demokrat muhalefet, gözlemlerini ve eleştirilerini ilkelerden ayrılma, uygulama hataları, eğitimin yozlaştırılması, örgütlenme başarısızlıkları, tabandan kopuş, politik çekişme ve dağılma diye niteleyeceğimiz şe-

kilde sıralamışlardır. Biz bu Dörtler Raporu'nu, kendi sınıflandırmamız çerçevesi içinde derli toplu olarak özetleyebiliriz ve bunu yaparken Rapor'daki cümlelere tam bir sadakat göstermişizdir. O halde yeni bir soru ile konumuzu derinleştirelim :

Soru 39 : Sosyal Demokrat Sendikacıların Türk-İş'e yönelttikleri ilk eleştiriler nelerdir?

Dörtler, Türkiye'nin tarihsel, ekonomik ve sosyo-ekonomik durumunu inceleyip bir sonuca vardıktan sonra üyesi bulundukları Türk-İş Konfederasyonunun İcra Heyetini, özellikle Genel Başkan ve Genel Sekreteri amaçlayan bir dizi somut eleştirilerde bulunmuşlardır. Şimdi, önemli ölçüde gerçek durumu yansıtan bu eleştirileri, yukarıda da açıkladığımız gibi, altı başlık altında sıralayalım :

İlkelerden ayrılma :

1. «7. Genel Kurul'da oybirliğiyle kabul edilen «23 temel ilke» hatırlanmaz olmuş, bir kısım aydın çevrelerde ve işçiler arasında «Acaba bu 23 ilke neden ilân edildi?» sorusu tartışılmaya başlanmıştır.»

«Okunduğu zaman gerçekten her yurtsevere heyecan veren Türk-İş 7. Genel Kurul bildirisinin işlemez bir belge haline getirilmesi de affedilir ihmal değildir. Esefle kaydedelim ki, Türk İşçi hareketine prestij sağlayan bu bildirinin tekinin dahi işletilmesi için çaba sarfedilmemiş olması, «Türk-İş kâğıt üzerinde politika yapar» diyenlerin iddialarını kuvvetlendirmektedir.» (6. Bölümden)

2. «Raporlarında benimsediği toprak reformuna, vergi reformuna, dış ticaretin devletleştirilmesine, yabancı sermaye sömürücülüğüne karşı olmayıp «Evet» diyenlerin yanısıra «Hayır» diyenlerin aynı bünyede oluşu ise, Türk

İş'e yapılan saldırılara gerekçe olmaktadır.» ('DİSK prim topluyor' ara başlıklı bölümden).

3. «Çarpık bünyesinden dolayıdır ki, kamuoyu Türk-İş'ten gelen her davranışı son zamanlarda şüpheli karşılamakta, normal yollardan çözümlenerek, grevsiz varılan başarıları bile «şike» olarak nitelemektedir. Artık, Türk-İş'in yanında basının geniş kanadının, ilerici kanadının varlığından söz edilemeyişinin nedeni de budur.» (Aynı bölümden).

4. «... her biri ülkenin temel davalarına eğilen bu ilkelerin (23 ilkenin) gerçekleşmesi yolunda hiç bir çalışma ve mücadele yapılmadığından 24 ilkeye, dolayısıyla Türk-İş kongre kararlarına düpedüz ihanet edilmiştir.» (Türk-İş'in 24 ilkesine ihanet edilmiştir ara başlıklı bölümden Not: Raporda bazen 23 ilke, bazen 24 ilke denmiştir.)

5. «Köklü, yaygın ve güçlü bir işçi kuruluşu olan Türk-İş'in bir felsefesinin ve tutarlı politikasının olmayışı sendikacılığımız ve işçi hareketimiz karşısında yadırganacak bir durumdur.» (21. Bölümden).

6. «Türk-İş hepimizin gördüğü ve izlediği üzere ülkemizin bugünkü sosyal, ekonomik, politik, anayasal ve sendikal ortamı içinde dar bir boğaza girmiş bulunmaktadır.» (22. Bölümden).

7. «Bugün ülkemizin koşulları ve sendikacılığımızın koşulları DİSK'in felsefesine karşı dinamik bir felsefe ile çıkabilmeyi gerektirmektedir. Bu da ancak, sosyal demokrasi, demokratik sosyalizmin uygulanması ile mümkün olabilecektir. Oysa ki Türk-İş'in ortak bir hedefe yönelmiş politika ve felsefeden yoksun oluşu, aşırı akımların Türk işçi hareketine sızması ve Türk-İş'i yönetenlerin sırça köşklerinde günlük hesaplarla meşgul olması Türk sendikacılığını tökezletmekte, hatta yozlaşma yoluna sokmuş bulunmaktadır.» (22. Bölümden).

Soru 40 Türk-İş'in uygulama hatalarını ve eğitimi yozlaştırmasını Dörtler nasıl sıraladılar ve neler önerdiler?

Dörtlerin uygulamada gördükleri hataları şöyle sıralayabiliriz :

1. 6 Temmuz 1952 tarihinde toplanan Türk-İş'in ilk Geçici İcra Kurulu uğraşmak zorunda olduğu davalar'ın hemen başında aynı işkolunda kurulu sendikaların birleştirilmesi ile yöneticiler arasındaki kırgınlığın giderilmesine yer vermişti. «Ne hazindir ki bundan tam 18 yıl önce mutlaka çözümlenmesi karar altına alınan bu sorun, Türk-İş bünyesinde hâlâ kangren olarak devam etmekte, aynı işkolunda federasyonlarla millî tip sendikalar hâlâ birbirleriyle uzlaşmaz davranışlarda bulunmaktadırlar. Bu tip kuruluşların aynı çatı altında bulunmalarının, bulundukları kuruluşun gelişmesini engelleyeceği, dış etkilere karşı dayanamaz hale düşüreceği 18 yıl önce saptanmışken, bu yolda devam etmekte ısrar «deve kuşu anlayışı» ndan başka biçimde izah edilemez.» (Kanunsuz tepkiler bölümünden).

2. «Garip ve hazin bir gerçektir ki, sendikacılar, herşeyi borçlu oldukları ve hazırlanışında altı işçi temsilcisi ile katkıda bulundukları Cumhuriyet Anayasası'nı on yıldır Türk işçi tabanına yeterince indirememişler, yine Cumhuriyet Anayasası'nın getirdiği dinamik ilkeleri savunamamışlardır.» (Anayasal bakımdan sonuçlar'dan).

3. «Türk-İş'i âdeta içinden kemiren ve göstermelik yola sürüklenmesine sebep olan illetin başında «politik humma» gelmektedir. Suya-sabuna dokunmama, birkaç kişisel çıkışın dışında olayları kâğıt üstünde bildirilerle geçiştirme çabaları, «demokratik düzenin yıkılmaması için çaba sarfediyoruz» gerekçelerine rağmen «fiyaskoyla» sonuçlanmaktadır.» (6. Bölümden).

4. «Türk-İş bünyesindeki işçi kuruluşları ve bağlı işçi toplulukları işçi hareketlerinin ortak yanı olan «dinamizm» den yoksun hale getirilmiş, mukadderat, tevekkül toplumun bariz özelliği olmuştur.» (6. Bölümden).

5. «Gelişmeler işçi açısından incelendiği zaman, işçinin bilinçlendikçe yerini solda aramaya başladığını gösteriyor. Türk-İş'in istikrarsız tutumu, sık sık değişen politikası, sol tarifenin değiştirilerek ve yozlaştırılarak halka sunulması, bu arada bazı parti liderlerinin sağdaki veya soldaki yerlerini iyice belirlememiş bulunmaları, büyük bir çoğunluğun ayrı uçlara kaymasına neden oluyor.» (11. Bölümden).

6. «İşçi hareketleri ve toplumsal olaylar karşısında çok zaman renksiz ve statik bir kuruluş olarak kalmayı ve görüşünü açıklaması gerektiği zaman da, daha önceki görüş ve davranışları ile çelişki halindeki bazı görüşleri savunma zorunluğunda kalan Türk-İş yöneticileri çok zaman iktidar paralelinde görünmektedirler. Oysa bugünkü iktidarın kimden yana olduğu ve hangi güçlere dayandığı artık herkes tarafından iyice anlaşılmıştır... uygulamalarının tümü çalışanların ve yoksul halk çoğunluğu ile köylünün çıkarlarına ters düşen ve dünya görüşü ortada bir iktidarın anlamsız bir şekilde dümen suyuna düşülmesi yalnız yöneticileri değil, Türk-İş kuruluşunu da bir çıkmaza sokabilir. Nitekim durum odur!» (13. Bölümden).

7. «Topraktan kopan insanlarla, toprağa bağlı kaldığı için alabildiğine sömürülen 9 milyon insanı yok farzederek bir milyon üyenin ücret meseleleriyle meşgul olmak Türk-İş'in tarihî, sosyal, ekonomik, politik, Anayasal ve sendikal görevlerini yeterince yaptığı anlamına gelmez.» (13. Bölümden).

8. «İşçi sendikacılığına ters düşen bir suskunluk içinde bugün bir, yarın başka bir politik grubun dümen suyuna girerek ve bazen de sermaye ile işbirliği ve benzer gö-

rünüş içinde olduğumuz kanısını uyandıran beyanlarda bulunmak kuruluşumuzu (Türk-İş'i) suçlu ve hiç değilse üyelerinden başka kimsenin çıkarını düşünmeyen ve savunmayan statik bir kuruluş haline düşürmüştür... Türk-İş hem kendisine ve hem de üyeleri ile Türk toplumuna hiç bir yarar ve çıkar sağlamayan bu davranıştan kurtulma zorundadır. Gerçekçi bir görüşle, bugüne kadar etkili biçimde bir şey yapamadığımızı ifade etmek zorundayız.»

9. «Türk-İş fırsatları gereği gibi değerlendirememiş... ve eyyamcı bir tutum içinde hapsolmuştur.»

10. «Türk-İş yöneticileri, teşkilâtı ve personeli uyanık, aktif, disiplinli bir biçimde çalışmamaktadır.»

11. «İşçi haklarının savunulabilmesi için işçi aidatı ve dış yardımlardan çok, belirli bir dönem için gerçekleşen tasarruflarla kurulabilecek gelir kaynaklarına ve köklü kuruluşlara güvenebiliriz. Oysa Türk-İş olanaklarının tümünü sağlayabildiği süre içinde yitirmiş ve bugünkü durumu ile bazı kaynaklardan beslenmediği takdirde varlığını sürdürmesi zorlaşacak bir kuruluş haline gelmiştir.

«Bu kaynakların diri tutulması için bazı tâvizlerin verilmesi, hiç değilse zaman zaman susulması gerekmekte, kamuoyu bunu hissetmektedir.

«İktidarın ve politik kadroların işçi haklarına el koymaya kalkışmaları ve bazı önemli yurt sorunlarının kamuoyunda tartışıldığı sırada Türk-İş görüşünün ortaya atılmamış bulunması bu çizgideki şüpheleri arttırmaktadır.» (13. Bölümden)

12. «Türk-İş yöneticileri kısa vadeli plan ve programlar hazırlamadıkları gibi uzun vadeli plan ve program hazırlamayı da akıl etmemişlerdir. Daha doğrusu arzulamamışlardır. Çünkü bu kabil plan ve programlar yöneticiyi bir nevi sorumluluk ve denetim altına sokmakta ve zorunluluklar getirmektedir. Yönetici her şeyin iki dudağı arasından çıkacak söze ve o dakikadaki istek ve düşüncesine

uyarlı olarak yapılmasını arzu etmiş, teşkilât ve personel buna uymuştur.»

13. «Türk-İş'in 24 ilkesi, iktidar partisinin (AP'nin) programı ile temelde çatıştığı için yıllardan beri uygulamada yer bulamamıştır. Ufukta böyle bir ışık da yoktur.» (15. Bölümden)

14. «Türk-İş'in Ana Tüzüğü ve yönetmeliklerinin bulunduğundan bahsetmiş olmamıza rağmen bunların yeterince uygulandığını söylemek maalesef mümkün olmamaktadır. İki basit misalle bu görüşü ortaya koymakta yarar vardır. Türk-İş Genel Kurulundan sonra en yetkili yasama ve yönetim organı bulunan «Yönetim Kurulu»nun Ana Tüzük hükümlerine göre belirli süreler içinde toplanması ve belirli yetkiler ve görevlere sahip bulunması gerekirken uygulamada bu husus hiçbir zaman değer taşıyan bir duruma getirilememiştir.

«Gayet açık ve seçiktir ki, Yönetim Kurulu toplantıları bir yönden Ana Tüzüğün emrettiği süreler içinde yapılamamaka, gene Yönetim Kurulu Ana Tüzüğün emrettiği koşullar içinde görev ve yetkilerini kullanamadığı gibi haksız sorumluluklar altına itilmektedir.»

15. «Türk-İş Ana Tüzüğü teşkilâtın partilerüstü politika izleyeceğini öngörmüş bulunmasına rağmen, zaman zaman bu politikayı kelimenin tam manası ile yozlaştırmış olup, partilerüstü politikanın tamamen aksine ve Türk-İş Ana Tüzüğünün âmir hükmü hilâfına «Partiler içi politika» yoluna sapılmıştır. Türk-İş Ana Tüzüğünün ve yönetmeliklerinin çeşitli yönlerden ihlâline ilişkin değişik misaller göstermek mümkündür. Bu durum ise başlı başına bir rapor konusu olabilir.»

16. «Türk-İş Genel Kurul toplantıları belirli temaları işleyen âdeta belirli siyasal partilerin ve görüşlerin yansıtıldığı bir fikir arenası haline gelmiştir. Yine Türk-İş Genel Kurulları çeşitli siyasal partilerin ve politikacıların siyasal

yatırım pazarı haline gelmiştir. Türk-İş Genel Kurul toplantıları Türk Sendikacılığı ve Türk işçi hareketinin büyük sorunları ve davalarının incelendiği, müzakere edildiği ve kesinlikle karara bağlandığı bir platform olmaktan çıkmıştır.»

17. «Türk-İş Yönetim Kurulu bir kongre dönemi içinde ya iki defa, ya üç defa toplanır. Bu toplantılarda gayrı ciddî ve âdeta muhabet havasından öteye geçmeyen konuşmalar yapılır. Konuşmalar ne ciddî kararlara bağlanır, ne de ciddî bir biçimde teyp bantlarına alınır. Genelikle Yönetim Kurulunun değerli üyeleri sanki görevlerinin üstünlüğünden, sorumluluklarının ve yetkilerinin ağırlığından habersizmişçesine sadece bir Yönetim Kurulu toplantısına katılmış olmanın yeterli olacağı inancı içinde görünürler. Böylelikle de Türkiye'de bir milyon işçiyi temsil iddiasında bulunan Türk-İş Yönetim Kurulu toplanır, çaylar içilir, şakalar yapılır ve dağılır.»

18. «Türk-İş İcra Kurulu, Genel Kurul ve Yönetim Kurulu kararlarını yürütmeye memur bir organ olmasına rağmen bugünkü uygulamada tamamen Genel Kurul ve Yönetim Kurulunun üzerinde sultasını kurmuş bir mütevelli ve mütegalibe organ niteliğinde görünmektedir. İcra Kurulunu meydana getiren üyeler hepsi ayrı ayrı görüşler, ayrı ayrı düşünceler, ayrı ayrı fikirler, ayrı ayrı politikalar içindedirler. Daha açık belirtmek gerekirse İcra Kurulu içinde birlik ve beraberlik, bir çalışma disiplini ve otoritesi, daha da öteye bir çalışma armonisi mevcut değildir.»

19. «Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Genel Başkan, Genel Sekreter, Genel Malî Sekreter Teşkilâtlandırma Sekreteri, Eğitim Sekreteri olmak üzere beş kişilik bir icracılar kurulu bulunmaktadır... Ancak bu arkadaşlar bugüne kadar her ne hikmetse Türk sendikacılık ve işçi hareketine tutarlı ve gerçekçi yolu maalesef göstermemiştir. Genel olarak bugünkü sendikacılık ortamı içinde bu arkadaşlarımızla sendikacılık sorunlarını, Türk-İş'in sorun-

ların, Türk işçi hareketinin sorunlarını tartışmak mümkün dahi değildir. Her biri ayrı birer kapalı kutu halindedirler. Kendileri ile hiçbir sorunu müzakere etmek, kendilerine bazı görüş ve düşünceler sunmak, kendilerinden görüş ve düşünce almak mümkün olmamaktadır. Tutum, tamamen sairin dediği «müsademei efkârdan barikai hakikat doğar» görüşünün karşısındadır. Oysa ki, bütün üstün niteliklerine, işçi hareketinin Genel Kurmay kadrosu oluşlarına rağmen, aklın akıldan üstün olduğunu unutmamış olmaları gereklidir. Kaldı ki, Yunan Filozofu Sokrat «Tek şey biliyorum, o da hiçbir şey bilmediğimdir» demiştir. Türk-İş'in kurmay kadrosunun Türk işçi hareketine yeni fikirler yeni heyecanlar, yeni yönler getirmesi, sosyal ve tarihî bir zorunluluktur. Bu yapılmadığı içindir ki, işte böylesine Türk sendikacılığı tökezleme, Türk işçi hareketi ise yozlaşma dönemine girmiş bulunmaktadır.» (7. Bölümden)

20. «Türk-İş'in Yönetim Kurulunun kararlarını yürütmekle görevli bir İcra Kurulu vardır. Ana Tüzük hükümlerine göre İcra Kurulu, Yönetim Kurulunun kararlarını başarı ile yürütmekle görevlidir. Oysa ki, Türk-İş'in Yönetim Kurulu hemen her dönemde geri plana itilmiş, sözgelişi sadece sembolik bir organ haline sokulmuş, Yönetim Kurulu üyeleri ise Tüzükten doğan görevlerine rağmen figüran bir kadro haline getirilmiştir. Bunun tabiî bir sonucu olarak, Türk-İş yönetiminde İcra Kurulu tüm görevleri, yetkileri, dolayısıyla da sorumlulukları üzerinde toplamıştır. Açıkça ifade etmek gerekirse, Türk-İş İcra Kurulu, Türk-İş teşkilâtı, Türk-İş sendikacılığı ve Türk işçi hareketi üzerinde dokunulmazlığı olan kendi keyfine buyruk bir sulta haline gelmiştir.» (17. Bölümden)

21. «İcra Kurulu Yönetim Kurulunu toplamak gereğini düşünmek şöyle dursun, Yönetim Kurulunu gereksiz ve fantastik bir organ haline getirmiştir. Oysa Batı ülkelerindeki sendikacılık metodlarında izlendiği üzere İcra Kurulu-

nun yanı sıra, Yönetim Kurulları ve Yönetim Kurullarının üyeleri her biri Genel Başkanın yardımcısı olarak ayrı ayrı sendikal branşların Seksiyon Başkanlığını, veyahut şefliğini yapmaktadırlar. Bu metod gayet tabiidir ki, demokratik, dinamik, prodüktif sendikacılığın metodlarıdır.» (17. Bölümden)

22. «Batının en tutarsız taraflarını alıp en tutarlı metodlarını bir kenara itivermemiz dolayısiyledir ki, sendikacılığımız ideolojik, metodik, politik ve aksiyon bakımından bugunkü keşmekeşe düşmüş, ibretle izlediğimiz üzere çıkmaz sokaklara dalmıştır.»

23. «Birlikler, bölgesel sorunları eleştiriyorlar, bunların mücadelesini yapıyorlar ve kotaramadıkları konuları üst kuruluş olarak Türk-İş'e aktarıyorlardı. Bu, işçi dayanışmasının, işçi şuurlanmasının ve sendikacı paslaşmasının en güzel bir örneği idi. Böylesine mükemmel işleyen mekanizma bugün bir kenara itildi ve işçi sendikaları birlikleri ortadan kaldırılarak tam bir merkeziyetçi amaçla Türk-İş'e bağlı icraî ve yönetim açısından hiç bir hukukî yetki ve sorumluluğu bulunmayan «Türk-İş Bölge Temsilcilikleri» kurulmuş oldu.» (17. Bölümden)

24. «Bir veya iki bölge hariç, Bölge Temsilcilikleri düpedüz yılda bir iki seminer düzenleyen, bölgesel işçi kuruluşlarının kongrelerinde hamasî nutuklar atan, tamamen göstermelik, tamamen suni, yetersiz organlardan başka bir şey değildir.»

25. «Türk-İş'in gelirinin önemli bir miktarı fonksiyonunu bulamamış Bölge Temsilciliklerine akmaktadır.» (17. Bölümden)

26. «Bölge Temsilcilikleri bayramlarda tebrikât'ın yapıldığı, arada sırada bir iki santimantal bildiri yayınlayan, bir de kökü ve yönü beli olmayan yetersiz birkaç seminer düzenleyen, sadece Türk-İş İcracılarının yönetiminde bu-

lunan yetersiz organizmalar olmaktan öteye geçememişlerdir.» (17. Bölümden)

27. «Türk-İş'in personel kadrolarında görevlenmiş kişilerin düzenli ve verimli bir biçimde çalıştıklarını söyleyebilmek pek de kolay olmayacaktır. Bunun sebepleri personelin yetersizliğinden veya tembelliğinden değil, doğrudan doğruya Türk-İş'in Genel Merkezindeki çalışma düzensizliğinden, başka bir deyimle yönetim ve icra kadrolarının ahenksiz çalışmalarından doğmaktadır.» (17. Bölümün son kısmı)

28. «Hepimizce bilinen bir gerçektir ki, son yıllarda Türk-İş'in temelini ve tabanını teşkil eden gerçekten milliyetçi işçi topluluğu arasında da belirli bir tedirginlik başgöstermiş bulunmaktadır. Tedirginlik doğrudan doğruya Türk-İş icra ve yönetim kadrosunun ve ayrıca Türk-İş'e bağlı kuruluşların lider ve yönetici kadrolarının belirgin ve tutarlı bir politika etrafında ve tam bir işbirliği halinde birleşmemiş olmalarından doğmaktadır. Bunun tabiî bir sonucu olarak da fikrî, politik ve metodik çalışma ayrıcalıkları lider ve yönetici kadrolarından tabana da dağınık bir biçimde yayılmakta, böylelikle de tabanı teşkil eden işçi topluluğu genel politika ve ideolojik bakımdan bir şaşkınlık içinde bırakılmaktadır.

«Bu hal toplumsal hareketlerde en tehlikeli bir tutumdur.» (8. Bölüm olan 'Gerçekler, olaylar ve yankılar üzerine eleştiriler'den)

29. «Hükümetin «grev erteleme kararları»na gereğince karşı çıkılmaması, aydın çevrelerde Türk-İş'e haksız da olsa yakıştırılmaya çalışılan «Sarı Sendikacılık» iftirasına zemin hazırlamaktadır. En azından böyle bir suçlamaya hazır olan çevrelerin eline koz verilmektedir. Bünyede yapılacak bir inceleme Türk-İş'in bu tür kararlara karşı çok sessiz kalmasının işçiler arasında da ters yorumlara sebep olduğunu gösterecektir. İşçi, kafasında daima

«Türk-İş Hükümet işbirliği» şekillenmekte ve bu durum da değişik niyetliler tarafından işçi arasında Türk-İş aleyhine propagandalara dayanak yapılmaktadır...» (18. Bölümden)

30. «Yapılan bir diğer aleyhte propaganda ise «Türk-İş'in mumu yatsıya kadar yanar» şeklindeki tekerlemedir... Bu söylentiye de bir ölçüde Türk-İş'in ortam hazırlaaığını söylemek yanlış bir yargı olmasa gerektir. Nitekim, bugüne kadar Türk-İş kaç kere çeşitli işkollarında greve gidileceğini ilân etmiş, bir genel grev ortamı hazırlamıştır. Bu hazırlıklar yapılır, grevlerin başlama tarihleri ilân edilirken, karşımızdakiler gözlerimizin içine baka baka «Bu bir blöftür, bu bir yutturmacadır» gibi lâflarla Türk-İş'in böylesine güçlü bir çıkışı yapamayacağını, zira «Hükümetin uydusu» olduğunu yaymışlardır. Türk-İş'ten yana olanların bu çevrelere karşı inançla sürdürdükleri «Yapacağız, başaracağız!» mücadelesi sürerken, ilân edilen grev günü «Anlaşma yapıldı» denilerek hasıraltı edilmiştir.» (18. Bölümden)

31. «Bugün Türk-İş'in yanında görünüp, onun arkasından ilân edilen ilkelere karşı toplu sözleşmeler yapılmaktadır. Ya da tek kelime ile Türk-İş ve işçiden yana birkaç yönetici arkadan hançerlenmekte, sabote edilmektedir.» (18. Bölümden)

32. «Türk işçisi artık sendikal ve siyasal hareketin içindedir. Hal böyle iken, yani Türk işçisi hareket halinde iken Türk-İş ve sendikacılar işçi hareketlerinin yanında bile olmayıp günden güne gelişen işçi hareketlerinin dümen suyunda kalmaktadır. Bu hal ise dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir sendikal garabettir; işçiler önde, Türk-İş federasyon ve sendikalar arkada kalmaktadır.» (22. Bölümden)

33. «Bugün işçiler fantastik vaadler, hamasî nutuklar-

dan ziyade gerçek ve aktif sendikacılığın özlemini duymaktadırlar...

«Artık Türk işçisi 1960 öncesinin ağır gazellerini dinlemek yerine yeni şarkılar, yeni fikirler, yeni heyecanlar, yeni ilkeler ve hedefler beklemektedir. Bugünkü Türk-İş ve Türk-İş'e bağlı işçi kuruluşlarının lider ve yöneticileri, Türk işçisine bunları sağlamadığı takdirde işçi tabanı sağa, sola kayma durumuna yönelecek, bunun sorumluluğu ise bir gün Türk-İş yöneticilerini ve Türk-İş'e bağlı kuruluşların lider ve yöneticilerini hırpalayacak ve hatta ezip geçecektir.» (22. Bölümden)

34. «Türk-İş bir felsefeden, bir fikir yapısından ve sağlam bir politikadan bugün dahi yoksun bulunmaktadır. Temsil ettiği bir milyona yaklaşık üyesi ile Türk-İş üyelerini bir hedefe yaklaştıracak veyahut yöneltecek bir sağlam politikadan ve fikir yapısından yoksun olduğu içindir ki, tabanı teşkil eden işçiler çeşitli aşırı akımların etkisi altına girmekte, çeşitli siyasî bloklarda toplanmaktadırlar.» (22. Bölümden)

35. «Ülkenin gerçeklerine inemeyen bir politika izleyen yöneticilerin düpedüz eyyamcı politikaları sonucunda «Ankara'da hükümet vardır, Ankara'da Türk-İş vardır» gerçeği, artık bir lâf olarak hafızalarda kalmaya mahkûm edilmiştir. Bu durum ise düpedüz bir tökezleme ve bunun tabiî bir sonucu olarak da sendikal bir gerilemenin hazin belirtileridir.» (22. Bölümden)

36. «Organize güçlerin çeşitli yollarla etkilemeleri gerekli hergün yüzlerce toplumsal olay cereyan ederken, Türk-İş'in atalet yolunu seçmesi, toplum sorunlarına çözüm getirecek önerilerden özenle sakınması Konfederasyonu «Eyyamcı» görünüm içine sokmuştur.» (22. Bölümden)

Eğitimde yozlaşma, Dörtler Raporunda aşağıdaki şekilde açıklandı ve yerildi, görelim :

1. «Eğitim politikasını kaba hatlarıyla belirleyecek olursak, görülür ki, hedef hiçbir zaman taban eğitimi şeklinde ortaya çıkmamış, doğruluğu bugün bile tartışılmakta devam eden Amerikanvari eğitim yalnızca yönetici kadroları içine alacak şekilde yürütülmüştür.»

2. «Üzerinde durulacak en önemli sorun işçilerin, yani tabanın gerçekçi yollarla eğitilmesidir. Konu, liderlerce bu açıdan ele alınmadığı sürece işçinin bilinçlenmesi, çıkarlarına sahip olması, toplum düzenindeki aksaklıkları gidererek öneri ve eylemlerde bulunması beklenemez...»

3. «Bugün Türk-İş'in göstermelik diyeceğimiz basmakalıp ve taklit eğitim yöntemiyle bu amaca ulaşılacağını iddia etmek ise, safdilliğin de ötesinde ,akılcılıktan uzak bir hüküm olur.»

4. «İşçiye K e n d i s i bile tanıtılmadan Amerikan sendikacılığı tanıtıldığı içindir ki, işçiler sorunlarına sahip çıkmamakta, siyasî tercihlerde bile yüzde bin kendilerine karşı olan kamplarda yer alarak, aleyhlerine olan tasarrufları onaylamaktadırlar.»

5. «Bir sendika da, yöneticileri politik kampiarın emrinde olarak, Toprak Reformu'na aşırı sol bir uygulama sıfatı takmakta, buna karşılık bazı sendikalar ve Türk-İş Genel Merkezi, Toprak Reformunu, ele alınması gerekli baş sorun olarak benimsemektedirler.

«Görülüyor ki yalnız bir örnek bile Türk-İş bünyesindeki ağitim çarpıklığını göstermeye yetmektedir.» ('Eğitimde Durum' ara başlıklı bölümden)

6. «Kolej ders programları ile, dersleri öneren öğretim üyelerinin yapılarında da son yıllarda büyük farklılıklar ortaya çıkmıştır. Toplumsal olaylara işçi sınıfının ortak görüş açısından bakmasını bilen öğretim üyeleri çeşitli

nedenlerle Kolejden uzaklaştırılmış, bugün kamuoyunda bilimsel yetenekleri ve işçi sınıfına yakınlıkları tartışılmakta olan kimseler öğretim kadrolarına getirilmişlerdir. Bu uygulama bile Türk-İş eğitim politikasının, Türk işçi hareketiyle ne denkli zıtlaştığını göstermeye yeter kanısındayız.»

7. «Türk-İş işçi hareketine yön ve hız vermek, demokratim düzen içinde işçiyi bilinçlendirerek tarihî görevini yapacağı düzeye ulaştırmak için her şeyden çok eğitime önem vermeliydi... Ancak hedefi ve ideolojisi belirlenmemiş bir kurumun bunu yapması beklenemez. Türk-İş politikası değiştikçe, eğitim yöntemini de değiştirmiş ve hem tavanın ve hem de tabanın eğitilmesinde görevlendirdiği kişiler ile kadroları politik ortamın icabına göre değiştirmiştir.

«Bir süre Türk-İş bünyesinde ders ve akıl veren kişilerin başka bir süre içinde kadro dışı bırakıldıkları ve bunlara neden dolayı böyle hareket edildiğinin dahi bildirilmediği görülmüştür.»

8. «Türk-İş Sendikacılık Koleji'nde Türk işçi hareketine yön verecek bir eğitim ünitesi olmadığı bilinmektedir. Uluslararası standartlar üzerinden ifade edildiği takdirde «Asya Tipi Sendikacılık Koleji» tarifine uyan bu kurumda garip bir eğitim tarzı uygulanmaktadır.»

9. «Türk-İş'in izlediği eğitim sisteminin ağırlığını Amerikan sendikacılığının benimsediği metodlar teşkil edegelmiştir. Bu sistemde işçi ve yöneticilere verilmek istenen ana unsur, toplu sözleşme düzeni ve çalışma hayatı ile ilgili bilgiler teşkil etmiştir.

«DİSK tarafından çıkarılan bütün olayların, bir avuç militan tarafından düzenlendiğini söylemekteyiz. Bu görüşün doğruluğu üzerinde tartışma açmadan önce «bir avuç militan» sözü üzerinde durmak ve konuyu eğitim açısından incelemek faydalı olacaktır.

«Bir avuç militan konusu, daha önce Türk-İş Yönetim Kurulu tarafından ele alınmış ve bu konuda çeşitli teklifler öne sürülmüştü. Türk-İş Genel Sekreterinin bu konuda belirttiği önemli bir noktayı tekrarlamakta konumuzu açabilmek için fayda görüyoruz: 'Militan, inançlı olduğu ölçüde başarılıdır.'

«Bu görüşe katılmamak imkânsızdır. Bu durumda ortaya çıkan bir gerçek vardır: DİSK'in militanları inançlı kişilerdir ve bunlar gittikçe çoğalıp yayılmaktadırlar.»

«DİSK bu inançlı kişileri yurda ithalât yoluyla sokmadığına göre, nereden bulmaktadır? Bu sorunun cevabı açıkça ortada durmaktadır: Eğitim.

«Türk-İş'le DİSK arasındaki fark bu noktada da kendini göstermektedir.»

10. «Türk-İş, eğitim çalışmalarında işçi ve yöneticilere kuru hukuk bilgisi vermekle yetinirken, DİSK, ruh ve inanç vermiş, onları bu ruh ve inancı işyerlerindeki diğer işçilere de aşılayacak şekilde yetiştirmiştir. Bu çalışmalar durmadan devam ettiği için de DİSK'in «bir avuç militan»ı hızla çoğalmakta, her yere yayılmaktadır. Bu kişiler, konularını, meselelerini çok iyi savunacak tarzda yetiştirildikleri için işyerlerinde çıkan tartışmalarda her zaman başarılı görünmekte, karşılarına çıkarılan görüşleri çürütebilmekte ve bu durum, işçileri haklı olarak etkilemektedir.» (13. Bölümde 7. Kısım'dan)

Soru 41 Örgütlenmede Türk-İş kendi ilkelerine bağlı kalmış mıdır? Türk-İş'in tabandan koptuğu bir gerçek midir ve bu konudaki eleştiriler nelerdir?

Örgütlemede başarısızlıklar Türk-İş'in en çok tenkid edilen yanlarından biri olmuştur. Dörtler bunları şöyle belirtiyor:

1. «Türk-İş 1952 yılından bu yana başlıca faaliyetleri arasında saydığı aynı işkolunda kurulu sendika ve federasyonları birleştirmeyi gerçekleştirememiş olmanın da töhmeti altındadır. Ne var ki, bu tür sürtüşmeler hem de bünyede devam eden sürtüşmeler teşkilâtlanmayı önemli ölçüde aksatmış, Türk-İş birbirine hasım sendikacıların barındığı bir kuruluş haline gelmiştir.» (6. Bölümden 'Herkese mavi boncuk' ara başlıklı kısım)

2. Teşkilâtlanma konusundaki «hataların başlangıcı 1963 yılına dayanır... Daha o yıllarda işkollarının 36 olarak tespiti ile Türk işçi hareketinin gücü paramparça edilmiş, 36 işkolu esasına rıza gösterilmesinde objektif ölçüler değil, «tatmin edilecek yakın dost ve yârân» gözetilmiştir... Türk-İş'in her şeyden önce «sendikacılığın ahlâk yasası»nı ortaya koyması, yöneticileri bu yasa etrafında birleştirmesi beklenirdi... Ne var ki bu yol değil, bünyede parçalanmaya yol açan, «dost yârân» kayırma, açıkça sübjektif yol seçilmiştir.» ('Teşkilâtlanmadaki çarpıklıklar'dan)

3. «Kişisel istekler, hattâ kaprisler uğruna, Türk-İş'i güçlendirecek yeni katılmalara engel olunmuştur.»

4. Genel Kurul kararlarına rağmen «TES-İŞ ve GES-İŞ arasındaki sürtüşmeye de seyirci kalınmaktadır.» «Bu konudaki hareketsizlik ısrarla sürdürülmektedir.» (6. Bölümden)

5. «Türk-İş Bölge Temsilcilikleri, işçi çevrelerinin deyimi ile ARPALIK haline gelmiş, burada görev alanlar yaklaşan tekaütlük günlerini doldurmaktan başka hesaplarla uğraşmaz olmuşlardır... Onların yaptığı sadece Baş'ın politikasına uymak, tek kelime ile uyumak'tır...» ('Tabanla bağ' arabaşlıklı Bölümden)

6. «Türk-İş hiçbir yere bağlı olmayan bağımsız sendikaları bünyesine almak ve kendi bünyesindeki çatışma ve çekişmeleri çözümleyerek daha mütecanis ve daha

güçlü bir Türk-İş yaratmak için belirli plan ve programlar hazırlamamıştır.»

«Gelişmeleri olaylara terkedip olanla yetinmek ve mücadeleyi mevcut güçle yürütmeye çalışmak birçok kayıpların ve hattâ yenilgilerin nedeni olmuştur.» (13. Bölüm, 8. kısım'dan)

7. «Türk-İş'in örgüt yapısı, artık sosyal ortamın gelişme çizgisinin gerisinde kalmıştır. Türk işçi hareketinin bu büyük kuruluşu 1963 sonrasının dinamik ortamına uygun örgütsel bir yapı değişikliğine kavuşturulmalıdır.»

8. «Her Türk-İş üyesi sendika, bu zor mücadele ortamında kendi derdine dalmıştır. Sendikalar Birliği dönemindeki ortak heyecan ve işbirliği ruhu ortalarda görünmemektedir. Oysa, işçi hareketi toplumsal heyecan demektir.»

9. «Gerekli silâhtan yoksun olarak yürütülen bu zor mücadele ortamında sendikalar, Türk-İş'in araştırıcı ve toplayıcı ilgisinden yoksundur. Bu ilgisizlik örgüt yapısının yetersizliğinden ileri gelmektedir. Bütün sorumluluk, Türk-iş İcra Kurulunda ve giderek Genel Başkan ve Genel Sekreterin kişiliklerinde toplanmaktadır.»

10. «Bölge Temsilcileri, İcra Kurulunca atanan ve direktifle hareket eden kişilerdir. Karar ve yetki sorumluluğuna sahip değillerdir. Bu nedenlerle, görev ve sorumluluğu paylaştırıcı bir iş bölümüne yönelmek gerekmektedir.»

Tabandan kopuş, Dörtler'in de üzerinde durduğu ciddî bir gerçektir ve şöyle dile getirilmektedir :

1. 1965'ten bu yana «Türk-İş, bünyesinde meydana gelen fikrî çarpıklıklar yüzünden gücünden her geçen gün kaybetmekte, göstermelik bir kuruluş olma yoluna hızla sürüklenmektedir.» (Türk sendikacılığında tekrardan güdümlü döneme yöneliş ve dönüş'ten)

2. «Her geçen gün dinamizm ve kapsam bakımından

ayrı bir gelişme gösteren Türk işçi hareketinin başı sayılan kuruluşun içinde bulunduğu uyuşukluk nedeniyle Türk-İş, her limanda birkaç tayfası firar eden gemi haline gelmiştir... Türk-İş, bu dönemde, gerek üst kademelerinde, gerekse bağlı sendika ve federasyonları içinde başgösteren fikir ve yöntem ayrılıklarıyla tabandaki kaymadan habersiz çekişmelerine sahne olmuştur.» ('Herkese mavi boncuk' ara başlıklı bölümden)

3. «Türk-İş'in tabanla da bağı kopmuştur.. Esefle ifade edelim ki, bugün Türk-İş'e bağlı sendika ve federasyonlara mensup işçiler arasında yapılacak bir ankette uyanık işçilerin büyük bir kısmı, Türk-İş'i tanımamakta, yöneticileri tanımamakta, ama buna karşılık, bir DİSK'in varlığından söz etmektedirler.»

4. «Bölge Temsilciliklerinin kurulmasının ve İşçi Sendikaları Birlikleri'nin kaldırılmasının büyük bir zararı daha olmuştur, o da Ankara'da Genel Merkezde görevlendirilmiş Konfederasyon İcracılarının tam bir merkeziyetçilik anlayışı ile üye kuruluşlardan ve işçilerden tamamen kopmaları durumudur.» (17. Bölümden)

5. «DİSK'in tamamen aksine, Türk-İş İcrası ve yönetici kadrosu tarafından, bırakın işçi kişilerle, tüzel kişilik olarak Türk-İş'e bağlı ulusal sendikalar ve federasyonlarla dahi ilişkiler kurulmamış, bunun ötesinde hemen hemen her türlü ilişkiler belirli bir şekilde koparılmıştır.» (17. Bölümden)

6. «Bugün, Genel Başkan Demirsoy'un, Genel Sekreter Tunç'un, diğer İcra Kurulu üyeleri Ezgü ve Ergün'ün dahi kapılarını çalmadıkları ve açmadıkları Türk-İş'e bağlı kuruluşlar vardır. Oysa siyasal liderlerin, onun da ötesinde Devlet Başkanının il il, sırasında ilçe ilçe, bucak bucak, köy köy dolaştığı ve ziyaretlerde bulunduğu, vatandaşlarla hasbihaller yapıldığı bir ortamda işçinin arasından yetiştiğini iddia eden işçi liderlerinin tabandan bu ka-

dar kopmuş olmaları bağışlanır hata ve suçlardan değildir.» (Aynı bölümden)

7. «Bugün Demirsoy'u, Tunç'u ve diğer icra kurulu üyelerini tanımayan ve onların yüzünü dahi görmeyen kuruluşlar ve işçiler bulunmaktadır. Her türlü mülâhazanın üstünde bu bir sendikacılık anlayışı değildir.» (Aynı bölümden)

8. Türk-İş'te durum ve davranış böyle olunca bu sarı hastalık kademe kademe Türk-İş'e bağlı işçi kuruluşlarına da sirayet etmiştir. Bugün, hemen hemen Türk-İş Yönetim Kurulunda görevlenmiş Yönetim Kurulu üyeleri de genellikle kendi tabanlarından kopmuş veya kopmaya yönelmiş bulunmaktadırlar. Bir işçi kuruluşunda iç yapısal durum böylece gevşedikten sonra o kuruluşta birlik ve beraberlikten, otorite ve disiplinden, daha öteye, dinamizmden söz etmeye imkân yoktur.» (Aynı bölümden)

9. «Görülüyor ki Türk sendikacılığı liderler ve yöneticiler açısından bir aristokratlaşmaya doğru süratle kaymaktadır.

«Dünün sıkıntılı ve çileli sendikacılık, işçi ile omuz omuza mücadele veren işçi liderleri ve yöneticilerinin davranışları nerede, bugünün işçiden tamamen kopuk işçi lideri ve yöneticilerinin davranışları nerededir?» (Aynı bölümden)

10. «1960 öncesinin yoksul ve fakat idealist günlerini hatırlamalıyız! O günlerin sendikacılar arası sevgi ve saygısını bugün sendikacılar arasında görmek mümkün değildir. O gün Ankara'ya çeşitli yerlerden 12.5 liralık otobüslerle gelinir, 2.5 liralık Başkent Otel'lerinde, 7-9 liralık Divan Otel'lerinde ikamet edilirdi. Geceleri otel odalarında, kahvelerde, sırasına göre de ucuz meyhanelerde sendikacılık ve yurt sorunları büyük bir coşkunlukla tartışılırdı.

«Herkesin yüreği o zamanlar birbirine karşı sevgi,

saygı ve sendikacılık ideali ile dopdolu idi. Oysa ki, özellikle 1960 yılından bu yana sendikacılar tamamen değişmişlerdir! Bol imkânlara sahip olmalarına, Ankara'ya özel arabaları ile gelmelerine, lüks otellerin dairelerine inmelerine rağmen, şimdi birbirlerini tanımayacak, birbirlerine selâm vermeyecek kadar birbirlerinden uzaklaşmışlar, birbirlerine olan sevgi ve saygılarını kaybetmişlerdir. Bugün İstanbul'dan veya Ankara dışından Ankara'ya gelen sendikacılar için Ankara'da akşamın belirli bir saatinden sonra sendikacıları bulmak, onlarla yurt sorunlarını, sendikacılık sorunlarını tartışmak imkânı kalmamıştır. Bir grup sendikacılar oyun salonlarını doldurmakta, bir kısım sendikacılar da kendi özel yaşantıları içinde bulunmaktadırlar. Birkaç sendikacının bir araya gelip sevgi ve saygı içinde birbirleriyle tartışmaları da artık imkânsız hale gelmiştir. Herkes birbirine derin bir ukalâlık içinde yukarıdan bakmakta, her konuşma lâtifenin sınırlarını da aşarak şaklabanlığa varan bir edaya bürünmektedir.

«Türk-İş icracıları ise her biri dokunulmaz tabu'lar haline gelmiştir! Onlarla bir yurt sorununu veya sendikacılık sorununu konuşmak değil, makamlarında dahi bir süre oturabilmek büyük bir olay, büyük bir mazhariyet olmuştur.

«İşte Türk sendikacılık ve işçi hareketinin yozlaşma kökenlerinin altında yatan sebeplerden birisi de budur.» (20. Bölümden)

Soru 42 Politikada tutarsızlık ve her gelen iktidardan yana olma'yı Sosyal Demokratlar nasıl eleştiriyorlar?

Politik çekişme ve dağılmaya kadar varacak bu sorunun karşılığını Dörtler şöyle sıralıyorlar:

1. «İktidarın yalnız, dilinden anladığı ya da hoşlandığı sendika liderlerinin isteklerine eğilmesi, işçilerin direnerek aldıklarının bile, yönetime yakın sendikacıların da çabalarıyla, «iktidarın iütfu» gibi gösterilmesi, sendikal felsefeyi temelinden sarsar hale gelmektedir.» (6. Bölümden)

2. «Türk işçi hareketini yöneten lider kadrosu arasında «asgarî müşterek»ler bir elin parmaklarıyla sayılabilecek kadar azdır. Liderler arasındaki bağda esas unsurun «sendikal» anlayış olduğunu iddia etmek gerçekten güçtür.» Zira «politik ayrılıklar ağır basmış, çok kere liderler, içinden geldikleri sınıfın çıkarlarını unutarak, bağlı oldukları siyasî partinin önde savunucuları haline gelmişlerdir.» (6. Bölümden)

3. «Bu çarpıklık ve zıtlık parlamentoda da kendini en ağır şekliyle göstermiştir. İktidar kanadında parlamentoya giren işçi milletvekilleri, işçi sınıfıyla ilgili her konuda kendi görüşlerini bir kenara bırakarak hükümetin ve bağlı olduğu partinin görüşlerini savunmak gereğiyle hareket etmektedirler.» (6. Bölümden)

4. «Bazı konularda ise yine işçi milletvekilleri hükümetin öncülüğüyle yapılacak tasarrufların ortaya çıkaracağı yankıları dikkate almadan, aynı tasarruflara, diğer partilere mensup işçi milletvekillerinin getirdikleri tekliflerin temel olmasını önleme yolunu seçmişlerdir.»

5. «Sendikalarımızın kendilerine düşen yurt görevlerini yapabilmesi ve bunda başarılı olabilmesi için birlik ve beraberlik halinde planlı ve programlı bir çalışma düzen ve temposunda bulunmaları gerekirken, Türk-İş'e bağlı lider ve yöneticilerinin ayrı ayrı politik görüş ve düşüncelere sahip olmaları Türk-İş'in işçi tabanını da ters yönde etkilemektedir.» ('Türk-İş'in 24 ilkesine ihanet edilmiştir' ara başlıklı bölüm'den)

6. «...hemen herkesçe bilinen bir gerçektir ki, Türk-

İş'i, işçileri ve dolayısıyle Türk sendikacılığını kuruluşundan beri kemiren hastalıklardan birisi hiç şüphesiz **PARTİZANLIK**'tır.» (8. Bölümden).

7. «Türk işçi hareketi yozlaşmasının altında yatan temel gerekçenin, Türk-İş teşkilâtı ve topluluğunun bir fikir, bir görüş, bir inanış, bir amaç ve bir siyasî hedef etrafında toplanılmamış olmasından doğduğu aritmetik bir biçimde belirlenmiştir.» (8. Bölümden)

8. «Türk-İş'in Genel Kurullarında karara bağlanan ve Türk-İş Anatüzüğünde hükümlenen «Partilerüstü politika» efsanesinin iflas ettiği, bu politikanın 1970 Türkiye'sinin koşulları içinde geçerli ve yeterli bir politika olmadığı bir kerre daha kesinleşmiş olmaktadır. Yıllardan beri Türk sendikacılarına ve Türk işçilerine sunulmak istenen bu güdük, bu tutucu politika Türk işçi hareketinin siyasal yönde uyanmasını, bilinçlenmesini, nihayet güçlenmesini önleyen bir politika olduğunu, bugünün «Lider Kadrosu» bir yana, işçiler dahi öğrenmişlerdir.»

9. «1970 Türkiyesinde partilerüstü politika bütün yönleriyle iflas etmiştir. Bu bir gerçektir. Türk-İş Yönetim Kurulu üyelerinden bir kısmı AP'nin, bir kısmı CHP'nin, bir kısmı filanca partinin kuruculuğuna transfer olacak, bu çok yönlü «melodram»ın adına partilerüstü politika denecektir.

10. «Türk-İş'in en yetkili ve en sorumlu organlarında ve Türk-İş'in tüm teşkilâtında partizanlığın kol gezdiği bir ortamda partilerüstü politika tutarsız ve hattâ manasız bir slogandan öteye geçememektedir. Böylelikle yıllardan beri bu ütopik slogan'ın peşinde bir yönden kendimizi, bir yönden de temsil ettiğimiz işçi toplumunu aldatıyor, uyutuyor ve işçi toplumuna ihanet etme durumuna düşüyoruz.» (8. Bölümden)

11. «Esasen son bir yıl içinde derin yaralar alan Türk-İş'in ikinci, üçüncü, dördüncü çatlama ve parçalanmalara

tahammülü yoktur... Bugün ulaştığımız kaotik ortam tamamen geçmişteki basiretsizlik ve hatalarımızın sonuçlarıdır. Artık aklımızı başımıza toplayalım! Her şeyden önce 1960 felsefesi ve politikası ile 1970 Türkiyesinde Türk-İş'i ve işçi hareketini bayatlamış metodlar, unutulmuş ilkeler ve pasif çalışmalarla daha uzun bir süre götüremeyeceğimizi öğrenelim.» (8. Bülümün sonu)

12. «Partiierüstü politika prensibinden vazgeçilmesi gerekmektedir. Aslında böyle bir ilke yoktur. İşçi bugün politikanın içindedir ve politikaya daha geniş anlamı ile bilinçli olarak girmeli, oyları ile yönetimi etkileyebilmelidir.» ('Ortamın işçi açısından eleştirisi' ara başlıklı bölümden)

13. «Muhalefette iken başka, iktidarda iken çok daha başka bir tutum içinde olan siyasî partilerin teknik kadroları tamamlanmamış olduğundan yurt sorunlarına bilimsel açıdan bakma olanakları yok gibidir. Bu uygar ihtiyacı karşılama çabasına girmiş olsa ilerici ve akılcı partilerin dahi başarıya ulaşmaktan çok uzak oldukları söylenebilir. Böyle bir ortamda amaç oy toplayıp iktidara gelmek olmuş ve oy toplayabilmek için de gerçekleşmesi mümkün olmayan vaadlerle halkı kandırarak iktidara gelmek ve geldikten sonra tutum değiştirip bir baskı düzeni kurarak veya sırtını bazı gruplara dayayarak iktidarda kalmak siyasî partilerin ardı ardına uyguladıkları bir davranış olmuştur.»('Türkiye'de Siyasî Partilerin Eleştirisi'nden)

14. «Partiler işçi çıkarları açısından incelenecek olursa, bunların çoğunluğunda bir işçi kesiminin varlığı dikkati çeker. Hattâ bunların bazıları işçi sorunlarına eğilerek işçi lehine bazı yasalar çıkarmayı da başarmışlardır. Ancak bütün bunları partilerin üst kademelerinde yer alan kişiler bazı zorunluluklarla yapmışlar, fakat özellikle işçinin ve parlamentolarda işçiyi temsil eden parlamenterle-

rin işçi sorunlarını Meclislere getirdikleri, savunup sonuçlandırdıkları pek görülmemiştir. İşçilerin parlamentoda yalnız bir işçi olarak değil, politik tercihlerini de belirterek temsil edilmelerine şiddetle ihtiyaç vardır. Parlamentonun bugünkü yapısı içinde iktidar ve muhalefet kanatlarında yer almış olan işçi milletvekilleri biraz farklaşma göstermelerine rağmen, bağlı bulundukları partiler kendilerine tam bir serbesti ve hareket imkânı tanımamış olduğundan gene de sınırlı ve kısıtlı hareket etmektedirler.»

«Bu noktada, çoğunlukla çalışanların sorunlarını inceleyecek ve parlamentoya getirecek olan «Sosyal Demokrat» bir siyasî kuruluştan yana olma ihtiyacı belirmektedir. Sermaye temsilcisi partiler de aynı çelişme içinde görünmektedirler. Hele sermayenin çıkarlarını savunan bazı partilerin tabanının geniş çapta işçi ve köylüye dayalı olması, eğitimsizliğin doğaya aykırı bir ortamın yaratılmasını ve sürdürülmesini mümkün bir hale getireceğini gösteriyor.

«Bugün işçi ve çalışanların çıkarlarını emek açısından ele alıp inceleyecek, parlamentoya getirip savunacak yeterli bir partinin mevcudiyetine inanmak güçtür. Bütün partiler, işçileri, onların sorunlarına eğilmek için değil, çoğunlukla işçinin oyunu alarak iktidara gelmek kendilerine çekme ve araç gibi kullanma içinde görünüyorlar.» ('Türkiye'deki siyasî partilerin eleştirisi' bölümünden)

15. «Partilerüstü politika ismi altında yürütülmeye çalışılan ve parçalanmalara ortam hazırlayan politik ortamda; sosyal, ekonomik, ekolojik, biyolojik koşulları değiştiremeyiz.

«İşçi ve köylü kuruluşları en kalabalık ve halka en yakın örgütler olduklarından, önce üyelerini ve daha sonda halkı bilinçlendirerek — burada kısaca anlatılan — sorunları anlatmalı ve demokratik değişmeyi sağlamak için çaba harcamalıdırlar.»

16. «Türkiye'nin bugünkü koşulları Türk-İş'in artık partilerin hepsiyle ilişkiler kurarak işçi haklarını savunan bir baskı grubu olarak devamına engeldir. Türk-İş de başlangıçtaki bu niteliğini aşmış, siyasal ve toplumsal, hattâ ağırlığı duyulan sorunların çözümünde önderliği beklenen bir güç haline gelmiştir. Ya da daha başka bir deyimle «Önderlik yapması bekienen» bir kuruluş olmalıdır.

«Bu; önce partilerüstü politikadan vazgeçilmesi, işçi gücünün siyasî iktidar kademesinde etkin hale getirilmesi demektir.

«Bunun iki yolu vardır: ya işçi sınıfına dayalı ve politikası işçi hakları açısından sağlanmış yeni bir parti kurmak, ya da herhangi bir siyasî partiyle birlikte hareket etmek!»

17. «Sanılmıştır ki, hangi parti bünyesinden olursa olsun parlamentoya girecek sendikacı, «işçi milletvekili» olacaktır. Türk işçi hareketinin yasalardan beklediğini gerçekleştirebilecektir. Oysa uygulama bunun imkânsızlığını göstermiştir. Çünkü, her milletvekili, hangi sosyal sınıftan gelirse gelsin, partisinin programı ile çatışmayan çalışmalarda başarı gösterebilir. Birbirine tamamen zıt iki parti programı ile çatışmayan çalışmalar ise, düzeni koruyucu, yani tutucu nitelikten öteye geçmez. İşte bunun için Türk-İş tutucu ve hükümete yaslanık politikayla suçlanmaktadır.» (15. Bölümden)

18. «Türk-İş bünyesindeki işçi liderleri, bu kötü gidişi görmek ve sosyal demokrat nitelikte politik işçi hareketini daha fazla gecikmeden başarmak zorundadır. Bu girişim, belki işçi kitlesine sızan bütün aşırı akımları ilk anda silemeyecektir. Fakat hiç değilse daha fazla gelişmelerini önleyecek ve giderek zayıflatmayı başaracaktır. Çünkü hâlâ da büyük işçi çoğunluğu böyle bir harekete kanalize olabilecek durumdadır. Bu kitlenin, «biz politikacı değil, sendikacıyız» diyen liderlere alkış tutması fikirleri

yanıltmamalıdır. Çünkü bu işçiler, bilinç altında işçinin politik parçalanmayı önleyici ışığın var olduğunu sanmaktadır. Ancak toplum psikolojisi denen unsur vardır. Azınlıktaki aktif bir grup, büyük tarafsız ve pasif grubu kendi inanç hareketine kanalize edebilmektedir. 16 Haziran olayları bunun en belirgin örneğidir. Kaldı ki, işyerlerindeki özel konuşmalarda bile artık Türk-İş üyesi işçiler de partilerüstü politikayı yerer olmuşlardır. Liderlerin çeşitli partilerden milletvekili oluşları bu yermeyi gittikçe şiddetlendirmektedir.» (15. Bölüm, 'Çıkar yol' kısmı)

19. «Tek çıkar yol, temelini milliyetçi ve devrimci güçten alan sosyal demokrat nitelikte politik görüşleri saptamak, bu görüşlerin gerçekleştirilmesini sağlayacak eyleme geçmektir. Bu eylemde Türk-İş'in 24 temel ilkesinden yana her kurum ve kişiyle işbirliği de esas alınmalıdır.» (15. Bölüm, 'Çıkar yol' kısmı)

20. «Türk-İş temsil ettiği işçi toplumuna bir fikir vermekten, işçi toplumunu bir fikir etrafında, birlik ve beraberlik içinde yönetebilmekten uzak kalmaktadır. Bunun yanı sıra da Türk işçisinin Türk-İş kesiminde işçilerin kahir çoğunluğunu temsil eden milliyetçi Türk sendikacıları da çeşitli siyasal kuruluşların içinde kendi bulundukları mevkileri ve bu mevkilerin sorumluluklarını unutmuş, hattâ bir kenara itmiş, düpedüz kendi politik çıkar hesapları içinde görünmektedirler.» (20. Bölümden)

21. «Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu teşkilâtında ve Konfederasyona bağlı en ufağından en büyüğüne kadar tüm işçi kuruluşlarında özellikle son yıllarda birlik ve beraberlik şuuru ve inancı tamamen yitirilmiş bulunmaktadır. Bugün Türk-İş'e bağlı kuruluşların birbirine yakınlığından, işbirliğinden, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışmasından bahsetmek mümkün değildir. Bunun en önde gelen misallerini yapılan grev hareketlerinde izlemekteyiz. Türk-İş'e bağlı hangi kuruluşu diğer bir işçi kuruluşunun

toplu iş sözleşmesi veya grev hareketinde veyahut benzeri mücadelesinde birbirlerine maddeten ve manen ve fiilen yardımcı olmuştur?» (20. Bölümden)

22. «Türk-İş'e bağlı kuruluşlar her türlü mücadelelerinde ve her türlü grev hareketlerinde kendi başlarına bırakılmışlar, kardeş kuruluşların hiç birisi birbirlerine yardımcı olmamışlardır. Bu hal işçi kuruluşlarında yapısal dokunun ne kadar gevşediğini, birlik, beraberlik, yardımlaşma ve dayanışmanın ne kadar zedelendiğini göstermesi bakımından gerçekten ibret ve hüzün vericidir.

«Esasında bu birlik ve beraberlik, yardımlaşma ve dayanışmanın koordinatörü olması gerekli Türk-İş dahi bu yolda çok tıknefes kalmıştır. Elbette idealist sendikacılar Türk İşçi Hareketinin bu yoksulluğuna bir tedbir bulacaklardır kanısındayız.» (23. Bölümden).

23. «Türk-İş İcra Kurulu kadrosunda dahi siyasal ülkü birliği yoktur. Bırakın bir siyasal ülkü birliğini, Türk-İş'te ve teşkilâtında belirgin bir ideoloji ülküdaşlığı bile mevcut değildir. Türk-İş düpedüz, ayrı şarkılar söyleyen, ayrı ayrı notalardan çalan bir İcracılar, yöneticiler ve üyeler korosu halinde görülmekte ve çalışmaktadır. (20. Bölümden)

24. «Son yıllarda Türk-İş ve teşkilâtındaki işçi lideri ve yöneticisi arkadaşlara sari bir hastalık musallat olmuştur. Bu hastalık, bilgiçlik ve büyüklük kompleksidir.» (20. Bölümden).

25. «Sendikacı daima işçi hareketinin önünde ve olayların içinde savaşan kişidir. Gerçek sendikacılığın anlamı budur. Çünkü sendikacılık başlı başına bir harekettir. Herkesin gerisine düşmek gerçek bir sendikacılık değildir. Hal böyle iken Türk-İş'in icracı ve yöneticileri tamamen bu görüşü çürüten bir durum ve davranış içindedirler. Türk-İş'i ve Türk İşçi Teşkilâtını 1971 Türkiyesinde dahi genel merkezden ve tam bir merkeziyetçilikle düpedüz bir Babıâli kalem efendisi anlayışı içinde yönetebileceğini sanmak

gaflet ve dalaletin tam kendisidir. Oysaki, bugün Türk-İş'e bağlı kuruluşların hemen herbirinde çeşitli sürtüşmeler, çatışmalar hüküm sürmektedir.» (20. Bölümden)

26. «Bugün apartmanları, altlarında Mersedes arabaları, özel sekreterleri, ağızlarında Havana Puroları, Viskili Kokteyl Partileri ile konuşmalarının dahi ses tonajı değişmiş bir sendikacı kuşağı, «Sendika Burjuvazisi» teşekkül etmiş bulunmaktadır.»

«Sendikacılar bir saltanat niteliğine giren yaşantılardan, burjuva davranışlarından büyük bir itina ile sakınmak zorunluğundadırlar. Aksi halde bugün olduğu gibi kendilerine «Sendika Ağası» gibi sıfatlar yakıştırılmaktadır.» (20. Bölümden)

27. «İşçi kuruluşlarının fatalizme inanmış bazı eski tekkeler mensupları misâli tam bir pasifizm içinde suya sabuna dokunmadan statik bir biçimde kalmaları bu tip kuruluşları gaflet ve dalalete sürükleyecektir. Nitekim, Türk-İş bugün genel görünümü itibariyle bu duruma bürünmüş bulunmaktadır. Belki, değil bir gerçektir. Buna rağmen DİSK'in görünüşü daha dinamik, daha savaşçı, daha aksiyoner bir biçimdedir.

«Buna karşılık Türk-İş ise, işçi olaylarının dümen suyunda kalmaktadır ki, bu da bir Türk-İş teşkilâtı olarak puvan kaybedilmesine vesile teşkil etmektedir.» (20. Bölümden)

28. «Sendikacılarımızın ve Türk-İş Yönetim Kurulunda görevli arkadaşlarımızın bugün dahi çeşitli siyasî partiler etrafında dolaşmaları, bazı siyasi partilere bağlanmaları, daha doğrusu milletvekilliği uğruna bazı politikacılara yaslanmaları Türk işçi hareketini ve Türk sendikacılığını tökezleten ve bunun da ötesinde yozlaştıran faktörlerin başında gelmektedir.» (22. Bölümden)

29. «Türk-İş "merkezî bir ideoloji"ye sahip olmadığından, elindeki gücü harekete geçirememekte, eylemden

uzak politikası ile işçiye dönük hiçbir çaba sarfetmemektedir. Şu kısa tanımlama bile Türk-İş'in bünyesindeki tutuculuğun nedenini açıklıkla ortaya koymaktadır.» (22. Bölümden)

30. «Türk-İş'in «1965'ten bu yana ısrarla savunduğu "partilerüstü politika"nın geçersizliği, hatta Türk-İş'i zaafa sürüklediği artık gözle görülür hale gelmiştir. Bu hilkat garibesi uygulama, Türk-İş'i Babil Kulesine çevirmiş, Konfederasyonu âdeta partilerin açık pazar'ı haline sokmuştur.

«Partilerüstü politika efsanesi ile, Türk-İş gerçek anlamda bilimsel nitelikte baskı grubu olma niteliğini de yitirmiştir.

«Yardımsevenler Derneği Genel Kurullarında bile politikanın at oynattığı bir ülkede, böylesine bir ütopyaya bel bağlamak ve bunda ısrar etmek, işçilerin umutlarını kırmıştır. Ve uygulama, giderek, Türk-İş'i partilerin oyuncağı haline getirmiştir.» (22. Bölümden)

31. «Bugün ortada olan bir diğer gerçek de, partilerin kendi şarkılarını Türk-İş'e söyletme eğilimleridir. Bunun içindir ki, partiler en partizan unsurlarıyla Türk-İş'te temsil edilme yolunu seçmişlerdir.» (22. Bölümden)

Soru 43 Türk-İş, bu duruma düşerken kendini hangi ilke ile bağlı görmüş ve bunları ne ile mazur göstermiştir?

Türk-İş, bu hale düşerken, sermaye çevrelerinin iktidarını sürdürmesini kolaylaştıran bir ilkeye de saplanmıştır: Partiler üstü sendikacılık. Oysa, partiler üstü sendikacılık kavram olarak da sınırları kesin olarak anlaşılmış bir politika olmamıştır. Bu bakımdan Türk-İş'in yöneticileri ve sorumluları arasında AP'den milletvekili olanların bulunması, partiler üstü politika anlayışında ilk büyük çatlakları açmıştır. Ayrıca ısrarla Türkiye İşçi Partisine iftirada bu-

lunmaları da bu «partilerüstü politika»nın, aslında Türkiye İşçi Partisine ve işçilerin politik güç olma özlemine karşı bir politika amacını güttüğünü ortaya koymuştur. O kadar ki, Türk-İş yöneticilerinin işçi haklarının elde edilmesinin hükümetin lutfuna bağlı olduğu kanısına saplanmaları da gözden kaçmamıştır. Nitekim bu nedenle Türk-İş'i eleştirenler arasında şu görüşü belirtenler de olmuştur: «Türk-İş'in "İşçi haklarının sendikalar tarafından alınamayacağı, aksine hükümetler tarafından verileceği" düşüncesine yanlış olarak inanması Türk-İş'in tavizkâr bir kimliğe bürünmesine yol açmış»tır. (Milliyet, 17 Ocak 1967, Engin Ünsal)

Tavizci olma, Türk-İş'i güçten düşürmüş, kalkınma planında ve planın finansmanında işçilerin çıkarlarına öncelik verilmesi konusunda hiç bir ciddî eyleme geçmesine imkân bırakmamıştır. Türk-İş'in bu gibi ciddî ve işçilerin ekonomik çıkarları açısından çok önemli konularda, ilgisiz kalmakta direnmesi, birçok bilim adamlarının haklı tarizlerine hedef olmuştur. (Prof. Haydar Kazgan, 3 Ocak 1967 Cumhuriyet)

Prof. Cahit Talas'ın bir teşhisine göre ise «Türk sendikacılık hareketinin büyük kanadına (Türk-İş'e) egemen lider kadrosunun hükümetlerden ve iktidarlardan gelecek tepkileri karşılayabilmekte kendilerini güçsüz saymaları ve demokratik yollardan ayrılmayarak yapacakları mücadeleleri başarıyla yürütmekte kendilerine olan güvenlerinin yeterli olmaması da bugünkü politikalarını sürdürmek istemelerinin ayrı bir nedeni olarak kendini göstermektedir.» (Cumhuriyet, 26.5.1973)

Bize kalırsa, Türk-İş'in bu ilkede ısrarı ve yöneticilerin bunu devam ettirmelerindeki asıl neden, bu nitelikleri yüzünden çeşitli yabancı örgütlerden oldukça kabarık maddî yardım almaları ve bu ilkeden ayrıldıkları vakit varlık-

larının dayanağı olan parasal gelirin bir anda kesileceği kuşkusudur.

Hatada ısrar için bazı çevrelerde gerekçe olarak ileri sürdükleri ve kendilerini mazur göstermeye çalıştıkları önemli konu da, işçilerin yeteri kadar eğitilmediği ve Türk-İş bir siyasal güç kazandığı takdirde işçilerin çoğunun buna razı olamayarak dağınıklığın başgöstereceği gerekçesidir. Fakat bunlar, sosyal politika ile uğraşan hiç kimseyi inandırmaya, kandırmaya yetmemekte, sadece kendi göklerinde çırpınıp uçmalarına yaramaktadır.

Soru 44 Türk-İş'in bağımlı hale gelmesi Türk-İş yöneticilerinin hangi anlayışa daha çok yer vermelerine sebep olmuştur?

Bu soruyu doğru cevaplandırabilmek için hem yapılagelen tenkitleri hatırlamak ve hem de bu özetlemeden sonra yeni eleştirileri görerek hükme varmak gerekir.

Bütün bunlar ve daha başka tutumları göstermiştir ki: Türk-İş, elindeki malî olanakları komprador işçevrelerinin dileklerine göre kullanmakta sakınca görmemiştir. Kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmeyen birtakım işverenlerin, işçilere daha güçlü biçimde baskı yapabilmelerini, sömürülerini daha rahatça yürütmelerini sağlamak için kurdukları sendikalardan resmen teşekkür alabilme hünerini göstermiştir. Gide gide, komprador iktidarın koltuğu altında, ona bağlı hale gelmiştir. (Bk. İlhan Selçuk, 28 Şubat 1967, Cumhuriyet)

Bu bağımlı hale gelme sonucu da, işçilerin parlamentoda güçlü bir grup teşkil etmesinin yollarını açmak isteyenlere kıyasıya karşı çıkmış, parlamentoyu yalnız sermaye çevrelerinin ve komprador burjuvazisinin temsilcileriyle dolu bırakacak bir tutumun takipçisi olmuştur. Hatta bilim

adamlarının açıkça belirttiği gibi, Türk-İş toplumumuzun ihtiyaçlarını karşılamayan eskimiş bir sendikacılık tipini savunmaktadır. Oysa, Prof. Cahit Talas'ın belirttiği gibi «Türk toplumunun içinde bulunduğu şartlar, bu dar çerçevenin kırılmasını ve yeni bir anlayışa ulaşılmasını gerekli kılmaktadır.» (Milliyet, 5 Nisan 1967) Bu yeni anlayış, hiç şüphesiz yabancı devletlerin yardımına «hayır» diyen ve işçi sınıfının devlet yönetimine ağırlığını koymasına yarayacak bir politik davranış içinde eyleme geçmekti. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu bu ihtiyacın ortaya çıkardığı genç ve dinamik bir örgüt olmuştur. Her ne kadar devrimci bir kuruluşun doğuşu üzerine bazı organlarda bazı yakıştırmalarla, yermelerle, ters yorumlarla ortalık bulandırılmaya kalkışılmışsa da bunlardan bazılarına verilen cevaplar ve mahkeme kararı ile yayınlatılan yazılar DİSK'in varlık nedenini daha iyi anlatmaya yaramıştır.

Gerçekten de Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK), dar bir bütçe ile ve yayılmamış bir kadro ile çalışmasına rağmen her haksızlık gören işçinin umud kapısı olmuş; her sarı sendikanın yaptığı toplu sözleşmeden sonra feryadı basan işçilerin kurtarıcı olarak gördüğü bir örgüt-bayrak haline gelmiştir. O kadar ki, DİSK'in hiç bir organik bağı olmadığı işyerlerinde çıkan her hak arama isteği ve her yükselen feryat, egemen çevrelerce derhal "DİSK'in parmağı var" ithamlarına yol açmıştır. Kaldı ki DİSK'e bağlı sendikaların üyeleri gittikçe artmış ve bu sendikalar kendi adlarıyla değil, DİSK diye nitelendirilir olmuşlardır.

DİSK Genel Başkanı ve Maden-İş Genel Başkanı Kemal Türkler, sendikasının bir kongresinde (10, 11, 12 Eylül 1971), bu gelişmeden esinlenerek şöyle demiştir:

«Artık DİSK, baskıya karşı direnmenin; işçi simsarlığına karşı özgürlüğün; haksızlığa karşı mücadele azminin;

işveren yardakçılığına karşı toplu sözleşme masasında işçi - işveren eşitliğinin sembolü oldu. Bu aşamada Türkiyenin her köşesinde DİSK ilkelerini benimseyen yarım milyona yakın işçi, özgür sendikacılığın kendi yaşantılarında da yansıması için sabırsız hale gelmiş durumdadır. Bugün için, DİSK ilkeleri her fabrikanın duvarını aşmış, her işçi sendikasının kongresinde dile getirilen sloganlar olmuştur.»

Soru 45 DİSK nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur?

Türk-İş içindeki güçlü sendikalardan bazıları ve üye bakımından zayıf olmakla beraber fikir gücü açısından her zaman varlıklarını duyuran bazı sendikalar, öteden beri Türk-İş'i eleştirmekteydiler. Hattâ Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Yönetim Kurulu, Topkapı Şube lokalinde yaptığı kapalı bir toplantıda Türk-İş'e karşı yeni bir konfederasyon kurulması için DİSK'in kuruluşundan bir yıl kadar önce bir karar almıştı. Maden-İş yöneticileri, bu karara uygun çalışmalar yaparken Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında başlayan grev karşısında Türk-İş Konfederasyonunun tutumu, yeni gelişmelere yol açtı.

İlerde göreceğimiz bu grev olayından sonra hemen beş sendika yöneticisi Türkiye'yi kapsayan bir etkileme eylemine giriştiler. Çeşitli toplantılardan sonra bazı ilke kararları aldılar. Nihayet 5 sendika, vakti gelince, DİSK'i 12 Şubat 1967'de kurmaya karar verdi. Bu sendikalar ve kuruluş anındaki yönetici kadro şöyleydi:

1 — Türkiye Maden-İş Sendikası (Genel Başkanı Kemal Türkler; Genel Başkan Vekilleri: Cavit Şarman, Şinasi Kaya, Hilmi Güner, Genel Sekreter Ruhi Yümlü);

2 — Türkiye Lâstik-İş Sendikası (Genel Başkanı Rıza

Kuas, TİP Ankara Milletvekili; Genel Sekreter: Kemal Ayav; Malî Sekreter: Yaşar Önsen);

3 — Gıda-İş Sendikası (Genel Başkan: Kemal Nebioğlu, TİP Tekirdağ Milletvekili; Genel Sekreter: Yurdakul Gözde; Genel Sekreter Yardımcısı: Erdoğan Kalıpçıoğlu; Genel Muhasip: Erdoğan Özen; Genel Veznedar: İbrahim Atlas);

4 — Basın-İş Sendikası (Genel Başkan: İbrahim Güzelce; Genel Sekreter: Ehliiman Tuncer; Genel Sayman: İbrahim Atılal);

5 — Türk Maden-İş (Zonguldak): (Genel Başkan: Mehmet Alpdündar; Genel Sekreter: Yavuz Ünal; Genel Sayman: Remzi Durmuş).

Kurucu Sendikalardan sonra kongrelerinde karar alarak DİSK'e üye olan örgütler şunlardır:

Turizm-İş (Nurettin Tezel), Kimya-İş (Necat Akbay Necat Ökten), Bank-İş (Nusret Önsüer - Salih İrge), Emsis: Ege Bölgesi Mensucat İşçileri Sendikası (Celâl Beyaz - Avni Erakalın), Gaziantep Tekstil İşçileri Sendikası, Serçip-İş İzmit Seramik Çimento İşçileri Sendikası (Remzi Çakar), Tahlis. 1974'e kadar bu sendikalardan bazıları yerlerini yeni sendikalara verdiler; Serçip-İş yerine Keramik-İş DİSK'e üye oldu ve Serçip-İş tasfiye oldu. 1974 sonunda ise bütün güçlü bağımsız sendikaların DİSK'e katılması prensip olarak kararlaştırıldı ve 1975'te bu prensip kararı gerçekleşti. Bugün DİSK'in 300.000 üyesi vardır.

DİSK beş kurucu sendikanın yaptığı kongreden bir gün sonra, 13 Şubat 1966 günü kuruluş dilekçesini Valiliğe vererek çalışmalara başladı.

DİSK hareketi, sendikacılıkta devrimci eylemin bir büyük örneğini verdi.

DİSK kurucuları kendilerini tarih sahnesinde şöyle tanımladılar:

«1872'den bu yana grev hakkını kullanarak, direnme

gücünün başarılarını toplayan, dernek kurma hakkını en güç koşullar altında kullanan, 1909'dan beri uluslararası işçi dayanışması çabalarına katılan, demokrasiye aykırı yasalar değiştirilince 1946'da yeniden sendikalar kuran, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi mücadelesini 1961'de miting yaparak yeni bir aşamaya ulaştıran, Anayasa ilkeleri uğruna kurşunlanan, coplanan, hapse atılan, yine de toplumcu mücadelesini bırakmayan bizler; Türk işçi sınıfının tüm çıkarları, hakları ve özgürlükleri ve de onuru için bir araya geldik.

«Emperyalizmin, devletimizin ve milletimizin hayatına yeniden kasdetme çabalarının arttığı ve bir avuç aracının, kapkaççının ve sömürücünün bu çabalara katıldığını gören bizler, Büyük Atatürk'ün 1921'de ilân ettiği gibi «bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı» savaşmaya and içmiş sendikacılarız.»

Soru 46 Bu etkin örgütün demokrasi ve kalkınma hakkındaki görüşleri nelerdir?

Sosyal adalet içinde kalkınmayı işçi sınıfının devlet yönetiminin her kesiminde söz ve karar sahibi olması ve böylece demokrasinin gerçekten uygulanması ile mümkün olacağı şeklinde anlayan DİSK kurucuları demokrasi anlayışlarını daha da pekiştirerek 1973 Kongresinde aynı doğrultuda ve daha etkin şekilde dile getirmişlerdir.

DİSK'in demokrasi anlayışını ve 1970 sonrasının politik görünümü karşısındaki eleştirilerini şöylece özetlemek mümkün

«DİSK, kurulduğu günden başlıyarak hayatın her alanında demokrasinin egemen olması için çalıştığından, AP iktidarının sendikal alanda kurmak istediği tekelciliğe karşı demokratik sendikacılığı savunmayı başlıca görev bilmiştir. Zira DİSK, demokrasiye yürekten bağlıdır; DİSK,

demokratik yönetimin bütün yönetim tarzlarından daha etkin ve insan tabiatına daha yatkın olduğu inancındadır. Çünkü demokrasi her alanda açıklığı, aydınlığı gerektirir. Gizli pazarlıklar, kapalı kapılar ardında yapılan çıkarcı hesaplar, aldatıcı girişimler, sömürüyü maskeleyen paravanalar demokrasinin gücü ile ortaya çıkarılır ve halk, hile ile doğruyu, zararlı ile yararlıyı, aldatıcı sözlerle gerçeği rahatlıkla görebilir ve kapkaççı politikacıların kirli işleri rahatlıkla açıklanabileceği için, bu tıynette olanların planlamalarını önler. Demokrasi erdemli insanların itibarda olmasını sağlayan bir yönetimdir ve halkın halk tarafından halk için yönetimini gerektirir. Bunun içindir ki DİSK, demokratik düzenin ekonomik, sosyal ve siyasal özüyle bir bütün halinde yaşantımızın her alanında varlığını sürdürmesini ister, bu ilkeyi savunur, bu düzenin gerçekten kurulması için çaba harcar.

«Demokrasi halkın aldatılmasını önler. Demokrasi, bir zümrenin, bir ailenin, bir sınıfın diktasına izin vermez. Demokrasi, toplum hayatının tüm katlarında geçerlik kazanmak isteyen yalanı, hileyi, aldatmacayı, yutturmacayı ömürsüz yapar, kapkaççı ekonomik işleyişi, bilimi, felsefeyi, vicdan özgürlüğünü, sanatçının hür bir düşünce ile yapıt vermesini kaba kuvvet ve dehşet tedbirleriyle önleme girişimlerinin başarısını önler; demokrasi, para kazanmak için her şeyi mübah sayan sömürücü tutuma ahlâklı olmanın bereketli projektörünü çevirir ve hiçbir karanlık işin tezgâhlanmasına olanak sağlamaz. Demokrasi sadece seçimden seçime oy vermekten ibaret olmadığı için emekçi halk kitlelerinin devlet yönetimine ağırlıklarını koymalarına yarıyacak eğitimde fırsat eşitliğini amaçlar, yönetimde halkın söz ve karar sahibi olmasını en başta gelen ilke sayar ve onun içindir ki, DİSK çalışan halk sınıf ve tabakalarının ortak çıkarlarının, Türkiye'nin gerçek çıkarlarıyla özdeş olduğuna inanır ve emekçi halkın gittikçe artan ölçülerde

millet ve memleket işlerinde söz ve karar sahibi olmasının gerekliliğini savunur. Halkın özlemlerine karşıt bir yönetim, Anayasamızın öngördüğü ilkelere aykırı olduğu için de DİSK içtenlikle Anayasanın en önde gelen savunucusudur. Çünkü Anayasa'mızın 4. ve 12. maddeleriyle toplumumuzun sosyal sınıflardan meydana geldiğini ve de millî egemenlik haklarının hiç bir kişiye ve zümreye veya sınıfa devredilemeyeceğini kabul etmiştir. Böylece diktayı reddeden Anayasamız sosyal sınıflar arasında yasa açısından eşitliği öngörüyor ve DİSK de iktisaden başkalarına bağlı, iktisaden zayıf zümre ve kişileri, müstahdemleri, dar gelirlileri, yoksulları korumayı amaçlayan sosyal devlet ilkesini getiren Anayasamızın günlük yaşantımızın her dalında geçerli olmasına yönelmiş çalışmalar yapmayı görev sayıyor.

«Sömürücü bir azınlığın tahakkümünü sürdürmeye çalışanlar, dolaylı söz, yorum ve şatafatlı bildirilerle bu gerçeği gözlerden kaçırmak için demokrasiyi savunanlara, gerçekten demokrasiye inanmış, Anayasanın öngördüğü köklü reformların bir an önce gerçekleşmesini istemiş, sosyal adalet içinde kalkınmanın yollarını önermiş kişi ve örgütleri gözden düşürmeye önem verirler. Onun için de bu kişiler ve çevreler DİSK'i de karalamak sevdasına kapılmış ve hazırladıkları bir kargaşalı dönem içinde DİSK'i suçlamayı baş görev saymışlardır. Oysa DİSK, Anayasamızın öngördüğü demokratik düzenin bütün icaplarıyla uygulanabilmesinin özlemi içindedir ve bu amacının dışında hiç bir ard niyet beslemediği için de demokratik işleyişin sendikal alanda sona erdirilmesi çabalarının gerçek yüzünü ortaya çıkarmış, sonunda da Anayasaya aykırı yasaların işlerlikten kalkması alanında üstün başarılı görevlerini sürdüren yüce Anayasa Mahkemesi, tarihî kararını vererek demokrasiye sendikal alanda tuzak kuranların çabalarını boşa çıkartmıştır. Ne var ki, DİSK sendikal alanda el-

de edilen olumlu sonucun demokrasinin tam bir işlerlik kazanmasıyla her alanda ve günlük yaşantımızın her safhasında elle tutulur, gözle görülür hale gelmesini, halkın söz ve karar sahibi olmadığı bir yerin kalmamasını yürekten istemektedir. Demokrasi ekonomik sömürüyü, sosyal yabancılaşmayı, kültürel yozlaşmayı önler ve halka rağmen kendilerini halk adına yönetici, buyurucu sananların, bu bir avuç kötü politikacının güdümlü yöntem sürdürme eğilimlerine uygulama olanağı bırakmaz. Demokrasi halkın kendisinin suyun başına geçip kendi eliyle Anayasayı eksiksiz uygulamayı sağlayacak kararlar vermesini gerçekleştirir. Onun için DİSK, demokrasiye bilinçle bağlıdır, içtenlikle onu savunur ve cesaretle bu inanç ve bağlılığın gereklerini yerine getirir.

«Politika, sermayeci sınıflarla emekçi sınıflar arasında iktidara seçimle gelip memleketi yönetme işlemidir. Böyle olduğu için her sosyal sınıf, kendine çıkar açısından bağlı olanlarla birlikte suyun başına geçip devlet çarkının o sınıflar çıkarına dönmesini gerçekleştirmeye bakar. Demokrasinin gerçek anlamı da budur. Kalkınma planları ve bütçeler, bu planların yönünü saptayanlarla devlet gelirlerinin dağıtımını kendi ekonomik - sosyal durumlarına göre ayarlayanlar yararına hazırlanır. Bu bakımdan, demokrasi, sermayeci sınıflarla emekçi sınıf ve tabakalar arasındaki iktidar mücadelesinde insan haklarına dayalı, laîk, sosyal ve demokratik Anayasamızın hükümlerini ve öteki yasaları eşitlikle uygulamayı zorunlu bulur. Biz yasalar karşısında eşitliğin gerçekten bilinçli savunucuları olduğumuz için demokrasinin bütün gerekleriyle işlemesini isteriz ve demokrasi bizim benliğimizi saran bir tabiat haline gelmiştir.

«Bu nedenledir ki, sabık Adalet Partisi iktidarı sendikacılık hayatında demokratik işleyişe son vermeye yöneldiği vakit DİSK, bu gidişin ne gibi sakıncalar ve zararlar

doğuracağını açık-seçik ortaya koymaya önem vermiştir. Çünkü AP'nin getirmek istedikleriyle bazı politikacıların varmak istedikleri amaç demokratik sendikacılığa keskin bir darbe indirecek ve sendikal hayatta faşizan bir tutum egemen olacaktı. Demokrasiye olan inancımız ve tutkumuz, bizi bu tür antidemokratik girişimlerin karşısında yer almaya sevketti. Biz kendi örgütlerimizde uyguladığımız demokratik kuralların en doğru kararların alınmasında etken olduğunu görmenin mutluluğu içindeyiz. Kitlelerin söz ve karar sahibi olması, temsil ettiğimiz sendikacılık anlayışını zafere götürmüştür. Demokrasi, mutlaka her alanda başarıya ulaştırılacaktır. Devlet yönetiminin her organında ve her katında iktisaden başkalarına tâbi, ekonomik bakımdan zayıf durumdakiler ve dar gelirlilerle hizmet erbabının da söz ve karar sahibi olmaları gerçekleşince demokrasi en geniş anlamda güçlenecektir. Ulusça kalkınmamız böyle bir güç kazanacak olan demokratik yönetimin mümkün kılınmasıyla sağlanacaktır. Herkesin gönlünce hür yaşadığı ve herkesin birbirlerinin eşit haklarına saygılı, uygarlık âleminin içinde şerefli yerini alan bir mutlu Türkiye'nin mimarları demokrasiye bizim gibi içtenlikle inanan insanların topluca oluşturdukları çabaları sürdürenler olacaktır.» (1973 Çalışma Raporu).

Soru 47 DİSK'in sendikacılık anlayışı ve Anayasayı yorumu nasıl bir geleceği öngörmektedir?

DİSK yöneticilerine göre; Türkiye'de sürdürülen kapkaç düzeni emeğiyle geçinen yurttaşları hayat pahalılığı altında ezer ve onlar kişiler olarak horlanırken yerli ve yabancı bir mutlu azınlık Türkiye'yi bütün kaynaklarıyla sömürmektedir. Böylece sürdürülmek istenen düzenin Anayasada öngörülen sosyal adalet ilkesine aykırılığı ortada-

dır. O halde DİSK'in anladığı sendikacılık felsefesi, Anayasada öngörülen ilkelerin gerçekleştirilmesi doğrultusunda olmalıdır. Anayasa sosyalizme açık olduğuna göre devrimci sendikacılık sosyalist bir anlayışı temel görüş kabul etmiştir.

DİSK grubu Anayasaya dayandığı için, Anayasada yer alan ilkeleri nasıl değerlendirdiğini de bilmek gerekir. Yöneticilere göre sömürü düzenini Anayasa ilkelerine göre değiştirme yolunda atılacak ilk adım mutlaka dış ticaret yoluyla soygunu ve vergi kaçırmasını önlemektir. Bunun için dış ticaretin, özel bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi zorunludur. Toprak reformunun mutlaka gerçekleştirilmesi, Anayasada yazıldığı gibi toprağı olandan alıp, toprağı olmayana verilmesi ilk önce yapılacak iş olur. Planın özel sektör için de emredici oluşu, ve planın emekten yana hazırlanması, hülâsa, Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanması, savsaklanması asla caiz olmayan bir amaç olarak sendikacılığımızın karşısında durmaktadır. Çünkü emekçi halkımızın ve özellikle işçilerin, insanlık onuruna yakışır bir hayata kavuşması, çalışma hayatında sosyal adaletin yerleşmesi, ücretlerin emeğe göre ve artık - değerin azaltılması doğrultusunda verilmesi, işçilerin sağlık kurallarına uygun konut sahibi olabilmeleri ve eğitimin her dalında eşit imkâna kavuşturulması ancak ve ancak yasaların bu nitelikte çıkması ve uygulanmasiyle mümkündür. Kanunların hâkim olduğu ilkesinin yaşadığı memleketimizde bu nitelikte kanunları ancak bu yasalardan yararlanacak işçi sınıfının ve emeğiyle geçinen büyük Türk milletinin bütününe yakın çoğunluğunun temsilcileri Mecliste çoğunluğu elde edebildikleri takdirde çıkarabilirler. Bu nedenle partiler üstü politikayı değil, işçi sınıfının politika içinde yer almasını savunmak gerekir.

Türkiye'de sendikacılık, bu amaca yönelenlerin çoğunluğu sağlaması ile bugünkü yozlaşmışlıktan kurtulabi-

lir. Yoksa, Türk-İş kanadında yer alanlardan tabanı teşkil eden asıl emekçi kitle kendi sınıf bilincine daha çok erişmede geciktikçe Türkiye'nin sömürülmesine, geri kalmışlığımıza bir an önce seçimlerle son verilemez ve bu bozuk düzenin dişlileri emeğiyle geçinenleri öğütür.

Kurtuluş yolu; seçimle iktidardaki sınıfları muhalefete geçirmek ve işçi sınıf ve tabakaları ve emekten yana olanları yeteri kadar temsilcisiyle Mecliste çoğunlukta bulundurmaktır.

Soru 48 Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK'in amacı nedir?

DİSK'in amacı «işçi sınıfının ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan kalkınması ve yücelmesi için, öncelikle Türkiye'nin her bakımdan tam bağımsız olmasını ve hızlı bir kalkınma yoluna girmesini zorunlu görür. Bundan ötürü de, Türk işçi hareketinin, Anayasada öngörülen köklü dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak bir devrimci öze kavuşmasını şart sayar.» (1967, Tüzük, Md. 3).

Ve DİSK devrimcilikten ne anladığını şöyle ifade eder:

«Biz devrimciliği, bugünkü tutucu, gerici ekonomik, sosyal ve politik ilişkilerin Anayasa uyarınca değiştirilmesi ve Anayasa ilkelerinin hayata uygulanması anlamına alıyoruz.»

Fakat DİSK'i karşılarına alanlar; özellikle politik iktidarı ellerinde bulunduranlara karşı işçilerin, köylülerin, dar gelirlerin ve yoksul halkın birlik içinde iktidar alternatifi olmalarını istemeyen çıkarcılar, zaman zaman DİSK'i karalamaya önem vermişlerdir. Bunlardan bazılarına DİSK sorumluları Basın Kanunundan yararlanarak karşılık vermişlerdir. Nitekim DİSK'cilerin Moskova ağzı ile konuştuklarını yazan Tekin Erer'e, DİSK'in amacı ve kurucuların anlayışı şöyle anlatılmıştır:

«İşçileri bilinçlendirmek, emperyalizme ve onların temsilcilerine karşı uyanık bulunmalarını sağlamak, ulusal zenginliklerimizin yabancılara peşkeş çekilmemesi için uyanık bulunmalarını istemek, kısaca, işçilerin bilinçli olarak, demokratik nizamda, hükümet idaresine ağırlıklarını koymalarını arzu etmek Moskova ağzı ile konuşmak değildir. Tam tersine, bunları saklamak, halk oyuna aksettirmemek; memleketimizi sömürge haline getirmek isteyen yabancı emperyalist güçlerle, onların yerli ortaklarının taktiğidir.

«Gerçek milliyetçilik, toplum olarak, memleket olarak hastalıklarımızı tespit edip, kurtulma çareleri aramaktır. Bizim gerçekleştirmek için yemin ettiğimiz husus ve milliyetçilik anlayışımız budur. Sahte milliyetçiler gibi memleketin gerçeklerini, hastalıklarını kamu oyundan saklayarak, perde arkasında kirli işler çevirmek değil.» (23 Nisan 1967, Son Havadis, DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler'in cevabî yazısı).

Hayat, çelişkilerle dolu olarak her gün emekten ve emekçiden yana dönüşe dönüşe akıp gittiği için, sendikacılıkta da bunun yankısını bulmak elbette doğaldı. DİSK hareketiyle ilgili olarak demiştik ki «Sendikacılık hayatın aynasıdır. Onun için orada en güvenilmeze bel bağlayan muhallebi çocuklarını görüyoruz. Orada hiç bir tutamağı kalmayacak kadar onurlarını parça parça satılığa çıkarmış goygoycuları yeni efendiler ararken, haysiyetli kalemlerin desteğini yitirdikleri için bu kiralık elleri sıkanları görüyoruz. Orada en yakın geleceği göremeyecek kadar körleşenlerin, doğan güneşi ıslak işyerlerine girmekten alakoymak için cılız gövdelerini siper yapanları görüyoruz. Orada kendisini en dokunulmaz sandığı zaman üyesinden en kahredici şamarı yiyen boybeylerini görüyoruz. Ve gizli banka hesaplarının kabarık rakamlarını elleriyle okşayıp işçi sendikacılığı yüzünden para kazanıp haysiyet kaybet-

me arasındaki çelişkiyle irkilenlerin sigara külünde teselli arayanlarını görüyoruz.

Ve «ferman padişahın dağlar bizimdir» dercesine her türlü baskıya ve her türlü aldatma hamlelerine karşı direnen, bilinçle karşı koyan, cesaretle kendi safında yerini alan yüzlerce, binlerce işçinin kendi elleriyle kendi mutlu yarınlarını hazırladıklarını görüyoruz.» (Basın-İş, sayı 10).

DİSK, işçi sınıfının devrimci gücüne inanmaktadır, ve bu devrimci sınıfın, demokratik yollarla iktidara gelmesini istemekte, bu başarıdan sonra beslenmede, barınmada, sağlıkta, eğitimde, çalışmada, millî gelirin dağılışında, vergide, işçi ücretlerinin tespitinde, devlet borçlarından kurtulma yolunda, milletçe teşkilâtlanmada devrim yapılmasını amaç bilmiştir. DİSK'e göre «ardı arası kesilmeyen ilerleme ve gelişme, bilimi öncü sayarak, Anayasada yer alan köklü dönüşümleri yapma olanağını var ederek mümkün olacaktır. Üretim kuvvetlerinin çağdaş uygarlığa uygun seviyeye gelmesi ancak bizim Anayasaya sahip çıkmamızla sağlanacaktır.»

Fakat AP iktidarının Anayasa ilkelerine ters düşen tutumu yüzünden memlekette gittikçe artan çeşitli huzursuzluklar, büyük sermaye sahiplerinin tedirginliği, ekonomik gerilemeler Türkiye'yi yeni bir aşamaya getirmiştir. Bunun sonucu olarak da 12 Mart 1971'de Komutanlar Muhtırası radyo ile bütün dünyaya ilân edilmiş, Demirel'in başında olduğu AP iktidarı sonuna gelmiş, Süleyman Demirel'in istifası üzerine Başbakanlığa CHP'den istifa eden Prof. Nihat Erim getirilmiştir.

Ancak bu kez Erim, 1961 Anayasasını lüks diye nitelendirmiş, giderek Anayasada değişiklik yapılması bütün partilerce benimsenmiştir. Bu ortamda DİSK, Anayasanın suçlu olmadığını, Anayasa ilkelerinin hayata geçirilmesiyle ancak bunalımlardan kurtulunacağını değişmez bir tez olarak savunma gereğini duymuştur. Ancak 11 ilde Sıkıyö-

netim ilân edilmesi, sendikal eğitimin yasaklanması, toplantıların izne bağlanması, bazı bölgelerde grev yasaklarının uygulanması DISK'in sendikal çabalarını bir hayli aksatmıştır.

Böylece, politik dilde «12 Mart Dönemi» diye anılan sıkıntılı, baskılı ve acılı yıllar yaşamıştır Türkiye. Ve Erim, Melen (5 Haziran 1972), Talu (15 Nisan 1973 - 7 Şubat 1974) Başkanlıklarında kurulan üç kabine dönemini içeren 12 Mart sonrası Türkiye'nin hukuksal ve politik yapısında önemli gerilemelere ve özellikle Anayasada yapılan değişikliklerle ciddî özgürlük kısıtlamalarına neden olmuştur. Anayasa üç kez değiştirilmiş, kişi ve kurum haklarını düzenleyen yasalarda demokratik özgürlüklere tırpan atılmış, yargı birliği bozulmuş, özel mahkemeler kurulmuş, memurların sendikal örgüt kurması yasaklanmıştır.

Bütün bunlara ve geniş kıyımlara, cezalandırma ve mahkûm etmelere karşın TİP'in kapatılmasıyla sola vurulmak istenen ağır darbe, bu kez CHP'nin sosyal demokrat bir çizgiye daha yakınlaşması sonucunu doğurmuş, işçi örgütlerinin en etkini durumuna gelen DİSK, genel ve yerel seçimlerde CHP listelerine oy verilmesi çağrısını yapmış, bu da olumlu sonuç vermiştir. Nitekim 14 Ekim 1973 seçimlerinin ilk ve kesin sonuçları şöyle olmuştur:

Cumhuriyet Senatosu: CHP 25, AP 22, MSP 3, CGP 1, Bağımsız 1.

Millet Meclisi: CHP 185, AP 149, MSP 48, DP 45, CGP 13, MHP 3, TBP 1, Bağımsız 6.

İşçi sınıfının daha bilinçli şekilde sola oy vermesi, iktidarı ve onu oluşturan burjuvaziyi tedirgin etmiştir. Seçim sonuçlarına paralel olarak işçi sınıfının güncel konularda gösterdiği azimli mücadele ve başarı, örgütlenmede sağladığı nicel ve nitel üstünlük bu burjuva huzursuzluğunun kaynağı olmuş, hele gençliğin ve aydınların işçi sınıfı doğrultusunda ve onların mücadelelerine omuz veren

biçimdeki çabaları iktidarın baskı dozunu arttırması için yeter bir neden olmuştur. Olmuştur ama, burjuvazi tedirginliğini, yapageldiği tutuklama, yargılama, yasa dışı işkenceler, eğitilmiş ve beyinleri yıkanmış toplulukların işledikleri cinayetler ve de memur kıyımlarının şiddetlendirilmesi kendilerinin yarattığı ve adına «huzursuzluk» dedikleri ortamı kendi istedikleri modeli uygulamaya döndürememiştir. Bu; iktidarın daha hırçınlaşması sonucunu doğurmuştur ki bu da toplumun önemli katlarında can güvenliğini ciddî şekilde tehlikeye sokmuştur. Böyle olduğu halde solda yeni politik örgütlenmeler olmuş TSİP, TİP, SP, TEP kurulmuştur.

Sendikal örgütlenmede ise DİSK ön plana çıkmış, bağımsız sendikaların en etkinleri DİSK'e katılmış, sosyal demokrat sendikalardan Tekstil'in DİSK'e katılması o akım içinde DİSK'e kayışı sağlamıştır. Bağımsız sendikalardan Sosyal - İş'in DİSK'e katılması ise sendikal örgütlenmede «bağımsızlık» kavramının reddi gibi olumlu bir sonuç doğurmuş, Genel-İş gibi 100.000 üyesi olan bir sosyal demokrat sendikanın Türk-İş Konfederasyonundan ayrılması ve DİSK'e katılma kararı vermesi yeni ilerici adımların atılmasına olanak sağlamıştır. Elbette, işçi sınıfındaki bu olumlu gelişme ve toparlanma, sosyalist partilerin kurulması ve sendikacıların kurulmuş bu partiler karşısında daha çok TİP'e eğilim göstermesi, sanayileşmede ve ekonomide görülen oluşumun dayattığı ekonomik politik ve sosyal koşulların toplumun gidişine ters düşen yönde oluşundandır. Sermaye gruplarının süratli kapital biriktirmeleri, firmaları birleştirmeleri, holdingleşme, böylece piyasanın az sayıda firma tarafından denetlenir olmasının verdiği orta kapitallerdeki çöküş, bazı girişimleri davet etmiştir. Büyük burjuvazi kendini rahat hissedebilmek için işçi sınıfının isteklerini sınırlamak ve de geriletmek yolunda sert adımlar atmaya hazırlanmıştır. Bunun sonucu

olarak İktisadî Devlet Teşekküllerinin yapısı değiştirilmiş, yerli ve yabancı özel teşebbüs, devletçe başlatılan sanayi kuruluşlarına ortaklık yolunu açmış, böylece büyük burjuvazi sanayileşmede gelişme göstermiştir. Bunu Yatırımları ve İhracatı Teşvik tedbirleri adı altında büyük çıkarlar sağlayan mekanizmayı işletebilme izlemiştir. Böylece 1963'ten bu yana çıkarılan yasalar (202 sayılı Gelir Vergisi ile ilgili yasa 261 sayılı İhracatta Vergi İadesi ile ilgili yasa, Gümrüklerle ilgili yasa) sonucunda 1967'de çıkarılan Yetki Kanunu ile Devlet, özel teşebbüse çok büyük gelir aktarmaları yapabilmiştir. Bunların verdiği genişleme ve zenginleşmeye alışan büyük burjuvazi, işçi sınıfından gelen her ileri isteği, her yasal korunmayı engellemek için solculuğu bir umacı durumuna getirmeye önem vermiştir.

Sendikacılıkta solu temsil eden DİSK'in hem gelişmesini önlemek, hem de olanak buldukça mevcut potansiyelini geriletmek için eğitilmiş, beyinleri yıkanmış grupların doğrudan doğruya sendikal mücadeleye dalış yaptırılması dönemi açılmıştır. Devrimci sendikalara katılmaları önlemek için yapılan saldırılar yalnız sendikacılara ve onların binalarına yönelmekle kalmamış, ilerici meslek örgütlerine ve sosyalist partiler binalarına da uygulanmıştır. Bu saldırı türü ise işçilerin kendi meslekî çıkarlarıyla politik çıkarlarının hangi örgütlerde olduğu gerçeğini ortaya koymuştur. Bunun sonucu olarak işçi sınıfının bilinçlenme grafiği politik doğrultuda yükselmiştir.

II. BÖLÜM

İŞÇİLERİN POLİTİK ÖRGÜTLENMESİ

Soru 49 İşçiler meslekî teşkilâtlanma yanında siyasî partiler kurmayı da başarmışlar mıdır?

İşçiler, uzun süreden beri politika alanında eyleme girmişlerdir. Ancak birçok yasaklamalar, koğuşturmalar, cezalar, işkenceler, aldatmalar, ihanetler, yanılmalarla geçen uzun bir tarih parçası içinde sosyalist birikim, ürünlerini 27 Mayıs'tan sonra devşirmeye başlamıştır.

1895'ten bu yana çeşitli adlar altında ya işçileri amaç bilen siyasî kuruluşlar oldu, ya da işçilerin katılması ile siyasî örgütler faaliyete geçti. Bu arada işçilerin adını kullanarak bu sınıfı aldatmaya çalışan birçok örgütler de görüldü.

İşçi haklarını gözettiğini programına alan çok parti kuruldu ise de Cumhuriyet Türkiyesinde, özellikle sınıf ilkesine dayanan örgüt yasağı süresince, hiç bir işçi ya da sosyalist partisi açıkça çalışma alanı bulamadı.

Her demokratik sosyalist hareketi komünistlikle suçlamak egemen sınıflarca vazgeçilmez bir ilke olduğu için yasak olan komünistlik, çok başka başka tanımlamalar yüzünden çeşitli bölgelerimizde birbirinden farklı biçimde anlaşılmış ve ona göre hareket edilmiştir; yani ona göre suçlamalar ve yermeler yapılmış, sosyalist düşünce de-

mokratik biçimde uygulanmak istendiği halde bile en ağır suçlamaların hedef tahtası olmuştur. Bu nedenle burjuvazinin parti olarak örgütlenmesi karşısında işçiler kendi partilerini kolayca kuramamışlar ve hep aldatıcı burjuva vaadlarına takılmışlar, o partileri iktidara getirmişlerdir. Genel olarak bu birkaç noktayı belirttikten sonra bu bölümü biraz derinleştirebiliriz.

Soru 50 Burjuva partileri işçi sendikalarını denet altına almak istemişler midir?

İşçiler, sendikaları aracılığıyla grev hakkını rahatlıkla ve bütün yardımcı elemanlarıyla kullanmaya başladıktan sonra burjuva partileri, grevleri önlemek ve işçi hareketini göstermelik duruma getirmek isteğiyle sendikalara sızmağa başlamışlardır. İlk sızma, 1908'de Rumeli Şömendöfer işçilerinin greviyle başladı. Bu grev, İttihat ve Terakki Fırkasının (partisinin) işine gelmedi. Grevi önlemeye çalışırken de, sendikaların greve gitmelerini önceden imkânsız hale getirmek için işçi örgütlerine kendi adamlarını yazdırdı veya örgütlerin başındakileri elde etmeye koyuldu. İttihatçıların açtığı bu çığıra çeşitli renkteki «sosyalist» adlı partiler, sosyal demokratlar, Mesai Fırkası, Tetebbüü İçtimaî Fırkası gibi teşekküller de olumlu ve olumsuz açılardan devam ettiler.

CHP, iktidarda iken, 1947'de, kendiliklerinden kurulan sosyalist görünümlü bağımsız işçi sendikaları Sıkıyönetim Komutanlığınca kapatılınca, sendikaları denet altına alabilmek için bir kanun çıkardı, İstanbul, Ankara ve Zonguldak'taki bazı sendikaları kendi adamları aracılığı ile kurdurdu, para yardımında bulundu, onları kendi ekonomik ve sosyal görüşlerinin savunucusu durumuna getirdi. Yani hem işçi sendikaları olacaktı, hem de bu sendikalar

CHP iktidarının dümen suyunda gidecek, işçi hakları ve çıkarları CHP'nin izni olduğu vakit ve CHP'nin tanıdığı ölçü içinde aranır görünecekti. Fakat Demokrat Parti kurulduktan sonra, o parti de işçi sendikalarını kendi eğilimine ve muhalefet cephesine çekebilmek için büyük çabalar harcadı. İşçi sendikaları o hale geldi ki, ya CHP il merkezinden (Cağaloğlu'ndan) ya da İstanbul'daki DP li merkezinden (Tünel'den) idare edilir oldu. İstanbul'da biri CHP'yi tutan, öteki de DP'yi destekleyen iki Sendikalar Birliği birbirine karşı çetin bir polemik yapma dönemine girdi.

Polemik'in temeli, İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin CHP denetiminde olduğunun ispatlanması, buna karşı Hür İşçi Sendikaları Birliğinin de Demokrat Parti'nin etkisinde bulunduğunun açıklanması noktasında toplanıyordu.

Zaten gerek CHP'nin, gerekse DP'nin il yönetim kuruluna bağlı «işçi bürosu», «işçi komitesi» gibi adlarla yan kurullar meydana getirmesinin amacı, işçi sendikalarını etki altında bulundurmak ve bu kurulları milletvekilliği heveslisi sendikacılardan oluşturarak onları kendi aralarında da anlaşmazlığa düşürmek ve işçi birliğini gerçekleştirmemekti. Örneğin DP'li olan sendikacılardan Mahmut Yüksel, DP'li sendikacılardan Rüştü Güneri'nin milletvekili olmaması için partisi içinde çalışmış, Güneri de kendisinin milletvekili olabilmesi için öteki arkadaşlarını atlatıcı bir yol izlemiştir. DP'liler arasındaki iç sendikal mücadele, CHP'liler arasında da bir vakitler bol bol görülmüştür.

Ne zaman ki DP, beklemediği bir zaferi kazandı ve CHP bir anda muhalif parti durumuna düştü, o vakit de seçimler sonuçlanmış ve milletvekili olan sendikacılar belli olmuş bulunduğundan hiç olmazsa dört yıl için aradaki anlaşmazlık sona ermiş, CHP'liler yumuşak başlı hareket etmiş, DP'liler fazla hırslı çıkmamış ve iki sendikalar birliği birleşmişler, eski dargınlıkları bir tarafa atmışlardır. Fakat

önemli konularda yine bir kısım sendikacılar CHP'ye hoş gelen tutumlarını sürdürmüşler, bir kısmı da DP'ye aykırı gelecek hiç bir sendikal girişimde bulunmamaya dikkat etmişlerdir.

Ancak, DP'nin 1950'de iktidara gelmesi, işçi sınıfının ve birtakım sendikacıların gözlerinin açılmasına yardım etti.

Soru 51 : DP'nin, işçilerin gözlerinin açılmasına yardım eden tutumu veya eylemi hangisidir?

DP, muhalefet yıllarında grev hakkını savundu. Buna karşılık CHP grev hakkına karşı çıktı. O kadar ki, grev hakkıyla ilgili bir sözlü soruya cevap vermek zorunda kalan CHP'nin 1950 öncesi Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer, daha önce işçilerin temsilcileri olarak sendika başkanlarını toplantıya çağırdı. Onlara grevin aleyhinde bulunmalarını telkin etti. Hatta kendisine grev hakkını istemediklerini belirten telgraflar çekmelerini istedi. CHP'li sendikacılardan bir kısmı bu etkilerle Sirer'e «biz grev istemiyoruz» yollu telgraflar çektiler ve bunlar Mecliste Sirer tarafından okundu. Bu olay, işçileri iki burjuva partisine böldü. Ama işçi çoğunluğu, 1950 milletvekili seçimlerinde, grevi hararetle savunan DP'ye oylarını vermiş ve CHP, büyük yenilgiye uğrayarak iktidardan düşmüş, CHP'yi tutan sendikacılar neye uğradıklarını şaşırmışlardı. Bir süre önce büyük laflar ve iddialarla DP'lilere çalım satanlar, artık DP'lilerle işbirliği yapmanın yollarını araştırmışlardı. Bu tutum ve sonuç, burjuva partilerinin işçileri parçalamada yarar gördüğünü ve işçilerin eline bir şey geçmeyeceğini ispat etti.

Soru 52 : DP iktidarından işçilerin aldıkları büyük ders ve çıkarılan sonuç neydi?

DP, muhalefette iken hararetle savunduğu grev hakkını 10 yıl süren uzun bir iktidar döneminde asla kanunlaştırmadı. CHP de, işçilerin zoruyla programında değişiklik yaparak grev hakkını kabul etti. Fakat ne CHP grevi kanunlaştırmak için çaba harcadı, ne de DP grev hakkına yanaştı. Böylece iki burjuva partisi sadece işçileri zaman zaman kendi öz haklarına karşı çıkarmayı başardı ve grev isteyen işçiler sonradan grevi unutmaya, grev istemeyenler de DP iktidarı boyunca grevi savunmaya koyuldular. Bu kez de DP'li sendikacılar grev aleyhinde gizli mektuplar göndermeye başladılar devrin Başbakanına. Yani burjuva partileri, işçilerin en önde gelen haklarını vermemek için bile bir kısım işçileri kandırmasını biliyor ve sendikacılar da birbirlerine düşerek esas isteklerini unutuyor, işçiler ağır ekonomik sıkıntılar ve tehlikeli iş şartları içinde kıvranıp duruyorlardı.

DP iktidarı, yalnız vaadettiği grev hakkını vermemekle kalmamış, işçilerin kendi partisine karşı uyanışlarından korkarak, uzun yıllardan beri kanunî bir çalışma düzeni içindeki işçi sendikaları birliklerini birer birer kapatmaya başlamıştı. Ancak DP'lilerin işbaşında bulundukları sendikalar birlikleri kapatılmamış, böylece kanunları partizanca ve adamına göre uygulama dönemi açılmıştı. Bu gidiş, DP iktidarını Anayasa dışına düşürmüştü.

İşçiler, işte DP'nin bu Anayasa dışına düşme sonucunda açılan yeni dönemde, 27 Mayıs 1960'tan sonra, tâ 1872'lerden gelen ve birike birike 1960'a ulaşan ekonomik ve sosyal isteklerinin yoğunluğunu Kurucu Meclise duyurabilmiş, yeni Anayasa grev hakkını, özgür sendikalar kurma ve daha başka hakları kabul etmişti. Ne var ki, İktidar,

Anayasaya göre çıkarmak zorunda olduğu kanunları çıkarırken, işçi haklarının pek çoğunu özünde ve kapsamında sınırladı, bunu hazırlarken de üye çoğunluğunu elinde bulunduran Türk-İş konfederasyonuyla işbirliği yaptı.

Bütün bunlar şunu gösterdi:

Burjuva partileri, işçi haklarını vermez, işçilerin sömürüsünü önlemez, işçileri böler, parçalar, kendi etkisi altına almak için işçi örgütlerinin yöneticilerinden ele geçirebildiklerini kendi emellerine göre çalıştırır ve göstermelik işlerle kitleleri oyalar, işçi sınıfının bilinçlenmesini mümkün olabildiği kadar geciktirmeye çalışır. Fakat bu geciktirme er geç sona erer. Nitekim 961'de işçiler, kendi öz partilerini, Türkiye İşçi Partisini kurmayı başarmışlardır. 13 Şubat 1961, işçi sınıfının kurtuluşa açılan ilk büyük politik hareketi olmuştu.

Soru 53 : 1960'tan sonra işçilerin politika alanındaki çalışmaları nasıl olmuş ve nasıl bir yönde gelişmiştir?

27 Mayıs 1960 hareketinden ve Kurucu Meclis'in yeni bir Anayasa hazırlamasından, halkın oyuna sunmasından sonra işçilerin pek çok hakları gibi politik hakları da Anayasada yer almıştır. İşçiler 960'tan sonra, burjuva partilerinin yedeğinde gitmekten ve işveren çevrelerinin egemenliğindeki partilerden Meclise girmeyi dar bir kadro ile de olsa istemekten ve çok kez reddedilmekten bıkıp usandıklarını söyler olmuşlardır. Böylece eski DP'liler, CHP'liler ve bağımsızlar kendi sendikalarının ve Sendikalar Birliği'nin toplantılarında bu konuyu konuşup tartışmaya başlamışlardır. Sonunda pek çok işçi sendikası yöneticisi bir işçi partisi kurulmasında fikir birliğine varmışlardır. Bun-

lar arasında Seyfi Demirsoy, Nuri Beşer, İbrahim Denizcier gibi sendikacılar da yer almış, ancak Müskirat, Tütün ve Yardımcı İşçi Sendikaları Federasyonu'nun (Şimdiki Tek Gıda-İş'in) Kongresi öncesinde böyle bir girişimin zararları üzerinde durulmuş, asıl işçi partisi fikrini savunan Kemal Türkler, Rıza Kuas, Şaban Yıldız, İbrahim Güzelce, Kemal Nebioğlu ve arkadaşları bu «biraz bekleme» önerisine uymuşlardır. Fakat parti genel başkanlığını isteyen Nuri Beşer'in bu isteği yerine getirilmeyince Beşer AP'ye girmiş, Seyfi Demirsoy CHP'li kalmayı yeğ görmüş, fakat diğer sendikacılar bir işçi partisi kurmada karar kılmışlardır.

İşte böyle bir ortamda Türkiye İşçi Partisi'ni yalnız sendikacılar, aralarına kurucu olarak hiç bir aydını almadan, kurmayı başarmışlardır: 13 Şubat 1961.

Hemen şunu belirtelim: Sonradan Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmış olmasına rağmen, on yıl politika hayatında söz sahibi olan TİP'in en başta gelen özelliği ilk defa işçilerin kendi karar ve teşebbüsleriyle kurulan ilk siyasî parti olmasıdır. Bu nedenle bu olay üzerinde biraz durmak gerekir.

Çok partili hayat içinde Türkiye İşçi Partisi'nin çok önemli ve çok özel bir yeri vardır: Türkiye'nin siyasî tarihinde birçok sosyalist, emekçi ve işçi partileri görülmüştür. Bu partiler ya kısa bir süre sonra varlığıyla yokluğu bir duruma düşmüştür, ya da kapatılmıştır. Bu arada kurulan bütün emekçi partileri yukarıdan aşağıya doğru bir iniş yapmış, okumuş yazmışlar, politika tecrübeleri olanlar toplumcu partileri kurmağa karar vermiş ve yanlarına işçileri de «kurucu» olarak almışlardır. Oysa Türkiye İşçi Partisini kurma fikri işçilerden gelmiş, işçiler kendi aralarında parti kurmaya karar vermiş ve kurucu olarak da yalnız işçiler görev almış, kendilerine yardımcı olan oku-

muşların kurucu gösterilme isteklerine ısrarla karşı koymuşlardır.

Türkiye İşçi Partisi, iktidara gelmiş geçmiş partilerin işçilere ve işçi meselelerine sırt çevirişinin bir sonucu olarak doğmuştur. Uzun yıllar sendikacılar, kendi aralarından bazılarının milletvekili olarak Meclise seçtirilmesini öteki partilerden istemiş, beklemiş ve bu yolda birçok çabalar göstermişlerdir. Fakat partiler sendikacılara birkaç kişilik kontenjan tanımış, seçilen sendikacılar milletvekili sıfatını «işçi» olarak değil, «parti» milletvekili olarak kullanmışlardır. Zaten sendikacılar arasında seçilen milletvekillerinden çoğu, ikinci bir seçimde aday gösterilmeyince tekrar sendikacılığa dönmemiş, iş adamı olarak hayatlarını devam ettirmeyi daha yararlı bulmuşlardır! Örnekler: Ali Rıza Arı (CHP), Ahmet Topçu, İhsan Altınel, Necati Diken, Ahmet Ünal, Recep Kırım (DP).

27 Mayıs 1960 hareketinden sonra DP'nin kapatılması politikacılarının Yassıada'da muhakeme edilmeleri, öteki partilerin politik faaliyetlerden bir ara yasaklanmaları, yeni bir seçime gidilmesi yolundaki demeçler ve eğilimler, bir kısım sendikacıların yeni bir siyasî parti kurma isteğini kamçılamıştı. Sendikacıların Millet Meclisinde bulunması isteğinde ittifak eden sendikacılardan bir çoğu yeni bir parti kurma konusunda çekingen ve korkak davranmış, bir kısmı ise cesaretle bu isteğin gerçekleşmesine çalışmıştır. İstanbul İşçi Sendikaları Birliği yöneticileri arasında bulunan ve birbirleriyle anlaşarak sendikacılık çalışmaları yapan işçilerden birkaçı (Kemal Türkler, Avni Erakalın, Şaban Yıldız, Kemal Nebioğlu, Rıza Kuas, İbrahim Güzelce) yeni bir parti kurma konusunda ilke kararı almış ve tüzüğünün, programının hazırlanışı için daha önce particilik tecrübesi olan tanıdıklarıyla temasa geçmişlerdir.

Aralarına bazı sendikacılar da sokulmuş, sonunda 13

Şubat 1961 günü TİP'in kuruluş dilekçesi İstanbul valiliğine verilmiştir. Genel Başkanlığa Avni Erakalın, Genel başkan vekilliğine Kemal Türkler, Genel sekreterliğine Şaban Yıldız seçilmiştir. İlk günlerde TİP'e girmeleri için Kurucu Meclisteki sendikacılara ısrarla teklifler yapılmış, fakat bunlardan hiç biri (Bâhir Ersoy, Feridun Şakir Öğünç, İsmail İnan, Ömer Karahasan, Tekin Çullu, Kerim Akyüz) bu isteğe uygun hareket etmemiştir.

Soru 54 : TİP, bu durumda nasıl bir varlık göstermiştir; başka partilerle birleşmeye çalışmış mıdır?

1961 Milletvekili seçimleri gelirken TİP belli bir güç gösterememiş, Parti Genel Başkanı, YTP listesinden İstanbul adayı olmayı kabul etmiş ve Parti Genel Başkanlığını bırakmak zorunda kalmıştır. Türkiye İşçi Partisine yakınlık duymayan sendikacılar ve Türk-İş Konfederasyonu, seçimlere katılacak partiler listelerinde onar sendikacının aday gösterilmesi yolunda çabalar harcamış, fakat bundan olumlu hiç bir sonuç çıkmamış, TİP de gelişme hızını yitirmiştir. Genel Başkan vekili tarafından yönetilen partideki durgunluk Türk-İş yöneticileri bir Çalışanlar Partisi kurulması fikrini ortaya atınca - yerini ciddî bir çalışmaya bırakmıştır. Aralarında uzun süre liderle yönetim, kollektif yönetim tartışmaları yapan TİP kurucuları, aydın bir yöneticiden ve gerçek bir liderden yoksun bulundukları için, birçok işçiler üye ve tanınmış sendikacılar kurucu ve yönetici olduğu halde TİP'te beklenen gelişme görülmemiştir. TİP'e yakınlık göstermeyen Sosyalist Partisi de yalnız okumuş-yazmışlardan ibaret bir kuruluş biçiminde kaldığı için o da başka nedenle gelişememiş, iki partinin birleşmesi yolundaki istekler ise hep isteyenin kendisin-

de kalmış, ortam bulamamıştır. Bu birleşme ancak Türkiye İşçi Partisinin yeni bir tüzük ve programla ortaya çıkışından sonra mümkün olmuştur. (Türkiye Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Minnetullah Haydaroğlu, bu birleşmeyi 12 Mayıs 1962'de bir basın toplantısı ile açıklamış «memlekette sosyal dayanışmanın aynı gayeyi taşıyan partilerin parçalanması ile değil, tekelden ve yekvücud olarak dâvayı savunmalarıyla mümkün olabileceğini» söylemiştir. TİP'in Merkez Yürütme Kurulunun birleşme teklifini memnunlukla karşılayan TSP ad üzerinde hiç bir iddiada bulunmadan birleşmeyi gerçekleştirmiştir.)

Soru 55 : Çalışanlar Partisi niçin kurulmak istendi, neden kurulamadı?

Yakın tarihimizin bu önemli olayı üzerinde durmakta büyük yarar vardır. Kanaatimize göre Çalışanlar Partisi teşebbüsü, bir kısım sendikacılara parti kurmanın güçlüğünü anlatmak isteyenlerce desteklenmiştir. Partinin kurulması güçlükleri deneyle işçilere anlatılacak ve bazı cuntacılar, sendikacıları kendi saflarına çekmeyi başaracaklardı. Ama daima demokratik düzenden yana olan işçiler bu teşebbüsü, gerçekten bir siyasî partiyi kurmak olduğunu kabul ettikleri bu girişimi desteklemiş, fakat sonuç alınmayınca demokratik olmayan fikirlere - cazip de görünseler - yanaşmamışlardır.

Bu bakımdan önce Çalışanlar Partisi hareketinin nasıl başladığını ve nasıl bir gelişme gösterdiğini bilmek gerek:

Çalışanlar Partisi kurulması fikri, Ocak 1962'de Türk-İş Temsilciler Meclisinde ve Çalışma Bakanlığı Çalışma Meclisi toplantısında açıklanmıştır. 1962 Ocak ayında Türk-İş Başkanı Seyfi Demirsoy, yeni bir parti kurma gereğini sa-

vunmuştur. Başkana göre öteki partiler işçilere ve işçi dâvalarına sırt çevirmişlerdir. Artık işçiler kendi temsilcilerini kendi partileri aracılığıyla Meclise sokacak ve işçilerin bitip tükenmeyen dâvalarını halle çalışacaktır.

Adının muhtemelen Çalışanlar Partisi olduğu basına yansıdıktan sonra Türkiye İşçi Partisi yöneticileri (özellikle Kemal Türkler ve Avni Erakalın) Ankara'da bu yeni kuruluşu önleme ve parti kurmaya kararlı görünenleri TİP'e toplama çalışmalarına başlamışlardır. O kadar ki, yapılan toplantılarda TİP yetkilileri, partinin bütün yönetim kadrolarını boşaltacaklarını ve yeni parti kurucularını bu mevkilere getirmeye razı olduklarını bildirmiş, hatta yeni bir program ve tüzük hazırlanmasına da razı olacaklarını anlatmış, işçilerin iki ayrı işçi partisinde parçalanmasının önlenmesi için her fedakârlığa katlanacaklarını belirtmişlerdir. TİP yetkilileri, yeni bir parti kurmadansa kurulmuş ve iyi kötü bir adı ve örgütü olan TİP'te toplanmayı sonuna kadar savunmuşlardır. Ancak Çalışanlar Partisi'ni kurmaya kararlı görünenler bu tekliflerin tümünü reddetmiş, TİP'in ölü doğduğunu iddia etmiş ve yeni Partide birleşilmesi, TİP'in kendi kendini feshetmesi görüşünü savunmuşlardır. Kemal Türkler buna karşı çıkmış ve TİP'i kapatmayacaklarını söylemiştir. Bu kesin karar üzerine bilim adamlarının da katıldığı bir komisyon Çalışanlar Partisi'nin programını hazırlamaya koyulmuştur.

Soru 56 : Bu dönemde TİP kurucuları nasıl bir çalışma dönemine girmiş, hangi aydınlarla, nasıl bir ilişki kurmuştur?

TİP yetkilileri Ankara'da bu yeni kuruluşu önlemede başarı sağlamayınca, parti yürütmenin sendika yürütme olmadığı gerçeğini tecrübe ile denemiş olarak Partiye li-

der arama konusunu ele almışlardır. İlk sıralarda Parti liderliğine Prof. Cahit Talas, Av. Dr. Orhan Arsal, Prof. Sadi Irmak (İlk Çalışma Bakanı), Cemil Sait Barlas, hatta Prof. Fındıkoğlu, Nadir Nadi de düşünülmüş, ancak hiç birinde ittifaka varılamamıştı. Çalışanlar Partisi hareketi günün konusu olunca parti liderliği sorunu yeniden ele alınınca bu aydınların hangisinin liderliğe daveti uzun tartışmalara yol açmıştı. Hatta Parti kurulurken yapılmayan aydınları davetin şimdi yapılması için Parti Merkez İcra Komitesinin 21 kişiye çıkarılması, bunlardan üçünün aydın, üçünün küçük esnaf, küçük tacir, üçünün de fikir işçisi (gazeteci) olması görüşülmüştür. Bu dönemde lider olarak şu isimler üzerinde durulmuştur:

Prof. Z. F. Fındıkoğlu, Ali Rıza Arı (CHP işçi milletvekillerindendi), Dr. Ekmel Zadil, Mehmet Ali Aybar, Orhan Arsal, Sabahattin Zaim, Sedat Erbil, Yaşar Kemal, Prof. Sabri Esat Siyavuşgil, Esat Tekeli, Nadir Nadi, Esat Çağa.

Bu isimler üzerinde durulması TİP'in ilk kuruluşunda görev alanların işçi konularıyla ilgilenen herkesi iyi niyetle gördüklerini, onları sosyal ve ekonomik felsefeflerinde belli bir ayırım yapmaya gerek duymadıklarını da anlatmıştır. TİP yöneticileri, kendilerine aydınlardan bir lider seçmek ihtiyacını kesin olarak duyunca çeşitli müzakerelerden sonra, yakından tanıdıkları bir gazetecinin salık vermesi üzerine Doçent Av. Mehmet Ali Aybar'la temasa geçmeyi kararlaştırmışlardır.

İstanbul Üniversitesi Devletler Hukuku doçenti iken ve yedek subay olduktan sonraki yayınları ve davranışları ile işçilerin dikkatini çeken Mehmet Ali Aybar'la TİP yöneticileri birçok kereler evinde, yazıhanesinde ve Parti merkezinde temaslar yapmışlardır. Aybar daima işin önemini ve hatta çeşitli tehlikelerini belirtmiş, Parti Genel Başkanlığını kabul ettiği takdirde başlayacak hücumları söylemiş ve memleket hizmetinde çok şeyin başa gelebi-

leceğini ısrarla hatırlatmıştır. Bunun sonunda sendikacılar Mehmet Ali Aybar'ı, Aybar da sendikacıları ikna etmiş ve durum varılan anlaşmaya göre basına duyurulmuştur.

Kurucular, yayınladıkları bir bülten ve basına verdikleri yazılı demeçle (8 Şubat 1962) şunu belirtmişlerdir:

«Partimiz emek gücünü temsil eden bir partidir. Yani Türkiye'de çalışan bütün halk kitlelerini, işçi sınıfının toplumcu aydınlarla işbirliği etmesinden doğan demokratik öncülüğü etrafında toplamayı amaç bilen bir partidir. Hemen şurasını da ilâve edelim ki, Partimiz, programımızdaki esasları benimseyen herkese, hangi sıfattan olursa olsun açıktır. Türkiye İşçi Partisi, Anayasanın ve kanunların çizdiği yoldan iktidara gelip, Anayasa çoğunluğunu elde ettiği takdirde her şeyden önce memleket ekonomisinde, demokratik usullerle dönüşümler yapmak kararındadır.»

TİP'teki bu gelişmeden sonra Çalışanlar Partisi kurulması fikri unutulmuş, yerine TİP'i çökertmek için tertipler hazırlama faslı başlamıştır. Çeşitli hücum ve iftiraların yanı sıra, Türk-İş, vesileler yaratarak TİP'i kötülemek, gelişmesini önlemek, hatta kapattırmak için burjuva partilerinin en önde saldırı ve iftiralar yağdıran bir örgütü durumuna düşmüştü. Türk-İş'in bu yoldaki tutumu, bir iftira mekanizması haline dönmesi, bu defa konfederasyon içinde önemli sendikal sorunların çözümünde fikir ayrılıkları son derece derinleşmiştir. Bu temel ilkelerdeki mücadele bölünmeye yol açmıştır. Böylece Türkiye'de işçi hareketleri, işçilerin gerçek çıkarlarını ve sınıf bilinçlerini temsil eden devrimci iki örgüt içinde (biri politik, ötekisi ekonomik), birbirinden ayrı olarak, iki koldan gelişme göstermiştir.

TİP'in kurulması, kurucularının en önemlilerinin burjuva partilerince kendilerine uydu durumuna getirilememeleri, Çalışanlar Partisi'ni kurma girişimiyle TİP'i kendi kendini feshetme yoluna itememeleri bazı sermayeci çevre-

leri tedirgin etmiştir. Bunun üzerine TİP'in güçlenmesini önlemek için suçlama yoluna başvurmuşlar, «iftira et, yalan da olsa izi kalır» metoduna başvurmuşlardır. Özellikle TİP Anatüzüğünün 53. maddesinde partinin her kademesinde yarıdan bir fazlasının işçi olması ilkesinin varlığı geniş bir işçi grubuna parti yönetme bilgisini vermiştir. Hele Partinin birinci İzmir Kongresinde kabul edilen Programı, yalnız işçi çevrelerinde değil, aydın kesiminde de bir hayli ilgi toplamış ve giderek TİP'in en güçlü ve en bilimsel programa sahip parti olduğu görüşü yayılmaya başlamıştır.

Anayasa ilkelerini hayata geçirme ve demokrasiyi bütün gerekleri ile uygulatmayı başlıca amaç edinen TİP 1965 seçimlerinde büyük bir varlık göstermiş ve 15 kişiyi Meclise göndermiştir. TİP'in Meclisteki muhalefeti ve özellikle Anayasaya aykırı yasaların iptâli için yaptığı çalışmaların olumlu sonuçlar doğurması egemen sermayeci güçlerin sıkıntısını arttırmıştır.

1967-1968 yıllarında parti içinde başlayan görüş ayrılıkları ve bir kısım solcuların partiye karşı giriştikleri yıpratıcı saldırıları fikir hayatında şimdiye kadar görülmedik bir çekişmeye, suçlamaya, kuramlar kurup uygulamaya, aynı kanıda olmayanları kaba kuvvetle susturmaya dönüşmüştür. Sol kanat birbirini yok etme hırsıyla çırpınan insanların karargâhı durumuna getirilmiştir.

Sonunda 1969 Milletvekili seçimlerinde yalnız iki kişinin Parlamentoya girebilmesi yenilgisi ile ağır yaralar alan TİP'in Genel Başkanı Aybar, bir Genel Yönetim Kurulunda Genel Başkanlıktan, sonra da üyelikten istifa etmiş, parti yönetimi el değiştirmiştir. Partinin 4. Büyük Kongresi çok olumsuz bir ortamda yapılmış ve zayıflayan sol cephe karşısında yeni bir dönem açılmıştır. Nihayet TİP hakkında Anayasa Mahkemesi'ne, kapatılma istemi ile dava açılmıştır. Dava sonunda Anayasa Mahkemesi TİP'i

20 Temmuz 1971'de kapatmaya karar vermiştir. Bir süre sonra da TİP'in 4. Kongrede seçilen Merkez Yürütme Kurulu üyeleri ile 4. Kongrede bir komisyona seçilen üyeleri, bazı konuşmalar yapan kişileri Sıkıyönetim Mahkemesine veriimiş ve hepsi de mahkûm edilmişlerdir. Böylece TİP on yıllık bir çalışma döneminden sonra tarihe karışmıştır.

Ancak, Genel Seçim sonuçları, 12 Mart dönemini tarihe gömmüş, işkence dönemi büyük ölçüde kapanmış ve CHP - MSP koalisyonu'nun kurulmasından sonra (7 Şubat 1974) Hükûmet Meclise bir Af Yasası Tasarısı getirmiş ve sınırlı bir af sağlanmıştır (14 Mayıs 1974). Ancak affın amacından uzak olarak ve bazı tutucu partilerin oylarıyla maddelerin birbiriyle çelişkili biçimde kabul edilmesi Anayasa Mahkemesine baş vurmaları gerektirmiştir (1 Haziran 1974). Fakat beklenen tahliyeler yapılmadan bir grup sosyalist hemen TSİP'i kurmuş (22 Haziran 1974), bir süre sonra da Anayasa Mahkemesi Af Yasasının 5. maddesini iptal etmiş (2 Temmuz 1974), sonra da Af Kanununun 2. maddesindeki indirim 12 yıla çıkarılmıştır (1 Aralık 1974).

Affın Anayasa Mahkemesince adalete ve eşitliğe uygun şekle dönüştürülmesi üzerine hükümlü sosyalistler özgürlüklerine kavuşmuşlardır. Sosyalistlerin ve özellikle TİP yöneticilerinin özgür olmaları, yeni gelişmelere yol açmıştır. Eski TİP'lilerce sendikacılarla ve işyerinde çalışan işçilerle ilişkiler kurulmuş, yeniden örgütlenme isteğinin bulunup bulunmadığı araştırılmış ve sonunda tabanın isteğine uygun olarak TİP yeniden kurulmuştur (1 Mayıs 1975). TİP Genel Başkanlığına Behice Boran, Genel Sekreterliğine Dr. Nihat Sargın seçilmiştir. Partinin 22 - 23 Kasım 1975'te Ankara'da yapılan ilk İl Temsilcileri Toplantısında Genel Başkan Behice Boran yaptığı genel tahlilde Demirel'in başkanlığındaki Millî Cephe iktidarının asıl he-

definin işçi sınıfı olduğunu anlatmış ve şu görüşleri açıklamıştır:

«Şiddet hareketleri işçilere de yöneltilmiştir. Seydişehir'de ve Ankara'da sendika toplantılarına komandolar ve kolluk kuvvetlerince saldırılmış, toplantılar dağıtılmış, İstanbul ve Ambarlı'da işyerlerindeki işçilere kurşun sıkılmıştır. Yine de, işçilerin bilinçli, örgütlü direniş gücünden ürken burjuvazi ve MC iktidarı bu şiddet yöntemleriyle işçilerin üzerine fazla varamamaktadır. Asıl yapmak istedikleri devlet gücüyle, anti-demokratik yasalar zoruyla işçileri kontrol altına almak, dize getirmektir. Burjuvazinin birinci talebi işçi ücretlerini dondurmak, ikinci talebi, sendikalaşma özgürlüğünü kısıtlayıp sendikaları güdümlü hale getirmektir.

«Ücretlerin dondurulmasını haklı göstermek için enflasyonun artışı öne sürülmekte, ücret artışlarının enflasyonu hızlandırdığı iddia edilmektedir. Oysa fiyatların yükselişi ücret artışlarının önünde gitmekte, reel ücretlerin düşmesine sebep olmaktadır. Enflasyonun sebebi, ücret dışında, diğer faktörlerin, örneğin yüksek faizle alınan kredilerin, yüksek fiyatla ithal edilen araç ve gereçlerin maliyeti tırmandırmasıdır. Ücretlerin dondurulmasına yapılacak itirazları önlemek için başvurulan bir başka yol da, ücretlerle birlikte kira ve kârların da dondurulması önerisidir. Bu önerilerin aldatmacası uzun boylu tartışmaya gerek bırakmayacak kadar açıktır.»

TİP üyesi sendikacıların, işçi yaşantısını yakından bilmeleri ve partide görüşlerini dile getirmeleri, Parti Genel Başkanının işçi sorunlarına ve isteklerine gerçekçi bir yaklaşımla bakmasını ve bilimsel verilere uygun tahlil ve açıklamalar yapmasını mümkün kılmıştır. Nitekim TİP Genel Başkanı, genel işçi isteklerine uygun olarak şunları açıklamıştır:

«Ücretler dondurulmak şöyle dursun, iki toplu sözleş-

me arasındaki sürede bu sözleşme ile alınan yıllık ücret artışları dışında ayrıca, hayatın pahalılanması ve paranın satınalma gücünün azalması oranında ücretler otomatik olarak arttırılmalı, reel ücretler hiç değilse toplu sözleşme düzeyinde tutulmalıdır; gerçek geçim indekslerine göre otomatik olarak ayarlanmalıdır. Asgarî ücretler ve gelir vergisinde asgarî indirim yükseltilmeli ve her ikisi vergiden muaf tutulmalıdır. Tarım ve orman işçilerini de kapsar biçimde işsizlik sigortası kanunu çıkarılmalı, çalışma güvencesini ortadan kaldıran, toplu sözleşme ve greve gitmeleri baltalamak amacıyla işletilen, İş Kanunu'nun 13. ve 17. maddeleri yürürlükten kaldırılmalıdır. Dayanışma grevi ve genel grev hakları tanınmalıdır. İşçilerin ekonomik, sosyal durumlarını düzeltebilmeleri için sadece işyerinde ve işkolunda grev yeterli değildir. Tüm işçi sınıfını ilgilendiren önemli konularda sonuç alabilmek için dayanışma greviyle genel greve gerek vardır.»

III. BÖLÜM

SOSYAL MÜCADELE ARAÇLARI, EYLEMLERİ

Soru 57 : Grev hakkı nedir?

Grev hakkı, sınıflı bir toplumda işçilerin ekonomik, sosyal, kültürel ve de politik hakları ve menfaatleri için işyerinde topluca ve düzenli olarak işi bırakmaları hakkıdır. Grev, emekle sermaye arasında yapılan bir sosyal mücadeledir ve sermaye sahibinin kabule yanaşmadığı bir hakkı, ekonomik baskı yoluyla elde etmeye yarar.

Grev kelimesi lâtince Grava'dan gelmedir ve «İşi durdurmak için birleşen, istekleri kabul edilmezse çalışmaya başlamayı reddeden kişilerin kanuna uygun olarak birleşmesi» anlamını taşır. Bugüne dek bu tarif çeşitli değişikliklere uğraya uğraya, fakat gittikçe güçlene güçlene değişik biçimler almıştır.

Grevler, amacı ve niteliği bakımından birbirinden farklıdır. Amacı bakımından grevler: 1) Ekonomik ve meslekî, 2) Politik olarak iki büyük gruba ayrılır. Bu grevler süre bakımından da başka bir ayırıma uğrar: 1) Sembolik grevler, 2) Süreli grevler, 3) Süresiz grevler. Ayrıca grevleri kapsamı bakımından da bölümlere ayırmak mümkündür: 1) Bir işyerinde yapılan grevler, 2) Bir işkolunda yapılan grevler, 3) Genel grevler.

Uğrunda on binlerce işçinin ölümü göze alarak savundukları greve katılma yüzünden Almanya'da kulakları kesilen, Çarlık Rusyasında kitle halinde kurşuna dizilen,

Amerika'da idam edilen, başka memleketlerde de hapis yatan, sürgüne gönderilen işçiler olmuştur. Fransa'da 1539 yılında Lyon ve Paris şehirlerinde matbaacılar grev yapmış, ancak grevi iyi organize edememe yüzünden yenilgiye uğramışlardır. Bizde de yönetim hatası yüzünden başarısızlıkla sonuçlanan grevler olduğu gibi başarıyla sonuçlandırılan birçok grev de yapılmıştır.

Soru 58 : Bizde grev hakkı Anayasa ile mi işçilere tanınmıştır?

Bizde ise grev hakkı en azından 1872 yılından beri kullanılmıştır. Ancak bu hak çeşitli tarihlerde kısıtlanmış, en önemli kısıtlama İttihat ve Terakki Fırkası iktidarı zamanında olmuş, yayınlanan Tatil-i Eşgal Kanun-u Muvakkati (15 Ekim 1908) ile hem kamu hizmetleri yapan işyerlerinde grev yasağı getirmiş, hem de kamu hizmeti gören işyerleri işçilerinin kurdukları ve yaşattıkları sendikaların kapatılması yoluna gidilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ise uzun süre tek partili otoriter rejim egemen olmuştur. Cumhuriyet'in kuruluşunu izleyen yıllarda hem ayakta kalabilen işçi örgütleri kapatılmış, hem de grev yasağı konulmuştur. Böylece işçi sınıfı hem meslekî örgütten, hem politik teşkilâtlanmadan, hem de grev hakkından yoksun olarak 1946'ya kadar pek çok fedakârlığa katlanmak zorunda kalmıştır.

Böyle olmakla birlikte, işçiler zaman zaman kendilerine dayatılan ekonomik zorluklara karşı çıkmışlar, bildiriler yayınlamışlar ve hatta yasağa rağmen grev yapmak zorunda kalmışlardır; fakat grevciler cezalara çarptırılmıştır.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu dönemindeki, gerekse Cumhuriyet rejimi içindeki sosyal birikim göz önünde tu-

tulmuş, hem de işçilerin sürekli mücadelesinden ve 27 Mayıs 1960 hareketinden sonra yeni Anayasamızda yer almıştır. Anayasamıza göre (Md. 47) «İşçiler, işverenlerle olan münasebetlerinde, iktisadî ve sosyal durumlarını korumak veya düzeltmek amacıyla toplu sözleşme ve grev haklarına sahiptirler. Grev hakkının kullanılması ve istisnaları kanunla düzenlenir.»

Ancak grev hakkını düzenleyen 275 sayılı yasanın uygulanmasında pek çok aksaklıklar görülmüş ve bu yüzden gerçek sendikalarla, sarı sendikalar arasında toplu sözleşme yapma yetkisi alma açısından çıkan anlaşmazlıklar çok kez sarı sendikalar yararına çözümlenmiş, bu yüzden de işçiler arasında çatışmalar çıkmış, işçilerden şehit düşenler olmuştur. Bu arada işverenlerin gizlice destekledikleri sendikaların işçi haklarını gözetmeyerek ve grev hakkını kullanmayarak uyguladıkları toplu sözleşmeler nedeniyle hakkını arayan pek çok işçi işinden olmuştur. Böylece uygulamalarda grev hakkını geniş ölçüde zedeleyen 275 sayılı yasa pek çok sarı sendikanın kurulmasına veya yaşamasına yol açmış, grev hakkı Mahkeme ve Yargıtay kararlarıyla gücünü bir hayli yitirmiştir.

Soru 59: 1923'te ve daha sonra ne gibi işçi eylemleri görülmüş ve işçilerin örgütleşmesi ne yönde geliştirilmek istenmiştir?

Türkiye işçi hareketleri tarihinde yalnız 1909 ve 1923 arasında değil daha sonraki yıllarda da çeşitli işçi hareketleri olmuş, hatta yeni yeni mücadele türleri görülmüştür. Şunu belirtmek gerek: Grevler her şehirde, her işçi grubu tarafından yapılmış, yasaklara rağmen işçiler seslerini duyurmak, haklarını aramak için çeşitli araçlar kullanmışlardır. Bunları ana çizgileriyle hatırlayalım:

1923'te Zonguldak kömür işçilerinin, İstanbul tramvay işçilerinin, İstanbul mürettiplerinin, Şark şimendifer işçilerinin grevlerinden sonra Ereğli Kömür Havzasında yapılan üç grevde 12.000 maden işçisi ocaklara inmemiş, kömür ayıklama ve yıkama bölümünde çalışanlar da greve katılmışlardır. Grevin başarıya ulaşması üzerine işletme yönetiminde bazı önemli değişiklikler yapılmıştır.

1923 Martında Bomonti Bira Fabrikasındaki greve katılan işçilerden 60'ının işten atılması, işçileri yıldırmadığı için bu kez 1923 Ağustosunda yine greve gidilmiş, iş süresinin azaltılması, sağlık kurallarına uygun bir çalışma düzeni kurulması ve çıkarılan işçilerin geri alınması istekleri önde gelmiştir. Fakat İşçi Birliği, grev kırıcılığı yapmış, düşük bir anlaşma ile greve son verdirmiştir. Bu arada işçiler arasında dinî ayırım yaparak işverenlere yarayan bir yol izlemiştir. Hatta İşçi Birliği yöneticilerinin yaptıkları bir toplantıda (17 Ağustos) Tramvay ve Tünel işyerlerinde ve araçlarında çalışan işçiler arasında dinî ayırımlar sokmaya, dikkatleri işverenlerden çevirip kendi kendileriyle mücadeleye önem verilmiştir. Yabancı veya Müslüman olmayan işçilerin çıkarılması ve yerine işsiz Müslüman işçilerin alınması tezi pek çok işçinin zararına olmuştur.

İzmir-Aydın demiryolu işçilerinin grevinde işlenen istek yabancı işçilere verilen ücretin Türk işçilerine de ödenmesi yönünde idi. İşçi Birliği Başkanı Refik Şevket (İnce) grevi kırmaya çalışmış, grev hükümetin sert tedbirleriyle 10 gün sonra neticesiz bırakılmıştır. İşverenlerin kendi aralarındaki bitmez tükenmez rekabetin pek çok örneğini veren gazete sahipleri, ilk olarak mürettiplerin grevi üzerine (6 Eylül 1923) ortaklaşa bir Müşterek Gazete çıkarmayı başarmışlardır. Mürettipler de bu patron gazetesine karşılık Haber ve Âdil adlı gazeteler çıkarmış, grev nedenlerini kamuya doğru olarak duyurmaya önem vermiştir.

Ancak grev, hükümetin aldığı bazı önemli kararlar ve tedbirler üzerine 20 Eylülde sona ermiştir.

Ekim ve Kasım aylarında (1923) Şark Demiryolları işçilerinin grevleri bu işyerlerindeki aşırı sömürünün bir türlü önlenemediğini göstermiş, İktisat Bakanı Mahmut Esat'ın (Bozkurt) aracılığıyla işçiler lehine sonuçlanan grevden sonra işveren çevrelerinin çeşitli etkileri bakanın istifasına yol açmıştır. Başbakan Fethi (Okyar)'nin grevin barış içinde ve barış yoluyla çözümlenmesi gerektiğine dair verdiği demeç, İstanbul İşçi Birliği'nce de olumlu karşılanmıştır. O yılların önemli bir olayı da Mec Donald adında bir İngiliz sosyal reformistinin İstanbul'a gelmesi, İstanbul İşçi Birliğini kendi görüşleri yönünde etkilemeye çalışması ve hükümet tarafından bu uzmana yakınlık gösterilmesi idi (21 Ekim 1923).

İşçi Birliği'nin işçiden yana olmayan tutumu, kurmak istedikleri bir işçi konfederasyonunun başına Başbakan Fethi (Okyar) Beyi getirmek için Ankara'ya bir heyet göndermeleri ile belgelenmiş, Başbakanın ise bunu gayet doğal olarak reddetmesi kraldan çok kralcı olanları hayal kırıklığına uğratmıştır.

1923'te bu örgüte karşı gerçekten işçiden yana bir Birlik kurulması için yapılan bir toplantıda kabul edilen tüzük (31 Aralık) Hükümetçe kabul edilmemiş, İstanbul'daki 19 bin, Zonguldak'taki 15 bin, Balya Karaaydın'daki 10 bin işçiyi temsil eden 250 delegenin kararını iktidarın uygulama alanına koydurmaması üzerine İstanbul, İzmir, Adana, Bursa ve Eskişehir'de yersel örgütlenmeye gidilmiş, işçi haklarının gittikçe daha iyi anlaşılması Şark Demiryolu işçilerinden sonra tekstil işkolunda da greve gidilmesi sonucunu doğurmuştur (1924). Tramvay ve gaz şirketi işçilerinin birbirini izleyen grevleri (1925 Ocak), bilindiği gibi Takrir-i Sükûn Kanunu ile durdurulmuş ve işçi hareketlerinde **durgunluk dönemi** başlamıştır. Ne var ki

yine de işçilerin anî kararlarıyla grev yapmalarına gerek duyulmayacak, iyi iş koşullarının gerçekleştirilmemesi nedeniyle Soma - Bandırma demiryolu işçileri grevi göze almış (Haziran 1926), İstanbul Liman İşçilerinin grevi (Ocak 1927) çok önemli bir olay olmuştur. Grevcilerle polislerin çatışmasına yol açan kışkırtmalar ve kararlardan sonra 5 polis ve 15 işçi ölmüş, jandarma ve itfaiyenin müdahalesiyle daha kanlı olayların önüne geçilmiştir. 320 işçinin tutuklanması, 33 işçinin olağanüstü mahkemeye verilmesi ile Liman grevi, Türkiye işçi hareketlerinde çok kanlı bir olay olarak yer almıştır. 3.000 kadar tütün işçisinin İstanbul grevi ise (Mayıs 1927) olaysız denecek şekilde geçmiştir. Buna karşılık Adana Demiryolu işçileri grevi (Haziran 9) aynı yılın ilginç olayı olmuş, grevciler isteklerinin yerine getirileceği vaadi ile grevi durdurduktan sonra, vaadların gerçekleşmemesi üzerine yine greve başlamışlardır (11 Ağustos). Yenice-Nusaybin hattı ölü duruma gelmiş, grevciler çocukları, anaları ve eşleriyle tren hattına yatmış, lokomotifleri çalıştırmak isteyen, birkaç grev kırıcısının çabasını boşa çıkarmışlardır.

Bu kez İstanbul tramvay işçilerinden 2.000'inin yaptığı greve katılanlar tazyikli su ile dağıtılmış, ama bu grev önemli gelişmelere yol açmış, örneğin tütün işçileri yarım gündeliklerini grevcilere vermiş, Şoförler Cemiyeti de grevin başarıya ulaşması için yardımda bulunmuştur. Fakat polisin sert müdahalesi, itfaiyenin yangın tulumbalarını kullanması, sopalı saldırılar düzenlenmesi, grevcileri geriletmiştir. 1928'de ise son işçi örgütü Amele Teali Cemiyeti de kapatılmıştır. Ne var ki aynı işçiler bu kez 1929'da yine greve giderek haklarını istemekte ısrar etmişlerdir. İzmir'deki incir kurutma işçileri, liman depolarında çalışan işçiler ise Serbest Fırka'nın da, Halk Partisinin de mücadelelerini protesto için greve gitmişlerdir (1930 Ağustos). Fethi Bey'in lideri olduğu Serbest Fırka'nın kapatıl-

masından sonra, iktidar, işçi örgütlerinin başına işçi olmayanları getirmeyi planlamış, dernek ve cemiyetlerin yozlaştırılması dönemine geçilmiştir. Örneğin Taşçı, Duvarcı, Betoncu İşçiler Birliği Başkanlığına Mimar Tahsin, İstanbul Demiryolu İşçileri Birliğinin başına da Mühendis Sabri getirilmişti (Ocak 1931). Türkiye Tütün İşçileri Birliği Başkanlığı partizan Topaç Ali'ye verilmiş ve işçi lokalleri açılarak burada işçilerin para vermeden oturup dinlenmesi bahanesi ile bu lokaller iktidar partisinin propaganda merkezleri haline dönüştürülmüştür.

Fakat grev hakkına dört elle sarılan işçiler yine bu hakkı kullanmaya önem veriyorlardı. Defterdar'daki Feshane Fabrikasında yapılan grev (5 Aralık 1931) önemli bir olaydı. İzmir'de Tütün Depoları işçilerinin grevi ise (Mart 1923) tüccarları tedirgin etti. Fakat Recep Peker'in CHP'ye Genel Sekreter seçilmesi, otoriter dönemin daha da ağırlaştığını göstermiştir. Peker, işçi ve zenaatkârların temsilcileriyle yaptığı görüşmede (16 Ekim 1931) Parti programını açıklamış, emekle sermaye arasında tam bir âhenk kurulması zorunluğunu anlatmıştır. [Yasaların sonradan çıkarılacağını bildiren Genel Sekreter, gerçekten sözünü gerçekleştirmiştir. Zira uzun yıllardır değişik adlarla ele alınan İş Kanunu ancak 1936'da (8 Haziran) çıkarılabilmiştir. 190.869 erkek, 51.131 kadın ve 23.000 çocuk işçinin sanayide çalıştığı bildirilmiş idiyse de (1937) 265.000'i aşkın işçi, İş Kanunu kapsamı dışında çeşitli atölyelerde ve kaçak olarak muhtelif işyerlerinde istihdam edilmekte idi.]

1935'te girişilen yeni örgütleme kampanyası CHP'nin daha önce de, uyguladığı bir planın yeniden sahneye konulmasından, itimad ettiği insanların işçi birliklerinin başına getirilmesi çabasından başka bir şey değildi:

1. İzmir'de Deniz Amelesi Birliği: a) Sa'y-i Sükûn, b) Müstakil liman vapur amelesi, c) Mavna amelesi, d) Maden kömürü tahmil tahliye amelesi, e) Kereste tahmil

tahliye amelesi, f) Liman, rıhtım, ithalât ve ihracat amelesi Cemiyeti'ni içine almıştı.

2. İmtiyazlı Şirket, Memur ve Müstahdemin Birliği; a) Tramvay amelesi, b) Telefon, su ve havagazı şirketleri memur ve müstahdemin cemiyeti'ni toplamıştı.

3. Sanayi İşçileri Birliği ise bütün fabrikalar işçilerinin derneklerini bir araya getirmişti.

4. Tütün İşçileri Birliği,

5. Matbaa İşçileri Birliği,

6. Şoförler Cemiyeti,

7. Fırın Amelesi Birliği,

adında dört birlik de kendi dallarındaki işçileri yeniden örgütlemiş ve başlarına CHP'nin güvenilir elemanlarının atanmasına ses çıkarmamışlardı.

Ayrıca CHP içinde kurulan İşçi - Esnaf Birliği «işçi ve esnafı rejime her vecihle bağlı ve faydalı kılmak» vazifesini üstlenmişti.

Bütün bu yapmacık örgütlenme o işkollarında çalışanların tümünü toplayamıyor ve etkin olamıyordu. Zira iş günü bazı işkollarında 16-17 saati buluyor, önemli on ildeki ve 38 işkolundaki işçilerin (165.000 işçinin) ücret ortalaması günde 67.1 kuruşu buluyordu ki bu ücret, sefalet ücreti bile değildi.

Soru 60 Grevlerden başka türde işçi hareketleri görülmüş müdür? Bu hareketlere ne gibi adlar verilmiştir?

İşçiler grev gibi yasal haklarından yoksunken de işi bırakmış, başka türlü eylemlere girişmişlerdir. Özellikle 1959 yılında, bir türlü işçi haklarının korunmadığı bir iktidar döneminde, yasalara aykırı da olsa, işçilerin grev yaptıkları görülmüştür. Örneğin Zeytinburnu Türk Çimentosu

ve Kireci A.Ş.'nin taş ocaklarında çalışan 170 işçiden 130'u bir anda işi bırakmışlardır. (14.12.1959). Nedeni de haklarını arayan işçi temsilcisinin başka bir işyerine nakledilmesidir. Çünkü işçi temsilcisi Ali Rıza Erdem; işverenin taşocaklarında üretilen hammaddelerin tonuna 80 lira zam yapması, fakat işçi ücretlerini bir kuruş bile arttırmaması üzerine zam istemişti. İşveren de işçi temsilcisini, «İşçileri uyandırıyor» diyerek başka bir yere atamıştı. 30 yıllık bir taşocağı işçisinin bile saatte 99 kuruş aldığını öne süren işçilerin zam isteklerini uyutmak için girişilen, temsilciyi işçilerin yanından uzaklaştırma, yasaya aykırı olarak işçilerin işi bırakması sonucunu vermiştir. Bu tür olaylara «kanunsuz grev» denmiştir.

Bir başka tür işçi eylemi de «geçici patronluk» şeklinde göze çarpmıştır. Örneğin işçilerin ücretlerini vaktinde ödemeyen bir işverenden alacaklarını isteyen işçiler, bir ara patronun ortadan kaybolduğunu görmüşlerdir. O vakit işçiler hem paralarını alabilmek, hem de boş oturmamak için «geçici patronluk» yapmışlardır. Bunun tipik örneği Alpagut kömür işletmesindeki olaydır. Ancak İstanbul'da Kâğıthane'de kurulu Kaya Cam Fabrikasında da bu tür bir olay görülmüş, 220 işçi, 50 gün geçtiği halde ücretlerini alamadıkları patrondan ısrarla ücretlerini isteyince işveren ortadan kaybolmuştur (25 Kasım 1964). Bunun üzerine işçiler 28 Kasımda kendilerinin sağladıkları hammadde ile üretimi sürdürmüş ve satış yaparak geçimlerini kısa bir süre sağlamışlardır.

«İşyeri işgali» denen bir tür eylem de görülmüştür. 1965'ten sonra ortaya çıkan bu olaylar nedeniyle pek çok kişi hakkında koğuşturma yapılmış, olaya kolluk kuvvetleri karışmış, ölenler, yaralananlar olmuştur. Yasalara aykırılığı bildirilen bu tür «işgal» olayları zaman zaman bütün Türkiye'yi ilgilendiren ölçüye varmıştı. Bunlardan ilki İstinye'de Kavel Kablo Fabrikasında görülmüş, işçiler, iş-

yerinde kalarak kimseyi içeri bırakmamış ve kendileri de işyerinde haklarını alıncaya kadar kalacaklarını ileri sürmüşlerdi. Polislerle çatışmalara da yol açan bu olayın sorumluları olarak 27 işçi mahkemeye verilmişti. (18 Temmuz 1963). Kavel Kablo Fabrikası olayı daha Anayasada grev hakkı, henüz bir yasa ile düzenlenmeden vukubulduğu için bir hayli geniş yankılar yapmış, olayla ilgili işçiler Türkiye Maden-İş Sendikası üyeleri olduğu için, işçi - işveren anlaşmazlığının önemi bakımından, Hükûmet yetkilileri sendika yöneticileriyle görüşüp, anlaşmazlığı sona erdirmeye çalışmışlardı. Nitekim Valilikte yapılan bir toplantıda anlaşmaya varılmış ve Kavel olayı sona ermiştir. Buna benzer olaylar Türk Demir Döküm, Singer, Gislavet Lâstik Fabrikalarında ve daha başka işyerlerinde görülmüştü. Kanunun yasak saydığı bu fiiller nedeniyle «işgale teşvik eden»ler hakkında adlî koğuşturma yapılmış, fabrikaların işçilerden boşaltılması için toplum polisi, jandarma, askerî birlikler kullanılmıştır.

«İzinsiz yürüyüş»le nitelendirilen işçi olayları da görülmüş, «Kanunsuz grev» diye adlandırılan olaylar da tespit edilmiştir. Ve yasal grevler dışındaki bu işçi hareketleri yasalarca yasak olduğundan pek çok işçi hakkında koğuşturma açılmış ve çeşitli cezalar verilmiştir. Örneğin Adana Belediye Fen İşçileri, kendilerine fena muamele yapan ekip başılarının değiştirilmesini sağlamak amacı ile işyerinde «oturma grevi» yapmışlardır. 100 işçinin bu girişimi Genel Hizmetler Sendikası yetkililerince uygun görülmemiş ve yapılan uyarı üzerine işçiler yeniden işbaşı yapmışlardır (28 Temmuz 1963).

«İzinsiz gösteri yürüyüşü» denen olaylar için pek çok örnek gösterilebilir. Örneğin Adana fırın işçileri, günde sekiz saat çalışmak istediklerini, bunu kabul etmeyen işverenlerini protesto için yürüyüşe geçeceklerini birbirlerine söylemişler ve böylece kendiliğinden oluşan hareket «izin-

siz yürüyüş» şekline dönüşmüştür. Zira toplantı ve gösteri yürüyüşleri kanununa aykırı her türlü eylem ceza tehdidi altındadır. 305 Adana fırın işçisinin kararlaştırdıkları işverenleri protesto yürüyüşü de — istekleri ne kadar haklı olursa olsun — kanunun suç saydığı bir fiil niteliğinde olduğundan, izinsiz yürüyüşe katılan işçiler nezarete alınmıştır (28 Temmuz 1963). Pek çok işçinin «izinsiz yürüyüş yapmak» ve buna bağlı olarak daha başka iddialarla haklarında koğuşturma açılmasına yol açan bir başka işçi olayı da 15/16 Haziran 1970 günleri İstanbul ve Kocaeli'nde görülmüştür.

15 Haziran 1970 olaylarını veren 16 Haziran 1970 günlü gazetelerdeki başlıklar olayların niteliğini anlatıyordu:

«Mağdur edilen 85 bin işçi direnişe geçti — Sendikalar kanununda yapılacak değişiklikleri protesto eden 113 işyerine bağlı on binlerce işçi, Tasarı Meclisten alınana kadar direnişe devam edeceklerini ve Anayasal haklarını sonuna kadar koruyacaklarını bildirdi. Olaya, Demirel Hükümeti'nin Meclise sunulan bir tasarı ile işçilerin sendika seçme özgürlüklerini kısıtlamak istemesi yol açtı. DİSK Başkanı «Çalışma Bakanı bu tasarılarla DİSK'i ortadan kaldıracaklarını belirtti» dedi. — 10 bin kişilik bir işçi grubu, Şevket ve Ali Demirel'in ortak olduğu Haymak Fabrikasını tahrib etti — Olaylar devam ederken Demirel Ankara'ya uçtu.» (GÜNAYDIN).

«Sendikalar Kanunu'nda değişiklik üzerine DİSK DİRENİŞE GEÇTİ... Ankara asfaltı kapatıldı, trenler durduruldu ve bir fabrika tahrib edildi — Direniş bugün de devam edecek. Vali, Emniyet yetkilileri ile gece yarısına kadar toplantı yaptı — Başbakan Demirel yürüyüşteki olaylarla ilgili olarak «Her kanunsuzluğun hakkından geldik. Bunun da hakkından geleceğiz» dedi.» (MİLLİYET).

«DİSK'in 97 işyerinde başlattığı direniş olaylara yol

açtı — Kartal'da işçiler bir fabrikayı tahrib etti.» (YENİ GAZETE).

16 Haziran 1970 günkü olayları da ertesi günün gazeteleri başlıklarında şöyle bildirdiler :

«İşçi yürüyüşünde üç ölü var — DİSK'e bağlı işçilerden başka Türk-İş'e bağlı bütün işçilerin de katılması ile büyüyen yürüyüş sırasında Zırhlı Birliklerin barikatları aşıldı ve «ordu işçi el ele» diye gösteri yapıldı. Olaylar, askerî uçaklarla da izlenirken, önemli merkezlerde sıkı güvenlik tedbirleri alındı. Levent ve Kadıköy'deki polis, asker, işçi çatışmasında 100'den fazla yaralı var.Silâh sesleri halk arasında panik yarattı. 2'si polisten olmak üzere tahrib edilen araç sayısı 5.. Köprüler açıldı. 30 kişi göz altına alınmış bulunuyor. İstanbul ve İzmit'te sıkıyönetim.» (CUMHURİYET).

«Sendikalar Kanunu değişikliğini protesto eden DİSK'in giriştiği eylem devam ediyor — İstanbul'da polisle işçiler çatıştı — Bazı Fabrikalar askerî kordon altında. Önemli kavşaklarda tanklarla barikatlar kuruldu — Vilâyet binası kordon altında — Dolmabahçe'ye doğru yürüyen işçileri durdurmak için köprü açıldı. DİSK'e bağlı 118 Ulus ve Ulusal Basımevi işçileri fiilî durum yarattı — Ulus ve Ulusal Basımevi işçilerinin Kamuoyuna bildirisi: Özgür sendikacılığı sona erdirecek yeni Sendikalar Yasası Tasarısına karşıyız. Bu tasarı, Türk işçisinin AP iktidarına, işbirlikçilerine ve gayrı millî çevrelere peşkeş çekilmesi sonucunu doğuracaktır. CHP'nin ve Ecevit'in, Anayasaya aykırı iki tasarıya karşı tüm ağırlığını koymasını bekliyoruz. Direnişimiz CHP'ye, Ortanın Solu fikrine, ya da işyerimize karşı değil, Anayasaya aykırı yasalara karşıdır.» (ULUS).

AP döneminde çeşitli işçi işveren anlaşmazlıkları Zonguldak'ta ve İstanbul'da işçilerin kurşunlanarak şehit düşmelerine neden olmuştur. Oysa anlaşmazlıklar iyi bir sosyal politika izlemek ve işçileri hor görmemekle barış

içinde çözümlenebilirdi. Nitekim 1961 Anayasası grev hakkını tanıdıktan sonra İstanbul liman işçileri, yeni bir sendikalar kanununu beklemeden 1961 Aralık sonunda greve gittiler ve 4 gün süren grevde başarı sağladılar (1962 Ocak). Aynı yıl Antalya'da işsizler miting yapıp «işçiler ekmek bulamazken zenginler pasta yiyor» diye döviz taşıyarak iş alanlarının açılmasını istediler. Fakat asıl işsizler yürüyüşü Ankara'da oldu. İnşaat işçilerinden 5.000 işsizin Meclise kadar uzayan yürüyüşünden sonra işçi heyetini Meclis Başkanı kabul ederek iş isteyenlerin konularına Meclisin eğileceğini açıkladı. Yine 1962'de İstanbul'da Gümüş Motör Fabrikasındaki bir grev ve bir yabancı sendikacının bu eylemleri desteklediğini açıklaması Türkiye'deki ikamet süresinin uzatılmaması gibi bir başka sorun yarattı ve Thalmayer adındaki bu ünlü Batılı sendikacı vurt dışına çıkarıldıktan sonra konu sendikalar arası tartışmalara yol açtı. Bursa'da yapılan otobüs şoförleri grevi ise (Haziran) Belediyenin tutumunu gün ışığına çıkardı. İstanbul'daki Derby lâstik fabrikasındaki işçi eylemleri, Bozkurt lâstik fabrikası grevi (Ağustos - Eylûl)'nden sonra İzmir'deki Çiğli Hava alanında çalışan Türk işçilerinin durumlarını ve Amerikalı yöneticileri telgrafla Amerika Cumhurbaşkanı'na protesto etmeleri yeni bir tür eylem oldu (Haziran).

1962 yılı hem işçi eylemlerinin türü, hem de birbirini izleyen işçilerin sosyal mücadelesi bakımından önemli bir yıl sayılır. Bu anlattıklarımız ve sadece olayı bildirdiğimiz, derinlemesine anlatımına geçmediğimiz grevler, protestolar ayrı bir inceleme kitabı konusu olduğundan 1962 olaylarını yine kısaca belirterek geçeceğiz.

Zonguldak Ereğlisinde inşa edilmekte olan İkinci Demir Çelik Fabrikasının inşaatını üzerine alan Morrison Şirketi (ki Türkiye mümessili Süleyman Demirel idi) işçilere karşı çok fena muamele ettiği için işçi tepkisini davet edi-

yordu. Ancak işyerinden 103 sendikalı işçinin birden atılması büyük üzüntü yarattı, bu olayı protesto için pek çok sendikadan işçi heyetleri Yapı-İş sendikasının davetine katılarak Ereğli'de yapılan muhteşem mitinge katıldı (12 Ağustos). Bir sendikalı işçinin serinlemek için girdiği denizde boğulması ve Türk-İş Konfederasyonu yetkililerinin mitinge katılmama gibi davranışlarının yarattığı üzüntü dışında miting çok başarılı olmuştu. Bunu Kavel (İstanbul Sarıyer - Büyükdere) Fabrikası işçilerinin direnişi izledi (Ocak 1963) (ki bu olay «kanunsuz işgal» denen türden sayılan ilk olaydı). Kavel Kablo Fabrikasında işçilerin, eşleri ve çocukları ile karlı günlerde yaptıkları grev 5 hafta sürdükten sonra anlaşma ile çözüme ulaştı ve Mecliste müzakeresi yapılmakta olan (275 sayılı kanun olarak yayımlanan) tasarıya bir geçici madde konulması da Maden-İş Sendikasının yaptığı olumlu çalışmalarla sağlandı. İşçiler arasında Kavel maddesi diye nitelenen, 275 sayılı yasanın Geçici 3. maddesi şudur :

«8 Nisan 1963 tarihinden önce iş uyuşmazlıkları veya 20 Şubat 1947 tarihli ve 5018 sayılı kanun gereğince kurulmuş işçi teşekkülleri ile işverenler ve işveren teşekkülleri arasında çıkmış uyuşmazlıklar dolayısıyla Türk Ceza Kanunu'nun 201'inci ve 258'inci maddeleri, 266 ilâ 273'üncü maddeleri hükümleri ve Toplantı Ve Gösteri Yürüyüşleri Hürriyeti Kanununun cezaî hükümlerine giren suçlar ve bu suçlardan dolayı verilmiş cezalar affedilmiştir.»

Böylece yeni sosyal mücadele türlerinden işçi hareketi çok dersler almıştır. Bu arada sendikalar Kavel Kablo işçilerini desteklemek için dayanışma cephesi kurmayı denemiş ve böylece destekleme cepheleri kurma yolu da açılmıştır. Adalet Mensucat Fabrikası grevi (Mayıs 1963), daha önce bu fabrikada yapılmış bir grevin romanlaşan nedenlerine ve gelişmelerine eğilme olanağı da yarattı. Grevin yapılış şeklini de düzenleyen 275 sayılı yasa çık-

tıktan sonra (24 Haziran 1963) ilk grev Lâstik-İş sendikasınca başlatıldı, ancak uygulamaya yeni girildiğinden bu grev «Kanunsuz grev» sayıldı ve Trio Lâstik Fabrikası grevi nedeniyle sendika Genel Başkanı Rıza Kuas ile başorganizatör Celâl Beyaz tutuklandılar. Fakat grev yolu yasal yönden de açılmıştı. Ama bazı «işçi» örgütleri bu yeni eylemlerin gelişmesine engel olmak istiyordu. Bozkurt Mensucat işçileri grevini işveren «kanunsuz» diye nitelendirince Türk-İş Konfederasyonu yetkilileri de «bu grev hareketinin karşısında olduğunu» açıklamışlardır. Ankara'daki Büyük Otel İnşaatında çalışan işçilerin 28 gün süren grevi (Aralık)'ni, Sinop'taki Amerikan Üssündeki grev izlemiş, ilk defa olarak Türkiye İş Bankasında ve Türk Ticaret Bankası'nda Bank-İş Sendikası greve gitmiştir (Aralık 1964). Greve yine Türk-İş Konfederasyonu Temsilciliği karşı çıkmıştır. Berec Pil Fabrikasında görülen grev, yabancı şirketlere karşı bir hareket niteliğinde değerlendirilmiş ise de (7 Aralık 1964), başka yabancı şirketlerin pil ürettiği ve onların bu grevden çok yarar sağladığı iddiaları, grev etrafında bazı kuşkulu görüşlerin ortaya atılmasına olanak vermiştir.

Bazı sendikaların işçi haklarını yeterince savunmaması işçi - sendikacı mücadelesine dönüşmüştür. Nitekim, 1965'te Zonguldak'ta işçi sendikasının yöneticilerine karşı duyulan infial, direniş (11 Mart) kanunsuz şeklini almış, Satılmış Tepe ve Mehmet Çavdar adlı iki işçinin kurşunlanarak şehit düşmesi gibi bir faciaya yol açmıştır.

Singer Kumpanyasının yabancı temsilcisi, Türk yasalarına aykırı işler çevirince işçilerin buna dayanamayarak direnişe geçmesi (13 Ocak 1969) yeni anlayışların belirdiğini gösterdi ve olay giderek bir kısım işçileri sanık durumuna getirdi. Topçular'daki Horoz Çivi Fabrikası işçilerinin çeşitli nedenlerle eyleme geçmesi (22 Mayıs 1969) işçilerin işten çıkarılmaları sonucunu verdi.

Bu olaylar sırasında görülen yeni ve yasaları zorlayan hareketler ağırlık kazanırken Türk-İş de sarı sendikalar kurdurarak ve onlardan birine 100.000 lira vererek ilerici sendikaları güçlerinden yoksun bırakmaya çalışmıştır. Fakat bir sarı sendikanın işverenden sağladığı yardımlarla toplu sözleşme yetkisinin gerçek işçi sendikası olan Lâstik-İş'e verilmemesi için giriştiği kanunsuz çabalar (Mart 1968) Derby işçilerinin bilinci ile sonuçsuz bırakılmıştır; ve işçiler ciddî mücadeleler vermişlerdir. Alibeyköyü'ndeki Finfinis branda bezi işçilerinin oturma grevi yapmaları (29 Temmuz 1968), Veli Efendi at yarışları bakım yerlerinde çalışan seyislerin 100'den fazla ahırı işgal ederek atlar kadar olsun kendilerine yaşama ve bakım hakkı tanınması yolunda eyleme geçmeleri toplumun her kesimindeki huzursuzluğu açıklamıştır (18 Ağustos 1968) ve yasa dışı olan eylemler de kovuşturma konusu olmuştur.

Grevlerde sarı sendikaların işveren çıkarına hizmet edişi, başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de ilginç örnekler vermiştir. Üstelik bu tür hareketler yalnız özel sektörde değil, bazı iktisadî devlet kuruluşunda da görülmüştür. İşçilerin güvenini kazanmış bir sendikaya karşı sarı sendikanın ellerine bıçak, kürek ve sopa alarak grevci işçileri dövmeye koyulmaları (7 Eylül 1968) dikkati çekmiştir. Eskişehir Temizlik işçilerinin yasal grevini ise Belediye İtfaiyecileri kırmaya kalkışmıştır (11 Eylûl 1968). Çamaltı Tuzlası işçileri de sendikalarını dinlemeyerek işyerinde fiilî bir durum yaratmış bunun önlenmesinde Türk-İş Genel Sekreteri ile İzmir Bölge Temsilcisi çok çabalar harcamışlardır (12 Eylül 1968). DİSK üyesi Maden-İş Sendikası'nın işçi haklarını alamayınca Magirus Otobüs Kamyon fabrikasında yasal greve gitmesi (5 Kasım 1968) bile sarı şebekeleri tedirgin etmiş ve işçilerin bu yasal haklarını kullanmaya son verdirmek için çeşitli çabalara girişmişler ise de işçiler bunu boşa çıkarmışlardır.

Ünlü Kavel Fabrikasında beş yıl sonra yeniden mücadele vermek zorunda kalan işçiler, işçilerin sendika seçme özgürlüklerini hiçe indirmeye kalkışan işveren genel müdüre karşı yine tepki göstermişlerdir (9 Eylül 1968). İstemedikleri bir sendikaya zorla girmeye «hayır» diyen işçiler, yine bir sendikal mücadeleye itelenmişlerdir. Benzeri bir durum Emayetaş fabrikasında da görülmüş (10 Eylül 1968), fabrikadan çıkmayan işçiler, diledikleri sendikaya girme haklarına tecavüz edilmemesini istediklerini bildirmişlerdir. Bu ortamda Çalışma Bakanı (Ali Naili Erdem, AP) işçilerin sorunlarını ve bu yasaya aykırı görülen girişimlerinin nedenlerini anlamak için işçilerin üyesi bulundukları Maden-İş Sendikası veya DİSK Konfederasyonu ile temas kurup gerçeği anlayacağına, Türk-İş yöneticileriyle toplantı yapmıştır (18 Eylül 1968). Bakan da, Türk-İş de aynı doğrultuda «neden ne olursa olsun kanun sınırlarını zorlayan davranışları Türk-İş'in hoş görmeyeceği»ni bir bildiri ile açıklamışlar ise de, asıl nedenin ortadan kaldırılmasına yanaşılmamıştır. Nitekim aynı nedenle bu kez Singer'de benzer olaylarla karşılaşılmıştır (10 Ocak 1969). Sebep değişmeyince benzer olayların çıkarılması işçilerin her kesiminde görülmüştür. Örneğin Denizcilik Bankasına bağlı işyerlerinde çalışan işçilerin üye oldukları iki sendika arasındaki yetki uyuşmazlığı bir ara Denizcilik Bankası Genel Müdürlüğünün bulunduğu katın denizcilerce işgali gibi bir sonuç doğurmuştur (15 Ocak 1969). Güven Apre ve Boya Fabrikası işçileri de yasalara aykırı olmakla birlikte benzer eylemleri sürdürmek gereğini duymuşlardır (24 Ekim 1969). Nato-İş Sendikasının grev kararı alması üzerine Amerikalılara gıda maddesi ve malzemesi getiren Executor gemisi İzmir limanında demirlemiş, eşyanın çıkarılmaması için Nato-İş gemideki bütün çıkış noktalarını tutmuş ve tahmil tahliye yaptırmamışlardır (2 Mayıs 1969).

Hatay'daki Ak-İş fabrikasının birikmiş ücretlerini ala-

mayan mağdur işçileri, bu kez, işverenin karşılaştığı mali krizi gidermek için deposundaki malları satışa çıkarması üzerine, ücretlerini alabilmek için, fabrika depolarına el koymuşlar, önce alacaklarının ödenmesini, sonra işverenin ihtiyaçlarının karşılanmasını istemişlerdir (14 Nisan 1969). Benzeri bir olay, daha önce de hatırlattığımız gibi, Alpagut Linyit İşletmesinde görülmüştür. 70 gün ücretlerini alamayan işçiler «işletme yönetimine el koyma» kararı almışlar (18 Haziran 1969), «geçici patron» durumuna gelmişlerdir. Fakat sonra yönetime jandarma el koymuştur (22 Temmuz). Bu durumda işçiler toplam bir milyon liralık alacakları için her türlü yasal yolu kullanmışlardır. Bu tür olaylar Sümerbank'ın Yarımca Seramik Fabrikasında da görülmüş (8 Eylül), Rabak Elektrolitik Bakır Fabrikasında da iş güvenliği isteyen işçilerin fiilî durum yarattıkları duyulmuştur (Eylül 1969). Perşembe Fındık Tarım Satış Kooperatifi fındık kırma fabrikasının bütün bölümlerini ellerinde tutan 60 kadın işçi, 3 saatlik bir direniş sonunda şikâyetçi oldukları konularda seslerini duyurmuşlardır (25 Eylül). Bursa'daki Tütün işçileri de (Tekel'e bağlı), özellikle kadın işçiler, sendika yöneticilerinin zimmetlerine para geçirdiklerini duyunca sendika binasına dolmuşlar ve suçlanan yöneticilere karşı gösteri yapmışlardır (Nisan 1969). Bu tür eylemlerden önemli birisi Kırıkkale'de oluşmuş, işçilerin çeşitli hakların kaybolduğunu ileri sürerek başlattıkları boykot üzerine Kırıkkale'ye gelen sendika başkanı AP Milletvekili Kaya Özdemir ve öteki yöneticiler işçiler tarafından yuhalanmıştır. Sendika Genel Başkanı emniyet kuvvetlerini yardıma çağırmış, bu kez, işçilerin görevinden çekilmesini istemeleri üzerine istifa edeceğine söz vermiş ve işçileri böylece tatmin etmiştir. Fakat Kaya Özdemir bu sözünde durmamıştır (5 Ocak 1969). Kırıkkale işçileri bu kez, sendikanın toplu sözleşmesinden memnun olmadıkları için galeyana gelerek, yasalara aykırı olarak, üyesi bu-

lundukları Metal-İş sendikasını basmış, tabelâsını indirmiş, binanın cam, çerçeve ve kapılarını tahrip etmişlerdir (14 Nisan 1969). Olay adalete intikal etmiştir. Benzeri olay Çimse-İş sendikasına ve onun başkanı AP Milletvekili Hasan Türkay'a karşı da görülmüş Çanakkale Seramik işçileri, Yarımca seramik işçileri kendi Genel Başkanlarını suçlar duruma gelmişlerdir.

Tabiîdir ki aslolan kanun sınırları içinde hakları alabilmek ve istenmeyen yöneticilerin iş başına gelmesine demokratik yollarla mani olmaktır.

Soru 61 Grevler ne zaman yasaklandı?

Grev hakkı ilk yarayı, İttihat ve Terakki Fırkasının iktidara gelmesinden sonra aldı. O zamanki Anayasaya göre Bakanlar Kurulu, geçici yasa yapabilir ve uygulayabilirdi. Buna dayanarak İttihat ve Terakki Fırkası Kabinesi 25 Eylül 1908'de grevleri kısmen yasaklayan bir geçici kanun çıkardı : Tatili Eşgal Kanunu Muvakkati. Bir süre sonra bu geçici kanunu Mebusan Meclisi'ne sundu. Amme işlerinin sekteye uğramaması nedeniyle Meclise sevkedilen yasaya karşı Osmanlı Sosyalist Fırkası mebuslarından Vlahof efendi, Buşo, Varteks, Malûmyan, Ferit, Kirkor ve Zohrab efendiler grevin kısıtlanmasına karşı koydular. İşçilerin, yabancı şirket işyerlerinde çalıştıklarını, bu bakımdan grevin yabancılara karşı yapılacağını, Osmanlı Meclisi Mebusanında Osmanlı tebaasını koruyacak yerde yabancıların çıkarlarına hizmet edecek bir yasaya oy veremeyeceklerini bildirdiler.

Sadrıâzam İsmail Hakkı Paşa ise şöyle diyordu

«Henüz memleketimizde, ne Avrupa'da olduğu gibi mükemmel fabrikalar var, ne de milyonlarca amele. Birçok amele çalıştıran zenginler varsa da onlar da eshabı merhametten olup, amelenin hakkını gaspetmezler.»

Oysa Meşrutiyetin ilânında yalnız İstanbul, Selânik ve İzmir'de sayıları yüz bini aşan işçi çalışmaktaydı. 1909'da birçok işçi örgütleri başarılı bir mücadele veriyordu. Yabancı şirketlerin sömürüsü ise, grevleri doğuruyor ve bir lokma ekmeğe mahkûm edilen işçiler, hemen grev kararına katılıyor ve ne olursa olsun greve gidiyorlardı. Fakat yabancı sermayeden yana, özellikle Almanya'yı tutan bakanların etkisiyle grevi kısıtlayan kanun (Tatili Eşgal Kanunu) 27 Temuz 1325 (1909)'te çıkarıldı. Kanunun 8, 9, ve 10. maddeleri sendika kurma ve grev yapma özgürlüğünü kısıtlıyordu.

Soru 62 Cumhuriyet kurulduktan sonra bu yasaklama devam etti mi?

Cumhuriyet kurulduktan sonra bazı grev hareketleri olmadı değil. Fakat 1925'te çıkarılan 578 sayılı Takriri Sükûn Kanunu hemen her türlü örgütlenmeyi imkânsızlaştırıyordu. Zaten Türk Ceza Kanunu grevi yasaklamış, 3008 sayılı İş Kanunu da (Md. 72) grevi suç saymıştı.

Ancak bu yasaklamaya ve suçlamaya rağmen işçilerin grev yaptıkları görülüyordu. 1948 yılında İstanbul'da bir çimento fabrikasının işçileri, iş şartları nedeniyle grev yapmış, fabrikaya girmiş fakat çalışmamışlardı. Bu grev, İş Kanununun 74. Maddesine göre yorumlanmış ve işçilerin cezalandırılmalarına gidilmemişti. Buna benzer olaylar özellikle liman tahmil tahliye ve dok işçileri arasında görülüyordu. Hele 1950'den sonra zaman zaman grevlerle karşılaşılıyordu. Çünkü işçiler 1946'dan beri grevin işçiler için doğal bir hak olduğunu bilim adamlarından duyuyor, öğreniyor ve hatta politikacılardan miting meydanlarında da dinliyordu. Demokrat Partinin grev vaadederek iktidara gelmesinden sonra bu hakkın gerçekleşmesi için yoğun bir

çalışma yapıyordu. Partiler grev tasarıları hazırlıyorlar, fakat bu hak tanınmıyordu.

Soru 63 İşçiler, grev yasağı süresince hep grev hakkını savunmuşlar mıdır?

Hayır, bütün işçiler ve özellikle bütün sendikacılar yasak süresince grev hakkını savunmamışlardır. Aksine, birçok sendikacı grevin aleyhinde bulunmuş, grev isteyenleri komünistlikle suçlamış, grevi savunanlara karşı miting düzenlemeye bile kalkışmış, Çalışma Bakanına «grev istemiyoruz» diye telgraflar çekmişlerdir. 1908'de Kolağası Selim Sırrı «bazı kimselerin fakrü zaruret ilcaatiyle taleb'i hakka kıyamını bir anarşi gibi telâkki etmek haksızlıktır» derken, 1919 yılında İdrâk gazetesi Şirketi Hayriye vapurları ateşçilerinin grevi nedeniyle «biz bu hareketi gayet tabiî ve meşru görüyoruz; çünkü elinde servet ve sermayeyi, yani bütün kuvvet ve kudreti bulunduran patronlara karşı, ezilmemek ve temini istifadeyi hakkedebilmek için, zavallı amelenin elinde tatili eşgalden daha müessir bir vasıta olamaz» derken, 1949 Türkiyesinde grevin aleyhinde bulunan işçiler ve yazarlar görülüyordu.

Soru 64 Grev aleyhinde ve lehinde çalışan sendikacılardan ve yazarlardan örnekler verebilir misiniz?

Elbette... 1946 yılında sınıf esasına göre dernek kurmak yasağı kaldırılınca hem işçi sendikaları, hem de çeşitli partiler kurulabildi. Bir taraftan Türkiye Sosyalist Partisi «Grev, işçi sınıfının tek korunma silahıdır» başlıklı broşürler, İşçi Sendikaları Birliği de «Bize Göre Görüşler» di-

ye isteklerini belirten bildiriler yayınlıyor, «İşçi sınıfının hak ve hürriyetleri hayat ve refah şartlarından ayrılamaz. Sermayenin günlük tecavüzlerine karşı mukavemet ve mücadeleye bunun için lüzum vardır» diyordu. Türkiye İşçi Haklarını Koruma Cemiyeti de grev hakkını şiddetle savunuyordu. Fakat CHP iktidarı, bu sendikaları, Birlikleri, dernekleri ve partileri, işçiye karşı kötülüyor, isteklerinin vatanseverlikle bağdaşmayacağını telkin ediyordu. Böylece şartlandırılan işçiler, sonra da sendikacılar, CHP'nin etkisiyle var güçleri ile grev hakkına karşı çıkıyorlardı.

Soru 65 CHP yetkilileri de grev hakkına karşı çıkmışlar mıydı?

Evet, greve karşı çıkanlar aynı zamanda grev isteyenlere «bizden değildirler» demiş, hattâ komünistlikle suçlamışlardır. Örneğin CHP'nin ilk Çalışma Bakanı Prof. Sadi Irmak grev sorununu incelerken şöyle bir tehlike(!) ye dikkati çekiyordu :

«Grevlerin siyasî tahrik vasıtası olarak kullanılmaları bazı ekonomik maksadın dışına çıkarılmaları zamanımızın en mühim meselelerinden birisi haline gelmiştir. Halbuki bu vasıta ile yabancı emeller bir memleketin iç işlerine müdahale imkânını elde etmektedirler.» (Zaman, 26 Mayıs 1949)

CHP'nin 1950'den önceki son Çalışma Bakanı Reşat Şemsettin Sirer ise Kayseri'de ve Adana'da yaptığı konuşmalarda (Ekim 1949) grev aleyhindeki görüşlerini açıklamıştı. DP liderinin «iktidara gelirsek işçilere grev hakkını tanıyacağız» demesini ele alarak, böyle söylemenin bir politika oyunu olduğunu belirttikten sonra, grev silâhının çok defa elde patlayıp işçilerin kollarını yaralayacağını,

grevin köhne bir silâh olduğunu, işçilerin de bunu iyi bildiklerini iddia etmişti. İşçiler, bu demece karşı çıkmış fakat Bakan, Kasım ayında da aynı iddialarını tekrarlayıp işçilerin grevi istemediklerini söyleyince işçiler ikiye bölünmüştü :

Grevi isteyenler, grev hakkına karşı çıkanlar.

Gemi Sanayii İşçileri Sendikası yöneticilerinden Mehmet Tosun «Grev belki de faydalı olabilir, diyordu. Fakat bugünkü durumda memleketimizde grevin sonu kitle halinde işsizlik, bazı işçi arkadaşlarımızın sefalet uçurumuna yuvarlanmasıdır. Çünkü grevin yanında işverene tanınacak lokavt hakkı elbette ki bizlerin lehine olmayacaktır.»

Bakanın görüşünü partili olma açısından destekleyenler o kadar artmıştı ki, Bakan Sirer, Büyük Millet Meclisi Bütçe Komisyonunda, Çalışma Bakanlığı bütçesi görüşülürken şöyle diyebilmişti :

«Yaptığımız sondajlarda memleketimizdeki amele sendikalarının yüzde doksan sekizinin greve taraftar olmadıklarını öğrendik.»

Bu ortamdan cesaret alan Çalışma Bakanlığı Müsteşarı Fuat Erciyaş grevle ilgili olarak şunu söylemişti :

«Grev isteyenler Türk değildir, hattâ ahlâksızca rey avcılığı yapan muhalif siyasî partilerin kışkırtmalarıyla harekete geçen siyasî gafillerdir.» (Hürriyet, 26 Ocak 1950). Meclisteki sözlü sorusuyla ilgili olarak bir konuşma yapan Dr. Fahri Kurtuluş da şöyle diyordu :

«Grev, komünist partisinin silâhıdır. Türkiye'de grev isteyen bir zümre yoktur. Grevin şiddetle aleyhindeyiz. Grev isteyenler katiyyen bizim içimizden değildir.» (27 Ocak, 1950, Meclis görüşmeleri)

Gerçekten de CHP'li sendikacılar, iyice kıstırılmış ve grev aleyhinde bulunmaları sağlanmıştı. Zonguldak Maden İşçileri Sendikası yönetim kurulu, Zonguldak Amele Birliği

işçi murahhasları, Zonguldak kömür havzası işçi mümessilleri, Zonguldak Maden İşçileri Sendikasının Bölge Temsilcileri 26 Ocak 1950 günü saat 18'de toplantı yapmış, 5 maddelik bir bildiri imzalamıştı. Bunun 4. ve 5. maddeleri aynen şöyleydi :

4.) «Biz grev istemiyoruz. Hiç bir kimse bizim namımıza grev isteyemez.»

5.) «Biz memleketimiz, milletimiz ve ailemiz için şerefle çalışarak kazanmak istiyoruz.»

Karabük Demir Çelik Fabrikasında müessese müdürü, haddehane Şefi Raşit Temel, Büro Şefi Cemal Doğanay işçilere «grev istemiyoruz» diye telgraf çekmeleri için baskı yapmış, işçilerden Şahap Ayaz, Reşat Öztopçu ve Serhat İlkışık ellerinde «grev istemiyoruz» ibareli kâğıtlarla dolaşmış, imza toplamaya kalkışmışlardı. (2 Şubat 1950, Vatan)

Çalışma Bakanı da aynı işi yapmaktaydı. Sirer, Devlete ait fabrikalardan seçtiği bazı adamları, masrafını ödeyerek Ankara'ya göndertmiş, bunlarla yaptığı bir toplantıyı ve grev aleyhinde olduklarını — bu işçiler sanki tüm işçileri temsil ediyormuş gibi — açıklamıştı. Grev aleyhinde bulunan işçilere Anadolu Kulübünde şampanyalı ziyafet verilmişti. Ziyafete CHP'nin işçi işleri yönetmeni Dr. Rebiî Barkın, Denizli milletvekili Hulusi Oral da katılmıştı (Şubatın ilk haftfasına ait 1950 basını).

Grev aleyhtarı kampanyaya katılan Malatya Mensucat, Nazilli Mensucat ve Eskişehir Devlet Demiryolları İşçi Sendikaları yöneticileri de (ki, bunlar Ankara'ya davet edilen sendikacılar arasındaydılar) şu görüşleri açıklıyorlardı:

«Grev meselesi bizim için ikinci planda kalan bir iştir. Bizim için çıkarılmış olan kanunların biz sendikalara yüklediği bunca vazifeler varken grevi ele almakta işçi için şimdilik hayırlı bir taraf görmüyoruz.»

Elbette bu yanlış görüşler karşısında işçilerin yürekli-leri ve kongre kararlarıyla protestoda bulunanları yok değildi. Nitekim 12 Şubat 1950'de Adana'da olağanüstü kongresini yapan Çukurova Mensucat İşçileri Sendikası mensupları grevi savunmuş, Kongre Başkanı Şevki Erencan da bu duyguları bir telgrafla Çalışma Bakanına iletmişti. Ankara Lokanta ve Eğlence Yerleri İşçileri Sendikası Başkanı İsmail Aras da grevden yana mücadele eden sendikacılardandı. İstanbul Hür İşçi Sendikaları Birliği grev aleyhine bildiri yayınlıyor, DP'ye angaje sendikacılar da grev hakkını savunuyordu.

Gazetecilerin ve yazarların grevden yana olanları, greve karşı çıkanları vardı. Özellikle Çalışma Bakanlığından yana olan ve grevin Türk işçilerine tanınması akımına karşı çıkan yazarlar bir hayli idi. Bunları şöyle sıralayabiliriz :

Kemal Zeki Gençosman, Avni Özsun, Peyami Safa, Toplu İğne (Nurettin Artam), M. Nermi, Vedat Nedim Tör, Etem İzzet Benice, Methi Bengisu, İzzet Melih Çakın, Safa Ş. Erkün, Nizamettin Ali Sav, Şükrü Baban, Muammer Tolga, Zeki Kandemiroğlu, Rebiî Barkın, Yavuz Abadan, Muvaffak Akbay, v.s.

Ancak, Sirer'in grev aleyhindeki görüşlerinde ısrarı üzerine bazı yazarlar, Bakanı alaya alıyor, grevin değersiz ve modası geçmiş köhne bir silâh olduğu iddiasını konu yaparak şöyle yazanlar da cıkıyordu :

«Muhterem Reşat Şemsettin Sirer, grev meselesinde gaflet içinde yüzen iki dostumuzu (Birleşik Amerika'yı ve İngiltere'yi) olsun ikaz etmeli ve grevin değersiz, eski bir silâh olduğunu, işçiye faydası dokunmadığını ve memleketin yüksek menfaatlerine aykırı düştüğünü Amerika ve İngiltere'ye derhal birer raporla bildirmelidir. Hattâ sendikalardan birer, ikişer temsilci seçerek Amerikan ve İngiliz işçilerini ikaz için Londra ve Vaşington'a yollasak, Ameri-

kalılara ve müttefikimiz İngilizlere karşı daha samimî davranmış oluruz. Bu iki geri memleketin idarecileri ve işçileri hâlâ grevin bir silâh olduğunu, işçi menfaatlerini koruduğunu sanarak memleket menfaatlerinin bu yüzden zedelendiğini farkedemiyorlar; yazık!» (Z. B. Sun, Tasvir, Ekim 1949).

Soru 66 Grev hakkı yeniden ne zaman tanınmıştır?

Grev hakkı, henüz yasalarla yasaklanmamışken işçilerin her şeyi göze alarak grev yapmaları, toplumda yasalar açısından da büyük bir dengesizlik olduğunu göstermiştir. Birçok mücadelelerin birikimi yeni sosyal Anayasamızda grevin tanınmasına yol açmıştır. Ancak grevi düzenlemek amacıyla çıkarılan 275 sayılı kanun, Anayasada yer alan grev hakkını özünden zedelemiştir.

Uygulamalardan alınan sonuç o olmuştur ki 275 sayılı kanuna dayanarak grev yapmak birçok engelleri aşmakla mümkündür. Özellikle Sıkıyönetim dönemlerinde grevi bütün yardımcı unsurlarıyla uygulamak olanağı bulunmadığı için grevler etkisini yitirmekte ve bu nedenle de bir hayli uzamaktadır. Üstelik grev hakkına eşit bir hak olarak tanınan lokavt hakkı işçileri pek çok tehdit etmiştir. Önceleri lokavtı da hak kabul eden Türk-İş yöneticileri lokavtlar birbirini izlemeye başlayınca bundan şikâyetçi olmaya başlamışlardır. 275 sayılı yasanın yürürlüğe girdiği 24 Temmuz tarihini (1963'ten bu yana) bayram kabul eden Türk-İş, bu sözde «bayram»ın ne ıstıraplar getirdiğini 147 greve karşılık aynı süre içinde ilân edilen 149 lokavt gerçeği ortaya çıkınca anlamış olsa gerektir.

Başta DİSK ve bazı bağımsız sendikalar 24 Temmuz'u bayram kabul etmemişlerdir. Bununla birlikte 1963'te yeniden uygulama biçimi yasalaşan grev hakkı, her şeye rağ-

men önemli bir işçi hakkı olarak sendikalarca korunmakta ve daha da geliştirilmektedir.

Fakat — daha önce de belirttiğimiz gibi — mahkemelerin grev hakkını etkinliğinden kaybettiren çeşitli kararları ve işverenlerin hemen lokavt kararı ile işçileri açlığa mahkûm etmeleri ortaya haklı bir sorun çıkarmıştır: Lokavt bir Anayasal hak mıdır? Pek çok hukukçu, lokavtın bir Anayasal hak olmadığını belirtmiş ve hele greve eşit bir hak olamayacağını açıklamıştır. Bununla birlikte grev hakkının yasada yer alması ile pek çok grev uygulamasına gidilmiştir. Bunu şu çizelgeden izleyebiliriz:

GREVLERİN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

YILLAR	Grev Sayısı			Greve katılan İşçi Sayısı
	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Toplam	
1963	1	7	8	1514
1964	8	75	83	6640
1965	6	40	46	6593
1966	6	36	42	11414
1967	48	52	100	9463
1968	9	45	54	5179
1969	19	67	86	20162
1970	26	46	72	21156
1971	24	54	78	10916
1972			46	12348
1973			18	3938
TOPLAM	147	422	633	109.323

NOT: 1973 rakamları Ocak-Eylül dönemini kapsıyor.
(Kaynak: Çalışma Bakanlığı Teksif Raporu)

GREVLERDE KAYBOLAN İŞ GÜNÜ

Yıllar	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Toplam
1963	4360	15379	19739
1964	17820	220441	238261
1965	18719	318116	336835
1966	9600	420504	430104
1967	199577	144535	344112
1968	28090	147196	175286
1969	132066	191154	323220
1970	125347	94842	220189
1971	217428	258688	476116
1972	136972	366320	503292
1973	39008	111840	150848
TOPLAM	928987	2289015	3218002

NOT: 1973 rakamları Ocak-Eylül dönemini kapsıyor.
(Kaynak: Çalışma Bakanlığı - Teksif Raporu)

UYGULANAN LOKAVTLARIN YILLARA GÖRE DAĞILIMI

Yıllar	Sayı	Gün	İşçi sayısı	Kaybolan işgücü
1963	—	—	—	—
1964	2	57	608	13188
1965	52	1092	1051	22071
1966	—	—	—	—
1967	—	—	—	—
1968	71	1317	727	14397
1969	1	10	18	180
1970	4	276	1389	98229
1971	3	165	2064	95730
1972	9	25	739	18475
1973	7	26	2977	77402
TOPLAM	149	2968	9573	339672

Not: 1973 yılı 11.11.1973'e kadardır. (Kaynak: Teksif, 6.5.1974)

Görüldüğü gibi lokavtların giderek artması ve daha büyük işçi gruplarını kapsaması ilk yıllarda (1963 - 1968) greve karşı lokavtı da hak diye savunan Türk-İş Konfederasyonunu bile lokavta karşı çıkmaya zorlamıştır. Artık Türk-İş de, DİSK'in başlatıp devam ettirdiği «Lokavta hayır» kampanyası karşısında kamuoyunu tatmin için olduğu kadar, lokavtların Türk-İş üyesi sendikaların tabanını açlığa mahkûm eder ölçülere varması yüzünden de lokavta karşı tavır almak gereğini duymuştur. Onun için Türk-İş «Anayasa karşısında lokavt»ı incelemiş ve şu görüşe varmıştır:

«Kapitalist sınıfın işçi hareketi aleyhine giriştiği tertibin bir diğer örneğine, 1961 Anayasasının 47'nci maddesine yöneltilen değişiklik teklifinde raslanmıştır. Hâkim sınıf «lokavt»ın Anayasada prensipleştirilmiş bir «Hak» olarak kendisine tanınmasını istemiştir.

Böyle bir istemin, işçi kesimi ve Anayasa açısından doğuracağı sosyo-ekonomik ve hukukî sonuçların değerlendirilmesine girmeden önce, «bir veya birkaç işverenin işçiler üzerinde baskı yapmak amacı ile işçileri çalışmaktan alıkoymaları ve ücret ödemeyi durdurmaları» şeklinde bir tarif kalıbına sokulabilen lokavtın niteliği ve Türk İş Hukukundaki gelişimi üzerinde durmakta yarar vardır.»

«Nitelikleri bakımından lokavtlar üç çeşittir:

1. Saldırı lokavtları: İşverenlerin ücretleri düşürmek ve bu yolla diğer çalışma koşullarını, işçiler aleyhine değiştirmek, ağırlaştırmak amacıyla başvurulan lokavt türüdür. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde tanık olunur.

2. Korunma lokavtları: İşçilerin grev ilân etmeleri halinde, onları bu teşebbüslerinden vazgeçirmeye yöneliktir. (Bu türe yurdumuzda sık sık başvurulmaktadır.)

3. Dayanışma lokavtı: Lokavt ilân eden diğer işverenleri desteklemek amacıyla girişilen teşebbüslere verilen isimdir.

Yurdumuzda lokavta 275 sayılı yasa içinde ve çerçevesinde yer verilmiştir.

Bu noktada önemle belirtilmesi gereken husus şudur: Sosyo-ekonomik bir platformda «az gelişmiş» niteliği taşıyan bir sosyal yapıda, sosyal devletin temel görevi, sosyal adalete dayalı bir kalkınmayı gerçekleştirmektir. Sosyal devletin bu amaca ulaşmak için kullanacağı yöntemler ve prensipler içinde lokavta hiçbir şekilde yer ayıramaz. «Grevin tanındığı yerde lokavt da bir hak olarak tanınmalıdır» gerekçesine dayanılarak, lokavtı Anayasada prensipleştirmek, Türk sosyal devlet esprisini bir çırpıda etkisiz hale getirmekle özdeştir. Lokavt, bir «sosyal hak» değildir, hiç bir ülkede sosyal hak olarak tanınmamıştır. Gerçekten, 1961 Anayasasının gerekçesinde de lokavtın «bir insan hakkı olarak Anayasada zikredilmesi için sebep olmadığı» tesbit edilmiş, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve diğer ülkeler Anayasalarındaki durumdan örnekler verilmiştir. Anayasa Komisyonu da lokavtın hiç bir şekilde bir «sosyal hak olmadığını» saptamıştır. Buna ancak, klasik kamu hürriyetleri çevçevesinde, bir kanun içinde yer verilebileceği belirtilmiştir.»

Bu görüşleri aktaran Türk - İş, konuyu şu cümle ile sonuçlandırmıştır: «Anayasa, kapitalist sınıfın işçi sınıfı üzerindeki tahakkümünü arttırıcı bir araç olarak kullanılamaz.»

Soru 67 : 1 Mayıs işçi bayramı Türkiye'de kutlandı mı?

Daha önceki bölümlerde de kısaca değindiğimiz gibi işçiler 1 Mayıs İşçi Bayramını kutlamışlardır. Bu törenler gündüz gece yapılmıştır.

1 Mayıs hakkında geniş bilgi veren yayınlar, Türkiye'de 1 Nisan 1923'te başladı. 8 saatlik işgünü mücadelesi, Amerikan işçilerinin 1866'da Baltimor'da toplanan kongresinde günde 8 saat çalışmanın kanûnla kabul edilmesinin istenmesi kararı, 1884'de Şikago'da Tredünyon sendikalar kongresinde sekiz saatlik işgününü işçilerin bizzat kendi güçleriyle elde etme kararları ve bunun için 1 Mayıs tarihini seçtikleri... o yıl etraflıca anlatıldı, yazıldı. Bu arada 1886 yılının 1 Mayısında Şikago'da grev yapan işçilere işverenlerin en vahşî saldırıda bulunduğu bildirildi. 3 Mayıs akşamı sarı sendikacıların ihanet etmesi, polislerin grevcilere ateş açması, ölen ve yaralanan işçilerin hatırasını anmak ve saldırıyı protesto etmek için miting yapılması kararı üzerine 4 Mayısta mitingcilerin üstüne silâhlı 200 polisin yürümesiyle karşılaşıldığı an, polisler arasına bir bombanın atılması artık Türk işçilerince de biliniyordu. Şikago'nun Sekiz Kurban deyimi işçilerimizin bildiği şeylerdi.

İstanbul'da 1 Mayıs, 1922'de ecnebi işgali altında kutlandı. İşçi sınıfına lâyık bir kutlama yapılmış, bildiriler dağıtılmıştı. 1922 yılının 1 Mayısında reji tütün işçileri grev kararı almıştı. Ancak polis baskısı ve nezarete almalar grevi etkisiz bıraktı. Ancak Adapazarı'nda İmalâtı Harbiye işçileri, 1 Mayıs nedeniyle bir müsamere düzenlemeye karar verdiler. Müsamerenin gelirlerini Hasta Sandığına vermeyi kararlaştırdılar ise de polis, 1 Mayıs nedeniyle geniş tevkifler yapınca program uygulanmadı. 1924'te de 1 Mayısı kutlamak isteyenlere karşı hükümet çok sert davrandı. 8 saatlik işgünü için bildiri dağıtanlar, işçileri teşkilâtlandırmaya davet edenler büyük vatan suçları işlemişler gibi nezarete atıldılar. Yapılan bazı gösterilere katılanlar da, onlarla ilişkisi olduğu iddia edilenler de nezarete atıldı, tevkif isteğiyle mahkemelere verildi. Ama, işçi isteklerini kabul etmeyen ve işçileri bir kuru ekmeğe çalıştıranlara bir şey yapılmadı. Çelik Kol gazetesi, 1 Mayıs nede-

niyle yaptığı yayın yüzünden toplatıldı, Aydınlık dergisinin idarehanesi basıldı. Lağvedilen Amele Birliğinin çıkardığı Çelik Kol gazetesinin satışı sonra serbest bırakıldı ise de, olan olmuştu. Bununla birlikte İmalâtı Harbiye işçileri 1 Mayısı yine de parlak şekilde kutladılar.

Ancak bir yıl önceki gibi bütün askerî fabrikalar, şömendöfer işçileri, Ankara mürettipleri, fırıncılar, o yıl aynı oranda 1 Mayısa katılamadılar. 1 Mayısa yalnız Askerî fabrikalar işçileri ile dekovil işçileri katıldı. Mürettipler 1 Mayısta çalıştıkları için bir yıl öncesi gibi gazetelerin çıkmaması olayı olmadı.

1924 yılı 1 Mayısında Ankara'da, Cebeci'de toplanan işçiler Boşnak Mahallesinde güzel bir toplantı düzenlemişlerdi. Askerî fabrika işçilerinden Frezeci Ali Baba'nın küçük kızı, Hasta Kasası yararına kırmızı rozetleri işçilerin göğüslerine takmış, küçük kardeşi de bağış toplamıştı. İşçiler marşlar söylemiş ve saat 1.30'da vilâyete gitmiş, vilâyet önünde, daha sonra Büyük Millet Meclisi önüne giden işçiler kafilesi adına nutuklar söylenmişti.

Soru 68 Büyük Millet Meclisi önünde işçiler neler istediler ve 1 Mayıs ne zaman Bahar Bayramı oldu?

İşçiler, işverenlerin keyfine terkedilmiş, hiç bir kanunla himaye görmemişlerdi. Bu nedenle, her şeyden önce bir iş kanunu çıkarılması isteği, bütün isteklerin önünde geliyordu. O zamanlar «iş» yerine «mesai» dendiği için 1 Mayısta Meclis önünde işçiler adına yapılan konuşmada özetle şöyle deniyordu :

«Şayet bizim mesai kanunumuzu tatilinizin ikmalinden sonra ilk celselerinizde çıkartmaz ve bir neticeye ik-

tiran ettirmezseniz (sonuca bağlamazsanız) emin olunuz ki memleketimize gelecek olan insafsız sermayedarlara, kendi ellerinizle bizi esir edeceksiniz. Sizden bir an önce mesai kanunumuzun çıkarılmasını talep ediyoruz.»

1925'te ise Amele Teali Cemiyeti İstanbul Valiliğine başvurdu ve işçi bayramının kutlanması için izin istedi. Kutlama programının yalnız iki maddesi Valilikçe kabul edildi. Son olarak 1928'de 1 Mayıs işçi bayramı olarak açıkça kutlandı. O gün İstanbul'daki hemen bütün kurumlarda çalışan işçiler tatil yaptılar, kırlarda özel yemekler yediler, gezintiler düzenlediler. Şoförler otomobillerine çiçek takarak Bayramı kutladılar. Trafiği aksatmaması için tramvay ve öteki işletmelerde çalışan işçilerin izin isteği karşılanmamış, yalnız tramvay işçilerinin Beşiktaş, Şişli, Fatih, Aksaray merkezlerinde toplanarak özel surette sohbet yapmaları, eğlenmeleri uygun görülmüştü; nitekim o kadarla yetinildi.

Sonra da Atatürk'ün emriyle 1 Mayısın ulusal bayramlarımız arasına alınması kararlaştı. Mecliste ulusal bayram ve genel tatiller hakkındaki yasa tasarısı ve içişleri komisyonunun mazbatası görüşülürken (27 Mayıs 1925) İçişleri Bakanı Şükrü Kaya söz aldı ve şöyle dedi

«Bu kanun (1 Mayıs Bahar Bayramı kanunu) doğrudan doğruya sosyal ve siyasal bir kanundur ve Ahdi Atike ve Cedide ile (İncil ile) münasebeti yoktur. Doğrudan doğruya milletimizin menfaatine taallûk eden ve birbirini takibeden ve devrimle münasebeti olan kanunlarımızdan biridir.»

İşte o tarihten sonra da 1 Mayıs, Bahar Bayramı adı altında kutlanmaya başladı. Şimdi, bir kısım sendikacılar 1 Mayıs bahar bayramı değil, işçi bayramı olarak kutlanmasını isterken, bir kısım sendikacıların da işçi bayramını 24 Temmuz olarak kutlamaları, işçi sınıfımızın içinde

gerici güçlerin ve devrimci kuvvetlerin bir arada ve çelişki halinde bulunduklarını apaçık gösteriyor.

Soru 69 İşçilerin sosyal mücadele araçları yalnız grevden mi ibarettir, işçiler yalnız grev mi yapmışlardır?

İşçilerin sosyal mücadele araçlarının en önemlisi grevdir. Bunun dışında yürüyüşler, mitingler, boykotlar, protestolar da çok önemli mücadele hareketleridir. Türkiye'de bu araçların hemen hepsi kullanıldı. Hele Cumhuriyet kurulduktan sonra en totaliter dönemlerde bile işi bırakma, yemekleri boykot etme, 1 Mayıs nedeniyle bildiri dağıtarak iktidarın işçilere sosyal ve ekonomik haklar tanımamasını protesto hareketleri görüldü.

CHP ve DP iktidarı dönemlerinde önemli konularda mitingler de yapmak isteyen işçi sendikaları oldu. Fakat iktidarlar bu mitinglere izin verdirmedi. Bazı defalar işçileri, işçilere karşı çıkardı. Grev hakkı yasağının sürdüğü dönemde elbette en masum isteklere bile iktidarlarca evet denemezdi. Zaten birçok miting istekleri, hep istek halinde kalıyordu.

Çalışma Bakanlığı bir ara kendisine tanınan sendikaların malî durumunu denetleme hakkını genişletmeye ve sendikaları kendisine bağlı birer şube durumuna düşürmeye çalıştı (Mayıs 949). Ankara Motorlu Taşıt İşçileri Sendikasının bunu protesto için bir miting yapmak istediği haberi basında yer aldı. Fakat bu haber, Bakanlığın etkisiyle o dönemin tipik bir «tekzibi» ile kapandı. Tekzibi Sendika Başkanı Şerif Kayral ile Oleyis Başkanı İsmail Aras yapıyor ve aynen şöyle diyorlardı

«...gazetesinde intişar eden ve gayesi sendikalarımızı

âlet edinerek tiraj miktarını artırmaya matuf işçi sendikaları ile Çalışma Bakanlığı arasındaki geçimsizlikten dolayı 7 Haziranda bir sendikanın mahkemesi dolayısıyle sendikalar tarafından miting yapılacağı haberi nefretle okunmuştur.

«Sendikalarımız doğduğu günden beri kendilerine şiar edindiği umdelerden birincisi Türklüğün ön vasıflarından birincisi olan asilliktir. Âsilik ve isyankârlık değildir. Türk işçisinin kanunî hak ve menfaatlerini geliştirmek ve müdafaa görevini omuzlarına alan sendikalarımız bu kutsî hedefe ulaşabilmek için değil Çalışma Bakanlığı ile, işverenlerimizle bile kardeşâne münasebet tesis ederek, davamızı sokak aralarında değil, ticaret ve hukuk esaslarına riayet ederek halletmek davamızın menfaati iktizası olduğuna ve tarihî şuurumuzun geleneklerinin bize gösterdiği en ulvî bir yol olduğuna inanmış bulunuyoruz.

«Bu açıklamamızın Türk işçisini istismar etmek isteyen akıl fukaralarına iyi cevap teşkil edeceğine kani bulunduğumuzdan başka bir şey ilâve edecek değiliz.»

Soru 70 Miting teşebbüsleri hep akim mi kaldı?

Bir iki gazetede bir miting haberinin çıkmasının nasıl bir telâş uyandırdığı ve sendikalara nasıl bir etki yapıldığı bu zoraki yalanlamadan anlaşılsa gerek... Çünkü daha sonra sendikacılar önemli nedenlerle karşılaşınca yine miting haklarını kullanmak istediler. Nitekim birkaç ay sonra tekstil endüstrisinin karşılaştığı kriz üzerine işçi çıkarmalar hızlanınca İstanbul Mensucat İşçileri Sendikası olağanüstü bir toplantı yaparak (4 Aralık 1949) krize çare bulunması ilgililerce sağlanamazsa miting yapma kararına vardı. Çünkü o tarihte İstanbul'daki 35.000 tekstil işçisin-

den 16.000'i işten çıkarılmıştı. Böyle bir durumda bile iktidarın mutemet sendikacıları İstanbul İşçi Sendikaları Birliği'nin yönetimini ellerinde bulundurdukları için işsizliği protesto niteliğindeki bir toplantıya kendilerinin ve üyeleri olan 16 sendikanın katılmayacağını kamuoyuna açıklamak zorunluğunda kalmıştı (16.8.49). Birlik Başkan Vekili Seyfi Demirsoy'un o dönemdeki anlayışı şöyleydi:

«Biz de son zamnlarda mensucat piyasasındaki durgunluk dolayısıyle bir kısım işçilerin çalıştıkları yerlerden çıkarıldıklarını biliyoruz, ancak patronlar bu çıkan işçilerin vazifelerine İş Kanunu hükmü gereğince son veriyorlar, bizim vazifemiz evvelâ bu işten çıkarmalarda gayrı kanunî bir şeyin olup olmamasını araştırmaktır. Piyasadaki durgunluk dolayısiyle çıkarılan işçilerin durumuna gelince bu vaziyeti ancak hükümet nezdinde yapacağımız teşebbüsler ile düzeltebiliriz. Kazanmayan patronun işçi beslemeyeceği kadar tabiî bir şey yoktur.» (17/8/49, Vatan).

Birlik Yönetim Kurulu'nun anlayışı da miting yaparak sendikaya gönderilen bir mektupta açıklanıyordu:

«Yönetim Kurulumuz 21/8/1949 pazar günü yapacağınız toplantının dâvamıza fayda yerine zarar getireceği kanaatindedir. Çünkü memleketimizde ancak 300.000 işçi mevcuttur. Nüfusumuza nazaran bu kadar az bir yekûn tutan işçi zümresinin efkârı umumiyenin sempatisini kazanmadıkça dâvasını kendi imkânlarıyla tahakkuk ettirmesi bir hayal olur.

«İki buçuk senelik bir mazisi olan sendikalar, ağır başlı ve temkinli hareket etmezlerse hakkımızda tereddüt sahibi olanları aleyhimize çevirebiliriz. Halbuki biz kendimize mümkün mertebe taraftar kazanmak mecburiyetindeyiz. Mitingler, protestolar, gürültülü büyük toplantılar davamızın tahakkukunu geri bırakır, sessiz sedasız çalı-

şarak mühim işler başarmak her zaman için mümkündür.»

Zaten hükümet de ekonomi politikasının işçiler tarafından protestosundan ürküyor ve toplantıya izin verilmemesini Valiliğe bildiriyordu. Sonunda 19 Ağustos 1949 günü Valilik mitinge izin verilmediğini Mensucat sendikasına tebliğ etti.

Bu kez İstanbul Mensucat Sanayii İşçileri Sendikası 4 Eylülde bir sinemada toplanarak işsizliği ve iktidarı protesto etti.

Soru 71 Bu miting başka mitingleri davet etti mi?

İktidar, işçilerin bu toplantıya katılmasını önlemek için iktidar partisine mensup bir işçiye İŞÇİ imzası ile bir bildiri dağıttırdı. Ama işçiler büyük bir olgunluk içinde toplandılar, gerçekleri dile getirdiler. Birlik de, özgür hareket eden bu sendikayı onur kurulu kararıyla Birlikten çıkardı.

Bu miting teşebbüsü üzerine çıkan ayrılıkları önlemek için bir yıl kadar sonra birlik, bir işçi mitingi tertip komitesi kurarak ve başına Mehmet İnhanlı'yı getirerek bu kez komünizmi tel'in mitingi yapmayı kararlaştırdı. 26/8/1950'de yapılan mitingde komünizm tel'in edildi; hitabete meraklı işçiler böylece tatmin edilmiş oldu. Sendikacılar «komünizme karşı Türk işçisinin sağlam ve sarsılmaz bir kaya halinde ve tek vücut olarak bir cephe teşkil ettiklerini» belirttiler.

Tekstil işçilerinin ıstırabı dinmemişti. Bu defa İstanbul Tekstil ve Örme Sanayii İşçileri Sendikası 42.000 mensucat işçisinin katılacağı bir «yerli malı kullanma mitingi» düzenledi. Yayınladığı bildiride şöyle diyordu

«Bizim hakkımız olan refaha kavuşmamız için önümüzdeki engellerin neler olduğunu perşembe günü (23 Ağustos 1951) saat 17'de Taksim meydanında bağıracağız. Duymayanlara duyuracağız. Bilmeyenlere öğreteceğiz. Bilenleri doğru yolda karar almaya teşvik edeceğiz.

İzbelerde, harabelerde, mezar gibi atölyelerde çalışmaktan ve açlıktan kurtulmamız şuurlu gayretlerimize bağlıdır. Bize büyük ve mukaddes vazifeler düşmektedir. Perşembe günü Taksim meydanında yapacağımız mitinge katılın!»

Fakat valilik, bir süre önce komünizmi tel'in için miting izni verdiği işçilere bu kez yerli malı kullanmak için miting yapma izni vermedi. Bunun üzerine sendika yeni bir bildiri ile durumu protesto etti (23.8.1951).

Aradan bir süre geçtikten sonra aynı sendika bu kez 6 Ekimde yine miting yapma kararı aldı. Yerli malının himaye mitingini Sendikalar Birliği yine desteklememeye karar verdi. Birlik Başkanı Şeref Hivel de miting aleyhinde olduğundan konu önem kazandı. Bir süre sonra Birlik mitinge razı oldu ama, valilik İstanbul'un kurtuluş günü miting yapılmasını istemedi.

Zaman zaman bazı fabrikatörleri protesto için, bazen de sendikalı işçilere baskıları dile getirmek için girişilen miting teşebbüsleri çeşitli engellerle karşılandı. İl Hakem Kurulunun vaktinde toplanmamasını protesto için de kapalı salon toplantıları düzenleyen sendikalar hep kendileri arasından çıkan miting aleyhtarlarıyla uğraşır duruma geliyorlardı. DP iktidarı ise her işçi hareketiyle miting teşebbüsünde Sosyalist Partisinin etkisini görüyordu (9.5.1952, Meclis müzakereleri). Başbakan Yardımcısı Samet Ağaoğlu'nun mitingle ilgili konuşması geniş etkiler yapıp tepkiler uyandırdı.

Meslekî konularda miting için kendilerine izin verilme-

yen sendikalar bir süre sonra (4.10.1953) Taksim'de yine komünizmi tel'in mitingi yaptılar.

İşçilerin başarılı ve sosyal özü olan biricik mitingi hiç şüphesiz 27 Mayıs 1960'tan sonra Şaraçhanebaşı'nda yapılan büyük mitingdir. Daha önce mitingi ve kitle hareketlerini kötüleyenler, iktidardan gelen hoşgörüyü bulunca eyleme geçebilmişlerdir. Artık bu dönemde her türlü sosyal mücadeleye yol veren Anayasa içinde işçi hareketleri büyük gelişmeler göstermiştir.

IV. BÖLÜM

27 MAYIS ANAYASASINDAN SONRAKİ DURUM

Soru 72 27 Mayıs Anayasasından sonra işçi hareketlerindeki gelişme nasıl bir yön izledi?

27 Mayısın getirdiği Anayasa; sosyal adalet, insanlık onuruna yakışır bir hayat, adaletli bir ücret ve genellikle birçok siyasî partinin o güne kadar vaadedip de vermediği birçok hakları tanıyan devrimci bir anayasa idi. İşçiler bunun farkına kolay kolay varmadılar. Fakat TİP kurulduktan ve hele Mehmet Ali Aybar Parti Genel Başkanlığına seçildikten bu yana Anayasanın tüm ilkeleri işçilerce iyi kavrandı. Artık her işçi hareketi, gücünü Anayasadan alır oldu. Böylece de işçi hareketleri ekonomik temele oturuyor, sosyal amaç taşıyor ve devrimci bir öz kazanıyordu. Nitekim iktidar ayakta durabilmek için Anayasaya uygun hareket çalışıyor, Anayasada çıkarılması süreye bağlı olan yasaları hazırlamaya koyuluyordu. Bu yasalar, işçileri çok yakından ilgilendiren konuları kapsıyordu. Bu bakımdan 27 Mayıstan sonra işçi hareketleri Anayasanın tanıdığı geniş özgürlük içinde Batı ile de ilişkiler kurularak hızlandı. Örneğin, Yapı-İş Sendikasının örgütlenmesi, bu ilişkilerin verdiği olanaklarla bir anda büyük önem kazandı Çünkü John Thalmayer adlı bir yabancı sendikacı, geniş tecrübesinden yararlanarak, bu örgüte büyük dinamizm getirdi.

Hele grev hakkının kullanılması ve toplu sözleşmelerin

yapılma şekli yasa ile hükümlere bağlandıktan sonra işçi hareketleri bu yeni temel üzerinde gelişmeye yöneldi.

Artık işsizler Başbakanla görüşmek için Başbakanlığa girebiliyor, tasarılar hakkında sendikacılar görüşlerini cesaretle ortaya atabiliyordu (Nisan 1962). Ancak işsizlikten bizar olan yapı işçileri 26 Nisan 1962'de Ankara'da yürüyüş için izin istedikten sonra çeşitli oyalamalara girişildi. Ama işçilerin 3 Mayıs günü yapmayı kararlaştırdıkları yürüyüşü hiçbir vaad önleyemedi. Elbiseleri yamalı, çoğu çıplak ayaklı işsiz işçiler çeşitli polis barikatlarını yara yara Meclise kadar gittiler. Yürüyüş yapan işçilerin çoğu, Meclis ve Senato Başkanlarını görmeye giden işçi heyetini beklerken, polisin eline düşerek bir hayli hırpalandılar.

Soru 73 Özgürlük, bilinçlenmeye doğru belirtiler verdi mi?

Bir zamanlar işsizlikten söz etmenin bile politika yapmakla suçlanıldığı günleri geride bıraktığımız her geçen gün daha iyi anlaşılıyordu. Koalisyon iktidarında çözülme olup da yeni bir kabine kurulamayınca işçiler seslerini yükseltmeye başlamışlar (Haziran 962) ve şöyle demişlerdi:

Politikacılar sen-ben derdine düştüler. Memleket sorunları yüzüstü bırakıldı. Köylü, şehirli huzursuzluk içinde. Geçim derdi her gün biraz daha artıyor. Anayasamızın sosyal devlet ilkesi gereği yapılması zorunlu işlere el atılmıyor.

Ve burjuva partileri arasındaki karşılıklı taviz politikası işçilerin gözünü açıyordu. Parti başkanlarına gönderilen mektuplarda sendikacılar «hükümete reform yapma mecburiyeti yükleyiniz» diyorlardı (Haziran 1962 sonları) Lâstik-İş Sendikası Başbakana gönderdiği muhtırada emekten yana bir devletçiliğin uygulanmasını öngörüyordu (Temmuz 1962).

Artık sendika kongrelerinde, basit işçi ihtiyaçlarını karşıladığı için işverene teşekkür edenler çoğunlukta olmuyor, sen-ben kavgası arka plana atılıyor ve Türkiye gerçekleri dile getiriliyor, reformlar isteniyor, çeşitli istatistikler veriliyordu. Örneğin Maden-İş'in 1967-1968 Genel Kurul raporunda Teşkilâtlanma konusu incelenirken bile konu şu planda ele alınmıştı

1 — Meslekî örgütlenme,
— Meslekî örgütlenmeyi engelleyen etkenler,
— Nüfus artışı ve işsizlik,
— Yasaların durumu,
— Sanayiin durumu,
— Direnmeler.
2 — Politik örgütlenme.

Esasen sendikalı işçilerin artışı, daha açık bir deyişle işçilerin sendikalı olma yolundaki bilinçlenmeleri böyle bir gelişmeyi de gerektirmekte idi. 1948'den 1958'e kadarki sendikalı olma çizelgesi ve oran artışına bakalım :

Yıl	Sendikalı işçi artışı	İşçi artışı	Sendikalı işçi oranı
1948	100,00	100.00	15.78
1949	138.46	104.69	20.87
1950	150.00	113.51	20.86
1951	211.54	129.71	25.74
1952	250.00	148.27	26.61
1953	269.23	168.92	25.15
1954	346.90	177.04	30.92
1955	364.60	183.42	31.57
1956	402.22	195.87	32.41
1957	470.87	208.16	35.70
1958	504.98	212.84	37.45

(Kaynak : Prof. Cahit Talas, Türkiye Cumhuriyetinde Sosyal Politika Meseleleri)

Sendikalaşmadaki gelişmeye paralel olarak üyelerini — her türlü baskıya, hiyleye ve yıldırma çabalarına rağmen — artıran Maden-İş Sendikası, Lâstik-İş Sendikası, Kimya-İş Sendikası, Gıda-İş Sendikası ve öteki sendikalar artık dairesel çalışmalarla işçi sınıfına hizmette yarışıyorlardı. Örneğin Maden-İş'in 1967'de yapılan 18. Merkez Genel Kuruluna sunulan raporda bu dairesel çalışmalar 200'er sayfalık üç ayrı kitap içinde delegelere duyurulmuştu. Atatürk'çü sendikacılar, raporlarında, her zaman savundukları ve Atatürk'ün 1 Aralık 1921'deki şu demecinde yer alan görüşleri dile getiriyorlar, sosyal sınıf gerçeğini gözden uzak tutmuyorlardı. Atatürk'ün ünlü demecini yeniden okuyalım :

«Biz hayatını, bağımsızlığını korumak için çalışan emekçileriz, zavallı bir halkız. Ne olduğumuzu bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmak zorunda olan bir halkız! Bundan dolayı her birimizin hakkı vardır, yetkisi vardır. Fakat çalışmakla bir hakkı elde ederiz. Yoksa sırt üstü yatmak ve hayatını çalışmadan geçirmek isteyen insanların bizim toplumumuz içerisinde yeri yoktur, hakkı yoktur! O halde söyleyiniz efendiler! Halkçılık toplum düzenini emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen bir sosyal doktrindir. Efendiler! Biz bu hakkımızı korumak, bağımsızlığımızı güven altında bulundurabilmek için, toptan, milletçe bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı milletçe savaşmayı uygun gören bir doktrini izleyen insanlarız.»

Soru 74 CHP'nin önderliğindeki koalisyon kabinesi ve AP iktidarı döneminde işçi hareketlerinin akışından örnekler verebilir misiniz?

Türkiye'nin kapitalist yoldan kalkınmasını değişmez ilke olarak kabul eden hükümetler, dayandıkları siyasî par-

tilere hâkim olan toprak ağaları, tüccarlar, sanayiciler ve malî sermaye çevrelerinden hangilerinin daha ağır bastığı ölçüsünde Anayasanın öngördüğü karma ekonomiye anlam kazandırmışlardır. İşte bu kapitalist yoldan ve karma ekonomiye devlet kesiminin ağırlığını ve görevini derece derece değişik biçimde uygulamanın verdiği sonuçlar, işçi sınıfının dayanışmasında, direnmesinde, hak arama biçiminde ve bilinçlenmesinde çeşitli şekilde kendini göstermiştir.

CHP'nin ekonomik ve sosyal anlayışının damgasını taşıyan koalisyon iktidarları sırasında elde edebildiği kâr ve çıkarlarla yetinme eğilimi göstermeyen burjuvazi, 10 Ekim 1965 seçimlerinde AP'yi tek başına iktidara getiren seçim sonuçları üzerine daha iştahlı ve daha güvenli bir aşamaya ulaşmıştır. Bunun olağan sonucu olarak da üretimin çok daha serbestçe geliştirilmesi, işçi-işveren ilişkilerinde hükümetin işveren yararına durum takınması doğrultusunda isteklerini yoğunlaştırmış ve etkilerini güçlendirmiştir.

AP iktidarı başlar başlamaz yabancıya aracılık eden kapkaççı tüccarlar, toprak ağaları, sanayiciler ve aracı çevreler iki amaç peşine düşmüşlerdir :

1. Kendi örgütlerini yaygınlaştırmak ve güçlendirmek;
2. İşçi sendikalarını ve üst kuruluşlarını yozlaştırmak, onları kendi ekonomik ve politik görüşlerinin paralelinde sürüklemek.

Bu amaçlarında bir hayli başarı gösteren burjuvazi işçi sınıfının ekonomik ve sosyal sorunlarını bir türlü çözememiş, teşebbüs serbestisi havası içinde ekonomik sıkıntıların en yoğunlarına gömülmüş, geniş kitlelerin ihtiyaçlarına cevap vermemiştir. Böylece kapitalist yoldan kalkınma bayrağı altında toplananlar her ekonomik ve sosyal konuda başarısızlıktan başarısızlığa yuvarlanmıştır. Ancak işçi muhalefetini azaltmak ve amacından saptırmak suretiyle iktidarını sürdürebilmek maksadı ile işçi sendikalarını

ve üst kuruluşların bir kısım yöneticilerini etkileri altında tutabilmişlerdir. Buna rağmen, işçi kitlesinde sınıf bilincinin uyanışını önleyememişlerdir. Sınıf bilincine eren binler ve binlerce işçi, kendilerini sömürmeye, açlığa, yokluğa mahkûm etmeye, yoksulluğa gömmeğe götüren kapitalist düzenin bunalımından kurtulmak için sağlam örgütlerde toplanmayı bilmişlerdir.

Bu nedenle gelişen hayat içinde sosyal mücadele dümdüz bir ova gibi, ya da bir çelik halat doğrultusunda olmasa da, bir kısım örgütlere hayat hakkı tanınmamış olsa da, yeni ortam içinde her sınıf halktan insan ve her meslekten vatandaş her gelene ağam, her gidene paşam diyen birçok eski alışkanlığı bıraktığını örneklerle göstermiştir.

Nitekim, CHP-MSP koalisyonu denenmiş, geleneksel bürokrat tabanını bırakıcı bir sosyal demokrat yön izleyen CHP, bu koalisyon döneminde köylüye ve işçiye sempatik gelen yeni öneriler ve programlarla devlet çarkında «halk sektörü» türünde değişiklikler yapmaya yönelmişti. Fakat MSP'nin tutucu ve ümmetçi yapısıyla işbirliği uzun sürmeyince, bu kez egemen sınıf ve tabakalar AP yönetiminde bütün sağcı partilerin koalisyonu için bir hayli çaba harcamıştır. Bir politik bunalımın ertesinde kurulan sağcı partiler koalisyonu, kendisine «Milliyetçi Cephe» etiketini takmıştır. Fakat hiç de «milliyetçi» bir Anayasal ilkeler demetini hayata geçirmeye yanaşmayan, aksine milleti oluşturan işçi ve köylü çoğunluğuna zararlı, aracılara ve dışa bağımlı burjuvaziye yararlı bir politikanın güdücüsü olmuştur. Nitekim MC işbaşına geçer geçmez, sermaye çevreleri işçi ücretlerini yüksek bulmaya başlamış, işçi sınıfının haklarına saygılı kuruluşlar bu nitelikleri nedeniyle açıkça eleştirilmiş, suçlanmış, hatta büyük sanayi burjuvazisiyle birlikte tüccar, orta sanayici, tarım kapitalistleri Anayasanın ekonomik ve sosyal haklar bölümünde yer

alan ilkeler nedeniyle Anayasaya, bu haklara karşıt yasayı değiştirdiği için Anayasa Mahkemesine (Ünlü 15/16 Haziran 1970 olaylarına yol açan 1317 sayılı ve sendikalar yasasını değiştiren yasayı), sendika seçme özgürlüğünü koruyan ve işyerlerinde referandum yapılması ile bunu sağlayan İş Mahkemelerine, referandumların sonuçlarında DİSK'e bağlı sendikaların haklı çıktığını yansıtan basın organlarına ve yazarlara ortaklaşa hücuma kalkışmışlardır. O kadar ki bu sınıf ve tabakalar kendi aralarındaki çıkar çelişkilerini bir yana bırakmışlar, MC iktidarının niteliğinden gelen bir anlayışla işçi haklarına karşı çıkmışlar ve işçi sınıfını amaçlayan girişimlerde bulunmuşlardır. Bazı ekonomistlerin de belirttikleri gibi MC kendi içindeki ayrılıkları geri planda tutabilemek ve varlığını sürdürebilmek için ekonomik alanda köklü girişimlere el sürmemiş, ama sermayenin rahatlıkla karşı koyacağı bir «düşman» için gerekli ortamı hazırlamayı sağlamıştır. Hiç kuşkusuz bu «düşman» işçi sınıfı ve tüm demokratik örgütler ve demokratik bir yaşamı bütün gerekleriyle gerçekleştirmeyi amaçlayan düşünürler, yazarlar ve aydın kesimdir. İşçi sınıfını düşman görmenin bir sonucu da ister istemez MC'yi faşizme doğru kaydırmaya yöneltmiş, fakat aklı başında güçlerin ve hele işçi sınıfının faşizme geçit vermemedeki kararlı birliği bu faşizme yönelişi şimdilik — 1976 başı — üniversite gençleriyle işçilere karşı eğitilmiş ekiplerin cinayetlerini işlemeleri ve faillerinin bulunamayışı noktasında bırakmıştır.

Ne var ki, sol kanattaki uyanış, bir gün bu cinayet şebekelerinin de sonunu getirmeye yetecektir. Hele işçi sınıfı, sınıf gerçeğine sırt çevirmiş Türk-İş yönetici kliğinin tabanını oluşturanları da uyandırınca bütünlüğünü en uç düzeye ulaştıracak ve faşizme özenenler, ister istemez demokrasiye alışacak ve demokratik düzene ayak uyduracaklardır.

Soru 75 İşçi sınıfı içinde tabakalaşma oluyor mu?

Sendikalar içinde, çıkarı kapitalist düzende olan bir kısım yöneticiler ve işçiler görülmektedir. Sendikacılar arasında, sadece geçimini düşünenler ayrı bir grup teşkil etmektedir. İşçiye çıkar yol sağlamaktan çok, işçileri işverenin sömürüsüne daha kolayca ve toplu sözleşme ile bağlamakla görevli olanlar iktidarlardan da himaye görerek gelişmeler bile göstermektedir.

Bunlar yanında devrimci sendikacılar, işçinin sömürüden kurtulması için her mücadelede öne geçen işçiler kendi liderlerini bulmaktadır. Ya da öteden beri tanıdıkları toplumcu liderlerin değerini daha iyi anlamaktadırlar.

İşçi hareketleri, zaman zaman kurbanlar da vermektedir. Bazı grev hareketleri, ya da toplu sözleşme mücadeleleri sonunda sendika temsilcilerine tanınan yetkiler sonradan işverenlerin gözüne batmakta, bir yolunu bulup temsilcileri, grev yöneticilerini işten atmaktadırlar. Öte yandan, her işkolunda çok sayıda işsiz bulunması ve yeni iş istekleri, fabrikada çalışan işçilerin kolaylıkla işten çıkarılmalarına imkân vermektedir. Bu nedenle uzun bir işsizlikten sonra ortalama bir ücrete kavuşan yeni işçi, sendikalı olmamanın daha kârlı olacağı hayaline kapılmaktadır. Beri yandan pahalı makinelerde daha çok beceri ve özen isteyen işlerde çalışan sayıları az işçiler yüksek ücret aldıkları ve işverenle sık sık «sevkü idare grubu» içinde yer aldıkları için kendi sınıflarının çıkarı yerine işverenin kârlarını ve kurulu düzenini savunur olmaktadır. Bu da birçok işyerlerinde «işçi» sayılan ustabaşıların sendika temsilcisi seçilmemeleri sonucunu doğurmaktadır. Bundan gelen kırgınlıklar da eklenince işçi sınıfı içinde ve işyerinde işçiler arasında bölünmelere rastlanmaktadır.

Federal Almanya'ya giden ve orada Türkiye'ye oranla aynı işte daha çok ücret alan işçilerin mektupları, yurda

dönüşlerinde anlattıkları, işçilerin Türkiye'deki sömürüye karşı çıkmalarına yardım etmekte ve uyanışa yararlı olmaktadır. Bu arada asıl işçi tabanını teşkil edenler hem işverenle, hem aristokratlaşan ustabaşılarla, hem de bilinçsiz sendikacılarla üçlü bir mücadele vermektedirler.

Soru 76 İktidarların tutumunu işçi hareketleri açısından nasıl değerlendirebiliriz?

1960'tan sonra gelen iktidarlar arasında ayırım yapmak gereklidir. Millî Birlik Hükümeti zamanında işçiler, hemen yeni haklara kavuşmuşlardır. Büyük bir hoşgörü bulmuşlardır. Çalışma hayatı ile ilgili konuları bilen bir profesör (Cahit Talas) Çalışma Bakanı olmuştur. Sendikalar Batı sendikacılığı ile ilişkiler kurmuş, uyanışa yardımcı çelişkiler de ortaya çıkmıştır. Buna karşılık, CHP ve AP iktidarlarının tutumu sonu bakımından olumsuz ise de, ikisi arasında yine ayırımlar yapmak gereklidir.

CHP'nin hâkim olduğu koalisyon hükümetleri sırasında işçi sendikaları ile iyi geçinme metodu üzerine kurulu ilişkiler, başarılı bir oyalama ile sürdürülmüş, ancak Devlet Demiryolları işçilerinin grevinin önce bir ay, sonra da iki ay Bakanlar Kurulunca ertelenmesi iktidarın işçi haklarını korumadaki içtenliğine ağır gölge düşürmüştür. Hele malî çevrelerle yakın ilişkisi olanların kümelendiği CHP iktidarı zamanında bankaların, gerçek işçi sendikalarına karşı hiç de dostça olmayan üstelik kanun hükümlerinin açıkça ihlâline yol açan tutumlarına karşı ciddî bir engel çıkarılmaması CHP'nin işçilere sempatik gelen devletçi, halkçı yanının yalınkatlığını açığa çıkarmıştır. Bu arada CHP iktidarı döneminde toprak reformu bekleyen milyonlarca tarım işçisiyle alay edilircesine tapulama kanununun toprak ağalarını daha da güçlendiren niteliğiyle çıkarılması CHP ikti-

darının işçiden yana olmayışının örnek bir belgesidir. Bu arada Sosyal Sigortalar Kurumunun yataksız dispanserlerindeki eczahanelerin kapatılmasını öngören maddenin kanunlaşmasının CHP iktidarınca önlenememesi bu partinin o yıllarda işçi sınıfını oyalamaktan öteye geçemediğini bir kere daha göstermiştir.

Ocak 1965'te toplanan Çalışma Meclisine Başbakanın katılması gösterişe önem veren CHP için bir başarı olmuşsa da asıl başarıyı özel sektör temsilcileri kazanmıştır. CHP'nin iftihar ettiği 274 ve 275 sayılı kanunların işveren açısından yerilmesi, sosyal adaleti gerçekleştirme savaşında işverenlerin nasıl tutucu ve gerici bir nitelik taşıdıklarını göstermişse, hükümetin bu çevrelere hoş görünmek zorunluğunu duyduğu da bir kez daha anlaşılmıştır. Özel sektör, iş akdinin feshinde sınırsız serbestlik isteklerini bol bol dile getirmiş, sendikasız işçilerin korunması bahanesiyle sendikaların kukla durumuna düşmesini öngörmüş, grev yasaklarının artırılması isteklerini apaçık ortaya dökmüş, fakat CHP iktidarı, bu tenkit ve aşırı istekler karşısında 274, 275 sayılı kanunların bulunduğu çizgiyi bile sonuna kadar savunmada yetersiz kalmıştır.

Her ne kadar grev hakkının yeniden tanınması şehir duvarlarının grev kararları afişleriyle donatılması gibi şeklî bir yenilik getirmişse de hükümetlerin sosyal adalet safında yer alıp grev nedenlerine eğilmemesi, işveren karşısında güçsüz sendikaların asgarî bir savunma hattında korunmaması; muhtelif partilerle yürütülen değişik iktidarların ortak niteliğini göstermiştir: Şekil bakımından tarafsızlık, gerçekte daima sermaye çevrelerinin yararına işleyen mekanizmaları çalıştırmak.

Nitekim İnönü, Ürgüplü, Demirel'in Başbakanlıkları dönemlerinde de bu ilkeye aykırı bir tek olumlu icraata rastlanamamıştır. Ama üç başbakanın durumunu aynı ölçüde birleştirmek doğru değildir.

İnönü'nün kendisine ve partisine dokunmadıkça kanunsuzlukları görmezlikten gelen tutumundan cesaret alanlar Ürgüplü devrinde Adana'da, Akhisar'da, Zonguldak'ta vahim olayların daha cüretli eller tarafından yürütülmüne yol açmıştır. Kozlu'da ise grev yapan işçilere kurşun sıkılıp iki işçinin şehid düşürülmesi ortamı AP'nin önderliğindeki koalisyon iktidarının eseridir.

10 Ekim 1965 seçimlerini işçi kitlelerini kendine çekmek için fırsat sayan AP, seçim öncesinde emekçi sınıfına vaadettiğinin hiç birini gerçekleştirememiştir. Hattâ gerçekleştirme teşebbüslerine bile başvurmamış, aksine işçiler yararına yürürlüğe girmesi gereken asgarî geçim indirimini yükselten kanunu iki yıl ertelemiştir. İşçi sendikalarının muhalefetini önlemek için AP iktidarının sendikaları yeniden parti ocakları haline getirme çabalarına giriştiği kanısını uyandıran olaylar cereyan etmiştir. Karabük'te İzmit'te, Adapazarı'nda, İstanbul'da sendikaları partizanlar eline geçirtme ve toplu sözleşme yetkilerini AP'li sendikacılara verdirtme, ya da gerçek işçi sendikalarını parçalatma hevesleri AP yöneticilerinde bol bol sezilmektedir.

AP iktidarının ekonomi politikası emekçi sınıfının aleyhinde olduğu için toplu sözleşmelerle elde edilen zamlar, tekrar sermaye çevrelerinin kasalarına akmaktadır. Fiyat artışlarını durdurma güçleri olmayan sendikacılar, AP'nin yarattığı sendikacılık anlayışı ortamında ücret artırılmasını başlıca hedef seçmekte ve ekonominin bünyesini ve işleyiş düzenini değiştirici çabalara önem vermemektedirler. AP'nin sendikacılığımıza getirdiği, işçiyi, işçi çıkarları dışında oyalama anlayışı, güçlü karşı koymalarla karşılaşmadan yürütülmektedir. Ne var ki, sendikacılığın Türk-İş kanadının iktidarla bütünleşerek kendini yitirişi, işçi katında gözden kaçmamakta ve sendikacılık anlayışında önemli bir uyanış, dalga dalga işçi kitlelerini sarmaktadır.

Soru 77 Tutarsız sendikacılığın dayandığı bir görüş, aldatıcı bir ilke var mıdır?

Tutarsız işçiye karşı işçi sendikacılığının dayandığı bir aldatmaca görüş, oyalayıcı bir ilke vardır. Bu görüşü, sendikacılığı hâkim sınıfların dümen suyunda götürmeyi üzerlerine vazife alanlar yaymaktadır. Bir kısım sendikacılar, işçi sınıfının uyanışını, sınıf bilincine varışını kendi çıkarlarına aykırı bulmaktadır. Bu gibiler, belki de farkında olmadan, egemen sınıfların görüşlerinin yaldızına aldanıp ve işin aslını da bilemedikleri için sanki kendi çıkarlarına uygunmuş gibi, bu yabancı felsefeyi benimsemektedirler. Bu gibilere göre Türkiye'de sendikacılık «partilerüstü» olmalıdır: Yani bunlar hem hiç bir partiye karşı değillerdir, hem de hiç bir partiden yana değillerdir. Bu tutarsız «tarafsızlık» iddiası aslında işçilerin iktidara gelmemesine yardım eden bir yaldızlı haptır.

Daha önce çeşitli burjuva partilerine girmiş, o partilerin yönetimine katılmış, milletvekili aday listelerinde yer almış bu kişiler, üstelik burjuva partilerinden milletvekili de seçilenleri bulunduğu halde, «biz partiler üstüyüz» deyince gülünç olmaktadırlar. Bu kişiler gerçekte, işçi sınıfının demokratik öncülüğünde bütün emekçi halkın iktidara gelmesini amaç bilenlere karşıdırlar. Bu «partiler üstü politika» efsanesi, sırf bu gerçeği örtmek için icat edilmiş bir ilkedir...

Bu açıdan bakılırsa çoğu sendikaların ve üst kuruluşların köşe başlarını tutanlar, aslında işçiye karşı, işverenle beraber ve statükonun devamından yanadırlar. O statüko ki millî gelirin aslan payını çalışan nüfusun yüzde ikisine verir; o statüko ki vergi yükünün ağırlığını dar gelirlilere yükletir; o statüko ki işçiye hapis, işverene para cezası öngörür ve hakkını arayan işçileri kurşunlar, Anayasaya göre grev yapanları tevkif ettirir, işverenlere kolay-

ca sarı sendikalar kurdurtur ve işçi sendika başkanını, grevci işçiye tabanca çektirir. O statüko ki, işçinin sınıf bilincine kavuşmasını, iktisaden özgür hale gelmesini önlemek için aktarılmış, işçi haklarını arayanların başında Demokles'in kılıcı gibi sallandırılan görüşleri egemen kılar.

Geri kalmış bir ulus olduğumuz gerçeğini gözeterek sendikacılık yapmak isteyenler, bu tutuma cephe almışlardır. Çeşitli vesilelerle Türk-İş kararlarına, davranışlarına ve eylemlerine karşı çıkan muhtelif sendikacılar ve işçi grupları, Türkiye'ye özgü bir sendikacılık anlayışının uygulanmasını arzulamaktadırlar. Geri bırakılmış toplumların sendikacılığını yapmak, ileri kapitalist memleketler sendikacıları yerine millî bağımsızlıklarını kazanmış 3. Dünya devletleri sendikacılarıyla gerçekten ilişki kurmak birçok sendikacının dileği haline gelmiştir. Bu sendikacılık, kapitalist sömürücülerin ve emperyalist devletlerin millî ekonominin kilit mevkilerini ele geçirme çabalarına karşı direnme sendikacılığıdır. İşverenlerin dümen suyunda tek kürekle sosyal adalet avına çıkmak değil, bir eliyle ekonomik menfaatlarını sendikalar içinde savunmayı başarmak, öteki eliyle de siyasî iktidarı demokratik yollarla kazanma çalışmalarına içtenlikle katılmaktır. Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu koşullar, sendikacılıkta bu anlayışın daha büyük hızla derinlere inmesini gerektirmektedir.

Sendikacılık hareketleri içinde bu anlayışta olanların zaman zaman yürekli mücadeleler vermekte oldukları görülmektedir. Nitekim Paşabahçe işçilerinin grevinden sonra Türk-İş'in sendikacılık anlayışına karşı çıkan sendikalar artmıştır. Gerçek toplumcu kuruluşların ağızlarına yakışan dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi gibi ilkeler artık bazı sendikaların ortak amacı haline gelmiştir.

Soru 78 İktidarın olumsuz tutumu, bütün gelişmeleri önlemiş midir?

Hiçbir iktidarın işçi sınıfına karşı olumsuz tutumu aynı başarı çerçevesi içinde süregelmez, geçerli olmaz. Bu bakımdan iktidarın izlediği olumsuz politikaya rağmen işçi sınıfı, hem iktidara hem iktidar paralelindeki sözde işçi kuruluşlarına karşı başarılı bir mücadele vermektedir. Örneğin, işçi sınıfının mutluluğuna yarayan görüşlerin pek çoğunu çalışma raporlarına almadan büyük kongresine çıkan çok üyeli sendika kalmamış gibidir. Bu sendikaların birtakım yetkilileri, genel anlamda çıkarcılarla işbirliği halinde oldukları halde, işçi kitlesini avutabilmek için de olsa daha önceleri yadırgânan terimleri kullanmak gereğini duymaktadırlar. Artık, emekçi, emekten yana, Anayasanın eksiksiz-tastamam uygulanması, işçi sınıfının politik bilince kavuşması, emeği temsil eden güçlerin sermaye kuvvetleri karşısında denge kurması... gibi cümle kuruluşlarına ve terimlere sık sık rastlıyoruz. Bu gelişme yalnız terimlerde ve anlatımlarda kalmamış, sosyal sorunları kavramaya çalışma biçiminde de kendini göstermiştir. Birçok sendikacı ve binlerce işçi artık sendikacılığı işyerine inhisar eden basit bir işçi-işveren sorunu olarak görmekten kurtulmuştur.

Birçok sendikalar çalışma raporlarına aldıkları konular bakımından büyük bir aşama yapmıştır. Türkiye'nin belli başlı ekonomik, politik ve sosyal sorunlarını eleştirmektedirler. Toprak reformu, dış ticaretin, bankacılığın, sigortacılığın devletleştirilmesi, petrolün millîleştirlmesi, vergi reformu, sosyal adalete uygun ücret düzeni, işsizlik, kapitalist yoldan olmayan kalkınmanın gerekliği gibi çok ciddî ve bilimsel konular sendikalar raporlarında ele alınmaktadır. Ayrıca bu konularda önemli konuşmalar da yapılmaktadır.

Soru 79 Olumlu gelişme içinde ortak mücadele hareketleri de olmuş mudur?

Elbette, işçi hareketlerindeki olumlu gelişme sırasında ortak mücadele olaylarına da raslamışızdır. Bunlar toplu sözieşme ve grev kanununun (No. 275) şekilciliğinden de doğmuş, işçilerin büyük özlemlerini dile getiren hayranlık verici dayanışmalar olarak tarihimizde yer almıştır.

Nitekim, son yılların ortaya koyduğu gerçek şudur: özel sektör mensupları Anayasanın sosyal esprisine ters düşmekte ve sümürücü düzenlerinde kolay kolay revizyon yapmaya yanaşmamaktadırlar. İşverenler, en haklı isteklere karşı çıkarak işçileri greve itmekte büyük yarar görmektedirler. Bu yarar, grevlerle sendikaların güçsüzleştirilmesi ve işçilerin, işçi sendikalarına karşı çıkarılmalarının sağlanmasıdır. Böylece işverenler, grevi, işçilerin fiilen reddedecekleri bir hak derekesine düşürme çabasındadırlar. Son zamanlarda bazı işkollarında işverenlerin sendikaları âdeta greve itmeye zorlaması bunun tipik bir örneğidir. Başka bir örneği, Adapazarı Ziraî Donatım Kurumunda da görmekteyiz. AP iktidara gelmeden önce bu işyerinde yapılmış bir toplu sözleşmedeki bazı haklar ve menfaatlere bu defa işveren durumundaki idare meclisi karşı komaya kalkmış ve sendikayı greve zorlamanın bütün şartlarını yerine getirmiştir.

İşverenler her grev hareketinde ve işçilerin hak arama eylemlerinde bir «teşvikçi» aramayı itiyad edinmişlerdir. Türk-İş sorumluları da buna paralel olarak her işçi hareketinde bir sosyalist parmağı aramaya koyulmuştur. Netekim Mart 1965 başlarında İzmirde Kula ve Yün Mensucat fabrikası işçilerinin yaptıkları yürüyüş sırasında çıkarılan olaylardan sonra Türk-İş'in İzmir bölge temsilcisi hemen olay sebebi olarak aynı ucuz gerekçeye sarılmıştır.

Grevi gerektiği zaman kullanmak bilincine erişmekte olan işçiler, her türlü grevi kötüleyici çabalara ve işverenlerin «Türk işçileri için grev lükstür» demelerine rağmen bu hakka sahip çıkmaktadır. Nitekim Turhal Özdemir. Antimuvan Maden İşletmesinde düşük ücretler ve düşük sosyal yardımlar yüzünden işçiler Mart 1965 ortalarında grev yapmış, 24 saatlık grev işvereni dize getirebilmiştir. Paşabahçe şişe ve cam fabrikası işçileri, yakalarına taktıkları rozeti ortaya atan Türk-İş İcra Kurulu yetkililerinin İşveren Konfederasyonu yetkilileriyle yaptığı anlaşmaya ve greve son verme kararlarına rağmen haklı grevlerini başarıya götürmesini bilmişlerdir. Bu olay bile grev hakkının işçilerce nasıl benimsendiğini ve bilinçli olarak greve güvendiklerini anlatması bakımından ayrıca üzerinde durulmaya değer bir olaydır. 1975 sonlarında SSK işçilerinin memur olmamak için verdikleri mücadeleyi Türk-İş başkanının suçlaması yeni bir örnektir.

Soru 80 Çok önemli bir yeri olan Paşabahçe grevi'nin nedenleri nedir ve bu grev nasıl gelişmiştir?

Paşabahçe grevi, işverenin hukuk dışı anlayışından ve kanuna karşı gelişinden çıkmıştır. İşveren, kendisine bağlı ve emrinden çıkmayanların başında bulunduğu sendika ile işkolu seviyesinde üç yıllık bir toplu sözleşme imzalamıştır. İşçiler, kendi adlarına kabul edilen sözleşmenin eski haklarını da götürdüğünü, yeni bir menfaat sağlamadığını görünce başlarındaki sendikacıları tasfiyeye kalkmış, fakat Türk-İş'in çeşitli müdahaleleriyle bu sarı sendikacıların elenememesi sonunda Kristal-İş adında yeni bir sendika kurmaya mecbur kalmışlardır. İşçiler, kendilerine karşı olan yöneticilerden süratle kurtulmayı başarmış, Paşabahçe şişe ve cam fabrikasında çalışanlardan 8-10 kişi dı-

şında bütün işçiler Kristal-İş'te toplanmışlardır. Sendika, 275 sayılı kanunun tanıdığı bir yoldan hareket etmiş ve işyeri seviyesinde toplu sözleşme imzalamak için bütün engelleri aşmış, böyle bir yetkisi olduğu Yargıtaydan geçerek kesin karara bağlanmıştır. Fakat işveren, üç yıl çıkarını gözeterek imzalattığı toplu sözleşmeden dönmemek, işçilere yeni haklar tanımamak için toplu sözleşme çağrısına uymamış ve bu tutum karşısında sendikanın grev hakkı doğmuştur.

Soru 81 İşverenler greve karşı cephe kurmuşlar mıdır?

Grev 31 Ocak 1966 günü başlayınca bütün işverenler derhal sarı sendikacılarla birlikte ortak karşı cephe kurmuş ve 275 sayılı kanunun tanıdığı işyeri seviyesinde toplu sözleşme yapma hakkına tecavüzde birleşmişlerdir. İşverenler sendikalarından 12'si ile işveren konfederasyonu 13 Şubat'ta basında yer alan ilânlarında, sonradan Türk-İş'in de kabul ettiğini açıklamaktan çekinmediği görüşü kamuoyuna duyurmuşlardır:

«Halen işyerinde mer'i ve bütün hükümleriyle mutaber olarak uygulanmakta bulunan toplu iş sözleşmesine rağmen 275 sayılı kanunun mevcut boşluklarından bilistifade ve memleketimizde henüz gelişmeye başlayan Toplu Görüşme Sisteminin işyerinde huzur, istikrar ve çalışma barışı prensiplerini de hiçe sayarak sırf şahsî kapris ve çıkarlarının gerçekleşmesi için 2000 işçinin kaderi ve memleket ekonomisinin hayatiyetine cidden müessir hatalı ve haksız grev kararını şiddetle protesto ederiz.»

Oysa, grevin kanunsuzluğu hakkında işverenin açtığı dava henüz sonuçlanmadan yapılan bu protesto ilânından sonra İş Mahkemesi grevin kanuniliğini hükme bağlamış-

tır. Böylece kanun içinde oldukları mahkeme kararıyle de sâbit olan işçiler uzun süre grevlerini başarıyla yürütmüş, işveren bir türlü yeni bir toplu sözleşme yapmaya yanaşmamış fakat grevi kırmak için de her yola başvurmuştur. Bu arada görülmüştür ki Türk-İş sonra grevi sona erdirme maksadı ile ve işçilerin haklarını elde edeceğini işçilere inandırarak kendileri adına yetki sahibi olan Kritel-İş'ten yetki almış ve işveren konfederasyonuyla müzakerelere oturmuş, uzun süren görüşmelerden sonra 21 Mart 1966 Pazartesi günü işverenle bir anlaşma protokolu imzalamıştır. Bu protokolda işveren görüşü daha keskin bir ifade ile anlaşma hükmü olarak yer almış ve Türk-İş, işverenler gibi, ikinci bir toplu sözleşmenin karşısında olduklarını ilân etmişlerdir. Grev, toplu sözleşme imzası yüzünden çıktığı halde Türk-İş, bunu basit bir ücret isteği şeklinde görmüş ve işçilere, sendika yöneticisi ve sendika öncüsünün işlerine son verilmesi pahasına, bir miktar para yardımı sağlamıştır. İşçiler bu anlaşmayı kabul etmeyerek greve devamda ısrar etmişlerdir.

Paşabahçe grevi sendikalar arasında yeni bir gelişmeye yol açmıştır. Türk-İş'in işçi haklarına karşı, grevcileri yarı yolda kendi kaderlerine bırakan tutumu üzerine İstanbul'daki Türk-İşe üye ve üye olmayan sendikalar arasında bir yakınlaşma başlamıştır. Bu yakınlaşma sonunda grevin desteklenmesi kararına varılmış ve Türk-İş'in engellemesine rağmen 13 işçi sendikası, sarı sendikacılara ve işverenlere karşı ortak bir cephe kurmuşlardır.

13 sendika, bütün Anadolu sendikalarının da kendilerine yardımcı olması çalışmalarına başlayarak hem Paşabahçede mezara gömülmek istenen toplu sözleşme ve grev hakkını Anayasa anlayışı içinde ayakta tutmaya ve uygulatmaya çalışmış, hem işçileri yalnız bırakmamış, hem de Paşabahçe grevi, Türk-İş'ten kopuşu hızlandırmış ve ni-

hayet daha önce bildirdiğimiz DİSK hareketi meydana gelmiştir.

Paşabahçe Şişe ve Cam Fabrikasında çalışan işçilerin bir destan havasına bürünerek, parasızlık yüzünden, kendilerini ve ailelerini geçindirebilmek için dağlardan labada, ebegümeci toplaya toplaya grev yapmaları, takdirle, hayranlıkla anılacak bir hareket olmuştur. 54 günlük ciddî bir mücadeleden sonra Türk-İş'in işveren konfederasyonuyla bir olup, işçi haklarına hançer saplaması ve bunun ardından sürmekte olan bir grevi, dayanaksız ve gerçek dışı bir gerekçe ile AP iktidarının ertelemesi, işçilerin bilincini yücelten olaylardır denebilir.

Paşabahçe grevi, sağlam bir kuruluş intibaı uyandıran Türk-İş'in büyük çatlaklar içinde süslü bir görünüş olduğunu da ortaya çıkarmıştır. Hemen ilk gününde, Türk-İş yöneticilerinin tutumu üzerine 16 sendika ortak bir cephe kurmuş, Türk-İş'in tutumunu yermiştir. Bu sendikalardan birkaçı sonradan Türk-İş onur kuruluna verilmiştir. Bu manevî baskı Türk-İş yöneticilerine bekleneni vermemiş, sendikalarda kendi aralarında güç birliği yapma isteklerini, dayanışma cepheleri kurma hareketlerini ortaya çıkarmıştır. Nitekim İstanbul'da basın işkolunda üç sendika bir dayanışma konseyi meydana getirmiş, 24 Haziranda birleşik grev fonu için toplantı düzenleyen Türk-İş'in davetine büyük çoğunluğuyla sendikalar katılmamıştır. Üstelik, grev fonunun Türk-İş'te toplanması isteğine Türk-İş üyesi sendikalar yetkilileri şiddetle karşı çıkmışlardır. Sendikacıların çoğunluğu Türk-İş'in tutumundan pek de memnun olmadıkları için Türk-İş'in isteğine kolayca hayır diyebilmişlerdir. Bu direnişlerin işçilerin kendi sınıfsal yapılarının gerektirdiği yönde ve biçimde bir nitelik kazanması için bilinçli sendikacıların daha güçlü ve daha bilgili olarak kendi ağırlıklarını oldukları cephede göstermeleri gerekecektir.

Paşabahçe grevi, grev tarihimizde olduğu kadar, işçi

örgütlenmesinde doğru yolu bulmaya yarayan yanı ile de büyük önemi olan bir grevdir.

Soru 82 Bütün grevler olumlu eylemler midir ve öyle mi sonuçlanmıştır?

Son yıllarda uygulanan grevlerin hepsinin işçi çıkarı için yapıldığını iddia etmek mümkün değildir. Bu arada, bütün grevlerin olumlu sonuçlar verdiği de söylenemez. Ama grev hakkı, bu gibi olumsuz sonuçlarına rağmen vazgeçilmez çok önemli bir haktır.

Lâstik-İş Sendikasının 26 Nisan 1966'da yedi işyerinde birden başlamaya mecbur kaldığı grev, işçilerin haklı istekleri yüzünden çıkmış, liderlerinin başarılı mücadeleleriyle de sürdürüldüğü için, olumlu bir toplu sözleşme ile sonuçlanmıştır. İzmir'de İtfaiyeciler 275 sayılı yasaya göre grev yapamayacaklarını bildikleri halde sömürü düzenine ve kötü yönetime karşı çıkmışlar, hiç olmazsa sakal grevi gibi, açlık grevi gibi başka olanaklara başvurmuşlardır. Bu direniş, 7 itfaiyecinin işten atılmasıyla sonuçlanmış ama, toplumun bu kesiminde de bozukluk ve aksaklık ortaya dökülmüştür.

Çimento işkolunda Çimse-İş'in grev yapacağını açıklamasına ve işverenlerin gazetede ilân çıkartarak kendilerini savunma zorunluğunu duymalarına rağmen kamuoyunda bu grev kararı şüphe ile karşılanmıştır. Bu sendikanın kuruluşu sırasında işverenden kira bedeli adı altında para alması grev haberinin bir başka maksada yorumlanmasına yol açtı. Buna karşılık 11 Temmuz 1966'da başlayacağı Yol-İş Sendikasınca bildirilen grev o anda olumlu yankılar uyandırdı. Sendikalar arasında Yol - İş'e maddî destek olma istekleri belirdi. 30.000 Karayolu işçisinin yıpranma zammı, harcırah kanununa uygun olarak ödenek,

karın doyurmayan öğle yemeğinin tatmin edici olabilmesi ve ücret zammı için gidilecek bu grev daha o anda etkin olmuştu. Hele bu grev nedenlerinin Mecliste açıklanması, grevin savunulması, iktidarın da buna karşı çıkması, yönetici kadronun hangi sosyal sınıf ve tabakalardan yana olduğunun açıklanmasına fırsat vermişti.

Basın - İş Sendikasının İzmir'de Demokrat İzmir gazetesindeki grevi her ne kadar başarısızlıkla sonuçlandı ise de yine Basın - İş'in İstanbul'da Türkiye Basımevi'nde ilân ettiği grevin 200 günü geçtikten sonra işçi yararına sonuç vermesi, her şeye rağmen, çok etkin bir hak olduğu gerçeğini belirtir.

Soru 83 : Grevlerde iktidarın tutumu ne olmuştur?

Bu soruyu cevaplandırmak için şu olaylara göz atmada yarar vardır:

Hükümet 18/19 Ekim 1964'te yapılmasına karar verilen Demiryolları işçileri grevini kolayca durdurdu. Bu karar, elbette Anayasaya, hatta 275 sayılı kanuna aykırıydı. Bununla beraber hükümetin bu davranışını başka grevlerde de göstermemesi için Türk-İş'in cesur kararlar alıp harekete geçmesi beklenirdi. Ama yöneticiler işçinin bilinçlenmesine ve hükümetin Anayasaya aykırı işlemlerine karşı çıkmaya yarayan hareketlere girişmekten özenle çekindiler. O kadar ki yer yer iktisadî devlet teşekkülleri ve Belediyeler bir kısım işçilerin «işçi» sayılmamasına çalıştıkları sıralarda, bir kısım işçi teşekkülleri işçilerin işçi sayılmakta devamını ısrarla savundular ve bu görüşleri kabule yanaşmayan kuruluşlarda grev kararı aldılar. Örneğin Demiryolları işçi örgütü, işçinin «işçi» sayılması ve karşıt anlayışı protesto amacıyla grev kararı aldığı halde hükümet bu grevi iki defa erteledi. Bu, elbette hükümetin işçiler-

den yana olmayan yanının iyi görülmesine hizmet etti. Böylece hükümet başarıyla sonuçlanacak ve işçilerin kendi ekonomik yararları doğrultusunda bilinçlenmelerine yarayacak hemen her grevi ertelemek ortamını da 275 sayılı kanunda kolayca buldu.

O kadar ki hükûmet hemen hemen her grevi ertelemeye çalıştı. Gerekçe de hazırdı: «Millî Güvenliği bozucu olduğundan... ertelenmesine... Bu ertelemeler Türk - İş'i bile karşı koymaya mecbur bırakacak bir doza yükselmişti. Örneğin 1966 yılında millî petrol müessesemizde başlatılan grevi erteleme gereği duymayan iktidar, 1971'de yabancı petrol şirketlerinden birinde başlatılacak grevi ertelemişti. Türk-İş bunun üzerine şu görüşü belirtmişti:

«Yabancı petrol şirketlerinin Türkiye'de sürdürdüğü petrol hâkimiyeti millî menfaatimize ters düşmektedir. Yeraltı servetlerimizin yurt ekonomisindeki önemini yıllardır savunan işçi hareketi, petrollerimizi, ulusumuzun çıkarları ön planda tutularak kesin bir şekle bağlamaya kararlıdır... Hükûmetin aldığı erteleme kararı ise, ülkemiz gerçeklerine uymaması bir yana, onur kırıcı ve endişe vericidir. Çünkü grev memleketin güvenliğini tehlikeye düşürücü görüldüğü için ertelenmektedir. Hükümetin kararına göre memleketin millî güvenliği yabancı petrol şirketlerinin elinde bulunmaktadır. Biz bu görüşe katiyetle katılmıyoruz.» (Türk-İş Raporu, 28 Mayıs 1973)

1971 yılında ertelenen grevler şunlar olmuştur:

1. Petrol-İş grevi: Bakanlar Kurulu 5.2.1971'de 7/1878 sayılı Kararname ile 30 gün erteledi.
2. Metal-İş'in Makina Kimya Endüstrisi Kurumunda ilân ettiği grev Bakanlar Kurulunca 18.4.1971'de 30 gün ertelendi
3. Demiryolları İşçi Sendikaları Federasyonu'nun uygulayacağı grev Bakanlar Kurulunca 14.5.1971'de 7/2413 sayılı kararname ile ertelendi.

4. Metal-İş'in MKE kurumundaki grevi 60 gün daha ertelendi: 20.5.1971.
5. DYF'nin grevi yeniden 60 gün ertelendi: 3.6.1971
6. Çimse-İş Sendikasının grevi Bakanlar Kurulunca 16.7.1971'de ertelendi.
7. Petrol-İş Sendikasının Ataş Rafinerisindeki grevi ikinci kez 60 gün daha ertelendi: 19.7.1971
8. Ulaş-İş Federasyonu'nun Denizcilik Bankası Nakliyatı grevi 29 gün süre ile ertelendi: 24.10.1971
9. Tez Büro-İş Sendikasının Denizcilik Bankası Malzeme Md.'ndeki grevi 30 gün ertelendi: 16.11.1971
10. Sümerbank'a ait Konya Krom işyeri grevini ilân eden Çimse-İş Sendikası grevi 30 gün ertelendi: 24.11.1971
11. Çimse-İş Sendikasının Konya Krom Magnezit grevi 60 gün daha ertelendi: 26.12.1971
12. Tez Büro-İş Sendikasının Merkez Bankası'nda başlatacağı grev 60 gün daha ertelendi: 26.12.1971

Grev ertelemeleri 1972'de ilk 11 ayda dört kararnameyle devam etti. Şöyle ki:

1. 4.8.1972'de Genel-İş Sendikasının Kayseri Belediyesindeki grevi 30 gün ertelendi.
2. 24.10.1972'de Tek Gıda-İş'in Et ve Balık Kurumundaki grevi 30 gün ertelendi.
3. Ereğli Kömür İşletmeleri Müessesesinde Türkiye Maden-İşçi Sendikaları Federasyonunun ilân ettiği grev, 23.11.1972'de 30 gün ertelendi.
4. Et ve Balık Kurumunda daha önce ertelenen grev bu kez 60 gün daha uzatıldı: 25.11.1972.

Başbakan Nihat Erim dönemindeki bu ertelemeler üzerine Türk-İş'in tepkisi şundan ibaret kaldı:

«... işçinin haklarını alabilmek için elindeki tek silâhı grev hakkını kullanmasını, köylünün ürettiği malın gerçek

değerini alabilmesi, öğrencinin silâhlı ve saldırgan olmamak şartı ile daha iyi eğitim olanakları istemesi için girişeceği eylemleri anarşik davranışlar olarak niteleyip, bunları da sıkıyönetim çerçevesi içinde önlemek herhalde hükümetiniz tarafından düşünülmemektedir. Ancak, uygulama tamamen bunun aksi yönde olmakta ve bazı çevreler, sıkıyönetimden yararlanarak, çıkar sağlama yoluna gitmektedir.»

Başbakan Nihat Erim'e gönderilen mektuptaki bu ifade'ye karşın işverenler yine bildiklerini okudu, hükümet de yine ertelemelerini sürdürdü.

Şunu da belirtmek gerekir ki, Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına bağlı Batman işletmesinde çalışan işçilerin toplu sözleşme yapma mücadelelerinde petrol işçileri federasyonunun ileri sürdüğü ücretlerin oynak merdiven sistemine göre ayarlanması ilkesi, başarı ile yürütülen bir grevle iktisadî devlet teşekkülüne kabul ettirilecekti. İnönü iktidarının toplumcu ve reformcu olarak reklâm edilen üç bakanı, bu görüşün toplu sözleşmede yer almaması için girişilen çalışmaları Türk-İş yöneticileriyle birlikte destekledi; ve işçiler için gerçekten önemli olan oynak merdiven sisteminin başarı şansı Batman'da tümüyle yitirilmiş oldu.

Zaten hükümetler zaman zaman ve bol bol grevleri erteleme kararları almışlardır. Öte yandan bilmek gerekir ki her zaman, her yerde grev kararı almak sendikanın yararına değildir. Sonra her zaman grevler en iyi sonuçları vermezler. Bunun için greve karar vermeden önce, işyeri, işverenin sendikası ve bağlı oldukları işveren gruplarının durumu, grevin muhtemel etkileri, muhtemel sonuçları etraflıca inceletilmek gerekir.

Bu arada bazı sendikacıların, işçiye hoş gelen «greve gitme»yi başka bir firma lehine ve bir firmayı piyasadan silmek için öteki firmadan özel çıkar sağlamak amacıyla

yönettikleri de bilinen bir şeydir. Hatta bazen bir işyerinin mamulleri depolarda dopdolu bekler ve o işveren üretimi durdurmak, bir süre sonra başka bir tür üretimle işini düzeltmek isterken, işçilere birkaç ay ücret ödeme külfetinden kurtulmak için bir işçi sendikası yöneticisi ile anlaşabilir ve onu greve karar verdirebilir. İşçilerin bu tür «anlaşmalı grev»lere dikkat etmeleri kendi çıkarları gereğidir.

Bazen başlayan grevler çok etkili bir şekilde gelişirken, bir işçi konfederasyonu Başkanı radyoda, yasaların bile erteleme nedeni olarak göstermediği, ya da hükümetin ciddîye almadığı bir dış sorunu ileri sürerek grevleri ertelediklerini açıklayabilir. Böylece, bu demeci duyan işçiler ertesi gün işe dönebilir ve kendi sendikalarının haberi olmadan yapılan bu işe dönme, grevcilerin aleyhine sonuçlara dönüştürülür. Tabiî bu durumda da o grev kırıcı kişi herhalde işçiden yana bir iş yapmamış duruma düşer. Bunun da mükâfatını herhalde iktidarlarca pohpohlanmakla ve maddeten, manen desteklenerek bol bol görür.

Onun için greve ayrıntılı bilgiler alınarak yapılacak ciddî müzakerelerden sonra en yetkili sendika organlarında karar verilmek gerekir.

Soru 84 : Grev eylemi dışında iktidarın işçiden yana olmadığını, işçi hareketleri çerçevesi içinde göstermek mümkün müdür?

İşçi hareketlerini bütün ayrıntıları ile işçi sınıfının çıkarına giden eylem ve fikir gelişmeleri sayarsak bu soruya da olumlu cevap vermek normaldir. Kendi deyimlerine ve eylemlerine göre AP iktidarı önce sanayileşme, sonra sosyal adalet anlayışındadır. Asgarî geçim indirimi ile işçilerin, dar gelirlilerin daha az vergi ödemelerine karşı gelmiş, bu yüzden Meclisteki çoğunluğuna dayanarak yılda emekçi halkın cebinden 400 milyon lira çıkmasını ka-

nunlaştırmıştır. Zenginin daha zenginleşmesi yolundadır. Dağıtılacak toprak yok diyerek yüz yıllardır toprağa hasret çekenlerin, işsiz, topraksız kalan milyonlarca tarım işçisinin hayatlarının iyiye doğru yönelmesine engel olmuştur. Adalet Partisi iktidarı, yabancı sermayenin Türkiye'de serbestçe fabrikalar kurmasından yanadır. Yani, yabancı sermayeye ait fabrikalarda elde edilen fazla değerin kâr olarak yabancı memleketlere çıkarılmasını kabul etmektedir. Oysa bu, memleketin sanayileşerek emekçi halkın yaşayışında iyiye doğru gidişe yardım edecek birikimleri önlemek demektir; halkın hayatında emekten yana planlı bir sanayileşme ile refaha doğru değişiklikler olmasını istememekdir; yabancıları ve yabancılara aracılık edenleri, kapkaççıları korumak demektir.

AP iktidarı, hiç şüphesiz bütün icraatını çerçeveleyecek başarısızlıklarla, gelir dağılımındaki adaletsizliği daha da ağırlaştırıcı eylemleriyle, işsizliği önleyici çabaları başarıya ulaştıramayacak metoduyla her gün biraz daha AP'ye umut bağlayan vatandaşların kendisinden kopuşunu hızlandırmıştır. AP yöneticilerinin tutumu ve hükümet etme anlayışı, kapkaççı ve yabancıya aracılık eden çevrelere güven veren doğrultudadır.

Üstelik AP iktidarının tutumu, toplu iş sözleşmesine bağlanan umutları da ortadan kaldırmıştır. Oysa önceleri grev ve toplu sözleşme düzenine girdikten sonra geniş işçi kitleleri ve özellikle sendikalar yöneticileri bu düzenin işçiye refah getireceğini sanıyordu. Toplu sözleşmelerle, işyerinin yönetiminde, gözlemci olma, işverenin işçi kıkarma, işçiye ceza verme yetkilerini tek başına kullanmasını önleme, ortak karar organlarıyla işin yürütümü, kârdan prim alma, geçinme endekslerindeki artışa göre ücretlerin hemen ayarlanması gibi önemli hakların sağlanacağı hayali kısa bir süre sonra sabun köpüğü gibi sönüverdi. Hatta işçinin dilediği sendikaya yazılma hakkı, işve-

renlerin kolayca buluverdikleri sözde işçilere kurdurdukları ve işçilerin işten çıkarılma tehdidi ile üye yazdırıldıkları sendikalar yüzünden ortadan kaldırıldı. Sendikaların etkili grev yapabilmeleri de temelinden önlendiği için, grevler, işverenleri korkutan bir ekonomik baskı niteliğini yitirdi.

Bütün bu olumsuz gidişe rağmen asıl işçi kitlelerinde bir silkinme, bir hak arama cesareti, sendikalardaki satılmış yöneticileri baştan atma hırsı, baskıya göğüs germe gücü de gelişti.

Buna karşılık AP iktidarının Başbakanı Süleyman Demirel, 12 Mart 1971 günü verilen Komutanlar Muhtırası ile görevinden istifa etmek gereğini duydu. Genel Kurmay Başkanı Org. Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri Komutanı Org. Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri Komutanı Oramiral Celâl Eyicioğlu ile Hava Kuvvetleri Komutanı Org. Muhsin Batur'un, Millî Güvenlik Kurulu üyeleri olduklarını belirterek, imzaladıkları Muhtırada yer alan gerekçe çok önemliydi:

«Parlamento ve hükümet süregelen tutum, görüş ve icraatı ile yurdumuzu anarşi, kardeş kavgası, sosyal ve ekonomik huzursuzluklar içine sokmuş, Atatürk'ün bize hedef verdiği çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmak ümidini kamuoyunda yitirmiş ve Anayasanın öngördüğü reformları tahakkuk ettirmemiş olup, Türkiye Cumhuriyeti'nin geleceği ağır bir tehlike içine düşürülmüştür.»

Öteden beri bizim de teşhisimiz ve belirttiklerimiz AP iktidarının Anayasaya aykırı tutum ve davranışları olmuştu. Böylece 12 Mart 1971'de Türkiye yeni bir noktaya gelmiş oldu.

Soru 85 : Türkiye'nin ekonomik yönden vardığı nokta işçilerin ve emekçilerin yararına mı olmuş, ya da neyi göstermiştir?

AP iktidarının özel sektör eliyle kalkınma, dış yardımlarla kalkınma, serbest rekabet düzeni içinde kalkınma diye Türkiye'yi getirdiği noktayı iyi görelim:

1965-1970 döneminde uygulanan düzensiz ekonomi politikası sonucunda, dış baskıların da etkisiyle para değeri düşürülmüştür. Bu yola (devalüasyon'a) başvurulduğu zaman alınması gereken bazı önemli tedbirlere gidilmediği için bu malî operasyon olumsuz sonuçlar vermiştir. İktisadî Devlet Teşekküllerinin 1971 faaliyet programlarında büyük finansman açıkları olduğu tespit edilmiştir. Bu teşekküller, değil yatırım yapmak, çalıştırdığı personeline maaş verebilmek için mal ve hizmetlerine zam yapmak zorunda kalmışlardır. Bütçede cari harcamalarda 1.6-1.7 milyar liralık ödenek yetersizliği görülmüştür. Mal üreten sektörlerin net yurt içi hâsıladaki oranı azalmış, gelir artışına katkısı ise mütemadiyen düşüş göstermiştir. Örneğin mal üreten sektörlerin gelir artışına katkısı 1966'da yüzde 67.6 iken bu güç düşe düşe 1970'de yüzde 25 olmuştur. Hazine, Merkez Bankası olanaklarını son noktaya kadar kullanmış, net döviz rezervleri, ancak serbest döviz alanından yapılacak iki aylık ithalâtı karşılayabilecek miktara düşmüştür. Durum güç bir döneme varmıştır. Yani Demirel iktidarının ekonomik gidişi ülkeyi iflâsa doğru sürüklemiştir. Bu sonuç, karma ekonomik düzende devletçiliğe ağırlık veren bir yöne gidilmesi, emredici bir kalkınma planının gerekliliğini bize anlatmıştır.

1971 Haziranındaki sonuçlara göre geçen bir yıl içinde fiyatlarda yüzde 15.5 oranında bir artış olmuştur. Bu oranın yıl sonunda yüzde 25'e ulaşacağı iktisatçıların ileri sürdüğü bir tahmin olmuştur. Fiyatların boyuna artması,

para değerinin düşmesi, yaşama koşullarının kötüye gitmesi, işçi ve emekçilerin daha düşük bir hayat düzeyine itilmesi demektir. 1970 yılı Ağustosunda yapılan yüzde 66.6 oranındaki devalüasyon, fiyatlarda kararlılık sağlanamadığı için, beklenen düzeni de getirmemiştir. Çünkü devalüasyona gitmek demek, ithalâtın kısılması, ihracatın artırılması, dış ticaret dengesinin sağlanması amacını gerçekleştirmektir. Çünkü paranın değerinin düşmesi demek, yabancı ülkelerden getirilecek malların pahalılanması demektir. Böylece pahalı mal ithalinde zorunlu bir gerileme beklenir. Buna karşılık ihracatta durum bunun karşıtı olur. İhraç edilecek mallar için elverişli bir ortam doğar. Fakat bu ekonomik sonuçların gerçekleşmesi için politik bazı önemli kararların alınması gerekir. Oysa bizde bu politik önemli kararlara gidilmeyince beklenenler gerçekleşmemiş ve işçilerin yaşantısı kötüye, daha kötüye gitmiştir. Böyle bir ortamda şu görüş ileriye sürülmüştür:

Fiyat istikrarını gerçekleştirmek için satın alma gücünü ayarlamak, ücret ve maaşlara zamları durdurmak gerek...

Oysa işçilerin yaşantısı «mutlu bir hayat» olmadığı için talebi azaltıp fiyat istikrarını sağlamak asla mümkün değildir. Bu yola gitme, ancak işçileri daha ağır hayat şartlarına zorlamak ve seslerini çıkaramayacak bir baskı altına almakla olur. Çünkü en doğal ve en zorunlu ihtiyaçlarını elde edemeyen işçiler, işçi hareketleriyle bu durumu düzeltmek zorunluğunda kalırlar.

AP iktidarının yarattığı ekonomik hoşnutsuzluklar ve politik huzursuzluk 12 Mart'ı davet ettikten sonra gelen kabineler de beklenen ekonomik dengeli ve sosyal adalete dayalı kalkınmayı gerçekleştirememişlerdir. Örneğin 12 Mart'tan sonra gelen Erim kabinesi birçok değerli aydını ve teknisyeni içine aldığı halde beklenen verecek anlayışla hareket etmemiştir. Ancak Erim'in başkanlığındaki hü-

kümette Başbakan Ekonomik İşler Yardımcısı olan Attilâ Karaosmanoğlu'nun ekonomik izahları Demirel iktidarının ekonomik politikasının ne çok hatalarla dolu olduğunun açıklanmasına olanak sağlamıştır. Resmî beyana göre Nisan 1971'de görülen durum şudur:

— Demirel iktidarı memleketi iflâsın eşiğine getirmiştir.
— Demirel iktidarı millî gelir hesaplarını yalanla süslemiş ve gerçek rakamları gizleyerek sömürü düzenini korumuştur.
— Kapitalist Batı memleketlerinin teknik ve ekonomik düzeylerine ulaşabilmek için Milâttan bu yana geçirdiğimiz süreden daha çok zamana ihtiyaç vardır. Yani kapitalist yoldan kalkınma önerisi Türkiye için asla kurtuluş yolu olamayacaktır. Bu nedenle daha ileri bir toplum düzenine kavuşarak sosyalizmin temel ilkelerini uygulayarak mesafeleri çok kısaltmak zorunludur.
— Toprak ağalarını koruyan, dış borçlarla payandalanan, kâr vurgununu azgınlaştıran, Türkiye'yi, bir avuç haramzadenin avantasına bırakma yolunda dolu dizgin at koşturan Demirel iktidarı, işçileri kurşunlatırken hazinenin varını yoğunu bir kısım yakın çevrelere talân ettirmiştir.
— Dış baskılarla ekonomik ve malî tedbirler almaya alışık bir Demirel iktidarının özel sektörü kollaması için artık hiç bir olanak kalmamıştır. v.s.

Erim kabinesini izleyen hükümetlerin işçi politikası da dikkate değer gerilemelere yol açmıştır. Denebilir ki iktidarın işçilerle ilgili politikasında her geçen gün örnekleri görülen aksamalar dikkati çekmektedir. Asgarî Ücretlerin saptanması sırasında izlenen düşük ücret tespiti pek çok işçi ailesinin geçim sıkıntısını daha da arttırmıştır.

Yabancı ülkelere işçi akınını önleyici bir politikanın izlenmesi yeni Kalkınma Planı ile özlenen düzeye ulaştırılamamıştır. Üstelik yabancı ülkelerde çalışanların çocuklarının eğitimi ihmal edilmiş; işçilerin elde etmeleri gereken hakların tümünün sağlanamaması altın yumurtlayan tavuk durumuna getirilen işçilerin problemlerinin çözümlenmesinde ciddî bir çaba harcanmadığını göstermiştir. Bu arada yurda izinli gelen işçilerin uçak yolculuğu sonunda karşılaştıkları güçlükler ve uğradıkları kayıplar hâlâ dış ülkelere gitmek zorunda kalan işçilerle ilgili özel bir uygulama planının olmadığını ortaya koymuştur. Hele Türkiye'ye gönderilen paraların çoğu kez sahiplerine verilmemesi, ya da vaktinde ödenmemesi pek çok sosyal sıkıntılara yol açmaktadır.

İktidarın işçilerle ilgili sorunları tek yanlı bir anlayışla tüm işçilerin pek az bir kesimini temsil edenlerle işbirliği halinde gündeme alması, zaman zaman avutucu niteliği ağır basan «müjde» türündeki demeçler yayınlanması ise geniş işçi kitlelerini inandırmaktan uzak kalmaktadır. Dikkatlerin politik sorunlara ve çözüm yollarına çevrilmesine önem verildiği günlerde sosyal ve ekonomik konuların arka plana atılması üzüntü ile karşılanmıştır.

Soru 86 : Özel sektör eliyle kalkınmanın sonuçları işçiler aleyhinde ürünler mi verecektir?

Özel sektör eliyle kalkınmaya dayanan sistem toprak ağalarının, sermayecilerin ve bunların dağıttıkları nimetlerle geçinen bürokratların çıkarlarına öncelik vermektedir. Oysa emekçi halk, kendilerine, yani nüfusumuzun büyük, çok büyük çoğunluğuna millî gelirden daha fazla pay ayrılmasına yarayacak bir anlayışla hazırlanacak bir kalkınma planı istemektedir. Bunu da ancak kendisi Meclis'te çoğunluk sağlayarak başarabilecektir. Bugünkü haliyle

devlet kaynakları ve harcamalarının artışı, emekçi halkın yaşantısında iyiye doğru bir gelişmeyi sağlayamaz. Çünkü yatırımların özel sektöre düşen payı her yıl geçtikçe artan oranda bir avuç özel sektöre ayrılmıştır.

Ayrıca Sosyal Sigortalar fonlarından da özel sektöre fonlar ayrılacaktır. Bunu Emekli Sandığından ayrılacak fonlar izleyecek, dış krediler de özel sektöre aktarılacak ve böylece «para parayı çeker» dendiği gibi parası olanlar, varlıklı sınıflar devletin bütün kaynaklarını kendi çıkarlarına kullanma ve onlardan kendi güçlerine göre yararlanma olanaklarını hazırlayacaklardır. Buna karşılık emekçi halk kitleleri gittikçe daha yoksul olacak ve bu yoksulluk yüzünden halkımız, işçisi, köylüsü, esnafı, irgadı, dar gelirli memuru, arkasız müstahdemleriyle nüfusumuzun büyük çoğunluğu yokluk ve yoksulluğun pençesinde kıvranacaktır.

Nitekim yıllara göre ücretlere, fiyatlara ve giderek reel ücrete baktığımız vakit gerçekler daha iyi belirmektedir. Şöyle ki:

TÜRKİYE'DE ÜCRET, FİYAT, REEL ÜCRET ORANLAMASI

YILLAR	ÜCRET	FİYAT	REEL ÜCRET
1963	100.0	100.0	100.0
1964	108.8	100.2	108.6
1965	120.6	104.8	115.3
1966	131.3	113.6	115.1
1967	144.2	129.6	111.3
1968	157.5	137.6	114.7
1969	179.3	144.2	124.4
1970	197.2	155.6	126.7
1971	219.5	185.2	118.5
1972	238.3	213.8	111.5

Burada görüldüğü gibi, Türkiye'de işçiler 1972 yılında ancak 1965 yılının koşullarını yaşamaktadır. Ve 14 Şubat 1973 devalüasyonu, durumu olumsuz yönde etkilemiştir. Denebilir ki; 1963'te 17.91 TL. olan ortalama işçilik reel ücreti dört yıl sonra ancak 19.94'e çıkabilmiştir. 1970 ve daha önceki yılda görülen fiyat artışları karşısında reel ücretler 1972'de 19.96'ya düşmüştür. Böylece ortalama cari ücretlerde 1972 öncesinin son dokuz yılında ücretlerde sağlanabilen yüzde 10'luk artış, fiyatlardaki yüzde 9 artış yanında şu sonucu vermiştir: İşçi ücretleri son dokuz yılda ancak yüzde 1'lik bir artış göstermiştir.

V. BÖLÜM

İŞÇİ SORUNLARININ SON DURUMU

Soru 87 : Toplu sözleşme düzeninin verimi ne olmuştur?

Toplu sözleşme düzeni, belli bir süre, işçilerin ücret, sosyal güvenlik, sosyal yardım, iş disiplini ile ilgili konularda işverenle barış içinde yaşamalarını öngören bir mekanizmadır. Bu mekanizma, kapitalist toplumlarda, sınıf bilincini körleten, sendikalara aidat toplama kolaylığı sağlayan, fakat işçi sınıfının seçim yoluyla iktidara gelmesini uzun süre baltalayan bir uyuşuk ortam yaratmaktadır. Toplu sözleşme, aslında, iktidarın çözümlediği genel sorunlardan sonra işyerinin özelliğine göre işçi sendikalarının yapacakları çalışma koşulları, üretim disiplini, asgarî ücret temeli üzerinde yükseltilecek ücret kategorileri ve benzeri konulardaki ayrıntılı bir anlaşma olmak gerekir. Böyle olduğu takdirde işçilere çok yararlı bir işçi-işveren işbirliğini gerçekleştirir.

Fakat Türkiye'deki uygulamalar göstermiştir ki, en iyi sayılan bir toplu sözleşme bile, iktidar hiç bir ekonomik ve sosyal sorunu işçiler yararına çözümlemediği ve çözümleyemeyeceği için, kısa bir süre sonra yeni ıstıraplara, kıvranmalara ve sıkıntılara yol açmaktadır. Nitekim işçi ücretlerine yüzde 10 zam sağlandığı halde hayat pahalılığı bu

zam miktarını aşan bir eğri çizmekte ve işçiler, toplu sözleşme ile aldıkları zammı, hemen fazlasıyle iade etmektedirler. Bir kısım ekonomik gerçekleri kendi sınıfsal yapıları bakımından yanlış değerlendirmeler yapan Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği'nin, «İktisadî Rapor»unda belirtildiği gibi, 1966 yılında Ankara ili geçinme endeksi bir önceki yıla oranla yüzde 5,3 oranında, İstanbul ili genel endeksi ise yüzde 8.7 oranında bir yükseliş göstermiştir. Asgarî ücretler 1966 yılında 10,70 TL.'ye çıkmış, bu artış bir önceki yıla göre sadece 1 (bir) liradan ibaret kalmıştır.

Yürürlükteki yasal hükme göre yeni asgarî ücretlerin 1971 yılı Temmuz ayında yenilenmesi gerekirdi. Ancak bu yeni asgarî ücreti saptama, çeşitli bahanelerle geciktirilmiş ve yeni bir asgarî ücret düzeni ancak 1 Kasım 1972'de yürürlüğe girebilmiştir. Böylece işçilerin yükselmesi gereken asgarî ücretleri 15 aylık bir gecikmeye uğratılmıştır. Sigortalı işçi sayısı 1971'de 1.404.000 olduğuna göre iki asgarî ücret arasında en azından günde BEŞ liralık bir fark kabul edilse bir işçi 15 ayda 150'şer liradan toplam olarak 2.250 lira alacaklı demektir. 1 milyon 404 bin işçinin en az yarısı asgarî ücret düzeyinde ücret aldığı için, asgarî ücretin 15 ay geçirilerek saptanması yüzünden işçilerin en az kayıbı 1 milyar 579 milyon 500 bin liradır.

Türkiye'deki asgarî ücret düzeninin dayanakları aslında ciddî eleştirilere uğramıştır. Örneğin yasa gereğini yerine getirmeyen ve vaktinde asgarî ücreti saptamayan iktidarlara karşı sendikalar ve işçi konfederasyonları yeterince ve etkince tepki göstermemişlerdir. Örneğin 1963 yılından 1969 yılına kadar geçen sürede iktidarda bulunan Adalet Partisi hükümetleri günün, hatta yılların geçim koşullarını ve paranın alım gücünü gözeterek bilimsel bir ölçü paketini gözeterek asgarî ücret saptamaktan özenle çekinmiştir. Ancak 1969 Ekiminde yapılan genel seçim-

lerde işçilerin oylarını alabilme kaygısı ile asgarî ücret saptamasına koyulmuş ve düşük bir ücret kararı uygulanmıştı. Fakat bir yıl kadar sonra yüzde 33 oranında yapılan devalüasyonla para değerinin kaybı, saptanan asgarî ücretlerin getirdiği olanakları fazlasıyla geri götürmüştü.

Yıllara göre asgarî ücretler şöyle olmuştur:

Yıllar	Asgarî Ücretler
1963	8 ilâ 10 TL. gündelik
1965	10 ilâ 12 » »
1969	16 ilâ 19.50» »
1972	21 ilâ 25 » »
1975	40 TL. gündelik

Geçim koşulları hatırlanacak olursa asgarî ücretin ne kadar yetersiz olduğu hemen anlaşılacaktır.

Soru 88 : Sarı sendikalar elinde toplu sözleşme, yasa ile elde edilen bir hakkı ortadan kaldırmış mıdır?

Birçok işkollarında görülen sarı sendikalar, işverenlerin kendi hukukçularına hazırlattıkları toplu sözleşmeleri imzalamakla görev yaptıklarını kabul etmektedirler. Bu gibi sarı sendikacıların eliyle toplu sözleşmeler, çok kere kanunların işçilere tanıdığı bazı hakları dolaylı olarak ortadan kaldırıcı hükümler getirmiş, bu da işyerlerinde büyük huzursuzluklara yol açmıştır. Nitekim liman dok işkolunda patlak veren büyük mücadelede, biraz da toplu sözleşme hükümlerinde işçilere karşı hükümlerin, sözde işçi sendikası tarafından kabul edilmesi rol oynamaktadır. Bunun dışında iş kazalarını önleyici, işletmenin yönetimine işçilerin katılmasını sağlayıcı, işten çıkarmalarda işçilerin

ve tarafsız kişilerin eşit oranla temsil edildikleri kurulların görev yaparak karar vermeleri gibi hususlar hâlâ toplu sözleşme sisteminin getiremediği, yerleştiremediği Batı modeli sendikacılığın dayanaklarıdır.

Bütün bunlar ve hele Kalkınma Planının hazırlanmasında sendikaların, karar verici bir ağırlık kazanamamaları, bugünkü bozuk düzen içinde toplu sözleşmeleri işçileri avutucu, kandırıcı bir oyun derekesine düşürmüştür. Dahası var, bu sistemi bir kısım sendikalar ve üst kuruluşlar yöneticilerinin maşalığıyla işçi haklarını sermaye çevrelerine, iç ve dış kapitalizmin temsilcilerine peşkeş çektiren bir rol oynanmasına imkân vermektedir. Açık bir gerçektir ki, kanunlarla korunamayan ve tanınmayan işçi hakları ve genel hükümlerle gerçekleştirilemeyen sosyal adalet, bilinçlenmelerine ısrarla sed çekilmek istenen bir ülkede toplu sözleşmelerle emeğin hakkı korunamaz, alınamaz! Emekçiler, ancak devlet mekanizmasının kendi sınıfları çıkarına işlemesini sağlayabilecek politik bir güç haline geldikleri vakit toplu sözleşme mekanizmasından yarar görürler.

Soru 89 : Bu olumsuz işleyiş karşısında toplu sözleşmeleri yasaları aşan bir planda işçi yararına kullanmalar görülmekte midir?

Bazı güçlü sendikalar, sosyalist aydınları ve özellikle sosyalist hukukçuları toplu sözleşmelerde uzman olarak çalıştırdıkları için, bu araç, işçi yararına iyi gelişmeler göstermektedir. İzin haklarını genişletme, sendika temsilcilerine özel haklar sağlama, devrimci eğitim için işçilere ücretli izin verdirme, sendika üyelerine ayrıca prim ödetme gibi başarılı işler dışında bilinçlendirmeye de yaramaktadır. Nitekim DİSK etrafında toplanan sendikalar bütün

işyerlerinde olmasa bile bazı işverenlerle toplu sözleşmeler yaparken, işçileri politik bilince kavuşturmayı da ihmal etmemekte ve bir gün işçi sınıfının seçimle iktidara gelmesi inancını paylaşmaktadırlar.

Toplu sözleşmeye aşırı umut bağlayanlar bulunduğu gibi, bu sistem içinde bile Türkiye gerçeklerini görebilen sendikacılarımız vardır. Bu sendikacılar gayet iyi görmektedirler ki:

— Asgarî ücretler, geçinme indekslerinin çok gerisindedir.
— Özel sektörde çalışan işçilerin yüzde 60'ını aşkın bir kısmı toplu sözleşme düzenine rağmen asgarî ücret hadleri içinde ücret almaktadır.
— İşverenler, hâlâ kıdem tazminatından kurtulmak için tecrübeli ve kıdemi fazla işçileri, yeni İş Kanununun tanıdığı çıkarma özgürlüğüne dayanarak, bir kulpunu bulup beş kuruş ödemeden işten atmaktadırlar.
— Henüz asgarî ücreti tesbit edilmeyen işkollarında ücretler, toplu sözleşme sistemine rağmen, ortalama asgarî ücret seviyesinin çok altındadır.
— Asgarî ücret yönetmeliği yürürlüğe girdiği halde, hükümet Türkiye ölçüsünde asgarî ücret tesbit edecek komisyonun sömürüyü bir parça olsun azaltıcı bir iş görmesine imkân vermemiştir.
— Sendika temsilcileri, hâlâ kolayca işten çıkarılmaktadır.

Soru 90: İşçilerle memurlar arasında ayırım yaratmanın nedeni ve sonuçları ne olabilir?

Emeğiyle geçinenleri sosyal bir sınıf olarak güçlü görmek istemeyenler, işçi sınıfının sayıca üstünlüğünü de do-

lambaçlı yollarla ört bas etmeye çok heves etmişlerdir. Bu nedenle uzun yıllardan beri ne işçi, ne memur durumunda bırakılan bir milyona yakın emekçi, grev hakkının Anayasaca tanınmasından sonra işçi sendikalarına üye olmaya başlamışlardı. Ancak iktidarlar bunları D cetvelinden maaş alanlar diye nitelemeye koyulmuş ve D Cetvelinde bulunup devletten ücret alanların işçi mi, memur mu oldukları sorunu ortaya çıkarılmıştır. İşçi sendikalarına girebilecek durumdaki 83.560 D Cetvelinden ücret alan emekçilerin statülerinin ne olduğu uzun tartışmalardan sonra Danıştaya intikal etmiştir. Danıştay Genel Kurulu, 1968 Mayıs ayında verdiği bir kararda D Cetvelinden maaş alanların memur statüsünde bulunduklarını kararlaştırmıştır. Böylece, bir milyona yakın emekçi grev hakkından yoksun bırakılmış, toplu sözleşme yoluyla birtakım haklar bile elde etme olanaklarını kaybetmişlerdir.

Her ne kadar D cetvelindekilerin yıllık izin süreleri bu karar uygulandığı takdirde 40 güne çıkarılabilmekte, hastalık halinde bir yıl rapor alıp istirahat edebilmekte, ilâçları devletten alabilmekte iseler de bu haklar yanında elden giden hak ve menfaatlar çok daha büyük bulunmaktadır.

Bunlara rağmen Danıştay kararına Sayıştay «Hayır» demiş ve D Cetvelindekilerin memurlar gibi bazı haklara kavuşmaları için Bütçe Kanununun değiştirilmesini gerekli bulmuştur. Başbakanlık bu konuda kesin bir görüş belirtmemiş ve D Cetvelindekiler, yine de huzursuzluk içinde kıvranmaya devam etmişlerdir. Bu da İktidarın işçi meselelerindeki samimiyetsiz tutumunu gösteren başka bir örnektir.

Ancak işçilerle memurlar arasındaki ayırım, giderek bir kısım işçilerin memur olmasını sağlamaya yönelik bir politikanın egemen olmasına dönüşmüştür. Bu da bir kısım işçi sendikalarının konuya ciddiyetle eğilmelerine yol

açmış ve bu konu 1975 sonunda MC iktidarının işçilere karşıtlığını belgeleyen bir aşırı noktaya varmıştır.

1970'lerde işçi kavramını daraltma ve memur kavramını genişletme eğilimi kendini göstermiştir. Konu, 274 sayılı Sendikalar Kanununu değiştirmeyi amaçlayan 1317 sayılı yasanın kabul edilmesiyle daha güncelleşmiştir. Yeni duruma göre ortaya çıkan sorun şu olmuştur:

274 sayılı yasaya göre çalışanlar kamu hizmetlerinde hizmet akdine dayanmaksızın çalışanlardan bedenî çalışmaları fikrî çalışmalarına üstün veya eşit olanları işçi saymakta, 1327 sayılı kanunla bazı maddeleri değiştirilen 657 sayılı yasanın 4. maddesinin c fıkrası da bu görüşü doğrulamaktadır. Fakat Maliye Bakanlığı bir yandan Personel Dairesi öbür yandan kamu kesiminde sürekli hizmet göre herkesin memur sayılması görüşünü geçerli kılmaya çalışmaktadır. Üstelik yıllardır işçi statüsünde çalışanları 657 sayılı yasanın 18. maddesini zorlayarak «memur» olmaya da zorlamışlardır. Hatta yasa gereğine uyularak İş Mahkemelerine, ya da Yüksek Hakem Kuruluna başvurularak işçi mi, memur mu olduklarının saptanması isteklerine göre verilen kararlar dahi uygulanmamış ve mutlaka birçok işçi'nin «Memur» statüsüne aktarılmasına gayret edilmiştir.

Ancak işçi örgütleri 1973'te, iktidardan sorunun çözümü için şu yolda bir karara varılmasını istemişlerdir:

«Kanun Hükmündeki Kararnameye veya değiştirilecek olan Sendikalar Kanunu'na aşağıdaki hüküm konulmalıdır:

«İş Kanunları ile Sendikalar Kanunu uyarınca işçi sayılanlar hakkında 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hükümleri uygulanmaz.»

Fakat Çalışma Bakanlığı Çalışma Genel Müdürlüğü Şubat 1973'te Başbakanlığa gönderdiği bir yazıda (1066 - 1/37) hükümetin Kanun Hükmünde bir kararname çıkarmasını önermiştir. Bu arada hem Maliye Bakanlığı, hem

de Çalışma Bakanlığı 657 sayılı yasanın 4. maddesinin D fıkrasını değiştirmeyi önermişlerdir.

Maliye Bakanlığı'nın önerisi şudur:

«D) İşçi bu kanuna tâbi veya bu kanuna göre aylık ödeyen kurumlarda bakım, büro, koruma ve bunları tamamlayıcı nitelikteki işleri görenler dışında kalanlardan bedenî çalışması fikrî çalışmasına üstün olan kişidir.

Kimlerin bakım, büro, koruma ve bunları tamamlayıcı nitelikteki şoförlük ve odacılık gibi işlerde çalıştıklarını tespite Maliye Bakanlığı yetkilidir. Maliye Bakanlığı bu konuda kendisine yapılan müracaatları bir ay içinde karara bağlar. Bakanlığın kararına karşı veya süresi içinde karar verilmemesi halinde sürenin dolduğu tarihten sonra ilgililer Yüksek Hakem Kuruluna başvurabilirler. Bu nitelikteki uyuşmazlıkların görüşülmesinde Kurul'a Maliye Bakanlığı ve Devlet Personel Dairesinden birer yetkili, üye sıfatıyle katılır.

Kurul kararı kesindir.

İşçi sayılmayan kimseler hakkında iş mevzuatı yerine bu kanun hükümleri uygulanır.»

Çalışma Bakanlığınca da şu metin önerilmiştir:

«Madde 4 —

D) İşçi, İş kanunlarına göre işçi sayılanlar ile bu kanuna tâbi veya bu kanuna göre aylık ödeyen kurumlarda büro işleri ve bunları tamamlayıcı nitelikteki şoförlük, bakım, koruma ve odacılık gibi işleri görenler dışında kalanlardan bedenî çalışması fikrî çalışmasına üstün olan kişidir.

Kimlerin büro ve bunları tamamlayıcı nitelikteki şoförlük bakım, koruma ve odacılık gibi işlerde çalıştıklarını tespite Maliye Bakanlığı yetkilidir. Maliye Bakanlığı bu konuda kendisine yapılan müracaatları...» (Maliye Bakanlığı önerisinin aynıdır)

Bu öneriler, bir sonuca bağlanmamış ancak iki ba-

kanlığın işçi kavramını daraltma eğilimleri açıklığa kavuşmuştur. Nihayet AP - MSP ortaklığına dayalı ve öteki sağcı partilerle oluşan Cephe İktidarı zamanında daha önce 657 sayılı yasayı değiştiren 12 sayılı Kanun Hükmünde Kararname konuya bir açıklık getirdiği halde bu kez 12 sayılı kararname 1897 sayı ile yasalaşıyor. Sonunda 657 sayılı kanunu değiştiren 12 sayılı KHK'nin 6. maddesi uyarınca oluşan Komisyon, raporunu hazırlıyor. Sonunda da bu kararın yürürlüğe konulması 15.5.1975 tarihli ve 1897 sayılı kanunun 5. maddesine göre 26.11.1975'te Bakanlar Kurulunca kararlaştırılıyor. Kararname ile işçi - memur ayırımının kesin sonuca vardırılması için bir yıllık süre tanındığı halde Sosyal Güvenlik Bakanlığına bağlı SSK'nın Müdürler Kurulu, hemen hemen bütün işçileri memur durumuna getirecek bir karar veriyor ve SSK işçileri de bunu tepki ile karşılayınca 1500'e yakın işçi, ücretleri ve ikramiyeleri verilmeden, işten çıkarılıyor. İşçileri memur yapma girişimi böylece ilk kez SSK'da zirveye tırmanışla başlamış ve olay işçi sınıfına karşılığın somut örneği olmuştur.

Soru 91 : Müdürler Kurulunda İki sendikacının bulunmasına rağmen Sigorta Kurumu işçileri tatmin etmekte midir?

İşçileri çok yakından ilgilendiren Sosyal Sigortalar Kurumu, Kuruluş Kanununun yetersizliği, yönetimin partizan iktidarın etkisinde bulunuşu nedeniyle işçiye hizmetten çok, işverenlere işçiyi sömürme olanakları yaratan bir kurum derekesine düşürülmüştür. Mesken politikası, işçileri tatmin etmemektedir. Hastalık yardımları, tedavi ölçüleri, ilâç politikası işçilerin en çok şikâyet ettikleri konulardır. Sigortanın yönetiminde işçilerin söz ve karar sahibi bulunmayışları, denetim yapmamaları bu milyarlık fonu olan ku-

rumda birçok yolsuzlukların olmasına, israfların sürüp gitmesine ve bir kısım aracıların hasta ve kazaya uğramış işçilerin ıstıraplarını kendi hesaplarına kâr olarak dönüştürmelerine bol bol imkân vermiştir.

Denecek ki, iki işçi, Müdürler Kurulu üyesi olarak kararlara katılmaktadır. Fakat bu katılmanın işçiye hiç bir kazanç sağlamadığı, sadece Müdürler Kuruluna seçilenlerin daha iyi bir hayata kavuşmalarına yaradığı ortadadır. Ne sigortadan yararlanma koşulları kolaylaştırılmış, ne çalışılmayan ilk üç günlük hastalık izninin ödeneği verilebilmiş, ne dispanserlerin eczahane açmaları mümkün olmuş, ne düşük ücretli işçilere az kira vererek oturacakları sosyal meskenlere gidilmiş, ve ne de ucuz mesken politikasına dönülerek işçilerin kolayca ev sahibi olabilmeleri dönemine geçilmiştir. Meskenler azınlıktaki yüksek ücretli işçilere özgü olabilmekte, araya bankanın sokulması işçilerin kendi paraları için de faiz ödemelerine ve aşırı ekspertiz ücretleri vermelerine yol açmaktadır.

Soru 92 Sosyal Sigortalar Kurumu nasıl ıslah olunabilir?

Sigortanın işçiler yararına, işçiler için ve işçilerin kazaya uğramalarını önleyecek, hastalıklarını kolayca teşhise ve kolayca tedaviye imkân verecek duruma gelmesi, elbette bu amacı taşıyan bir siyasetin devlet mekanizmalarına hâkim olabilmesine bağlıdır. Sosyal Sigortalar Kurumu, hiç şüphe yok ki, çıkarcılara hizmet anlayışındaki bir iktidarın beceriksiz, fakat vurguna açık, sömürüye prim veren politikasının ağır şekilde etkisindedir. Bundan kurtulmadıkça işçiyi tatmin edecek bir Sosyal Sigorta Kurumu görmek hayalden öteye gidemez. Nitekim bugüne dek de Kurumun icraatı hep kendi gelirini arttırıcı olmuş, işçi-

lerin pek çok haklı isteklerinin uyutulmasına elverişli genel kurullarla geçiştirilen ıstıraplara cevap vermemiştir. Her ne kadar mesken kredisi 1966'da 138 milyon iken 1967'de bu miktar 250 milyon liraya çıkarılmışsa da inşaat malzemesindeki fiyat artışlarıyla arsa fiyatları artışları hesaba katıldığında bu miktarın mesken ihtiyacı karşısında devede kulak kadar küçük kaldığı hemen görülür. Tarım işçilerinin sosyal güvenlikten yoksun kalmaları, aralıklı işlerde çalışanların sigortadan ödenek almakta pek çok güçlük çekmeleri, günde 70 - 80 hastaya bakılmakta devam edilmesi, Kurumun kendine gerekli malzemeyi ve makineleri doğrudan doğruya ithal edemeyişi ve aracıları zengin eden tutumda devam ettirilmesi işçi primlerinin çarçur edilişinin üstü kapalı örnekleridir. İktidarı elde bulunduran kapkaççı sermayeciler, toprak ağaları ve onların doğrultusundaki bürokratların dışa bağlı ve işçiye karşıt görüşleri yerine emekçi sınıfların iktidarı başlamaz ve gelecek seçimler, bu amacı gerçekleştirmede ileri adım niteliğini kazanmazsa işçilerin Kurumdan şikâyetleri daha beter olarak devam edecektir.

Soru 93 Sosyal Sigortalar Kurumunun mesken politikası ne sonuç vermiştir?

Kurum çalışmaya başladığı günden bu yana işçiler, kredi olarak ucuz bir mesken sahibi olabilmenin hasretini çekip durdukları halde, işçinin mesken sahibi olmasına genellikle çıkarları açısından karşı olan egemen çevreler, Kurumun paralarını başka alanlara aktarmaya önem vermekte, mesken yapılmasını göz boyamak için idare etmektedirler. Örnek verelim :

Sosyal Sigortalar Kurumunun 1967 yılı geliri 1 milyar 926 milyon lira olduğu halde 412 yapı kooperatifinin yapa-

cağı 13.000 mesken için para ayırabilmiştir. Bir milyon sanayi işçisi için 13 bin mesken inşası ile mesken politikasının yürütülmesi sadece gülünçtür. İspanya bile 4 yıl içinde bir milyon 130.000 işçi meskeni inşasını planlamıştır. Sosyal Sigortalar Kurumunun, işçi meskenleriyle uğraşan dalında çeşitli usulsüzlükler olageldiği birbirini izleyen şikâyetlerden anlaşılmaktadır. Hatta işçiler küçücük bir ev hayali ile yaşarlarken Kurumun, evleri olanlara da çeşitli kombinezonlarla yeni yeni kredi açtığı ve bir kısım açıkgözlerin kendi meskenleri bulunduğu halde kiraya verecek ev yapımı için Kurumdan kredi aldıkları şayi olmaktadır.

Soru 94 Kurumun sağlık politikası olumlu mudur?

Kurumun ciddî bir sağlık politikası izlemediği de rakamlarla görülmektedir. 1 milyon sigortalı işçi için sigortaya ait sağlık tesisleri şöyledir :

37 hastahane, 2 sanatoryum, 42 dispanser.

1966'ya göre 1967'de işyeri sayısının yüzde 35, işçi sayısının da yüzde 7,9 artacağı hesap edildiğine göre, gelecek yıllar, sağlık politikası daha belirgin şekilde iflâs edecektir. Öte yandan aşırı sömürü düzenine imrenerek üretim araçlarına sahip olmak için sıraya giren partizanca kayırılan kimseler, Kurumdan işletme kredisi almak için çeşitli işler çevirmeye koyulmuşlardır.

Hükümetin, devlet bütçesinden karşılaması gereken İş ve İşçi Bulma Kurumu giderlerini, işçilerin primlerine yüklemesi sonucu bugüne dek haksız yere İş ve İşçi Bulma Kurumuna 38 milyon liraya yakın ödeme yapılmıştır. Anayasa ile bağdaşmayan bu işlemin önlenmesi için Meclise bir kanun teklifini zorunlu görmekteyiz.

Kurumun parası, işçilerden kesilen sigorta primlerini

Kuruma vermeyerek daha kârlı şekilde üreten borçlu işverenlere akıp gitmektedir. Oysa Kurum, işçi sağlığının gereklerini yerine getirmeyen işverenler hakkında koğuşturma açma yetkisini taşıdığı halde bu yetkinin kullanılmaması işçilerin daha çok meslek hastalıklarına tutulmalarına yol açmaktadır. İşçi sağlığına önem vermeyen Kurum, elektrik çarpmasıyla ölen işçinin durumunu inceletmeyi bir kimya mühendisine havale edecek kadar ihtisasa saygısızlık etmektedir.

İhtiyarlık veya malûliyet aylığı alan sigortalıların eş ve çocuklarının yatarak tedavilerine yanaşmayan Kurum, hâlâ asgarî günlük kazanç haddini 8 liradan hesap ederek işverenlere düşük ücretle işçi çalıştırma olanağı sağlamakta, en çok kazanç haddini günde 100 lirada bırakarak, ayda 3000 liradan daha yüksek ücret alan, sigortaya bağlı fabrika müdür ve personelini himaye etmektedir. Oysa Kurum, ücret tavanını açık bırakarak daha fazla prim alma yolunu seçmeli ve hastalık sigortasının açık vermesini önlemeyi bilmelidir.

Sosyal Sigortalar Kurumunda çok iyi niyetli yöneticiler ve hekimler olduğu halde politik sorumluluk, gerçek yönetim işçilerde olmadığı için tümüyle işçi çıkarına çalışmaktadır denemez. Rakamlara bakalım :

Bir milyon 80 sigortalıya 5492 yatak...

Ve günde 70 - 80 hastaya bakan bir hekim..

Ve işyerlerinin sağlık, iş emniyeti kurallarına göre işletilmesini bir türlü gerçekleştiremeyen denetsizlik, denetçi azlığı, yeteri kanun hükmü bulunmayışı yüzünden iş kazalarında yüzde 14 artış, meslek hastalığında yüzde 82 artış, malûliyette yüzde 50 artış ve ölümde yüzde 63 artış..

Doğum kontrolünün anlamı bu rakamlarla daha iyi anlaşılıyor. Doğduktan sonra yüzde 63 fazlasıyla ölüm olacağına, doğmadan yok etmek.. Sakat bırakıp süründür-

mektense doğumuna dur demek... Hastalanıp yatak bekleye bekleye inlemektense, doğmasına engel olmak..

Kurum, özel çıkarlara aşırı ölçüde hizmet eden ve sosyal çabaları bulunmayan, işçilerle ilgili kanunlara ve tüzüklere bazı bazı hiç riayet etmeyen kişilere de büyük özel yararlar sağlayan birçok bankayı özel politikalarında desteklemektedir. Bir bakıma büyük bir çelişi içindedir Sosyal Sigortalar Kurumu, sosyal olmayan faaliyetlere büyük ölçüde yardımcı olmaktadır. Milyonlarını hissedarları kişiler olan bankalara yatırmaktadır. Tasfiye halindeki bankalara 12 milyonu aşkın para yatırılmış, fakat genel olarak 597 milyon 287 bin lira 7'si resmî, ya da yarı resmî, 23'ü özel kişiler bankalarına yatırılmıştır.

Soru 95 Sosyal Sigortalar Kurumu, yönetiminde iki işçi bulunduğu halde, işçilere iyi bakılmasını sağlayabilmekte midir?

İki yöneticinin «işçi» olması yeterli değildir. Çünkü görüldüğü ve görüleceği gibi Kurum, istenilen randımanı verememektedir. Nedeni de Kurumun sosyal politikasını tayin eden organın iktidarın Çalışma Bakanı olmasıdır. İktidar demokratik yolla emekçilere ve emekten yana aydınlara geçmediği sürece bu böyle devam edecektir. Şimdi Kurumun 1966 yılında Genel Kuruluna sunduğu rapora göz atarak bazı gerçekleri görelim :

Kurumun idarî kadrolarında bir önceki yıla oranla yüzde 11.11 artış olmuştur. Bu, işlerin artması karşısında hizmetin tam olarak vaktinde yapılması açısından zorunludur. Bununla beraber görülmektedir ki 1965 yılında iş kazası, meslek hastalığı, malûllük ve ölüm vakalarından işlemi bitenler, bir yıl öncekinden daha azdır. Böylece 5 bin 734 iş kazası ve 249 meslek hastalığı ile 428 malûliyet ve

232 ölüm vakası yılı içinde sonuçlandırılamamıştır. Böylece 6 bin 643 işçi veya onun varisi büyük sıkıntılara uğramıştır. Bütün geçimi, kocasının veya eşinin getirdiği ücrete bakanların bundan yoksun kaldıktan sonra tek umut kapıları Sosyal Sigortalar Kurumudur. Kurum, bunların, yani iş kazasına uğrayarak zaten bünyece kayıba uğrayan bir işçinin beklediği ödenek, ya da ödeme ne kadar gecikirse onun geçim dayanağının bulunmaması halini artıracaktır. Sıkıntı ve moral çöküntüsü beterin beteri durumuna gelecektir. Bu bakımdan Kurum sigorta işlemlerinin değil, o yıl içinde, başvurma tarihinden itibaren en kısa süre içinde tamamlanması tekniğini bulmağa kendini mecbur hissetmelidir. 1964'e göre 3249'luk bir artış gösteren malûl, dul, dayanaksız çocuk, ana ve baba Kurumun sosyal yardımlarıyla varlıklarını ancak ayakta tutabilmektedirler. Bunların almakta oldukları yardım, fiyat artışları ve yaş ilerlemesinin verdiği ihtiyaç artışlarıyla her gün biraz daha azalmaktadır.

Soru 96 İşverenler, Kuruma karşı vecibelerini yerine getirmekte midirler?

Bir kısım işverenler sigorta primi ödememeyi alışkanlık haline getirmişlerdir. Çeşitli yollardan sigorta primini ödememeyi ve bundan sıyrılmayı, kurtulmayı istemektedirler. Özellikle Adana, Ankara, İzmir, İstanbul işverenleri prim ödemeyenlerin ön safını tutmaktadır. Hele İstanbul'da sigorta pirimini işçiden kestiği halde ödemeyenlerin yanlarına kalan prim miktarı 125 milyon 962 bin 924 lira 18 kuruşu bulmuştur. Bunu Ankara işverenlerinin ödemediği 52 milyon 444 bin küsur lira, bunu da Adana işverenlerinin ödemediği 22 milyon küsur lira izlemektedir. 23 ilin bir kısım işverenlerinin prim borcu 289 milyon 474 bin 879

lira 56 kuruşu bulmaktadır. Bu paraların tahsilindeki güçlükler icra takiplerinin ancak yüzde 27'ye yakın bir bölümünün neticelenebilmesiyle daha iyi anlaşılabilmektedir.

Bu durum her yıl biraz daha artarak bugüne kadar gelmektedir. İşçi hareketlerini sadece meslekî çıkarlara yöneltmek ve işçilerin devlet yönetimine ağırlıklarını koyması görüşüne cephe almak, işte bu gibi önemli olumsuz sonuçlar doğurmaktadır.

Soru 97 Türkiye'den emek gücü ihracı, yani işçi gönderme nedenleriyle sonuçları hakkında açıklama yapılabilir mi?

Türkiye'de emeklerinin kullanılma alanı bulunmayan, ya da düşük ücretlerle geçinemezlikten bizar olanların yurt dışına akışı bir faciadır. Kendi vatandaşına iş bulamayan bir iktidar, en ilkel görevini yapamamış demektir. İşçilerin yurt dışında ekmek parasını araması AP iktidarı döneminde daha da artmıştır. Üstelik Ortak Pazar ülkelerinin yaptıkları yeni bir anlaşma, yabancı işçilerin Ortak Pazar devletleri içindeki statülerini birleştirmiş ve özellikle Türk işçilerinin sömürü kapıları daha da genişletilmiştir. Fransızlar Türkleri fizik yapıları bakımından daha kolayca ağır işlere vermeye hazırlanmış, dil bilmezlikten gelen boynu büküklük ve emirlere körü körüne itaat, birçok sosyal haklardan yoksun olarak çalışabilme Türk işçilerinin dış ülkelerdeki alıcılarını artırmıştır. İlkokul tahsili yapmış işçiler için Avustralya kapılarını açmış, eşlerinin okur yazar olmasının gözetilmesine geçilmiş ve böylece yüzde 30'u kalifiye olacak işçi göçü önümüzdeki yıl yeni dünyaya daha artmış olacaktır. İsviçre ile imzalanan anlaşma, İsviçre'li kapitalistleri pek sevindirmiştir. 140.000 işçinin çalış-

tığı Almanya ise, endüstrisini Türkiye'ye karşı geliştirirken en fazla Türk işçisi çalıştıran Batı memleketi durumundadır.

Türk işçilerinin kendi vatanlarında iş bulamayarak yabancı ülkelere gitmek zorunda kalmaları her ne kadar giden işçilerden önemli bir kısmının kendi sınıf bilinçlerine kavuşmaları bakımından yararlı olmakta ise de Türkiye'nin kalkınması açısından büyük tehlike teşkil etmektedir. Zira iktidar, işsizlerin ağır iş isteme baskısından kendisini kurtararak Türkiye'deki sosyal uyanışın hızını azaltmaktadır. Giden işçiler para biriktirerek yurda gönderince bu dövizler kapkaççı düzenin köşebaşlarını tutanların işine gelmektedir. Bir kısım işçilerimizin tasarrufları ise, bazı açıkgözler tarafından ve bu bozuk düzenin koşulları içinde işletme kurmak için harcanmakta, işçilerimizde Türkiye'yi Anayasamız doğrultusunda bu düzeni değiştirme yerine bu düzenden yararlanarak kolay zengin olma hevesleri yaratmakta, bir kısım işçilerimizi olsun kendi sınıfsal çıkarlarına karşı harekete geçirmektedir.

Bu arada iktidar dışardaki işçilerimizin yurda getirebilecekleri eşya ve edinebilecekleri permiler hakkında içerdeki kompradorları ve kapkaççı montajcıları koruyan kararlar alarak işçilerimizi güç durumda bırakmış, giden işçilerin aile yuvalarını korumaları için önemli sosyal tedbirleri aklına getirmeyen beceriksiz iktidar, Türk işçilerinin çocuklarının dışardaki memleketlerde eğitimine hiç eğilmemiştir. Sadece yabancıya kul köle olmasına rıza gösteren iktidar, hayatları ve sağlıkları pahasına biriktirecekleri dövizlere göz koymuş, işçilerimizin o ülkenin sendikalarında örgütlenmelerine yanaşmamıştır.

Soru 98 Son yıllarda işçi hareketlerinde bir sertleşme göze çarpmaktadır; bunun nedenleri nedir?

İşverenlerden yana işleyen yasalar ve işverenleri korumakta ısrar eden ve işçi haklarının sürüncemede kalmasına göz yuman Bölge Çalışma Müdürlüklerinin pek çoğu, yer yer olaylar çıkmasına da sebep olmuşlardır. Nitekım çalıştığı son iki ay içinde işçi ücretlerini ödemeyen, fabrikayı çeşitli malî hesaplar nedeniyle kapadıktan sonra da ne iki aylık ücreti, ne de beklemekte olan işçilerin biriken yeni ücretlerini vermeyen Antakya'daki Akiş fabrikası işçileri ile işveren arasında, işveren 20.000 liralık bir satış yaptığı halde işçi alacaklarını ödemeyince itişip kakışma olmuş, toplum polisi işverenlerin safında yer almıştır. Hak edilmiş alacaklarını tahsil konusunda hiç bir makamdan yardım görmeyen, işvereni protesto için fabrika önünde, ücretlerini istemek ve aç midelerine bir sıcak çorba sağlayabilmek için bekleşmekte olan işçiler, işverenin ve toplum polisinin tahrikleriyle karşılaşınca «Açız, hakkımızı istiyoruz» diye bağırmak zorunda kalmışlardır.

İşçiler bir yandan alacaklarını isterlerken öte yandan işsizlikten yakınmış ve iş kapıları açılmasını istemişlerdir. Bankalardan aldığı sınırsız kredileri başka alanlarda kullanan işverenin aç ve sefil bıraktığı 800 işçi ailesine reva görülen muamele cop ve nezarete atmak olmuştur. Bu durum karşısında işçinin yanında yer almayan, egemen çevreler doğrultusundaki işçi örgütleri, kitleleri oyalamak için ister istemez işçiden yana görünerek bu kez İzmir'de sessiz yürüyüş düzenlemiş ve gerçek işçi muhalefetinin sloganlarını kullanarak itibar kazanmaya çalışmışlardır. Bu sahte örgütlerin de açıklamak zorunda kaldığı sosyal ve ekonomik durum şu dövizlerde kendini açıklamıştır. (13 Haziran 1968).

— İsteğimiz, insan haysiyetine uygun bir şekilde yaşamaktır.
— Biz, işçi çocuklarının okutulmasını istiyoruz.
— Başımızı sokacak küçük bir ev, haftada evimize bir kilo et istiyoruz.
— Bütün bunlar günde 15 saat çalışıp ayda 285 lira almakla olmaz.
— Katır bile günde 15 saat çalıştırılmaz.

Toplu sözleşme, grev ve sendikalar kanunlarının işçilerin gerçek haklarını korumadığını, üstelik sarı sendikaların bazı devlet müesseselerince ve özellikle bazı Bölge Çalışma Müdürlüklerince himaye edildiğini gösteren bir olay da 1600 işçinin çalıştığı İstanbul'daki Derby fabrikasında cereyan eden boykot ve işgal hareketleridir.

Soru 99 Büyük yankılar uyandıran ve Türkiye'de ilk fabrika işgalinin örneğini veren Derby olayının nedenleri nelerdir?

Gerçekten de sonradan benzer olaylara yol açan Derby fabrikasının işgali hareketi her açıdan dikkate değer gelişmeler, önemli gerçeklerin açığa çıkması gibi sürprizli neticeler de doğurmuştur.

Önce olayın nedenlerini kısaca belirtmek gerekir:

Devrimci sendikalara karşı AP iktidarınca ve onun dümen suyundaki burjuva maşası konfederasyonca ortaklaşa yürütülen baskı hareketleri lâstik işkolunda yoğunlaştırılmış ve işveren vekillerine kurdurulan bir sarı sendikaya bir iki yüz üyesi bile bulunmadığı halde lâstik işkolunda toplu sözleşme yapma yetkisi verilmiştir.

Derby fabrikasında birkaç üyesi bulunan bu sendika, işverenle sözbirliği ederek gizlice bir toplu sözleşme imzalamaya koyulmuştur.

Bölge Çalışma Müdürlüğü 3 gün içinde hangi sendikanın sözleşmeye yetkisi olduğunu tesbit etmek mevkiinde iken 30 günü aşırmış ve kararını vermiştir. Karar sarı sendika lehinde olmuştur.

Yargıtay 9. Hukuk Dairesi, toplu sözleşme yetkisi ile ilgili ihtilât hakkında 4 Nisan 1968'de sarı sendika lehinde karar verdiği halde, ihtilâfla ilgili dosyaları 12 Nisan 1968 günü Çalışma Bakanlığından istemiş ve dosyalar Yargıtaya 15 Nisan 1968'de gönderilmiştir. Böylece Yargıtayın, karardan sonra dosyaları incelediği kanısı uyanmıştır.

Türk-İş'in Birinci Bölge temsilciliği, sarı sendikaya sahte giriş fişleri hazırlayıp vermiş, başarı sağlaması için 100.000 lira harcamıştır. Böylece Türk-İş, işçi haklarının çiğnenmesi ve işverenlere hizmet için devrimci sendikaları yok etmeye azmetmiş, fakat hiç bir başarı sağlamamıştır.

Derby olayında elbette baş sorumlulardan birisi de Çalışma Bakanlığı olmuştur. Bakanlık sahte giriş belgelerinin hazırlanması fırsatını yaratmış, hiç bir işyerinde çoğunluğu bulunmayan bir kuruluşa, iş kolundaki işçi sayısını aşkın üyeye sahip olduğunu iddia ederek, işkolu seviyesinde toplu sözleşme yetkisi vermiştir.

İşte hukuk yolu, bütün çabalara rağmen tıkandığı ve hakkın elde edilmesi imkânsızlaştığı vakit işçiler Anayasadan aldıkları güçle direnme haklarını kullanmış ve sarı sendika etrafında çıkar ortaklığı yapan şebekeye karşı mukaddes dayanışmayı göstermişlerdir. Derby işçileri, kahramanca bir dayanışma içinde zaferi elde etmişlerdir.

Derby işçileri, hangi sendikaya üye olduklarının anlaşılması için işyerinde referandum yapılmasını savunmuşlardır. Lâstik-İş sendikası ve hukuk danışmanları üstün bir hukuk anlayışı ile işyerinde referandum yapılması tezini savunmuş ve Mahkeme de bu isteği haklı bulmuştur.

Derby işçileri, hangi sendikanın üyesi olduklarını, ya da hangi sendikayı istediklerini referandumla isbat etmiş

ve İş Hukukuna yetki uyuşmazlıklarının en geçerli yolunun referandum olduğunu da tescil ettirmiştir. İşçileri baskı ile, aldatarak devrimci çizgiden saptırmak isteyenler şimdi de referanduma karşı çıkmaya koyulmuşlardır. Ancak, işçilerin gözündeki perde kalktıkça, referanduma sırt çevirenler, bu geçerli yolu tercihe boyun eğeceklerdir.

Bu olay sırasında devrimci gençlerin gösterdikleri uyanış ve işçilerle gönül birliği yapmaları da gelecek günlerin mutlu zaferlerine ışık tutmaktadır. Bu sosyal olay, yalnış İş Hukukumuzun işçiye karşı maddelerinin eskidiğini değil, yeni atılımları teşvik ettiğini de, böylece iki yönlü bir etki yaptığını da açıklamıştır. Ama, sermaye çevreleri, bu olayı fırsat bilerek tahrikçi ve suçlayıcı yayınlar yaptırmıştır.

İşçi ücretlerine azıcık zamdan sonra hayat pahalılığının bir hayli artması karşısında elleri kolları bağlı kalan işçiler, Diyarbakır'da olduğu gibi et ve peynire boykotu sağlık veren Türk-İş (Temmuz 1968), ekonomik hayatın kilit noktalarına işçilerin gelmesine ve söz ve karar sahibi olmasına daima karşı çıkarak işçilerin temel amaçlarını göstermemeğe özenle dikkat etmekle ve Derby olayında olduğu gibi hakkın tecellisi karşısında, daha önce savunduğu referandum yapılması görüşüne karşı çıkmıştır.

Gıda işkolundaki haksızlıklar karşısında bir kısım işçiler çıkarlarını korumak ve haksızlıkları protesto için fırınlarda oturarak işverene karşı direnmeye de koyulmuşlardır. Bu direnişi yapanlar tevkif edilmişlerdir. Ancak ne var ki sosyal gelişmenin çok gerisinde kalan mevzuat yüzünden işçiler çeşitli işkollarında işgal ve boykota itilmeye başlanmıştır. Nitekim Keban'da çalışan 2000 işçi de emeklerinin hakkı verilmezse şantiyeleri işgal edeceklerini söylemek zorunda kalmışlardır. Grev haklarının kullanılmasındaki büyük güçlükler karşısında bir branda bezi fabrikasında haklı bir toplu sözleşme yapabilmek için oturma

grevine başvurmaktan başka hak arama yolu bulamayanlar da bu tür eylemlere katılmaya başlamışlardır ve bütün bunlar, mevzuatın Anayasanın gerisinde, uygulayıcıların da tutucu karakter taşıdıklarını bir bir dile getirmektedir.

İşçilere üvey evlât muamelesi yapmakta ısrar eden işverenler bu kez «insanca muamele» isteyen binlerce işçinin direnişleriyle karşılaşmaktadır. Her etki, elbette aynı ölçüde olmasa bile mutlaka bir tepkiyi çağıracaktır.

Soru 100 : Son yıllardaki başarılı işçi hareketlerine rağmen işçi sınıfının büyük çoğunluğu hâlâ tutucu ve çıkarcı çevrelerin etkisi altında mıdır?

Bütün bu sorular ve karşılıklardan sonra konuyu, işçilerin sınıf bilincine varmaları açısından değerlendirmek gerekir. Denebilir ki son yıllarda başarılı işçi hareketleri olduğu halde büyük çoğunluk tutucu ve çıkarcı çevrelerin hâlâ etkisi altındadır ve geniş emekçi kitleler, kendilerini sömüren egemen sınıfların partilerini iktidara getirmektedir. Bunun bir nedeni olsa gerekir.

Devrimci güçler safında işçilerin daha etkin bir çoğunlukla bulunamayışının bizce çeşitli sebepleri vardır. Bunları dört noktada şöyle toplayabiliriz sanırım

1. İşçiler çok uzun süre teşkilâtlanma hakkından yoksun bırakıldıkları için tek başlarına hiç bir müşkülü yenememiş ve bu yüzden idarenin (iktidarın) baskısına boyun eğme alışkanlığını kazanmıştır. Bu alışkanlık, işçilerin birey olarak özgürce hareket etmelerine daha bir süre sed çekecektir.

2. Tek partili uzun yönetim döneminde işçilerden yana olsun, halktan yana olsun ne kadar parti kurulmuşsa bu partilerin yöneticileri ağır cezalara çarptırılmış ve par-

tiler kapatılmıştır. Kendinde özgürce mücadele gücü bulamayanlar iktidarın uğraştığı partilere kolay kolay girme yürekliliği gösterememektedirler.

3. Eğitimden en az yararlananlar hâlâ ve hâlâ işçiler ve köylülerdir. Eğitim görmemiş insanların aldatılması kolay olmaktadır. Çok uzun yıllar okuyup yazması olan ve biraz da açıkgöz olanlar işyerlerinde işçi temsilcisi, sonra da sendika temsilcisi seçilmelerini sağlamışlardır. Bunların pek çoğu kısa zamanda işyerinde işverenin veya işveren vekilinin «adamı» durumuna gelmiş, böylece kendi sınıflarından kopmuşlardır. Bu durum sendikalar kökleştikten sonra da görülmüştür. Sendika yöneticilerinin pek çoğu işverenlerle ve hükümet adamlarıyla konuşa konuşa daha süratle kendi sınıflarına karşı görüşlerin kolayca etkisi altında kalmış ve boş kafalara işveren çıkarlarını koruyan görüşler «ilim» adıyla sokuşturulunca, birçok sendikacılar bu yalanların aktarıcısı haline geçmiştir. Bu da birçok sendikaların ideoloji açısından işçi sınıfına yabancılaşmasını kolaylaştırmıştır.

Onun için de birçok sendikacılar, işverenin ve «hükümet» in karşısında olduğu devrimci örgütlere gereken ölçüde sempati beslememiştir.

4. Tek partili dönemde eğitim amacı şu olmuştur: Tek millet var, sınıf yok! Ve komünizm, olduğundan çok başka şekilde anlatılmış, o kadar ki birçok kuşak komünizm ile casusluğu, komünizm ile nikâhsızlığı ve fuhuşu birbirinin aynı sanmıştır. Sınıf mücadelesini de «ihtilâl» yapmak anlamında gösteren eğitim yüzünden büyük çoğunluğuyla işçiler ve rahata alışkın sendikacılar kendi çıkarlarına olan eğitim yoksunluğundan bu telkinleri doğru imiş gibi kafalarına yerleştirmişlerdir.

Bu nedenler yüzünden :

— Komünistliği, hatta sosyalizmi olduklarından başka türlü öğrenen,

— sınıf bilincinden yoksun yetişen,
— eğitim görmeden hayata atılarak eğrileri doğru sanan,
— okumuş işçilerden yaka silken,
— işçi temsilcisi olarak ortaya çıkanların bir kısmından ihanet gören,
— politikada muhalefet yapma yürekliliğinden yoksun büyüyen,
— işverenlerin ve adamlarının bütün işverme alanlarında hâkim bulunması yüzünden işten atılmaktan korkan henüz bilinçsiz işçiler devrimci örgütlere girememektedir.

Bu olumsuz etkeniere rağmen işçiler haklarına sahip çıkacak, seslerine kulak verilmesini, isteklerinin gerçekleştirilmesini sağlayacak yolları bulmada daima başarılı olmuşlardır. Gerçekleri göre göre, uyarıla uyarıla, örgütlerinde eğitile eğitile işçiler politik alanda söz ve karar sahibi olmayı demokratik yoldan sağladıkları mutlu bir döneme ergeç kavuşacaklardır.

İÇİNDEKİLER

I. BÖLÜM

TEŞKİLÂTLANMA HAREKETLERİ

		Sayfa
Soru 1	«İşçi hareketleri» ne demektir?	5
Soru 2	İşçiler ne zamandan beri teşkilâtlanmaya başlamışlardır?	5
Soru 3	İşçilerin sendika kurma tarihi eski midir?	8
Soru 4	İkinci Meşrutiyet döneminde teşkilâtlanma nasıl gelişti?	15
Soru 5	İşçi örgütleri hep işçiden yana mı olmuştur? Yoksa «işçi» görünen hainler de var mıdır?	31
Soru 6	Bu ortamda işçiler aynı amaca doğru birlik olabiliyorlar ve güçlükleri yenebiliyorlar mıydı?	32
Soru 7	Bu dönemde de işçilere ihanet eden kişiler, yöneticiler var mıydı?	34
Soru 8	İşçilere olumlu yol gösteren örgüt hangisiydi?	35
Soru 9	İşçiler, örgütlenmenin verdiği etkiyle hükümetçe ne zaman bir varlık olarak kabul edildiler ve fikirleri alınmak gereği duyuldu?	37
Soru 10	İzmir İktisat Kongresinin, teşkilâtlanma açısından önemi var mıdır?	39
Soru 11	İşçilerin birleşme çabaları daha önce görülmüş müydü?	41
Soru 12	Bu toplantı odasını işgal, nasıl bir sonuç verdi?	42
Soru 13	İşçilerin teşkilâtlanması aynı akışla devam edebildi mi?	43
Soru 14	Her sömürü ve her baskı hareketi direnmeye mi yol açtı?	44

		Sayfa
Soru 15	Grevler karşısında hükümetin tutumu ne oldu?	46
Soru 16	İktidarın işçilere karşı olan tutumu hep olumsuz mu gelişti?	47
Soru 17	İşçilerin teşkilâtlanması durdu mu?	50
Soru 18	Sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağı ne zamana kadar sürdü?	53
Soru 19	Sınıf esasına dayanan dernek kurma yasağı kaldırıldıktan sonra devletçe ne gibi çalışmalara girişildi?	56
Soru 20	1946'da sendikalaşma hareketi içinde örgütlenme açısından hangi görüşler savunuluyordu?	62
Soru 21	Sosyalist partiler ve sendikalar karşısında iktidarın tutumu ne oldu?	63
Soru 22	Bu örgütler hep CHP etkisinde mi kaldı?	68
Soru 23	İlk Sendikalar Kanunu işçilere ne gibi haklar tanıdı, ne gibi hakları vermedi?	69
Soru 24	Güdümlü sendikacılık nasıl sona erdirildi ve ilk sendikalar nerelerde kuruldu?	70
Soru 25	DP döneminde sendikacılık anlayışı nasıldı?	73
Soru 26	Çalışma Bakanının 1952'de dile getirdiği özgürlük gerçekten DP döneminde var mıydı ve öyle mi gelişti?	76
Soru 27	Türk-İş Konfederasyonu nasıl ve niçin kuruldu?	77
Soru 28	Türk-İş, amaç olarak tüzüğünde nelere yer vermiştir?	82
Soru 29	Konfederasyon kurulduktan sonra örgütlenme yolunda hangi görüşlerle hareket edildi?	84
Soru 30	İcra Heyeti örgütlenme için ne düşünüyordu?	85
Soru 31	Az sayıda güçlü sendika kurulması için neler yapıldı?	87
Soru 32	Sendikacılar 16 işkolu sendikasında toplanmayı kabul etmiş ve o yolda başarılı bir iş yapmışlar mıdır?	88
Soru 33	Birleşmeye yanaşmayan örgütler federal, ya da millî sendika tipinde birleştiler mi?	90
Soru 34	Türk-İş'e ne gibi sorular yöneltildi?	91
Soru 35	Gerek teşkilâtlanma, gerekse fikir yapısı ve eylem açısından Türk-İş ihtiyaçları karşıladı mı?...	93

Sayfa

Soru 36 İşçi hareketinin rayına oturuşu, Türk-İş'in içinden kopmalarla mı sağlandı? 95
Soru 37 Türk-İş içinde doğan son muhalefet akımının doğuş ve gelişimi nasıl oldu? 97
Soru 38 Yeni muhalefetin dayanakları ve eleştirileri hangi noktalarda toplanıyor? 105
Soru 39 Sosyal Demokrat sendikacıların Türk-İş'e yönelttikleri ilk eleştiriler nelerdir? 107
Soru 40 Türk-İş'in uygulama hatalarını ve eğitimi yozlaştırmasını Dörtler nasıl sıraladılar ve neler önerdiler? 109
Soru 41 Örgütlenmede Türk-İş kendi ilkelerine bağlı kalmış mıdır? Türk-İş'in tabandan koptuğu bir gerçek midir ve bu konudaki eleştiriler nelerdir?... 121
Soru 42 Politikada tutarsızlık ve her gelen iktidardan yana olma'yı Sosyal Demokratlar nasıl eleştiriyorlar? 126
Soru 43 Türk İş, bu duruma düşerken kendini hangi ilke ile bağlı görmüş ve bunları ne ile mazur göstermiştir? 135
Soru 44 Türk-İş'in bağımlı hale gelmesi Türk-İş yöneticilerinin hangi anlayışa daha çok yer vermelerine sebep olmuştur? 137
Soru 45 DİSK nasıl ve kimler tarafından kurulmuştur?... 139
Soru 46 Bu etkin örgütün demokrasi ve kalkınma hakkındaki görüşleri nelerdir? 141
Soru 47 DİSK'in sendikacılık anlayışı ve Anayasayı yorumu nasıl bir geleceği öngörmektedir? 145
Soru 48 Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK'in amacı nedir? 147

II. BÖLÜM

İŞÇİLERİN POLİTİK ÖRGÜTLENMESİ

Soru 49 İşçiler meslekî teşkilâtlanma yanında siyasî partiler kurmayı da başarmışlar mıdır? 153
Soru 50 Burjuva partileri işçi sendikalarını denet altına almak istemişler midir? 154

Sayfa

Soru 51 DP'nin, işçilerin gözlerinin açılmasına yardım eden tutumu veya eylemi hangisidir? 156
Soru 52 DP iktidarından işçilerin aldıkları büyük ders ve çıkarılan sonuç neydi? 157
Soru 53 1960'tan sonra işçilerin politika alanındaki çalışmaları nasıl olmuş ve nasıl bir yönde gelişmiştir? 158
Soru 54 TİP, bu durumda nasıl bir varlık göstermiştir; başka partilerle birleşmeye çalışmış mıdır? 161 161
Soru 55 Çalışanlar Partisi niçin kurulmak istendi, neden kurulamadı? 162
Soru 56 Bu dönemde TİP kurucuları nasıl bir çalışma dönemine girmiş, hangi aydınlarla nasıl bir ilişki kurmuştur? 163

III. BÖLÜM

SOSYAL MÜCADELE ARAÇLARI, EYLEMLERİ

Soru 57 Grev hakkı nedir? 170
Soru 58 Bizde grev hakkı Anayasa ile mi işçilere tanınmıştır? 171
Soru 59 1923'te ve daha sonra ne gibi işçi eylemleri görülmüş ve işçilerin örgütleşmesi ne yönde geliştirilmek istenmiştir? 172
Soru 60 Grevlerden başka türde işçi hareketleri görülmüş müdür? Bu hareketlere ne gibi adlar verilmiştir? 177
Soru 61 Grevler ne zaman yasaklandı? 188
Soru 62 Cumhuriyet kurulduktan sonra bu yasaklama devam etti mi? 189
Soru 63 İşçiler, grev yasağı süresince hep grev hakkını savunmuşlar mıdır? 190
Soru 64 Grev aleyhinde ve lehinde çalışan sendikacılardan ve yazarlardan örnekler verebilir misiniz?... 190
Soru 65 CHP yetkilileri de grev hakkına karşı çıkmışlar mıydı? 191
Soru 66 Grev hakkı yeniden ne zaman tanınmıştır? 195
Soru 67 1 Mayıs işçi bayramı Türkiye'de kutlandı mı?... 199
Soru 68 Büyük Millet Meclisi önünde işçiler neler istediler ve 1 Mayıs ne zaman Bahar Bayramı oldu?... 201

Sayfa

Soru 69 İşçilerin sosyal mücadele araçları yalnız grevden mi ibarettir, işçiler yalnız grev mi yapmışlardır? 203
Soru 70 Miting teşebbüsleri hep akim mi kaldı? 204
Soru 71 Bu miting başka mitingleri davet etti mi? 206

IV. BÖLÜM

27 MAYIS ANAYASASINDAN SONRAKİ DURUM

Soru 72 27 Mayıs Anayasasından sonra işçi hareketlerindeki gelişme nasıl bir yol izledi? 209
Soru 73 Özgürlük, bilinçlenmeye doğru belirtiler verdi mi? 210
Soru 74 CHP'nin önderliğindeki koalisyon kabinesi ve AP iktidarı döneminde işçi hareketlerinin akışından örnekler verebilir misiniz? 212
Soru 75 İşçi sınıfı içinde tabakalaşma oluyor mu? 216
Soru 76 İktidarların tutumunu işçi hareketleri açısından nasıl değerlendirebiliriz? 217
Soru 77 Tutarsız sendikacılığın dayandığı bir görüş, aldatıcı bir ilke var mıdır? 220
Soru 78 İktidarın olumsuz tutumu, bütün gelişmeleri önlemiş midir? 222
Soru 79 Olumlu gelişme içinde ortak mücadele hareketleri olmuş mudur? 223
Soru 80 Çok önemli bir yeri olan Paşabahçe grevi'nin nedenleri nedir ve bu grev nasıl gelişmiştir? 224
Soru 81 İşverenler greve karşı cephe kurmuşlar mıdır?... 225
Soru 82 Bütün grevler olumlu eylemler midir ve öyle mi sonuçlanmıştır? 228
Soru 83 Grevlerde iktidarın tutumu ne olmuştur? 229
Soru 84 Grev eylemi dışında iktidarın işçiden yana olmadığını, işçi hareketleri çerçevesi içinde göstermek mümkün müdür? 233
Soru 85 Türkiye'nin ekonomik yönden vardığı nokta işçilerin ve emekçilerin yararına mı olmuş, ya da neyi göstermiştir? 236
Soru 86 Özel sektör eliyle kalkınmanın sonuçları işçiler aleyhinde ürünler mi verecektir? 239

Sayfa

V. BÖLÜM

İŞÇİ SORUNLARININ SON DURUMU

Soru 87 Toplu sözleşme düzeninin verimi ne olmuştur?... 242
Soru 88 Sarı sendikalar elinde toplu sözleşme, yasa ile elde edilen bir hakkı ortadan kaldırmış mıdır? 244
Soru 89 Bu olumsuz işleyiş karşısında toplu sözleşmeleri yasaları aşan bir planda işçi yararına kullanmalar görülmekte midir? 245
Soru 90 İşçilerle memurlar arasında ayırım yaratmanın nedeni ve sonuçları ne olabilir? 246
Soru 91 : Müdürler kurulunda iki sendikacının bulunmasına rağmen Sigorta Kurumu işçileri tatmin etmekte midir? 250
Soru 92 Sosyal Sigortalar Kurumu nasıl ıslah olunabilir? 251
Soru 93 Sosyal Sigortalar Kurumunun mesken politikası ne sonuç vermiştir? 252
Soru 94 Kurumun sağlık politikası olumlu mudur? 253
Soru 95 Sosyal Sigortalar Kurumu, yönetiminde iki işçi bulunduğu halde, işçilere iyi bakılmasını sağlayabilmekte midir? 255
Soru 96 İşverenler, Kurum'a karşı vecibelerini yerine getirmekte midirler? 256
Soru 97 Türkiye'den emek gücü ihracı, yani işçi gönderme nedenleriyle sonuçları hakında açıklama yapılabilir mi? 257
Soru 98 Son yıllarda işçi hareketlerinde bir sertleşme göze çarpmaktadır, bunun nedenleri nelerdir? 259
Soru 99 Büyük yankılar uyandıran ve Türkiye'de ilk fabrika işgalinin örneğini veren Derby olayının nedenleri nelerdir? 260
Soru 100 : Son yıllardaki başarılı işçi hareketlerine rağmen işçi sınıfının büyük çoğunluğu hâlâ tutucu ve çıkarcı çevrelerin etkisi altında mıdır? 263

Kemal Sülker, 1919'da Antakya'da doğmuş, ilk ve orta öğrenimini Antakya ve Kabataş (İstanbul) liselerinde yapmıştır. 1939'da İ. Ü. Edebiyat Fakültesinde psikoloji tahsiline başlamış, mezun olacağı yıl (1943) Sıkıyönetim Komutanlığının emriyle Anadolu'da ikamete memur edilmiştir. 1946 sonlarında İstanbul'a dönen Sülker gazetecilik mesleğine devam etmiştir. Kemal Sülker şiir, hikâye, kitap eleştirisi ve şiir dalı ile ilgili incelemelerini Yeni Edebiyat, Yürüyüş, Barış, Yurt ve Dünya, Gün dergilerinde yayınlamıştır. 1934'ten beri gazetecilik yapan Sülker, İstanbul'da Tan, İkdam, Son Telgraf gazetelerinde çalışmış, İşçi Hakkı, Tan, Türkiye Birlik gazetelerinde yazı işleri müdürlüğü yapmış, sendika gazeteleri çıkarmıştır. 1947'den bu yana yalnız sendika ve işçi sorunlarıyla ilgili çalışmalara ağırlık veren Sülker, fiilen sendikacılık yapmakta, vakit bulunca edebiyatla ilgili araştırmalarını yürütmektedir. Yayınlanmış eserleri şunlardır: Türkiye'de Sendikacılık 1955, Dünyada ve Türkiye'de İşçi Sınıfının Doğuşu 1964, Dünyada ve Bizde Sendikacılık 1966, Nâzım Hikmet Dosyası 1967, Türkiye'de İşçi Hareketleri 1968, Sabahattin Ali Dosyası 1968, Nâzım Hikmet'in Polemikleri 1968. Kemal Sülker, yazılarında soyadı olan Okur'u kullanmamakta, bazı yazılarını da Asım Sarp, Cahit Umut takma adları ile yayınlamaktadır. Gerçek Yayınevi, Cumhuriyet dönemi işçi hareketlerini içinde yaşayarak bilen, pek çok olayın içinde yer alan Sülker'in bu eserinin genişletilmiş ve âdeta yeniden yazılmış ikinci baskısını yayınlamakla işçi sınıfına önemli bir hizmette bulunmanın kıvancını duyar.

5 lira